

KE SVATYNI KANANEJSKÉ.

KE SVATYNI KANANEJSKÉ.

KUS KOČOVNÉHO ŽIVOTA PO VLASTI GOLIÁŠOVĚ.

□□□

NAPSAL

D^{R.} JAN HEJČL.

□□□

CESTOPISNÝCH ČRT PO PALESTÝNĚ ŘADA II.

□□□

HRADEC KRÁLOVÉ.

NAKLADATEL BOHDAN MELICHAR, KNIHKUPEC.

1911.

VEŠKERÁ PRÁVA I CO DO PŘEKLADŮ
DO JINÝCH JAZYKŮ VYHRAŽENA NA-
:::: KLADATELI. ::::

JEHO EXCELLENCI
NEJDŮSTOJNĚJŠÍMU PÁNU
PANU

ThD^{RU.} JOSEFU DOUBRAVOVI,
BISKUPU KRÁLOVÉHRADSKÉMU ATD. ATD.

POSVĚCUJE

SPISOVATEL.

KAPITOLA PRVNÍ.

ODVĚKÝ NEPŘÍTEL ISRAELŮV.

MOTTO: Poď ke mně a dám tělo tvé ptákům
nebeským a zvířatům zemským.
Goliáš k Davidovi dle I. Král. 17, 44.

Tak často jmenujeme ve svém i v cizích jazycích krajinu, ve které vyrostl a kulturně se vyvinul Israel — P a l e s t i n o u, a nejsme si ani vždy vědomi toho, že název tento dán jest dnešní jižní Syrii od národa, který po dlouhá století byl zarputilým nepřítelem všeho israelského — od Fílištínů! Původně slul „Peléšeth“ jen jilozápadní pobřežní pruh táhnoucí se od Jaffy až po Gazu, obývaný národem, který nazývá hebrejská bible „Pelištým“. Později však dáno jméno „Palaistýné“ od řeckých a „Palaestina“ od latinských spisovatelů celé zemi Israeli zaslíbené. Patrně poutali Fílišťané pozornost Řeků a Římanů více, než kterýkoliv jiný národ Palestinu obývající.

Ano, zarputilým nepřítelem Israelovým byli Fílišťané, obývající Šefelu, úrodnou nížinu, jen málo zvlněnou. Jejich zášť nesl Israel tím bolestněji, poněvadž byli stále na nový vpád připraveni. Stačilo slovo, rozkaz jednoho z pěti „seráným“, t. j. kní-

žat filištínských a již se valily pluky těchto „neobřezanců“ na syny Jakubovy . . .

Již Abrahamovi (1. Mojž. 21, 25.) odňali a sobě neprávem přivlastnili služebníci knížete filištínského, sídlícího v Geraře, studnici vody, která byla nesporným majetkem patriarchovým. Podobně Isákovi ze závnsti Filištínští všecky studnice, které byli vykopali služebníci jeho otce Abrahama, zasypali hlinou. (1. Mojž. 26, 15.) Když později vyváděl veliký zákonodárce sinajský syny Israelovy z Egypta do Palestiny, nevedl jich územím Filišťanů, ačkoliv cesta tato byla nejkratší, nejznámější a nejschůdnější; byloť se obávati, že by Filišťané nedovolili svobodného průchodu, nýbrž že by Israele napadli a jemu ozbrojenou rukou další pochod zamezili. Vynutiti si násilím průchod na národě, u něhož válčení bylo řemeslem, bylo Israelitům, kteří se v tomto umění nemohli s Filišťany tehdy měřiti, velice nsnadno; proto bylo třeba voliti jinou cestu, byť i delší a neschůdnější. (2. Mojž. 13, 17. 18.) Po okupaci Palestiny za vrchního velení Josuova provedené byla sice jihozápadní její část s městy Akkaronem, Azotem, Gazou atd. pokolení Judovu připsána (Jos. 15, 4. 45—47.), ano dle Soudc. 1, 18. dobyl Juda Gazy, Askalonu i Akkaronu s celým okolím, úspěch tento byl však jen chvilkovým. Júdovci nemohli se tu trvale udržeti.

Na chvíli se ulevilo Israelitům, když nepokojní sousedé, v jejichž žilách kolovala krev otců, bývalých to pirátů, učinili výpravu proti Egyptu, kterou však Ramses III. (1212 až 1181) na hlavu porazil. Brzy však zase se novými vystěhovalci posílili a začali Israele jařmiti znova.

Boje Samgarovy (Soudc. 3, 31.) a Samsonovy (tamtéž 14. až 16.) byly pouhou předehrou k válkám, které následovaly za vlády Hélioovy. Nejvzácnější skvost, palladium národa israelského — zlatá archa úmluvy — stala se válečnou kořistí neobřezanců! (1. Král. 4, 1—11.) Za Samuele byly šťastnější zbraně Israelovy, takže bylo mu možno poněkud si oddechnouti. Brzy však vzplanul boj na novo. Zdá se, že již Filišťané řídili se zásadou politickou: „Rozděluj a nedopusť, by se nepřítel sjednotil.“ Jakmile pozorovali, že zavedením království v Israeli hrozí politické zcelení všech dvanácti kmenů, ihned jali se pracovati, aby tuto novou organizaci rozbili. Celá doba králování Saulova (1051—1011) byla doba válčení s Filišťany, kteří ne-

chtěli strpěti vedle sebe soupeře mocného, silného. Jonathan, David činili sice divy chrabrosti, tu a tam se skutečně také štěstí válečné usmálo na Israele, konečně však stihla Saula a vojsko jeho hrozná katastrofa. Krev krále a velikého počtu spolubojovníků, kteří byli v bitvě rychlí jak orlové a chrabří jak lvové, zbarvila horstvo Gelboe. Mrtvoly nešťastného krále a jeho tří synů rozhoupali vítězní nepřátelé na zdech města Bethsanu. (1. Král. 31, 10. nn.)

David, spojiv pod svým žezlem všech dvanácte pokolení, zlomil nejednou moc Filišťů.

Ani za panování Šalomounova nehrčely s pýchou takovou, jak druhdy, smrtonosné jejich vozy, které nejvíce naháněly strachu Israelitům.

Neblahý rozkol, zosnovaný Jeroboamem, který rozpoltil válečnou moc Israele na dvě části, dodal Filišťanům nové odvahy. Za krále Jorama (849—842) spojili se s lupiči arabskými a rubali zase svými nedlouhými, ale širokými meči syny Jakubovy. Bohatá kořist — mezi jiným i harém králův — padla jim do rukou. (2. Paral. 21, 16. nn.) Jindy zase spojili své síly válečné s Edomity a Feničany proti nenáviděnému sousedu. Prorok Joel (3, 6.) bolestně si stěžuje, že prodávají syny a dcery judské do otroctví. Nadešla však doba, kdy bylo Filišťanům trpce pykati za všecka hrubá bezpráví, jimiž se byli prohřešili. Povstali hrozní, nezdolní nepřátelé — Assyrie, Babylon, Egypt. Již Adad-nirari III. (911—890) mohl dáti vyrýti na kamennou desku svého paláce v Kalach-Nimrudě pro všecky časy budoucí, že si podrobil celý Západ, mezi jiným též krajinu „Palastu“. Tiglat Pileasar IV. (745—727) rovněž vložil svoji železnou ruku citelně na šíji Filišťanů. Sargon (722—705) dal v sálech svého paláce Dúr-Šarukýnského zvěčniti klínovými nápisy: „Asdod, Geth (Gimtu). Asdudimmu obléhal jsem a dobyl jsem jich. Jeho krále (asdodského) bohů, manželky, dcer a synů, majetku, pokladu jeho paláce, poddaných jeho země jsem se zmocnil. Usadil jsem tam obyvatelstvo krajin, které jsem byl dříve na východě ukořistil.“

Senacherib (705—681) assyrský, Psammetich (663—610), Nechao II. (610—595), králové egyptští, Nabuchonodozor (605—561), Nabonid (556—538), vládcové babylonští, dal rovněž těžce cítiti odpůrcům Israelovým jho své nadvlády. Po-

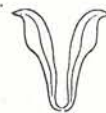
něvadž v dobách těchto bylo Filištanům úpěti pod útisky jiných, nemohli více sami utiskovati. A poněvadž útrapy, které bylo jim snášeti, bylo obyčejně nésti rukou nerozdílnou i sousedům jejich, vysvětlíme si, že úcastenství na společných bolestech vzbudilo na obou stranách jisté sblížení, ano sympathie; Nehemiáš aspoň (2 .Esdr. 13, 23.) si stěžoval, že za jeho doby mnozí židé si brali za manželky Azótky, tedy Filištanky, které pak učily dítky své mluvití azótsky, čímž národnost židovská značně trpěla. Společně nesli Filištané se Židy hrůzy válek, vedených mezi Syrií a Egyptem, ve kterých procházely armády obou států jejich územím. Za panování Seleukovců pokročila mezi Filištany značně hellenisace (pořectění), která podřala kmen jejího národního života. Za dob, kdy bylo rekům machabejským bojovati za svobodu náboženskou i národní proti Syrii, vznítla se znova stará zášť Filištanů proti Židům. Byl to však poslední již výbuch. Jako umírající člověk krátce před smrtí sbírá ještě poslední zbytky svých sil, tak Filištané vzhopili se a postavili se po bok syrských utlačovatelů. V dobách římských byly drobné řeže mezi Filištany a Židy v jednotlivých městech Šefely na denním pořádku, asi tak, jako bývá v „uzavíraném území“ království Českého za dnů našich. V těchto půtkách podařilo se konečně Židům zmocniti se hlavních sídel bývalého neúprosného nepřítele, nyní již „mrtvého muže“.

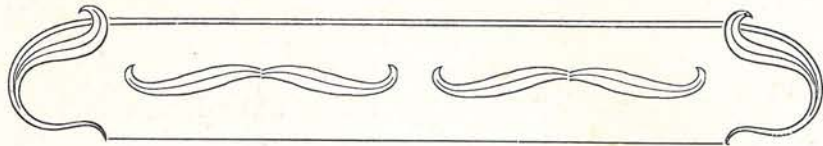
Jak pohnuté to dějiny! Koho by nepoutaly? Vždyť od mládí již, jmenovitě od té doby, kdy jsme poprvé slyšeli vypravovati o statném zápasníku Goliášovi, jsme plni zájmu pro národ, jehož členem obr kovový byl.

Jakého původu as byl tento národ? Odkud a kdy přišel do Palestiny? Jakým jazykem původně mluvil? Kde se vyučil své vyspělé organizaci politické a vyspělejší ještě vojenské?

Toť otázky, pravda, velice poutavé pro každého, pro mne však mají dvojnásobné kouzlo, poněvadž do země tohoto národa nyní pojedu. Držím v ruce program cestu, kterou podnikne biblická škola francouzských domínikánů na počátku listopadu. Čtu jména: Bét Džibrýn, Gaza, Asdod, Akkaron, Dzezer . . . Jak se těším, že budu se moci účastniti této výpravy a z autopsie se poučiti o krajích, které jsou tak bohaty starými dějinami! Teď ale všechn čas budu věnovati studiu všeho, co se jakýmkoli způsobem odnáší ke krajinám a městům, které bu-

deme projížděti! Čím více ponesu si v hlavě s sebou do Filisteje, tím více si přinesu z Filisteje zpět! Tedy s chutí do knih a pak s radostí do země odvěkého nepřítele Israelova, do vlasti Goliášovy . . .

KAPITOLA DRUHÁ. PRVNÍ JEZDECKÉ POKUSY.

MOTTO: Vítězství jest na hřbetě vysokých koní.
(Arabské přísloví.)

Kdo zavítal dne 2. listopadu odpoledne na nádvoří dominikánského kláštera za Damašskou branou v Jerusalemě, byl svědkem mimořádného ruchu, který tu dnes vystřídal ticho jindy panující. K železným tyčím plotu, který vroubí vchod k basilice sv. Štěpána, přivázali „mukři“ asi patnáct osedlaných oří. Byl to v pravém slova smyslu „sjezd“. A co znamenal? Následujícího dne hodlala biblická škola francouzských dominikánů, usedlých při chrámu jmenovaného prvomučedníka, vydati se na svoji vědeckou podzemní cestu, kterou každoročně pořádá. Směr cesty, pro kterou bylo tentokráte vyměřeno celých osm dní, vedl do krajin, ve kterých hospodařili druhdy Filišťané. Poněvadž krajinou touto se poměrně málo cestuje, není v ní dostátek dopravních prostředků. Kdo chce přece projít a ohledati lány, na kterých jmenovaný nepřítel Izraelův svého času zasíval a ze kterých klídl, musí sednouti na koně a přenocovati pod stanem, který si s sebou dává dopravovati. Na hřbetě koní k y n e v í t ě z s t v í a úspěch pro toho, jenž chce si vybojovati vlastní známost těchto končin.

Mukr, se kterým stál konvent dominikánský ve stálém obchodním spojení, přivedl již dnes svůj značný polyblivý ma-

jetek — své komoně, aby si mohl každý účastník zítřejší výpravy již předem vybrati jednoho z nich, jehož zádům svěří pro osm dní svůj drahý život.

Vybírali jsme tedy. Abychom ve volbě druha, v jehož společnosti nám bylo ztráviti celou čtvrtinu měsíce, nechybili, bylo — jak se rozumí samo sebou — třeba všechny účastníky koňského sjezdu zevrubně si prohlédnouti a vlastnosti jednoho každého z nich důkladně prozkoumati. Již povrchní pohled nás poučil, že nastávající naši nositelé nejsou ani stejného stáří, ani téhož temperamentu, ani stejné krve. Jeden netrpělivě přešlapuje, stále sebou vrtí, hlavu nepokojně zvedá vzhůru — jest to snad sanguinik. Jiný tu klidně stojí s hlavou svěšenou, jakoby zaduman v hluboké, trudné myšlénky — jest to patrně letora melancholická. Jen žádného cholera — myslím si — který by mě v nadbytku energie házel do povětří! Také bych se však poděkoval za hlubokého myslitele, který by z roztržitosti cestou často klopýtal. Nejráději bych si vybral zvíře, které by spojovalo ve své povaze všechny světlé stránky všech čtyř letor a které by nebyly zastíněny žádnou vadou kteréhokoliv temperamentu.

V tom oko moje utkvělo na černém oří, který tu klidně, skoro až rozumně klopil — patrně poněkud již starší — hlavu. Po prvním příznivém dojmu rostla mi v srdci sympathie k němu každým okamžikem, takže brzy na něho jediného padla má volba. Co mi na mém ze všech nejmilejším nejvíce imponovalo — byla jeho mnoholetá zkušenost, která mu zírala srozumitelně z očí. Pravda, stáří u koně se neurčuje dle očí, nýbrž dle více neb méně kousáním otřených zubů. Poněvadž však jsem nebyl nikdy agráříkem vůbec a nejméně koňářem, spokojil jsem se jen přibližným určením jeho věku, které ostatně vyzíralo z celé jeho postavy. Domníval jsem se, že má již bouřlivé dny svého mládí a jmenovitě nebezpečná léta „klackovitosti“ nejen za sebou, že nebude tedy na cestě pode mnou prováděti žádných chlapeckých kousků, nýbrž že si bude počínati již jako starší, usedlý pán. Zkušenost následujících dnů skutečně, někdy až nad očekávání potvrdila, že má prognostika nebyla nesprávná.

Pravému beduinu jde více o to, z jakého plemene a z jaké krve jest jeho kuň, jmenovitě klisna, než z jaké krve jsou nebo byli jeho vlastní předkové. Musí proto dobře věděti, z kterého plemene pocházel otec jeho koně, a ještě více, zdali matka,

klisna jeho oře byla čistokrevná. Ano, on pátrá po rodokmenu svého zvířete do druhého, třetího, čtvrtého, pátého kolena, ano někdy ještě dále. Mezi beduiny jsou zvláštní znalci, zvaní „kassás-ové“, které bychom mohli porovnat s notáři, kteří vedou — státní matriky. Jako takovýto notář nahlédne-li do svých knih, může říci, zda ten který člověk jest skutečně šlechtického původu, čili nic, z jak vzácného rodu pocházeli jeho předkové, tak má u beduinů takovýto kassás všecka hříbata i klisny i hřebce v stálé evidenci; ne v knihách, ale v paměti chová jejich rodopisy a na požádání poučí, zdali ten který kůň jest skutečně mezi ostatními šlechticem, nebo míšencem, nebo jen obyčejným plebejem. Ve městech syrských dostává při koupi ušlechtilých koní vzácných plemen kupec docela jakýsi šlechtický diplom pro svého koně, t. j. ve psané smlouvě trhové pod přísahou se potvrzuje, že koupený kůň jest skutečně vzácného původu.*)

Dle výroku prorokova (Mohammeda) kdo dává peníze za koně a na koně, rovná se tomu, jenž otevírá ruku svoji k — almužně. Já nemohu koupiti žádného ze shromážděných tu koní — snad onoho vraníka, který se mi zamlouvá pro svoji letitou zkušenost — a nemohu tedy vykonati skutek tak záslužný, který dle mínění „prorokova“ se rovná almužně. Nezbyvá mi, než spokojiti se s vydáním na koně, které mi bude denně platiti za jeho použití. Ačkoliv tedy nebudu koupí přicházeti se žádným z koní tu shromážděných v delší poměr vlastnictví, přece jen mě musí zajímati, jaká as krev koluje v žilách toho, který mě bude nositi vlastní Goliášovou

*) Takováto trhová smlouva začíná slovy: »Ve jménu Boha milostivého, slitovníka. Chvála budiž Bohu, pánu světů a blaho a požehnání buď nad naším pánem Mohammedem, nejvznešenějším z vyslanců Boha a nad jeho rodinou a nad všemi jeho druhy! Věru že koně ze staré krve a šlechtictví patří k nejdokonalejším tvorům Božím po člověku a Bůh sám pocítil je tím, že se o nich zmiňuje ve vznešeném koránu.« Následují nyní výroky z koránu o koních. K nim jsou připojeny různé výroky, které se přičítají Mohammedu a konečně různá arabská přísloví, na koně se vztahující. Na konci listiny čteme na př.: »Hřelec docela černý, který má bílou skvrnu na čele (případně se popisují nyní nohy, hřívka atd.) a X roků jest stár, jest N (zde se uvádí jméno koně, který se prodává). Jeho matka sluje NN z plemene AA, náležející BB, příslušníku kmene CC. Jeho (hřebce) otec sluje DD, který jest zároveň otcem klisny EE a klisny FF z plemen GG velmi dobře známého u všech beduinů. A hřelec NN jest čistého původu zajištěného jak se strany otce tak se strany matky; všechny kmeny beduinů vodí k němu své klisny. O tom není žádná pochybnost a my dosvědčujeme jen, co víme. A nejlepším svědkem jest Bůh.« Následují podpisy svědků.

Mojžíšský zákon sice zakazoval králi israelskému, chovati veliký počet koní (5. Mojž. 17, 16.), Šalomoun však živil ve svých konárnách na 4.000 koní určených pro královské vozy, a na 1200 koní jezdeckých, nad kterými byli ustanoveni zvláštní úředníci, jako bývají u našich dvorů štolbové, podkoní a t. d. Ze všech krajín, zvláště však z Egypta, kde tehdy chov koní stál na značné výši (3. Král. 4, 26; 9, 22; 2. Paral. 9, 25.) přiváděli královští plnomocníci koně. Poněvadž již staří Egyptané vysoko cenili čistokrevná plemena koňská, snadno pochopíme, že i koně, kterým se dostalo cti nositi na hřbetě velikého Šalomouna, byli šlechtici mezi koňstvem. Kam se asi tato čistokrevná plemena za tři tisíce let poděla? Z těchto zde pro nás uchystaných koní rozhodně není ani jeden, který by mohl se chlubit, že jeho předek nosil velikého krále-filosofo. Jistě že by žádný kassás se neodvážil něco podobného tvrditi!

Snad jsou to tedy — myslím si — koně plemene arabského? Prohlížím, hledám široké, hranaté čelo, žíly pronikající jemnou kůží, veliké oko, dlouhé ucho, dlouhý krk, záda krátká a široká, prsní koš klenutý atd. Hledám marně! „Arabskými“ by mohli slouti tyto koně snad z toho důvodu, že majitel jejich jest Arab. Jinak však neví ani jeden z nich známky čisté krve arabské.

Dle 3. Král. 10, 28, 29; 2. Paral. 1, 16; 9, 28. Šalomounovi plnomocníci platili v Egyptě za spřežení dvou párové 600 siklů stříbra, t. j. 125 za jednoho, obnos to, který se rovná asi 450 kor. naší měny.

„Co asi stojí takovýto jeden kůň?“ táží se profesora Jausena, který nám pomáhá vybírat.

„Čistokrevná klisna v Moabsku“ — odpovídá výtečný znatel života beduinského — „stojí 200 medžidýjí (= tolarů, t. j. celkem asi 800 korun). Můžete však dostati i pěkné zvíře za 150 medžidýjí. Někdy by vám bylo však dáti docela 300 medžidýjí. Podobně nestejná jest cena těchto hřebců. Tuším, že by žádal náš mukr za vašeho černého asi 20 napoleondorů. Má však také někdy koně, o kterém tvrdí, že ho stál 60, ano i více napoleondorů.“

„Všimněte si, jak jsou zde koně kováni“, upozorňuje mne později. Shledávám, že mají celou spodní plochu kopyta pobitu železným plechem a jen uprostřed že jest ponechán nepatrný otvor.

„U koho si dávají beduini kovati své koně?“

„Podkovy koupí ve městě, koně si však kovají sami.“

Co mi bylo zvláštním — všichni koně, kteří tu stáli, byli — hřebci! Kdož by si tu nevzpomenul na paragraf zákona mojžíšského, obsažený v 3. Mojž. 22, 24.? Měl jsem obavu, zdali tato vlastnost našich koní nebude na závalu klidné jízdy. Jmenovitě pro jezdce-začátečníka jest na pováženou svěřiti se hned — hřebci. Shledal jsem později, že náš mukr bujnost jejich a erotické myšlenky krotil přísnou dietou, kterou jim v obroku denně ukládal. Jen tu a tam podařilo se amorovi střeliti do srdce některého z našich koní, což pak působilo jezdcí rozpaky.

Podobně jako koně, bylo nám možno vybrati si také sedlo: buď evropské nebo arabské. Čítal jsem, že se Europeanovi nedoporučuje sedlo arabské a že jest radno, aby každý cestovatel v písemné smlouvě, kterou uzavírá před delší cestou s mukrem, výslovně si vymínil, že bude jeho povinností, dodati dobře zachované sedlo evropské. Někteří z kollegů na biblické škole však tomuto názoru odporovali, vychvalující do nebe sedlo arabské a tvrdíce, že v něm ke své největší spokojenosti konali dlouhé cesty. Abych mohl ze své vlastní zkušenosti učiniti si úsudek o této sporné otázce — abych z autopsie se mohl přesvědčiti o všech světlých i stinných stránkách sedla arabského, — dal jsem mu přednost před jeho evropským konkurentem. Hned na první pohled jest patrno, že sedlo arabské jest mnohem větší a nepoměrně hlubší než evropské. Jezdec v pravém slova smyslu zapadne do hlubokého žlabu, utvořeného předním a zadním příčným okrajem, značně vyvýšeným. Začátečník vidí v něm výhodu tu, že do něho se zaboří tak důkladně, že ho nikdo tak snadno z něho nevyhoupne. Ze zadu i ze předu jest jezdec okraji tak sevřen a tlačěn, že se mu zdá, že jest ve skřípci. Povlak jeho — kožešina neb silná houně — přispívá k tomu, že se jezdec pořádně zapará. Třmeny jsou tak široké, že v nich se skryje celá polovina boty, ne-li více; ostré čtyři hrany třmenů nahrazují jezdcí ostruhy.

Kůň vyvolen, sedlo vybráno — teď jen hup na koně a — jezdit.

Když jsem býval malým hochem a vídal naši zámeckou vrchnost, zvláště naši „madame“ jezdit na koni a s vyvýšeného mí-

sta se dívati na ubohé pěšáky, myslíval jsem, jak krásné a pohodlné to asi jest — seděti na vysokém vraníku. Skoro jsem jim jejich přednost záviděl. Tu se ozvala v srdci mém touha posaditi se jednou na podobné ušlechtilé zvíře. Když jsem viděl zámeckého kočího, kterak při projíždce koně bere synka z rukou své ženy a posazuje ho před sebe na sedlo, tu zahořela touha má, seděti aspoň na chvilku na hřbetě ušlechtilého zvířete novým plamenem. Zatím však bylo mi se spokojiti dřevěným houpacím koněm, nebo podobným tvorem, který jezdíval za zvuku kolovrátku na kolotoči... Teprv teď, kdy jsem měl sedmatřicet jar života za zády, dospěl jsem k ideálu chlapeckých let. Kůň, sedlo, třmeny, úzda, všecko bylo k dispozici, zbývalo jen se na vraníka vyšvihnouti. Ano, vyšvihnouti, ale jak! Na evropské sedlo šla by věc snadněji, na sedlo arabské dlužno však se pořádně od země vymrštit, odraziti a opsati pravou nohou obrovský oblouk. Neposlední překážkou při opsání tohoto oblouku byl mi — talár. Bylo mi totiž raděno, abych cestoval v klerice, poněvadž prý kněz, který na Východě chodí bez sutany, považuje se za „lehčí zboží“. Skutečně také nejen dominikáni, nýbrž i všichni klerikové, kteří se účastnili naší cesty, zůstali oblečení v dlouhou kněžskou řízu. Jen Američan činil výminku. Privil, že mu málo záleželo na tom, za jaké zboží ho budou mohamedánští fellahové a beduini, jejichž kraji nyní pojedeme, považovati, jen když pojedje pohodlněji. V Americe prý se cestuje také tak. Já však jsem zůstal přece jen v taláru a díval jsem se, jak jiní, zkušenější již jezdci vstupují na koně. Zpozoroval jsem, že berou spodní okraj přední části svého roucha — mezi zuby, levou rukou že se chytí chomáče hřivy, pravou pak že se přidržují sedla. Brátí cíp taláru do úst — zdálo se mi — nepatří právě k cukrářským lahůdkám. Chytati se za hřivu koně při vystupování mohlo by snad vzbuditi protest spolku proti týráni zvířat. Co platno však, když se jinak na koně nelze dostat! Zpozoroval jsem též, že někteří „jezdci“, při nichž příroda byla šetrila na délce, nahrazovali svoji krátkost tím, že si stoupli na vyvýšenou podezdívku, ze které měli k arabskému sedlu — blíže. Užil jsem tohoto nepřilíš čestného vynálezu — hup a již jsem seděl v sedle jak — přišitý. Arabové prý vypravují, že kůň první byl vytvořen z větru. Nepřál jsem si nyní, aby snad můj vraník chtěl podati důkaz pravdy, aby se byl pustil nyní do běhu s větrem o závod.

Vraník na štěstí zůstal státi a já jsem mohl přemýšlet, jak by bylo nejlépe vykonati první kroky na — koni.

Každý začátek bývá těžký. Co to dá práce matce, nežli svého košilatého miláčka naučí prvním krokům! Mně bylo nyní také konati první kroky v životě — na koni. Když jsem se připravoval v Evropě na cestu do Palestiny, bylo mi sice z různých stran raděno, abych se zaučil v jízdě již doma. Jiní byli však jiného názoru. Koně v Palestině jsou prý rozumnější, než mnohý nerozumný člověk v Evropě, umějí prý velice dobře vyhověti jezdcům diletantům, kteří se tu z celého světa sjíždějí. I dámy, ano i jeptišky mohou bez obavy, bez jakékoli praeparandy jokeyské sednouti na hřbet zkušených zvířat palestinských. Poněvadž v Evropě jsem neměl jmenovitě v poslední době času nazbyt, řídil jsem se raději proti tutiorismu — náhledem volnějším, a tak se stalo, že jsem teprv dnes započal první jezdecký kurs — po zahradě kláštera dominikánského. Kollegové, kteří již podobný kurs dávno prodělali, ihned upozorovali, že jsem „nováček“, obklopili mě a spousta instrukcí z jejich úst sypala se na mou hlavu. Jak již v životě lidském a jmenovitě v učeném světě bývá — panovala v těchto pokynech dosti značná různost názorů, ano někdy i pravidla, jak jest jezdcem držeti hlavu, nohy atd. si docela odporovala. Udeřil jsem jemně vraníka patami do břicha. Dle arabského přísloví jest prý břicho koně pokladnicí. Nepozoroval jsem a nemohl jsem pozorovati, poněvadž přísloví platí patrně o klisnách. Můj vraník jal se pohybovati opatrně, volně, jakoby pozoroval, že na něm nesedí generál kavallerie. Kráčel rozvážně, skoro jak filosof, a já — setřásl obavu, že snad spadnu, naučil jsem se klidně — ba královsky seděti.

Když jsem vídal jezdce produkovati se v cirku na koni bez sedla, tu jsem slyšel poznámky, ten že sedí na koni jako přišitý, jako s koněm v jednu bytost srostlý. Mně se zdálo nyní něco podobného — když mi totiž po chvílce zkušební jízdy bylo — s koně slézt. Věc šla těžko. Zdálo se mi, že jsem k sedlu skutečně přirostl. Po delším boji se mi podařilo od sedla se odtrhnouti a s vraníka seskočiti. Odevzdal jsem svého vyvolence mukroví, který ho zase k železné tyči u plotu přivázal. Ohledával jsem nyní jen, zdali řemení na koni jest v pořádku. Bylo na něm sice již dosti znáti zub času, bylo však přece v takovém

stavu, že mne naplňovalo nadějí, že ještě osm dní mé cesty vydrží. Podobná opatrnost není na škodu. Stáváť se, že mukři vystrojí své koně různými již schátralými řemeny, které pak na cestě popraskají a cestovateli působí mnohou nepříjemnost: jakous takous správu, nahrazování řemenů provázky atd. Jen aby ovšem také zítra ráno mukr toto řemení dal mému vybranému!

Kdybych byl pravým beduinem, byl bych musil dáti svého koně prohlédnouti zvláštním odborníkem, který sluje sájes. Všimá si různých zvláštností koně a umí uhodnouti, zdali kůň ten přinese štěstí neb neštěstí. Nejsem beduinem, zvláště v pověře ne, proto se mohu docela dobře obejti bez takovéhoho specialisty, kterému přikládají beduini velikou víru. Já doufám, že můj vraník dobře půjde. Nejmenší jest má obava, aby se snad nesplašil. Jestliže vůbec se mám něčeho obávati — pak jest to strach, aby ho na cestě nezachvátil — marasmus.

Beduini opěvují přednosti svých koní v nadšených odách. Snad bych měl zakončiti tuto kapitulu též nadšeným zpěvem na svého vraníka? Snad mi laskavý čtenář odpustí, když tak neučiním. Neznám dosud přednosti jeho a pak moje báseň by měla význačnou pečeť Západu. Bude zajisté více zajímati, když podám dvě ukázky takovýchto básní, které svého času závodily o palmu prvotenství.

Arabského básníka z dob před Mohammedem, Imru'l-Kais-e, navštívil jednoho dne jistý básník, jménem 'Alkama. Mezi hovorem rozpředla se mezi nimi hádka, který z nich jest větším básníkem. Konečně ujednáno, že každý složí báseň na svého koně, obě básně pak že budou předloženy — manželce Imru'l-Kais-ově, aby ona rozhodla, která jest dokonalejší.

„Báseň“ Imru'l-Kais-ova zněla takto:

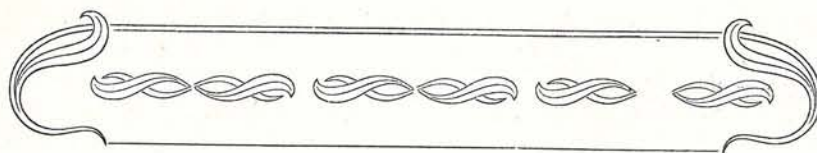
Noha (jezdce), která ho (koně) svírá, rozlétuje jeho horlivost;
bičik dodává vzletu jeho běhu.
Rozvážně hlasem skáče jak šílenec,
hrdlo daleko do předu natahuje.

'Alkamova óda zněla asi takto:

Hlavu opíraje o uzdu, která ho zdržuje,
letí v před rychlostí antilopy,
z jejíž boků v letu rychlém crčí pot.

Umm Džonbab — tak slula rozhodčí soudkyně — dala přednost — ne básni svého manžela, nýbrž básni 'Alkamově. Svůj úsudek odůvodnila jak náleží. 'Alkamův běžec jest prý lepší než Imru'l-Kais-ův. Tento musí býti pobádán do běhu nohou, bičem a hlasem, kdežto onen musí býti zdržován uzdou.

A následek tohoto objektivního rozsudku? Uražený básník ve své ješitnosti ihned manželku, která rozhodla v jeho neprospěch — zapudil. 'Alkama pak, jemuž přiřkla vítězství, se ihned zase s ní oženil!

KAPITOLA TŘETÍ.

DO CONDEROVÝCH EMAUS.

MOTTO: Při běžcích, kteří supají
a jiskry kopyty vykřesávají.
Z jitra útokem ženouce
mračna prachu rozvířují
a nepřátelský šik prolamují.

(*Srv. Korán, súra 100, 1—5.*)

Jestliže jsme včera jezdili po zahradě dominikánské jen na zkoušku, šlo dnes, dne 3 listopadu, všecko již do opravdy. Před sedmou hodinou stála škadrona koní již pohotově. Kolem sedmé hodiny přirazili jezdci. Bylo nás skutečných jezdců celkem deset:

1. Vůdce, čili — jak jsme mu říkali — šejk celé výpravy, professor biblické školy P. Rafael Savignac, Francouz.
2. P. Raimondo, Španěl, dominikán z diecése avilské. Dle vousu bys byl spíše v něm viděl Francouze.
3. Maličký Španěl P. Kandido z Asturie. Měl krásný černý plnovous. Výborný jezdec.
4. Dr. Ondřej Breen, professor biblického studia z kolleje sv. Bernarda v Rochestru ve státě New-York.
5. Dr. Martin Ehrlich, Slovinec, vicerektor rakouského hospice v Jerusalemě. Milý společník, kterého zdravý humor nikdy neopouštěl.
6. a 7. Američtí dominikáni P. O. Reilly z Pawtucket-u a P. Molloy z Bostonu.

8. Hollandan P. Van Koeverden.

9. Abbé Tisserant z Nancy ve Francii.

10. Já.

Byl to výjev, který zasluhoval fotografování, když jsme se všichni více neb méně svižně vyhoupli na koně a táhli ulicemi jerusalemskými. Zde jsme sice nepůsobili velikého vzrušení — jeť Jerusalema na podobné výjevy již zvyklý. Kdyby však naše společnost v tomto stavu zavítala do některého našeho města, — třeba i do Prahy, — byla by to událost dne, událost, která by poutala pozornost všech. Považte! V čele karavany jede na koni dominikán bílý! Hlavu má zahalenou tak zvanou kefijí, t. j. velkým bílým musselinovým šátkem, splývajícím hluboko dolů na ramena. Na vrcholu hlavy jest šátek upevněn dvěma pleťenci z koží srsti, které věncí téměř hlavy a tak upevňují šátek, aby se po zádech nesvezl dolů. Kefije jest obyčejná pokrývka hlavy, kterou se chrání beduini proti páčivým paprskům slunečným. Na prsou P. Savignaca se křížují dva řemeny: na jednom z nich má zavěšený fotografický aparát, na druhém pak — revolver. V ruce se mu kmitá karabáč, který bude potřebnou sankci udělovati jeho rozkazům. Jezdecké kamaše přikrývají lýtka. Střevíce jsou skoro celé ukryty v arabských třmenech. Jest to — pravda — zvláštní ústroj. K pojmu beduina náleží též tak zvaný churdž, t. j. dva velké, široké rezné pytle, okrášlené pestrobarevnými třapci, pytle to, které jsou spojeny mezi sebou tak, že mezi nimi jest podélný otvor. Otvorem tím se zavěsí na zadní roh arabského sedla tak, že oba vaky splývají stejnoměrně po stranách koně dolů. Do obou nacpe si jezdec potřebných zavazadel, jako prádla, potřeb fotografických atd. Podobně jako náš vůdce byli jsme oblečeni my, jeho vojsko — až na některé výjimky. Místo kefije na př. měli jsme někteří bílé anglické klobouky korkové. Pro případ deště byli skorem všichni opatřeni t. zv. impermeablem, černým to, dlouhým, nepromokavým kaučukovým pláštěm.

Zadní náš voj tvořil Ibrahím, mukr a jeho synek asi dvánáctiletý. Ibrahím tonul na svém koni ve spouště zavazadel. Měl na starosti naši kuchyň. Aby snad nenapadlo nějakého hladového syna Mohammedova ochutnati taje naší kuchyně, byl Ibrahím po uši ozbrojen. Kolem pasů se leskla řada žlutých patron a za pasem vykukovala hlaveň velikého revolveru. Po-

dobně byl vyzbrojen mukr otec i syn. To byla však jen nepatrná část našeho trainu. Velká většina zavazadel již dávno před námi záhy z rána se vydala na cestu s deseti soumary.

Jedouce volným krokem směrem k Betlému, loučili jsme se s ulicemi svatého města. Někteří, dokonalejší jezdci, dali se občas do klusu, ano i do trysku. Když jsem je viděl páditi, tu mě napadla slova knihy o Jobovi, ve které se líčí let válečného koně asi takto:

Zemi kopytem hrabe,
statně poskakuje,
vstříc jde ozbrojeným . . .

Pro strach má jen výsměch,
před mečem neustoupí . . .

Toulec chřestí nad ním,
blýská se kopí i štít . . .

Supaje dychtivě zem hltá,
nedbá, když zazní zvuk polnice (k ústupu).

Když slyší trubku, »V před« říká.
Z daleka větrí srážku,
volání velitelů,
vojska válečný ryk.

Po jízdě jedné hodiny spatřil jsem poprvé z daleka Betlém. Jak mocně působí na srdce lidské pohled na pozeňnané nivy, na kterých se před dvěma tisíci let rozléhal andělský zpěv: Sláva na výsostech Bohu a na zemi pokoj lidem dobré vůle! Co vzpomínek snoubí se s rodištěm Kristovým! Na nivách, které vidím, pásával David stáda, zde tříbil pohledem na zeleň, zasypanou rosou, která hraje všemi barvami v paprscích vycházejícího slunce, svůj estetický cit, zde za hvězdných nocí čarovných učil se, jak veliký jest Pán, zde řinuly s jeho rtů první pokusy jeho posvátné lyriky . . . Zvuky z jeho pastýřské píšťaly, tóny jeho harfy vlnily se svého času tímto vzduchem. Zde hájil též svůj majetek proti medvědu i lvu, zde cvičil se ve střelbě prakem . . .

Z hustého mračna vzpomínek, kterými jest Betlém obetkán, vynořuje se mi zvláště jedna. Mezi Filišťany a Davidem

vypukla zase válka. Filištané obsadili Betlém. David těžce nesl tuto pohromu, která stihla jeho rodné město. Když se ho zmocnila žízeň, tu vzpomínal na chutnou vodu, kterou čerpával ze studny, nalézající se nedaleko brány betlémské a zvolal: „Kéž by mi někdo dal pít vody z cisterny, kteráž jest v Betlémě u brány!“ Jakmile uslyšeli tři rekové z vojska jeho toto přání z úst milovaného velitele, ihned dali se na cestu, aby za každou cenu přání to vyplnili. „Probili se tedy“ — vypravuje nám druhá kniha Královská (23, 16.) — „ti tři silní skrze vojsko Filištinských a navázili vody z cisterny betlémské, kteráž byla u brány, a přinesli Davidovi. Ale on nechtěl jí pít, ale obětoval ji Hospodinu řka: Milostiv budiž mi Hospodín, abych neučinil toho: zdaliž krev lidí těchto, kteří šli a nebezpečností životů jejich pít budu? A nechtěl jí pít. Odstup to, abych před obličejem Boha svého to učinil a krev těchto mužů pil: nebo s opovržením života svého přinesli mi vody. A pro tu příčinu nechtěl pít. (I. Paral. 11, 17. nn.). V Betlémě se dosud jmenují tři cisterny Bjár Daúd, t. j. cisterny Davidovy, z nichž jedna jest prý ona, ze které tři oddaní Davidovi rekové načerpali vody. Někteří pochybují o pravosti těchto cisteren, poukazujíce k tomu, že prý nejsou u brány Betléma, nýbrž v samém městě. Spor jest nsnadno rozhodnouti, poněvadž nevíme, kde stály brány Betléma za dob Davidových.

Jestliže David prahnul po vodě ze studny betlémské, prahnul jsem já po tom, bych mohl spatřiti jeskyni narození Páně. Nebylo mi však této radosti dopřáno. Abbé Tisserant zatroubil na roh — znamená to, jež nás upozorňovalo, že jest nám zahnouti na západ do hor.

Popsati cestu, kterou jsme nyní konali, jest velice nsnadno. Něco podobného se musí viděti jen. Ručím za to, že cestu tak špatnou, jaká byla tato, nebylo by možno s koněm evropským vykonati. Buď by vůbec nešel anebo by co nejdříve sklouzl a polámal hnáty sobě i jezdcí. Zdejší koně však již od maličkosti jsou zvyklí na tento terrain a umějí po něm choditi. Jdou klidně dolů s příkrého kopce, aby v okamžiku zase stoupali po kamenité stráni. Nedbají tisícerych kamenů, ležících na cestě a ostrých jak nůž. Krácejí po kamenitých plochách, hladkých jak mýdlo, s jistotou, s jakou se taneční mistr pohybuje po vyleštěných parketách. Nebojí se kamenných schodů, ne-

dbají úzkých uliček, které jim popřávají sotva místečka, na které by mohli postaviti kopyto. Cesta jest obtížná pro dovedného jezdce. Což teprv pro mne začátečníka! Náš vůdce jel „ostrým krokem“. Jest to tempo, které — jak jsem se později přesvědčil — lze nejvíce doporučovati. Ani kůň ani jezdec se poměrně neunaví tak jako klusem a zase se něco urazí, více, než když se jede krokem jen volným. Musí však uměti jezdec koně do tohoto ostrého kroku dostat — a to jest to, co mně scházelo. Můj kůň, již starší pán, krácel si pohodlně, jako když jde

Ukázka terrainu v horách Judských.

pensista na procházku. Pozoroval jsem brzy a často, že zůstávám za karavanou. Užití ostruh, či lépe řečeno ostrých třmenů neb karabáče, který jsem měl ovinutý kolem ruky, jsem se obával, abych se snad nedostal do sporu s nějakým paragrafem, stanoveným proti týrání zvířat. Kromě toho jsem myslil, že bude mítí můj vraník tolik ctižádostivosti, že sám se přičiní, aby svých kolegů dohnal. Bohužel však, že v něm vítězila láska k pohodlí nad ctižádostivostí. Chtěl-li jsem tedy zůstatí ve spojení s karavanou, nezbyvalo než ob čas, kde byla půda poněkud volnější, pobídnouti hřebce do klusu a klusem karavanu dohnati. Tím jsem se však velice unavil a přímo hned první den

jízdy — roztřískal. Kdo povází, že nám bylo hned prvního dne seděti skoro celých osm hodin v sedle, přesvědčí se, že nepřeháním. Kořeny mé práce jsou skutečně hořky jak pelyněk; doufám však, že ovoce její bude svým časem zlaté a sladké.

Co při této pro začátečníka věru těžké zkoušce mně cestu ztěžovalo — byla nervosa, která se začala jevití prudkým bušením srdce. Snad že se mi bude vrátiti — napadlo mě. Nepovolil jsem však, nechal nervosu nervosou a jel jsem dále...

O půl desáté hodině dorazili jsme do arabské dědiny, zvané el-Chadr.

„Co znamená slovo arabské el-chadr?“ táže se kdosi našeho „šejka“.

„El-chadr znamená vlastně asi tolik, co „zelenající se“, pak jest to vlastní jméno, kterým označují se prorok Eliáš a sv. Jiří. V našem případě znamená slovo el-Chadr nebo též Chidr sv. Jiří, kterému jest zasvěcen zdejší kostelík nesjednocených Řeků a jejich klášter, ve kterém se nalézá ústav pro choromyslné, vedený v duchu skutečně orientálním. Možná, že uvidíme, jakým způsobem se tu choromyslní léčí.“

„Jak vysoko jsme již zde nad mořem?“ doléhá na našeho generála jiný.

„Osm set šedesát tři metry.“

„Tedy asi o sto metrů jsme výše než Betlém?“

„Ano. Jsme zde právě na rozhraní vodstva. Údolí vinoucí se na východ odtud ústí do Mrtvého moře, bok západní pak posílá své vody do moře Středozemního. Hned před námi vzniká celá síť údolí, z nichž nás nejvíce bude zajímati uády ež-Žindý, uády Heluás a uády es-Súr. Spojují se všechna v údolí es-Sant, t. j. Terebintovém, které jest cílem naší cesty.“

V úzké uličce, tvořené zdmi, které věncily nevelké dvorce, sestupujeme s koní. Příznávám se, že onen sestup nešel příliš hbitě, ani bez bolesti. Přece jsem byl však rád, když jsem již stál na matce zemi a mohl zase uvést do pohybu nožní svaly. Přivázavše koně ke kamenům, neladně tu v uličce po zemi rozházeným, pospíchali jsme do kostela. Nic zvláštního. Kostelík nevelký, vyzdobený dle šablony, kterou vidíme skorem všude ve svatyních zdejších Řeků. Ukazovali nám některé předměty z dob křížáckých, jako řetězy, kule atd. — věci to, jakých jest

v Palestině na tisíce a které jsou pro nás poměrně velice mladé. My bibliští hledáme starší věci!

Když jsme vycházeli, spatřili jsme na d. orečku srdcervoucí scénu: Ležela tu na zemi v hadrech žena přikovaná železným řetězem ke stěně jako pes. Jen bouda scházela.

„Jakého zločinu se nešťastnice dopustila?“

„Jest choromyslná, zuří v návalu své duševní nemoci a zde se léčí.“

„Jakých léků užívají?“

„Především diety a pak, jak vidíte — velice vlídného zacházení s nemocným.“

„Jest více takovýchto ústavů v Palestině?“

„Pokud víme, existuje ještě jeden v Naplusu. Sluje také El-chadr.“

„Řekové patrně poroučejí své choré pod zvláštní ochranu svatého Jiří?“

„Ano. Vidíte, jak veliké pole činnosti tu má ještě láska křesťanská.“

„Kéž by jen brzy pronikla názory zdejší o šilencích a naučila šetrně s nimi zacházeti!“

Pookřáv poněkud malou procházkou po zemi vyhoupl jsem se o 10¹/₄ hodině — tentokrátě již snadněji — do arabského sedla. Jeli jsme krajinou, která se podobala skalnaté poušti. Jen tu a tam bylo viděti nevysoký keř, nebo zakrtnělou dřevitou hlozinu. Za časů římských se tu jezdilo snadno, poněvadž tudy vedla dlážděná silnice, po které zbyly dnes jen nepatrné stopy. Za Betlémem odbočovala od cesty vedoucí do Hebronu a vedla tudy do dnešního er-Rásu. U dnešního El-Kabu přetínala jinou silnici, která spojovala Jerusalema s tehdejší Eleutheropoli (= dnešní Bêt-Džibrýn).

Po dvouhodinné krkolomné jízdě přijeli jsme k polednímu ke zřícenině ch'rbet el-Chamase. Nad pramenem několik hromad kamení, tu a tam zbytek zdí. Snad by mohl někdo tu i viděti nepatrné zbytky kostela, který tu v dobách křížáckých válek stával. Co nás nejvíce zajímalo, bylo vyšetřovati, zdali snad na místě tohoto rumiště nestávalo městečko, zvané Emaus.

„Dva z nich šli toho dne do městečka, kteréž bylo vzdáleno od Jerusalema honů šedesáte, jmenem Emaus. A ti rozmlouvali o těch věcech, které se byly udály. I stalo se, když rozmlouvali

a sebe se dotazovali, že i Ježíš přiblíživ se šel s nimi: ale oči jejich byly držány, aby ho nepoznali... I přiblížili se k městečku, do kterého šli a on dělal se, jakoby chtěl dále jíti. I přinutili ho říkouce: Zůstaň s námi, neb se připozdívá a den se již nachýlil... A stalo se, když seděl s nimi za stolem, že vzal chléb a dobrořečil a lámal a podával jim. I otevřeny jsou oči jejich a poznali ho...“ (Luk. 24, 13. nn.). Něžná tato perikopa, kterou známe velice dobře z pondělíka velikonočního, budí v nás touhu spatřiti místo, na kterém se dal Pán poznati dvěma učenníkům dle lámání chleba. Kde však jest hledati toto městečko?

„Angličan Conder“, vykládá prof. Savignac, „pronesl domněnku, že prý Emausy sv. Lukáše dlužno hledati zde.“

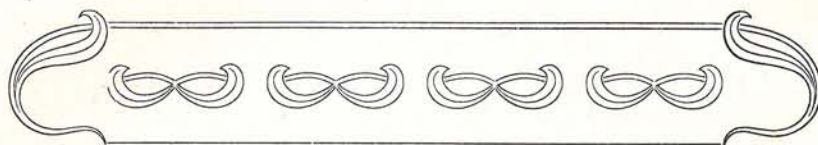
„Jaké důvody uvádí pro svoje mínění?“

„Podobnost jména Emaus a Chamase.“

„Může se bráti jeho náhled vážně?“

„Myslím, že nikoliv. Jména jsou sice podobná, není však jisto, že jsou to jména totožná. Kromě toho Emaus městečko bylo dle udání Lukášova vzdáleno od Jerusalema šedesáte honů, t. j. (187 m × 60) 11220 m čili 11 km, naproti tomu však my jsme vzdáleni od Jerusalema sedmnácte kilometrů, t. j. osmdesácte pět honů. Cestou se nám naskytne příležitost promluvíti si více o otázce, kde vlastně byly novozákonní Emausy. Přijedeme do Amuás, pojedeme do Kalonije, projedeme Abu-Róšem. Při jiné vycházce navštívíme El-Kubébe, kde stávalo městečko Emaus podle tradice Františkánů a konečně při jarní cestě přes Hebron a poušť Judskou zastavíte se na cestě v údolí Urtás. Pak si budete moci učiniti konečný úsudek o zavilé otázce, kde vlastně jest jmenované městečko hledati.“

Debatu naši ukončilo upozornění, že náš dnešní oběd jest již připraven. Oběd připraven! Kde a jaký? tážeš se asi, laskavý čtenáři. Povím hned.

KAPITOLA ČTVRTÁ. PRVNÍ OBĚD NA ZEMI.

MOTTO: Slav příjemný den s veselou myslí,
se srdcem plným radostí.

Z písní Egypťanů zpívaných při stole.

Dle našich poměrů bylo by zajisté nejjednodušší, zastaviti se v hostinci některé blízké vesnice arabské a tu poobědvati. Dobrá to myšlénka, — jenže ji zde nelze provésti! Předně daleko široko tu žádná vesnice arabská není a za druhé bychom marně v dědinách, ano i v menších městech hledali hostinců zřízených po způsobu našem. Jest málo velkých měst arabských, do kterých přibude ročně mnoho cizinců a ve kterých lze se ubytovati v „hotelu“.

Bylo nám tedy obědvati po orientálsku, ano skoro po beduínsku. Velikou zásluhu o naše nasycení měl Ibrahím. Mezi tím, co jsme my ohledávali zříceniny, složil zavazadla se svého koně, mezi nimiž byla celá naše jídelna a spížírna pro studený oběd... Vzal svinutou červeně pruhovanou pokrývku, které by se mohlo jindy také používatí za koberec, a prostřel ji na zem tak, že do polovice byla chráněna stínem, který na ni vrhala nevysoká skála. Do druhé polovice pražilo polední slunce celou silou. Byl to náš svinovací stůl. Na okraje položil pro každého přisedícího cínový talíř, vidličku a cínovou „sklenku“. Do pro-

střed postavil chleby, celou pyramidu plechových krabic, obsahujících konzervy, lahve s vínem atd.

Když jsme ukončili archeologické hovory, přihnuli jsme se ku stolu. Kdo si pospíšil, urval mistečko ve stínu, kdo se opozdil, pykal za svoji liknavost na prudkém žaru slunečním.

Všecko k jídlu již připraveno, místo zajištěno, teď však jakou posici zaujmouti? Sednouti si? Nač? A kdybychom tu měli ministerská křesla, měli bychom z nich příliš daleko — či hluboko — na stůl. Nebylo nic moudřejšího, než sednouti si bezprostředně na matičku zemi. Ti, kterým se klín této matky zdál býti příliš hluboký, přinesli si ze zřícenin kameny. Brzy však shledali, že jest vlastně nejmoudřejší za daných okolností následovati starých Římanů, kteří ke stolu vlastně přiléhali, a tak prakticky zkoušeti, jak se v tak zvaném „trikliniu“ leželo a jedlo. Bylo to také kus praktického studia archeologického. Mnozí brzy shledali, že se doporučuje přilehnouti na levý bok, opřít loket o kámen a v této posici zaháněti hlad. Jestliže starý orientál mohl míti o kámen opřenou po celou noc hlavu a při tom znamenitě spáti, proč bychom nemohli my opřít na chvíli o kámen loket a při tom s chutí posilovati se na další cestu? Že se někdo zapráší, nebo docela pospíní blátem — to nemohlo rozhodovati. To jsou všechno lapalie, na které se tu v Orientě nehledí. Smysl pro čistotu, jemnost, pořádek, přesnost atd. — jak známo — nepatří k vynikajícím přednostem východana a i European, který byl snad doma skrupulosním, pedantickým milovníkem čistoty, ztratí časem a musí ztratiti aspoň částečně jemný cit pro čistotu, chce-li býti vůbec živ a nechce-li zemřítí hladem nebo žízni.

Dnes, první den, byly příbory čisty, poněvadž byly doma v klášteře pečlivě vymyty. V následujících dnech však všechno víc a víc černalo, což by bylo leckde v Evropě bylo snad způsobilo malou domácí mrzutost, zde však nikoliv. Chápalit jsme, že Ibrahím nemával někdy ani kdy na dokonalé čistění cínového nádobí, jindy že nemával valně ani čím by smyl i nejmenší skvrny. Ostatně, ačkoliv měl v konventě dominikánském znamenitou školu čistoty, neodložil přece docela svůj orientální ráz, jehož přednosti rozhodně nespočívají v úzkostlivé čistotě.

Oběd jsme měli pravidelně jen studený. Vlastní naše kuchyně cestovala před námi se stany a teprv večer na místě od-

počinku rozvíjela dokonale své umění. Nedostatek teplého jídla nám nahradil francouzský zvyk, který žádá hojný výběr. Dnešní jídelní lístek byl: Chléb, pečené kuře (studené), pečená skopová (studená), salát, sýr, zavařenina. Místo pečeného masa měli jsme později konzervy, jako uzené vepřové, husí játra atd.

Chléb jsme měli dnes ještě z konventu. Byl pečen způsobem francouzským. Když nám došel, bylo nám kupovati chléb arabský, pečený z černé mouky pšeničné, který bychom my nazvali spíše plackami nebo poplamenicemi. Úřad jakéhosi almužníka převzal přítel Breen. Bral bochníky, řezal velikým nožem Ibrahímovým úděly a přes stůl nám je házel. Cvičili jsme se v chytání podobně, jako jsme za mládí si hrávali míčem. Sami jsme si chleba nekrajeli — neměli jsme ani nožů, — nýbrž způsobem orientálním jsme ho lámali, nebo lépe řečeno — aspoň dokud byl měkký — trhali. Za oteckou péčí, se kterou nám chléb rozdával, změnili jsme mu jméno — podobně jak bývalo na východě zvykem — a nazývali jsme ho abúna Jusuf — otec Josef.

Mladá krev, která kolovala v žilách četných účastníků, kořenila oběd různými žerty, z nichž některé byly poněkud rovněž orientální. Tak na př. klade mi můj soused na můj chléb kus kamene.

„Co to znamená?“ táži se udiveně.

„Aby vám vítr váš úděl neodnesl.“

„Kde jste se naučil této praktice?“

„V Jerusalemě v basáru. Minule jsem viděl, kterak prodavač má na stolku narovnané chleby a aby mu jich vítr neodnesl, zatížil je kameny.“

„Děkuji vám za vaši starostlivost.“

Maso, které bylo pečeno dnes ráno v Jerusalemě v konventě, nám chutnalo výborně. Jinak však bylo, když jsme místo čerstvě pečeného masa v následujících dnech sáhli ke francouzským konservám a z plechových krabic vytahovali „staropečené“. Žaludek z počátku sice protestoval, znenáhla však se dal ukonejšiti aspoň na čas. Těšila ho myšlenka, že ji konzervy čerstvé, z Francie přímo nedávno objednané, že neležely tedy v krámě některého jerusalemského žida, snad několik let, které teprv, když se byly dobře uležely, byly prodány. Přece však jen to byly konzervy, a tak se stalo, že na konci cesty měl

jsem jich nejen dosti pro žaludek, nýbrž že jsem jich měl „plné oči“.

Bylo zajímavo pozorovati, kterak ti, kteří nevytáhli kapesních nožů, nahrazovali tento nedostatek prsty. Když byla kost obrána, letěla leckdy přes hlavu stranou, aby si na ní později šakal pochutnal.

Ubrousky, o něž si utíráme prsty, nahrazoval nám chléb.

Zásobu sýra jsme si brávali z Jerusalema. Byl to výrobek švýcarský neb belgický. Když došel, koupil Ibrahím na cestě sýr arabský, mající tvar velikých koláčů, jejichž povrch byl tvrdý, jak velbloudí kůže.

„Viděl jste již arabský sýr ovčí v jerusalemském basáru?“ ptal se mě můj soused, když Ibrahím se přiblížil s červenou kulí sýra.

„V opálce na krámě bílé, suché, tvrdé hmoty. Řekl byste, že to jsou kusy udrolené sádry, a zatím jsou to arabské tvarůžky.“

„Jak asi Arabové sýr vyrábí?“

„Užívají k výrobě sýra buď podmásli (leбенu), nebo mléka sladkého. Podmásli nalije se buď do koženého měchu, nebo do pytlíku z látky tkané, nechá se vsednouti a z tvarohu se hnětou homolky, když se byl ovšem dříve řádně nasolil. Tvarůžky tyto, zvané „kišk“, dávají se na slunce vyschnouti. Ký div, že v teplém vzduchu zdejších jak náleží vyschnou a ztvrdnou, takže se musí před jídlem zase znova ve vodě rozpouštěti.“

„Kdy se hlavně robí?“

„Na jaře, když bývá nejvíce pastvy. Někdy se vaří kišk také ve vodě s česnekem a s kusy tučného masa.“

„Může se jísti či píti též podmásli, dříve než se z něho dělají tvarůžky?“

„Zajisté. Později se vám naskytne častěji příležitost ochutnat tento „leben“. Ze sladkého mléka se připravuje sýr zvaný „džibne“. Do mléka se vloží sýřiště, t. j. kousek žaludka neodstaveného dosud kůzlete; mléko se ihned srazí, tak že možno hned z tvarohu hotoviti veliké koláče, kterých by byli mohli staří gymnasté použiti za dřisky k házení. Na Libaně lije se na pšeničné kroupy nejprve sladké mléko, po dvou dnech kyselé. V následujících dnech se rozmačkávají rukou nabobtnalé kroupy a přilévá se opět něco mléka. Po osmi dnech dá se kaše vy-

schnouti na slunce, načež se rukama rozmělní tak, že se vytvoří jakási krupice. Zvláštní to druh sýra. Podobným asi primitivním způsobem vyráběli Israelité sýr.“

„Kde se číní asi v bibli zmínka o tomto pokrmu?“

„Pro nás jest nejzajímavější místo v 17. hlavě první knihy Královské, kde se vypravuje, kterak Betlemita Isai poslal svého osmého syna Davida ke třem nejstarším, Eliabovi, Aminadabovi a Samma-ovi, kteří tábořili ve válce proti Filištanům v údolí Terebintovém.“*)

„Toť věru zvláštní shoda! David jel touto cestou z Betléma do údolí Terebintového a vezl sebou chléb a sýr: my přicházíme nyní rovněž od Betléma, cílem naší cesty jest také údolí Terebintové a vezeme sebou také chléb i sýr!“ upozorňuje jeden z naší karavany.

„Myslíte, že David vezl potraviny určené pro bratří a pro jejich kommandanta na soumaru jako my? Snažil by byl unést deset placek chleba a tolikéž sýrců?“

„Nesl také efu pražmy.“

„Jaká jest to míra?“

„Asi 37 litrů.“

„Toť mohl unést na hlavě!“

„Zajímavý to případ, vysvětlující nám otázku, kdo vydržoval israelské vojáky, kdo dbal o jejich spíživání. Patrně nestaral se o výživu svých vojáků nejvyšší válečný pán — Saul, nýbrž rodiče, bratří, příbuzní byli povinni dodávati potravin pro své příbuzné, sloužící ve vojsku.“

„Podle toho asi armáda israelská daleko od svých domovů netáhla!“

„Strava vojáků byla také jednoduchá! Chléb a pražené obilí. Sýrce byla pochoutka určená pro vysoké důstojníky — pro „tisíčníky“.“

„Jakou as měli organizaci?“

„Nejspíše, že rodovou, založenou na témž základě, na kterém spočívala politická organizace národa za dob míru.“

*) »Řekl pak Isai k Davidovi, synu svému: Vezmi bratrům svým efu pražmy a deset chlebů těchto a běž do ležení k bratřím svým; a deset sýrců těchto doneseš tisíčníku (t. j. veliteli, plukovníku) a bratry své navštíviš, dobře-li se mají...« I Král. 17, 17, 18.)

„Nebylo se tedy králi starati o výživu svých vojinů na-prosto?“

„Staral se asi jen o svoji tělesnou stráž, která byla ve zbrani i v době míru a tvořila jádro jeho vojska. Ostatní vojáci byli jen na rychle sehnaná národní obrana.“

„A jak upravovali si israelští vojáci ono pražené zrní?“

„Bez jakékoli úpravy ho rozkousali a polykali podobně jako činívají dosud někdy beduini, ano i felahové v době žní.“

„Byli tedy israelští vojáci střídmeji, jednodušeji živi, než my“ — myslíš si, laskavý čtenáři a tážeš se asi již, když jsem ti oznámil celý náš jídelní lístek, co jsme asi pili? Povím hned!

Říká se, že se v Palestině nedoporučuje ani pít samou vodu, ani samé víno, nýbrž že jest nejlépe mísiti obé. Dle tohoto receptu jsme činili i my. Víno jsme si přinesli sebou z Jerusalema, víno to dobré a silné. Ale — jakou vodu jsme měli! Nebyla to sice voda z cisterny, byla to voda „živá“, čerpaná z pramene, který pod zříceninami vyvěral. Měla však — bohužel — života v sobě až příliš mnoho! Na hladině studánky plováli různí živočichové a kdo měl bystřejší oko, pozoroval, že i v jeho cínové číšece panuje vířivý život. Což teprv, kdybychom chtěli drobnohledem organický obsah našeho nápoje vyšetřovati! Bylo pro nás štěstí, že jsme přišli v čas! Dříve než jsme přijeli, nikdo vody nekalil, takže se mohla zcela dobře ustátí a Ibrahím mohl jak do konvic pro okamžitou potřebu, tak i do měchů pro další cestu nabratí s vrchu. Když bylo načerpáno vody pro nás, přišli na řadu naši koně, kteří též žíznil. Chtěli-li se pohodlně napítí, bylo jim vstoupiti předníma nohama do studny, čímž se voda značně zakalila. Za chvíli přišla karavana velbloudů. Ti svými širokými tlapami dovršili dílo započaté koňmi. V patách za nimi přišlo celé stádo koz žíznavých, které kalily vodu o závod. Podobně děje se kolem poledne tady každého dne. Kolik zvířat omylo tu před námi své paznehty! Přirozeno, jestliže jsme na povrchu vína touto vodou rozředěného ve svých cínových pohárech pozorovali veliká mastná oka!

Jak šťastni jsou Arabové, že nevědí ničeho o bacilech!

Aby život, který jsme pili, příliš v žaludku nevířil, ničili jsme ho malým douškem koňaku, který tvořil finale našeho oběda.

Co mě při čerpání vody ze studny nejvíce zajímalo, byly kožené měchy. Slýchal jsem sice již z mládí o těchto zvláštních,

vláčných nádobách na vodu a na víno, nedovedl jsem si jich však nikdy dočonale představití až nyní, kdy jsem je mohl prohlédnouti vlastním zrakem, ano i hmatem. Měchy, do kterých náš Ibrahím čerpal vodu, podobaly se našim hasičským košům. Lišily se od nich tím, že byly na horním okraji sešity a jen v obou rozích nechány malé dva otvory, které se zátkami, visícími na provázcích, zacpávaly.

„Proč užíváte těchto nádob staromódních? Proč nedopravujete vodu raději v soudku, v lahvích, nebo podobných nádobách?“ vytýkám konservatismus našemu šejkovi.

„Přesvědčíte se brzy o výhodách měchů. Předně jsou mnohem lehčí, než na př. by byl dřevěný sud; dále nerozbijí se tak snadno, jako by se rozbila nádoba skleněná a konečně nezahřeje se v nich na slunci voda tak, jako by se stalo v nádobě ze hmoty jiné. Viděl jste snad již v Jerusalemě nebo v Alexandrii podobné měchy?“

„Ano, viděl! Vodonoš donáší vodu v kůži kozla, kterému chybí jen hlava, ohon a paznehty; otvory takto vzniklé jsou pečlivě ukryty koženými záplatami. Krkem se vlévá voda dovnitř. Musil jsem se přemáhati, abych nevypukl v hlasitý smích, když jsem viděl poprvé takového bezhlavého kozla naplněného vodou.“

„Až přijedete do Hebronu, spatříte celé továrny na dubění takovýchto kozlů.“

„Ještě více jsem se musil smáti, když jsem viděl, že se některému Arabovi do jeho kozla udělala dírka jedna, dvě i tři a že mu pak crčela z nich voda, takže jeho tekutý kozel nabýval obrazu přenosného vodotrysku, poskytujícího zároveň jeho nositeli bezplatnou lázeň.“

„Aby se nezamáčeli, mají proto někteří pod kozlem kůže, po kterých voda kradmo nitro zvířete opouštějící stéká na zem.“

„Ano, někteří však této ochranné kůže nemají a málo dbají toho, že mají šat na celém těle promočený. Žhavé slunce vychodní zase brzy všechno vysuší.“

„Ukládají Východané do takovýchto měchů ještě jiné předměty než vodu?“

„Zajisté, mléko, podmáslí, tvaroh, máslo, mouka, všechno se ukládá do měchů. Přál bych vám viděti celou řadu různých tvarů těchto měchů u beduinů.“

Oběd zakončil krátký odpočinek.

Za doby tohoto oddechu sbíral jsem rostliny a ukládal si je do primitivního lisu, utvořeného ze dvou prkének, vyložených starými novinami a svázaných řemenem. Mnoho kořisti jsem ovšem nenalezl. Jeť kraj, kterým jedeme, stále většinou hornatý a všecka vegetace — až na nepatrné výminky — i tu, kde jest poněkud více prstí — vedrem, suchem a hrabivostí zdejšího obyvatelstva zničena. Nedostatek této kořisti mne sice netěšil, mírnilo však bolest mou vědomí, že nejsem botanikem z povolání a že sbírám květiny jen jaksi mimochodem. Kdo se mnou nedostatek vegetace mnohem bolestněji pociťoval — byli naši koně; ti totiž kromě vody nedostali k obědu od mukra ničeho, než co si sami na zemi k pastvě našli.

„Jest skutečně bolestno“ — pravím k dru. Ehrlichovi — „člověku u srdce, když vidí tyto skalní pouště, bez trávníků, beze stromů, pokryté jen tu a tam bodlácím. Zda-li pak uvidíme někde nějaký lesík?“

„Pochybuji, že nalezneme nějakou větší skupinu stromů zde, v území bývalého pokolení Judova. Spíše na severu Palestiny a ve středu naleznete malé listnaté háje.“

„Čím to, že jest tu tak málo stromů?“

„Turecká vláda málo dbá, zdali se lesnictví, štěpařství a ovocnářství racionelně pěstuje. Ona jest spokojena, jen když dostává daně. Ano, svojí finanční politikou ničí přímo každou dobrou snahu vysázeti krajinu dobrými stromy. Považte, že z každé olivy jest felahovi platiti daň!“

„Víte to rakouský finanční ministr?“

„Arab ve svém sobectví stará se jen o sebe, nedbá budoucích generací, proto nemá mnoho chuti pěstiti stromy, ze kterých by měli užitek teprv jeho potomci a nikoliv on sám. Cestou jste si mohl všimnouti Arabů a Arabek, které pobíhají po celém okolí a vylamují kde jaký keřík, pařízek a kořen, jen aby sehnali něco paliva, které pak zanesou do města do bazáru na prodej.“

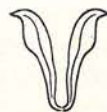
Ibrahim zatím sbíral všecko náčiní a nářadí, naložil vše do pytlů na svého koně, který měřil nyní se zavazadly v šíři na dva metry, takže byl skutečně širší než delší. Sám vylezl pak navrch, majestátně se posadil a hleděl na nás, jak král s trůnu...

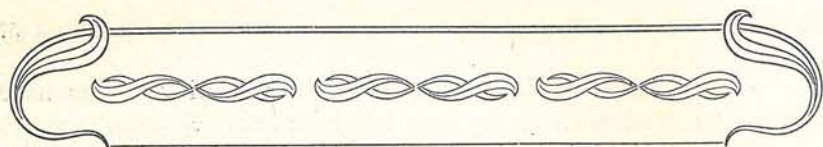
Kolem druhé hodiny s poledne mukr upevnil sedla na naše koně, — roh zazněl — a my se vyhoupli na ně. Jeli jsme směrem západním, málo schýleným k jihu. Cíl naší cesty byly trosky zvané nyní 'Id el-míje v údolí es-Súr. Tam prý nás budou očekávatí naše stany, tam bude první náš nocleh!

Na cestě k tomuto místu měli jsme jen jedinou zastávku. Zříceninu zvanou Umm er-rús. Seskákali jsme s koní a přivázali jsme je — ke kamenům a prohlíželi. Zbytky zdí, mosaiková podlaha, křtitelnice, sloupy atd. — dravým zubem času a povětrností bohužel velice ohlodané — vypravovaly nám, jak se krásně lívala v zašlých dobách byzantských Palestina i v těchto krajích zapadlých. Zbytek řeckého nápisu v mosaice nás poučoval, že byla svatyně tato věnována sv. Janu. Když jsme byli konečně prolezli skalní sluje a cisterny, které tu z velké části zasypané zely, pokračovali jsme v další jízdu.

Když slunce sklánělo hlavu k odpočinku, zahlédli jsme z dálky čtyři ještě nedostavené stany, se kterých vlála francouzská trikolora — byl to náš dnešní hotel.

Byli jsme všichni více méně unaveni, zamklí a toužili jsme po odpočinku. Nejvíce snad unaven jsem byl já. Seděl jsem dnes poprvé na koni celých osm hodin. Na začátečníka jest to zajisté lekce nemilosrdná. Když jsem se konečně dostal na lůžko — nevím již ani jak — vzpomínal jsem na svého nebožtíka děda. Vypravovával nám dětem, že, když sloužil v Haliči u bývalých kyrysníků, byli honěni na koních, až mnohému krev tekla do bot. Něco podobného se dělo dnes mně...

KAPITOLA PÁTÁ.

KDE PASTÝŘŮV PRAK DIVY KONAL.

MOTTO: »Ne mečem, ani kopím vysvobozuje Hospodin «
David dle 1. Král. 17, 47.

Teprv ráno jsem mohl rozhlédnouti se po okolí. Ne-daleko stanů bílých, čistých byla veliká cisterna, olemo-vaná kolem dokola velikými kameny. Na širokém prostran-ství rozhozeno bylo několik kamenných koryt, do kterých kolemjdoucí nalévali z cisterny vody k napájení dobytka. Na protější straně stál krásný vysoký, košatý strom — terebint (*Pistacia palestina*). Takovýchto stromů bylo patrně v údolí, do kterého dnes zaměříme, větší množství, odkudž jeho jméno (údolí Terebintové).

Hned po snídání vyšplhala se celá naše karavana na protější vrch, na kterém se bělala mohamedánská hrobka zvaná Šéč Madkúr. Vévodí celému okolí. Opodál rozkládá se na svahu rozsáhlé ruiniště a v jeho okolí mnoho skalních slujů. Pozoro-vali jsme sice se zájmem zbytky zdí, kusy kulatých sloupů a křtitelnice, více však nás bavil spor, který jsme přetřásali, zda-li totiž na místě tomto stávala pevnost v dobách Davidových, zvaná Adullam a zda-li v některé zdejší jeskyni se skrýval David před pronásledujícím ho Saulem.

První kniha Královská (22, 1—2) nám totiž vypravuje, že odešel odtud (t. j. z města Géth od krále filištínského Achise)

David a útekl do jeskyně Odollam. Což když uslyšeli bratři jeho a všecken dům otce jeho, sestoupili k němu tam. I sešli se k němu všichni, kteříž byli v tísní a učiněn jest jejich knížetem, a bylo s ním okolo čtyř set mužů.

Byly doby, kdy tato jeskyně byla stotožňována s labyrin-tem slujů, nalézajícím se asi osm kilometrů na východ od Betlé-ma, který nazývají domorodci Muráret Charétun (Jeskyně sv. Charitona).

„Kdy asi vznikl tento názor až do nedávna všeobecně roz-šířený?“ zahajujeme debatu.

„Tuším, že poprvé ho podává slavný dějepisec Vilém, arcibiskup v Tyru, který zemřel v druhé polovici dvanáctého století.“

„Z jakých důvodů mohl hledati Vilém Odullam v jeskyni sv. Charitona? Vždyť přece jména nejsou si nikterak podobna a z Josue (15, 35) plyne, že Odollam jest hledati na sklonu hor-stva Judského k Šéfele, tedy na západ od Betléma a nikoliv na východ!“

„Důvod, proč Vilém měl za to, že v jeskyni sv. Charitona nalezl místo Odullam jest hledati jednak v tom, že se nalézá blízko u Betléma.“

„Jeskyní kolem Betléma jest však veliké množství.“

„Důvod, proč si vybral Vilém právě tuto, jest hledati v tom, že jeskyně tato jest tak prostranná, že v ní David se 400 pří-vrženců mohl zcela dobře bydleti. Uděláme si jednou měsíční vycházku z Jerusalema k ní. Přesvědčíte se o její veli-kých rozměrech. Skládá se ze sedmi místností, které měří v celku 220 metrů a z nichž největší sál jest 23 metry dlouhý.“

„Kdo pronesl první myšlenku, že Odollam jest hledati zde v 'Id el-ma?‘“

„Ženiální archeolog francouzský Clermont-Ganneau. Jed-nak jméno staré i nové jest totožné, jednak shoduje se poloha našeho místa s údaji Eusebia a Jeronýma, kteří oba souhlasně svědčí, že Odullam bylo na západě od Betléma.“

„Nebylo by možno město Odullam oddělití od jeskyně Odullam a říci, že město stávalo na tomto pahrbku, jeskyně však že byla tam, kam ji položil Vilém z Tyru?“

„Nemáme důvodu pro toto dělení a nad to Josefus Flavius výslovně praví, že jeskyně byla vedle města Odollam.“

„Z této krajiny tedy vypravili se tři hrdinové Davidovi do Betléma, obsazeného Filišťany, aby z něho, t. j. z jeho cisterny přinesli žíznivému Davidovi vody?“

„Ano, odtud.“

„Byla to také jeskyně, ve které skrývající se David ušetřil velkodušně života Saulova?“^(*)

„Nikoliv, to se nestalo zde, nýbrž někde na cestě k Engaddi, oase to ležící na západním břehu Mrtvého moře.“^(**)

Když jsme se ze zříceniny vrátili do tábora, bylo již devět hodin. Stany byly již na polovic rozloženy, zavazadla zavázána a částečně již naložena na soumarech. P. Savignac jim udělil již před tím rozkaz, aby před námi jeli do Bêt-Džibrýnu, tam aby stany rozbili a očekávali našeho příchodu. Budeme mítí tedy druhý nocleh v Bêt-Džibrýnu.

Zvuk rohu zazněl, my jsme se vyšvihli na kůň a již jsme ostrým krokem se brali přímo na sever. Za jednu hodinu octli jsme se zase u hromady kamení, zvané nyní chirbet eš-Šuveke. Není nejmenší pochyby, že tu stávalo město Socho, které se ukrývá v dnešním názvu zbořeníště, známé z dob válek Israelitů s Filišťany. Na sever od zříceniny se vine od východu k západu údolí, zvané nyní es-Sant, které dříve dle souhlasného mínění zeměpisců Palestiny slulo údolím Terebintovým. Když z vyvýšeného místa hledíme do údolí, tu si v duchu kreslíme to, co nám vypravuje sedmnáctá kapitola první knihy Královské:

Sebravše pak Filištinští vojska svá k boji, sešli se v Socho Judově a položili se mezi Socho a Azeka v končinách Dommim. Saul pak a synové israelští shromáždivše se přišli do údolí Terebintového a sešikovali se k bitvě proti Filištinským. A Fili-

^(*) Pojav tedy Saul tři tisíce mužů vybraných ze všeho Israele šel hledati Davida a mužů jeho také i na nejpříkřejších skalách, kteréž toliko kamzíkům přístupny jsou. I přišel k stájím ovcí . . . a byla tam jeskyně, do kteréž všel Saul . . . David pak a muži jeho dále u vnitřní straně té jeskyně skryli se. I řekli služebníci Davidovi k němu: Aj den, o kterém mluvil Hospodin k tobě řka: Já dám nepřítele tvého tobě, abys učinil jemu, jak se koli líbiti bude před očima tvými. Vstal tedy David a uřezal tiše kraj pláště Saulova . . . Saul pak vstav z jeskyně bral se cestou svou. Vstal pak i David po něm a vyšed z jeskyně volal za Saulem řka: Pane můj králi! I ohlédl se Saul za sebe a sehnuv se David k zemi poklonil se a řekl k Saulovi: Proč posloucháš řečí lidských, kteréž praví: David hledá zlého proti tobě. Hle dnes vidí oči tvé, že vydal tebe Hospodin v ruku mou v jeskyni. 1. Král. 24, 3 nn.

^(**) Čtemeť na počátku citované hlavy 24: David bydlil v místech bezpečných Engaddi. A když se navrátil Saul . . . oznámili mu řkouce: Hle, David jest na poušti Engaddi.)

štínští stáli na hoře s oné strany a Israel stál na hoře se strany druhé a údolí bylo mezi nimi . . .

Stojíme tedy na místech, kde se řadili bojovníci israelští. Hledíme na protější vrch a zdá se nám, že vystupuje na protějším svahu obr známý nám od mládí pode jménem Goliáše. Zdá se nám, že slyšíme, kterak od protější hory se odráží jeho pyšná, sebevědomá slova, kterými nabízí souboj některému Israelitovi, který by si troufal jménem svého národa a krále hozenou rukavicí zvednouti. Vidíme, kterak gigant, když nikdo z Israelitů se nehlásí, vrací se do tábora a mne si se smíchem za kovovým hledím ruce: „Já jsem dnes zhaněl vojska israelská.“ Mnul si

'Id el-mije — náš první nocleh.

ruce, když pozoroval, že celá armáda od krále až do posledního střelce se chvěje strachem a prchá. Však ani žádný strom neroste až do nebe. Tak tomu bylo také s nadutostí obra, pocházejícího z města Géth. Přišel David, který byl co do síly tělesné pravým pidimužikem proti šestiloktovému Goliáši, za to však ozbrojen byl zbraní jiného kalibru! Odkládá pancíř, který mu půjčil Saul, zahazuje králův meč a ponechává si jen pastýřskou hůl, mošnu a — prak. S touto zbraní chvátá neohroženě vstříc proti obru od hlavy do paty chráněnému vrstvou kovu . . . Obr měl pro svého soka s červenou, rezatou kšticí jen pohrdavý, velkopanský úsměv. „Zdali jsem já pes, že přicházíš na mne s holí?“ Klebním neurvalým kořenil hrozby své: „Pojď ke mně a dám tělo tvé ptákům nebeským a zvířatům zemským.“ Marné však hrozby,

marný výsměch, marné pohrdání, marné kletby! Za chvíli mohl Abner představit Saulovi šťastného vítěze, v jehož ruce na vlasech houpala se utatá hlava Goliášova... Ukázalo se, že ve válce nerozhoduje jen moc, převaha fysická, nýbrž že konečný výsledek si vyhradil nejvyšší pán života i smrti...

Co jiného by mohlo býti na těchto místech předmětem našich rohovorů, než vítězství pastušky betlémského nad obrněncem filistinským?

„Byl David vyškoleným prakovníkem, když trefil obra hned na první ránu do čela!“

„Za starých dob byl výcvik v házení kamenných projektilů prakem velice rozšířen. Kniha Soudců (20, 16) nám vypravuje, že jmenovitě mezi Benjaminovci bylo 700 mužů, kteří uměli prakem tak měřit, že trefili i vlas a že neuměli ani chybiti.“

„Assyrští králové mívali také ve svém vojsku zvláštní oddíly prakovníků.“

„Jest dosud prak v Palestině mezi pastýři znám?“

„Dnes vytlačila prak sice již puška, přece však tu a tam naleznete zbraň tuto. Pochybují však, že existují dosud tak vyškolení střelci jako za dob starých.“

Pohovořivše o vítězství Davidově, pospíchali jsme dále na západ přes údolí, které od jihu ústí do údolí Terebintového a za půl hodiny přiblížili jsme se k osamělému pahorku, zvanému tell Zakarjá. Nejvíce nás poutal proto, poněvadž anglický spolek archeologický pro zkoumání Palestiny (Palestine Exploration Fund) dal zde kopati. Rozhovor náš se přirozeně točil kolem vykopávek zdejších a rozšířil se na vykopávky palestinské vůbec.

„Kdy, kterého roku tu bylo kopáno?“

„Započato bylo na podzim r. 1898. Čtvrtletní zprávy podával anglický archeolog Dr. Bliss ve věstníku jmenované společnosti, zvaném Quarterly Statement. První zpráva byla uveřejněna v lednovém sešitě roku 1899. Materiál celý pak byl zpracován v monumentálním díle, které vyšlo roku 1902 (Excavations in Palestine during the years 1898-1900).“

„Celé toto dílo probírá jen objevy učiněné na tomto pahrbku?“

„Nikoliv, současně bylo pod dozorem Blissovým, jemuž přidělen byl později jiný inženýr, Macalister, kopáno též na třech

jiných pahrbcích: tell Džedejde, tell Sandahanna a tell es-Sáfi. Ke druhému z nich zítra přijedeme, třetí z nich vidíme odtud. Vizte, tamto na západ se bělá kopec. To jest tell es-Sáfije. Ve středověku slul Alba specula, bílá strážnice. Fulko z Anžů, král jerusalemský, zde vystavěl z bílého vápence hrad, kterýž daleko široko se bělal.“

„Pojedeme se podívat na anglické výkopy na této bílé hoře?“

„Nikoliv! Nezápínáte tím mnoho. Viděl byste tam z výkopů tolik, jako zde. Bliss dal zase příkopy, které byl vykopal, zaházeti.“

„Činí tak všichni archeologové?“

„Flinders-Petrie učinil podobně na pahorku tell el-Hasi.“

„Kde jest tento pahorek?“

„Přijedeme k němu rovněž, takže si ho budete moci prohlédnouti podrobně.“

„A kde tedy uvidíme odkryté útroby země, které kryly tisíciletou vzdělanost?“

„Až přijedeme na tell Džezzer.“

„A nikde jinde?“

„Něco byste mohl viděti na tell Ta'anneku v severní Palestině, kde velice šťastně kopal professor vídeňské evangelické fakulty Dr. Sellin a pak nedaleko odtud na tell el-Mutesselimu, kde pracuje německý stavební rada dr. Schumacher. Na výpravě, kterou uspořádá biblická škola na jaře, zastavíme se jak na tell Ta'anneku, tak na tell el-Mutesselimu.“

„Kdo pak všechny tyto ideální podniky, z nichž neplyne žádný hmotný zisk, financuje?“

„Inženýr Macalister na Džezzeru vydržuje finančně Palestine Exploration Fund, Dra. Schumachera německý spolek palestinský. Sellin pak jest podporován vídeňskou císařskou akademií věd, rakouským ministerstvem vyučování a několika soukromými Kroesy.“

„Kdy započal Sellin svoji práci?“

„Na jaře roku 1902.“

„A kdy zapustil do země poprvé rýč Dr. Schumacher?“

„První referáty o svých vykopávkách podává Schumacher ve „Zprávách a sděleních německého spolku palestinského“ roku 1904.“

„A které místo staré stávalo zde na vrchu, který sluje tell Zacharjá?“

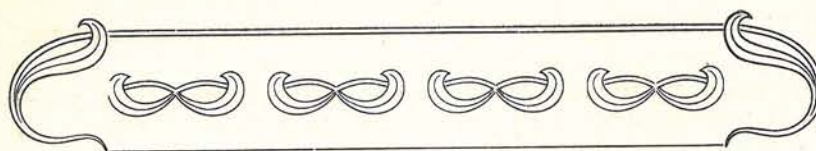
„Nevíme určitě. Přiblížíme se však k pravdě, když řekneme, že tu stálo asi město Azeka, které se často v bibli jmenuje a ku kterému se táhla bitevní čára Filištanů, o nichž 1. Král. 17 vypravuje, že se položili táborem od Socho až po Azeku.“

„A kterému starému místu odpovídá tell es-Sáfi?“

„Není dosud zjištěno. Nejspíše stávalo tu město, které slulo Mesfa“ a které Josue (15, 38) přičítá k území pokolení Judova.“

Debata naše, kterou zde nebudu v celé její délce a šířce podávat, našla ozvěnu ještě při obědě, který nám Ibrahím přichystal na severním svahu hory Zacharjá. Naproti nám se rozkládala stejnojmenná vesnice mohamedánská, čítající prý asi 600 obyvatelů.

Po krátkém odpočinku vydali jsme se na cestu směrem jižním do Bét-Džibrýnu.

KAPITOLA ŠESTÁ. VE MĚSTĚ GOLIÁŠOVĚ.

Převrácené milníky, které jsme cestou pozorovali, nám vyprávěly, že tudy za dob římských vedla dlážděná, pohodlná silnice. Bývalo tu totiž důležité město, které slulo Bajto-gabra (t. j. bydliště obrů). Císař Septimius Severus na své cestě Orientem uštědřil městu (r. 202) veliké svobody a výsady, které měly hlásati nový název města Eleutheropolis (Město svobodné). Dle římského martyrologia (stručná sbírka životopisů mučedníků) kázal tu křesťanství Ananiáš, týž, jenž pokřtil svatého Pavla. (Ke dni 25. ledna.) Ze druhé poloviny století čtvrtého známe již jména některých zdejších biskupů. Mohamedáni zmocnivše se Palestiny, obrátili kvetoucí město křesťanské v poušť. Král Fulko vystavěl tu sice zase r. 1134 hrad; když však Salah ed-Dýne (Saladýn) r. 1187 u Chattynu křesťanská vojska porazil, zmocnil se také této křesťanské bašty a od té doby mizí Gibelín — tak totiž křižáci Eleutheropolis přezvali — z jeviště dějin.

Zasluluje pozornosti, že se v bibli nikde nevyskytá jméno města, které by se Bettogabre podobalo. A přece poloha místa nasvědčuje tomu, že tu nějaké bydliště lidské již v dávnověkosti stávalo. Jest proto souhlasiti s míněním některých palestinských

topografů, jmenovitě Clermonta-Ganneau-a, kteří mají za to, že tu stávalo město v bibli dosti často jmenované — Gath. Zamlouvá se nám náhled tento mnohem více než domněnka těch, kteří praví, že město Gath stávalo na místě dnešní vesnice Dykrýnu, ležící asi sedm kilometrů na severozápad od Bêt-Džibrýnu (Guerin) nebo že jest ho hledati v dnešním Dér Dubbánu nedaleko Dykrýnu (na sv. Tak Robinson) neb v tell el-Zakarjá (Tak Furrer) nebo konečně v tell es-Sáfije (Porter, Armstrong, Wilson, Conder, Warren, Riess).

Jestli-že jest hypotéza naše správná, pak platí o místu, ke kterému spějeme, slovo knihy Jos. (11, 21. 22.): Josue pobil Enakim a a města jejich zkazil. Nezůstavil žádného z kmene Enakim v zemi synů israelských krom měst Gazy a Getu a Azótu, ve kterých jedině zanecháni jsou.

Zde bylo tedy dovoleno zbytkům kmene Enakův, kteří vynikali obrí postavou*) a kteří se uměli přiměřeně k síle své do-
bře s protivníky rváti, dočkat se svého zániku.

Odtud, z tohoto místa nebo aspoň ze župy, které Get vévodil, pocházel obr Goliáš. Někteří se domnívali, že v jeho žilách kolovala krev starého kmene Enakitů. Možná. Z jeho výroku však: „Zdaliž já nejsem Filištinský“ (1. Král. 17, 8.) jest patrno, že se považoval za soukmenovce Filištanů a že tedy lze nanejvýš říci, že byl z národa Enakitů, kteří se v městě Get postupem doby pofilištinštili. Že byli mezi Getejskými chrabří rekové, patrno i odtud, že David měl ve své tělesné strážci jich 600. (2. Král. 15, 18. 19. 22.; 18, 2.). Kdežto ostatní čtyři města pentapole filišťinské ještě dlouho se objevují na jevišti dějin, Get, když byl král Oziáš hradby jeho se zemí srovnal (2. Paral. 26, 6) mizí z paměti lidských . . . Sic transit gloria mundi! Tak vadne sláva světa!

A propos! Již Abdchiba, egyptský vasal sídlící v Jerusalemě, podává svému pánu egyptskému zprávu v dopise hlíněném, pocházejícím z XV. století před Kristem (z nálezů Amarnského), že Milki-il a Šuardata najali válečníky z města Gimty, t. j. Getu a že zabrali za jejich pomoci krajinu Rubutý. — — —

*) Vyzvědači, které byl poslal Mojžíš ze Sinajské pouště ohledati Palestinu, vypravovali, že jsou Israelité u porovnání s Enakity pouhými kobytkami. 4. Mojž. 13, 34.

O půl třetí hodině odpoledne jsme stáli již na pokraji nynější vesnice Bêt-Džibrýnu. Rozkošný pohled rozvinuje se před naším zrakem na zbytky, na mnohých místech ještě dosti zachovalé rozsáhlého opevněného města římského a pak na baštu, pocházející z dob křížáckých. Nynější vesnice zaujímá sotva třetinu neb čtvrtinu bývalého města. Na nejvyšším bodě stojí poměrně vysoký kamenný dům šejkův, který tu spravuje necelý tisíc lidí.

Hned na počátku se nám dostalo velice lichotivého přivítání. Malý občan bêt-džibrýnský praštil kolegu Ehrlicha kamenem do tváře. Bez praku. Snad v něm existuje dosud nějaká krev Enakitů — aspoň několik kapek této krve. Vrhli jsme se t. j. chtěli jsme se vrhnouti na pachate'e — ten však uznal za dobré po vykonaném hrdinství vzíti do zaječích.

Již jsme uprostřed vesnice a prohlížíme si zbytky chrámu. Pod klenbou jeho, nesenou sloupy umělecky pracovanými, roztahuje se na zemi špinavý, roztrhaný muslim. Pod arkádou si ustlala slepice. Její družky tu zcela volně se procházejí mezi džbány a jiným domácím náradím, beze všeho ladu a skladu tu rozházeným. Když chcete vstoupiti dovnitř a postavit se na půdu chrámovou, vítá vás štěkající a zuby cenící — pes. Z bývalé velebné svatyně, snad katedrály — špinavý, neladný mohamedánský brloh!

Zdaž a kdy as zastkví se tu zase křesťanské znamení spásy, jak tomu bývalo druhy? Zdaž bude zde zase náležitým způsobem jméno Kristovo vzýváno? Poměry jsou tak smutné, že pro dozírnou dobu nelze očekávati nějaké mocné hnutí ve prospěch křesťanství, nějaké konverse mohamedánů ve větších rozměrech. Pravda, palestinský felah není dnes daleko tak fanatickým ve svém náboženství, tak ukrutným ke křesťanu, výbojným, krvelačným, jako býval v minulosti; aby však přijal křesťanství, k tomu se tak snadno neodhodlá. Jeho mravouka pohodlná hoví jeho chtíčům mnohem více než sebezápor, který ukládá křesťanství. Jeho duševní lenost mu nedopouští obírat se hlubokými otázkami filosofickými a náboženskými. V prázdné chvíli, které má velice mnoho, sáhne raději k dýmce, ke koflíku černé kávy a ke hře. Má-li tyto tři věci a má-li doma ženu neb ženy — nejví valně touhy po něčem vyšším. Nad to jest mohamedanismus náboženstvím státním, křesťanství jen trpěným. V lidové

etice jest „odpad od Mohammeda“ dosud ještě považován za zločin, který zasluhuje, aby byl pomstěn smrtí. Byť by ho nestrelala smrtí správa státní — vždycky se již najde fanatik, který ortel smrti soukromě vykoná a vláda — vezme zprávu o vraždě na vědomí...

Ačkoliv první rytíř z říše mládí, který nás kamenem přivítal, se zdržoval stále od nás v úctyhodné vzdálenosti, jiní jeho

Pohled na Bêt-Džibrýn.

druzi, kteří neměli tolik energie, aby na nás snesli déšť kamení, množili se co chvíli kolem nás, obklopovali nás a tvořili čestný průvod až do večera. Měli patrně dosti času — snad jednoduchou frekvenci a málo domácího zaměstnání.

A nejen mládež — naděje to prorokova — nýbrž i dospělí kupí se kolem nás v davu. A proč by ne? Domácí práce obstarají ženy — mužové mohou se s námi bavit. A kteří se nekočají pohledem na cizince, krátí si čas — hrou.

Když jsem přijel do Alexandrie a procházel se ulicemi, tu jsem byl nemálo překvapen, spatřiv, kterak Arabové mají na nejživějších ulicích na chodnících postavené malé, nízké stolky, kolem kterých na nízkých stoličkách sedíce hrají domino nebo podobnou hru bez ohledu na to, že jim bude kolemjdoucí hleděti do listu a bez ohledu na to, že tím ruší passáž. Dával jsem tehdy bedlivý pozor, bych o nohu takové stoličky nebrkl a nezpůsobil ve hře nějakou neočekávanou krisi. Zde viděl jsem ještě pikantnější scény. Zde leželi hráči natažení na zemi přes celou šířku úzkých uliček, takže průchod si tu musil každý perně vybojovati. Bavili se hrou podobnou naší dámě. Udělali v prachu, kterým byla ulička dlážděna, několik vodorovných čar, přetínali je čarami kolmými a měli — pole, šachovnici. Do polí takto vzniklých kladli buď skutečné kameny nebo vyschlý velbloudí trus.

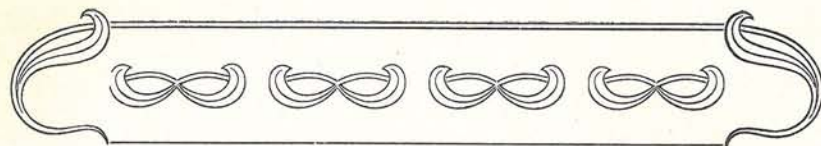
Výjevů, které stály skutečně za to, abychom si je zachytili fotografickým strojem, jsme tu našli věru hojnost. Fotografování bylo ztěžováno dotěrností mládeže, která se na nás tlačila tak, že by nám byla pomalu kodaky vydrala z rukou.

K Bêt-Džibrýnu váže se mi také vzpomínka, jak jsme chodili — po střechách. Procházení se po ploché střeše není v Orientě nic zvláštního. Činival jsem tak často v Jerusalemě a viděl jsem, že se kněží modlí i breviř na střeše. Jsou to však terasy, dlážděné buď kamennými tabulkami, cihlovými neb cementovými deskami atd. Tlapatí však zde, v bývalém rodišti Goliášově, po střeše, znamená něco jiného. Zdejší felah staví totiž střechu velice — prakticky. Přes stěny svého domku položí několik trámů, naklade na ně vrstvu roští a nanese navrch vrstvu hlíny, smísené se řezankou. Všecko upěchuje, počká, až střecha vyschne — a kryt domku jest hotov. Chrání svůj příbytek tedy proti dešti podobným způsobem, jako chráněny byly u nás kasematy, ovšem s tím rozdílem, že na kasematech roste tráva, na střeše felahů těchto však nikoliv. Praktická to věru střecha a laciná, která nepotřebuje tak časté opravy, jako u nás kryt šindelový, taškový atd. Lenost Arabova však jest ještě vynalézavější. Stavěti pracně čtyři stěny, jest mu mnoho. Nač to? Vždyť má tu skály, které mu poskytují aspoň jednu stěnu již hotovu. Přistaví k ní tedy tři jen stěny a příbytek šetrnosti jest hotov. Jiný adaptuje si jeskyni tak, že mu stačí vystavěti jen průčelní

zeď, připojití ji ke skále a bydlíště jest postaveno ještě laciněji a pohodlněji. Střecha těchto hnízd, nalepených ke skále, bývá ve stejné výši s její plochou horní, splývá s ní v jedno a tak se stává, že kráčíme po pahrbku a najednou se octneme na střeše, aniž co pozorujeme. Roztržitému učenci jest dáti pozor, aby nečinil o krok více a aby netlápł se střechy přímo do dvorečka... V Syrii severní robí také podobně střechy; stojí-li však domek sám o sobě, dlužno jest jeho hlíněný povrch občas uválcovati. Této práce občané zdejší však nepotřebují. Jim upěchují kroky chodců jejich střechy.

Domky takto stavěné nám umožňují pohled s ptačí perspektivy do dvorců a částečně i do světnic zdejších venkovanů. Lidé, slepice, ovce, kozy, krávy atd. — všecko jest pohromadě jako jedna rodina. Ze světnice valí se kouř všemi otvory, zvláště dveřmi. Okny se valiti nemůže, poněvadž — žádných nemají. Vnikalo by jimi světlo a teplo do vnitř, Arab však miluje raději chládek, proto žádných oken nestaví. Stojí to ovšem také méně peněz a práce.

Ostatně tyto domky v Bêt-Džibrýnu jsou ještě pravé paláce u porovnání s chatrčemi, které jsme našli později „v kraji“ více na západ směrem k moři. Zde totiž v rodišti (?) Goliášově jest hojnost tvrdého materiálu ke stavbě. Felahové nemusí ani lámatí kámen nový. Práci tuto za ně vykonali již staří Římané a křižáci; jim stačí jen tyto kameny již otesané a uhlazené znova srovnati. Nač by je nechávali pro pouhou podívanou Evropanům ladem na rumišti ležeti? Ať si učení páni z Evropy hledají co se jim líbí kde chtějí a jak chtějí třeba na jejich dvorcích a ve stěnách jejich příbytků. Doleji v nížinách však těchto stavebních tvrdých hmot není s dostatek. Pravda, mají tu v náhradu dobrou prst, ze keré by se daly dobře páliť cihly. To by však stálo mnoho práce. Arab vezme hlínu, smíchá s ní řezanku a z této hmoty uplácá nejen střechu, nýbrž stěny své chatrče, plot kolem dvorce, opodál chlebovou pec atd. a jest — spokojen.

KAPITOLA SEDMÁ.

V KŘÍDOVÝCH DUTINÁCH.

K památkostem Bêt-Džibrýna patří četné rozsáhlé sluje.

V Palestině a v krajinách sousedních jest jich obrovské množství. Tak na př. sám Karmel jich má víc než tisíc. Od nejstarších dob bylo jich užíváno za obydlí, za skrýše, za věznice a za hrobky.

V 1. Mojž. 14, 6. a 5. Mojž. 2, 12. 22. jmenují se Horejší čili Horité, národ to, který bydlil v pohoří Seir, táhnoucím se od jihu Mrtvého moře až po záliv Elanitský, které později Edomitě vyhubili. Slovo Horité dle všeobecného domnění znamená tolik, co troglodyté, jamníci a poučuje nás, že celý tento národ bydlel v jeskyních.

V dobách pozdějších se zdržovali v jeskyních hlavně sice zlodějové (Jer. 7, 11.; Mat. 21, 13.; Marek 11, 17.; Luk. 19, 46.), avšak i slušní, ano svatí lidé zůstávali v jeskyních, aspoň na čas, přechodně. Tak Lot bydlel po pádu Sodomy po nějaký čas ve sluji nedaleko města Segor (1. Mojž. 19, 30.). Samsona hostila jeskyně Etam (Soudc. 15, 8.), Eliáš našel přístřeší v jeskyni hory Horeb (3. Král. 19, 9. 13.). Poustevníci v dobách křesťanských spokojili se též s příbytkem, který jim skalní sluje poskytovaly. Sv. Jeronym svědčí, že za jeho dob v celém Edomsku od Eleutheropole až po Petru a po Aelu přebývají lidé ve-

směs v malých jeskyních. I za našich dnů v samém Jerusalemě shledáme, že v některé jeskyni bydlí chudí lidé (třeba i dvě rodiny v jedné místnosti) se svými kozami, slepicemi atd. Ostatně i veliké kláštery jako Mar Sába v poušti Judské a Koziba v údolí el-Kelt mají cely, které nejsou nic jiného, než adaptované jeskyně. Když to vše uvážíme, poopravíme názor svůj o jamnících a nebude nám vyskakovati husí kůže hrůzou před nevzdělaností troglodytů, když jejich jméno budeme slyšet vyslovovati.

Doklad k tomu, že bývalo jeskyní užíváno za věznic, podává nám Jos. 10, 17 nn. Podobně hebrejské znění proroka Isaiáše 42, 22., kde hrozí jmenovaný prorok Židům, že za hříchy své budou uvězněni v jeskyních.

Příklad k tomu, že sloužily sluje často za útulek, podal nám příběh života Davidova, o kterém jsme svrchu se zmínili. Podobně však skrývali se Židé v jeskyních před Madianity (Soudc. 6, 2) a před Filišťany (1 Král. 13, 6.). Abdiáš, intendant Achabův, skrývá sto proroků v jeskyni před zuřivou Jezabelou a donáší jim chléb a vodu (3. Král. 18, 4. 13.). Ve slují ukryl prorok Jeremiáš před Chaldejci archu úmluvy a ve skalních slujích — podobně jako později křesťané v katakombách konali potají Židé bohoslužbu za pronásledování syrského krále Antiocha Epifana (2. Mach. 2, 5. 6.; 6, 11.; 10, 6.).

Ačkoliv tedy skalní sluje nejsou v Palestině žádnou vzácností, zasluhují přece jeskyně v Bêt-Džibryně zvláštní pozornosti pro svoje rozsáhlé rozměry. Jsou to věru královské jeskyně. Když do některé z nich vkročíme, tu se nám zdá, jako bychom vkročili do rotundy císařského hradu vídeňského, která vede z Uhelného trhu na Františkovo náměstí. Jsouť 9—12 metrů vysoké a měří v délce 6, 15, ano i 30 metrů! Nahoře jsou báňovitě nebo zvonovitě vykrouženy a končí otvorem buď čtverhranným nebo kulatým, kterým vniká denní světlo. Klenba jejich se opírá kolem dokola o nepravidelné stěny, někde však spočívá též na mohutném pilíři. Některé jeskyně jsou pro sebe uzavřeny, jiné spojeny chodbami se slujemi sousedními. Následkem rychlého okysličování měkkého vápence se klenba na některých místech sesula a jen pilíř trčící k nebi a hromada kamení ukazuje, že i tu druhdy bylo možno jak před deštěm, tak i před palčivými paprsky slunečními se skrýti. Ve výši půl metru lze viděti tu a

tam ve stěnách vytesané malé výklenky, jinde kříže, jinde arabské (kufické) nápisy.

Jak vznikly tyto dutiny? Jsou celé uměle rukou lidskou do skály vytesány či vytvořila je jen sama příroda? A jaký měly účel? Sloužily též za obydlí, lidem neb zvířatům, za úkryt před nepřítelem, či byly to snad jen cisterny, nyní ovšem již dávno vyschlé? Či snad používali jich staří za sýpky, v nichž ukládali svou úrodu?

Otázky tyto přirozeně zaměstnávaly mysl naši i jazyky.

„Myslím, že všechny tyto sluje vytvořila příroda, že se ruka lidská stěn a stropů až na tyto výklenky sotva kdy dotkla.“

„Pravda, poněvadž stěny rychle větrají, nelze dnes více rozhodnouti, pokud sahala práce přírody a kde začala námaha člověka. Není však vyloučeno, že tu člověk také a to záhy již pracoval na adaptaci těchto jeskyň.“

„Na základě čeho to soudíte? Máte nějaký obdobný zajištěný případ?“

„Soudím tak na základě objevů Macalistra, který objevil na tell Džezeru jeskyně, které byly obývány jamníky ve třetím a čtvrtém tisíciletí před Kristem. Tito jamníci také již uměle rozšiřovali jeskyně.“

„Jakými nástroji? Kovovými?“

„Nikoliv! Kovových předmětů ve vrstvách této doby Macalister nenalezl. Troglodyté tito dlabali skálu ostrými nástroji, zhotovenými z tvrdého kamene, z pazourku.“

„Myslíte, že tu také troglodyté bydleli?“

„Pochybuji. Myslím, že tyto jeskyně původně byly podzemní dutiny. Lidé hledající přiměřené místo k vykopání cisterny, kopali zde — a tak jest vysvětliti onen otvor nahoře — propokali strop a tak se octli v jeskyni. Měli práci ulehčenu, užívali těchto slují za nádržky dešťové vody. Teprv později byly propokány též bočné stěny a tak učiněny z propastí přístupné jeskyně. Teď, když voda vytekla, mohly sloužiti za lidské příbytky, ano možno, že se tu konala i bohoslužba. To všechno mohlo však býti teprv v dobách mnohem pozdějších. Troglodyté zde sotva bydlili.“

„A proč tu nemohli již jamníci bydleti?“

„Byli by tu zanechali více stop svého pobytu, podobně asi jako na tell Džezeru.“

„Jaké jsou to stopy?“

„Především lze dosud na tell Džezeru viděti schody, po kterých jamníci sestupovali do jeskyň. Zde nevidíte nikde žádného schodiště. Macalister našel dosti velký počet výrobků hrncířských, které jest přičítati jamníkům, zde nebylo nalezeno nic podobného. Konečně našel Macalister obětiště, oltář, na kterém konali jamníci bohoslužbu.“

„Jaký tvar měl tento oltář?“

„Jest to veliká skalní plošina, do které jest vyhloubeno veliké množství větších neb menších jamek, mísek, do kterých se patrně zachycovala krev z obětních zvířat.“

„Jest jisto, že měly tyto mísky bohoslužebný význam? Nejsou to snad jen jamky přirozeně v měkém vápenci vzniklé?“

„Podobné mísky byly nalezeny také na obětišti z doby neolithické (novokamenné) v tell es-Sáfiji, v tell Džedejdé a v tell el-Mutesselimu. Nelze však mysliti, že vznikly na všech místech jen náhodou, hrou přírody.“

„Toť zvláštní, že jamníci přinášeli oběti na povrchu země, pod širým nebem. Já bych myslil, že spíše — poněvadž sami bydlili v jeskyních, — zasvětili také jeskyni svým bohům a že jejich chrám byla jeskyně...“

„Až přijedeme na vrch Džezer, uvidíte všecko na své vlastní oči.“

Vyšedše ven ze skalních dutin, byli jsme všichni bílí jak mlynáři. Každý měl na sobě celou vrstvu bílé moučky. Teď by bylo záhodno, aby se dalo do deště, abychom hodně promokli. Měli bychom na sobě místo moučky — kaši!

Provázeni jsouce výkvětem zdejšího obyvatelstva, povykujícího a křičícího, až uši zalehaly, zaměřili jsme na rumišťe, které nám vypravovao o zašlé slávě Bêt-Džibrýnu. U vsi, skorem již mezi „chalupami“, ležel vyhublý na kost kůň v posledním tažení. Arab zdejší, začne-li mu kůň cepeněti, zavleče ho kousek za ves a zde ho odevzdá osudu. Ať s ním dělá tento vladař, co chce. Arab se vrátí a více se o koně nestará. Zvláštní to druh fatalismu! Viděl jsem později uprostřed cesty celou kostru velbloudí více neb méně ohlodanou psy a hyenami, kteří a které si na ní pochutnávali. Litoval jsem vždycky, že ji musím nechati ležeti. Byl by to pěkný dárek pro kabinet některé naší školy.

V družině, která nás provázela, která se samovolně přihlá-

sila k čestné naší službě, nalézal se též asi čtrnáctiletý syn našeho mukra. Cestou mu činí prof. Breen nabídku:

„Chceš-li, vezmu tě sebou do Ameriky. Budu se o tebe starati. Pošlu tě do školy, dám tě vzdělati, aby z tebe bylo něco lepšího, než jest mukr. Půjdeš?“

„Za žádnou cenu ne! Zůstanu doma.“

„A co z tebe bude?“

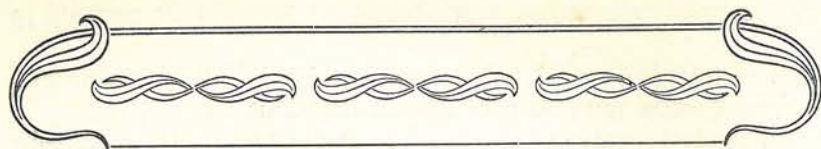
„Mukr!“

„Jen mu mluvte mnoho o škole“ — mísí se do řeči náš šejk — „pak ho dostanete nejspíše sebou! Takový hoch se bojí školy jako čert kříže.“

Tedy mukrem být, jako otec, bylo životním ideálem chlapcovým!

Na rumišti hledali kollegové velice pilně — staré mince. Řeknu upřímně, že jsem se příliš nenamáhal, abych našel nějaký starý peníz z dob římských neb pozdějších. Ne snad proto, že nemá u berního úřadu žádné ceny, pro mě by cenu měl, avšak proto, poněvadž jsem již předem předvídal, že tu ničeho nenaleznu. Zdejší mládež totiž velmi dobře ví, že sem občas přijedou „frankové“, kteří jim za staré peníze, za které by si ničeho nemohli koupiti, dají metalíky, které budou moci velmi dobře udati. Poněvadž pak má zdejší mladé občanstvo času více než dosti, jest pochopitelno, že dlouho a dlouho již prodlévalo na rumišti, všecko zobracelo, jen aby našlo staré peníze. Co my tu tedy nyní nalezneme?

Byly tu však na rumišti ještě jiné předměty, kterým věnovali jsme náležitou pozornost — zbytky keramiky, hrncířství. Někteří mladší kollegové v nadšení archeologickém hledající neunavně „poterie“, zvedli každý střep, třikrát, čtyřikrát ho obrátili a pak obyčejně zase — zahodili. Arabští hoši, vidouce tuto passí, nabízeli za peníze střepy z hrnců, za jejichž rozbití dostali již přiměřenou výplatu od svých rodičů, z hrnců mnohem novějších, dle jejich náhledů cennějších, než byly střepy staré na rumišti. Pohled na mladistvé arabské archeology vykouzlí na naši tváři úsměv a přece nelze nám spokojiti se jen s tímto úsměvem, jest nám zcela vážně si všimnouti, zda-li může stará střepina míti závažný význam, takový, že zasluhuje vši pozornosti archeology.

KAPITOLA OSMA.

MŮŽE-LI BÝTI STŘEPINA ZE STARÉHO HRNCE KLÍČEM A K ČEMU?

Slavný anglický archeolog Flinders-Petrie prohlásil, že střepina z hlíněného nádobí jest klíčem k starovědě Palestiny. Pravidlo toto prohloubil a odůvodnil jeho žák Bliss. Byť by pak v jednotlivostech při aplikaci zásady této panovala mezi archeology různost mínění, v celku jest oprávněnost tvrzení Flindersova považovati za dokázanou.

Pravda, vítanějším klíčem v našem případě jest celá zachovalá nádoba, jako džbán, hrnec, mísa, talíř, lampa atd.; tu však, kde nemáme zachovaných celých nádob, jest nám se spokojiti jen se střepinou a jí otevřítí si záhadu, do které doby jest položiti tu kterou vrstvu vykopávek, ve které střepiny ony nalezeny byly. Jevíť výrobky hrnčířské svými tvary, hmotou, jejím zpracováním, okrasami atd. tolik příznačných zvláštností, že dle nich lze určití aspoň přibližně stáří té které vrstvy. Pravda, nejspíše se určuje stáří toto, když nalezneme nějaký nápis. Nápis takový jest klíčem mnohem dokonalejším. Bohužel však, že máme v celku málo případů, ve kterých jest nám možno pro doby nejstarší sáhnouti k tomuto nejdokonalejšímu klíči, a že nám nezbývá nic jiného, nic lepšího, než spokojiti se se —

střepinou. Vím sice, že málo který z mých čtenářů bude tímto klíčem otvírati, přece však doufám, že bude zajímati každého stručný náčrtek dějin keramiky palestinské.

Počátky průmyslu hrnčířského sahají do mlhavých dob předhistorických, do doby novokamenné, do doby před polovicí třetího tisíciletí před Kristem. Výrobky hrnčířské této doby tvoří jakýsi úvod k následujícím čtyřem periodám keramiky

Obrovské sluje v Bêt-Džibrýně.

staré Palestiny, která se v celku stejným směrem vyvíjela jak na severu, tak na jihu. První perioda počíná kolem roku 2500, dobou to, ve které zaplavila Palestinu vlna národů původu semitského; periodu tuto lze nazvati dobou domácí keramiky kananejské; sahá asi do polovice druhého tisíciletí předkřesťanského. Perioda druhá nazývá se egejsko-kananejskou. Jde asi po dvanácté století, kterým začíná perioda třetí, doba to „umění israelského“. Vystřídána byla kolem roku 900 periodou

čtvrtou, „židovsko-hellénskou“, a končí pátým stoletím, ve kterém keramika řecká opanovala pole po celé Palestině.

Pro poznání keramiky předhistorické, „archaické“, nemáme mnoho materiálu. Kruh hrncířský sice ještě není znám, jsou proto některé výrobky hrubé; jiné však jsou již dosti jemné. Páleny nejsou snad jen na slunci, nýbrž již i na krbu v ohni.

I. Keramika palestinská první periody jeví samorostlé typy. Džbány mívají dno buď ploché nebo nepatrně zaokrouhlené. Hrnčířský kruh není dosud v užívání, všechny výrobky se hotoví až na nepatrné výminky ručně. Držadla, rukojeti jsou často velice primitivní: dvě prohlubně vymáčknuté prstem, nad něž přilepen jest váleček hlíny. Dokonalejším držadlem jsou již jakési dva vodorovné vlnité oblouky hlíněné, proti sobě připevněné, bez nebo s očkem. Nápodobování přírody vyskytuje se již v této době, jak patrně jest z nádob, které mají tvar ženy, kachny atd. Nejstarší ornament bývá mezi baňatým břichem džbánu a jeho hrdlem; mívá tvar provazce a připomíná patrně dobu, kdy se skutečně kolem hrdla džbánu navínoval provazec, za který se džbán buď zavěšoval, nosil nebo spouštěl do studny. Podobný účel měly asi menší nádoby, které mají na hrdle po čtyřech dírkách, jimiž se patrně protahoval provazec. Nejstarší ozdoby jsou rýhy vyryté jakýmsi hřebenem do hlíněných stěn buď vodorovně, neb kolmo, jindy šikmo; jindy se jmenované směry na jedné a téže nádobě střídají. Záhy byly nanášeny ornamenty barevné. Nejprve různé tvary geometrické: čáry rovné, klikaté, vlnité, kruhy, šachovnice, tečky, řebříky, spirály; pak také nápodobovány byly listy (palmové). Z říše fauny bráni byli ptáci, ryby, kamzíci a pod. Jest pozoruhodno, že byl málo malován člověk.

II. Druhá perioda méně vhodně a správně se od některých archeologů nazývá dobou „fénickou“, poněvadž prý palestínští hrncíři podléhali vlivu keramiky fénické (?). Správněji sluje dobou egejsko-kananejskou, poněvadž kromě rysů domácího průmyslu hrncířského z doby předcházející vidíme vliv keramiky, která tehdy byla rozšířena po březích a ostrovech moře Egejského. Jest to doba, ve které dosáhla keramika palestinská svého vrcholu. Kdežto dosud užívalo se kruhu hrncířského jen sporadicky, vešel nyní v užívání všeobecné. Zpracování těsta hrncířského věnována větší péče, než dosud. Barva výrobků hrn-

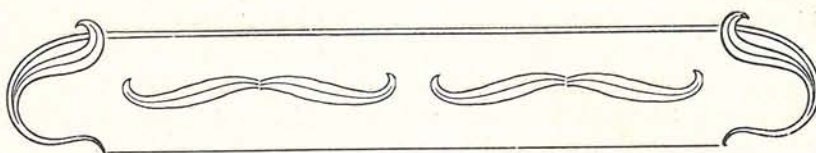
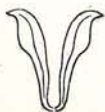
čířských doby této z pravidla přechází do červena, tu a tam dle povahy hlíny a dle většího neb menšího vypálení bývá hnědá neb i černá. Ke konci periody převládají barvy světlé, šedé a zelenavé. Kontury jak džbánů tak i hrnců bývají mnohem štíhlejší, dno kuželovité vybíhá v hrot, tak že dlužno zapustiti džbán do zvláštního podstavce, aby mohl stát. Ornamentika, malba jest rovněž vyvinutější, než v periodě předešlé. Pozoruhodno jest, že — jak se zdá — v dobách těchto hrncíři palestínští nevyrobili nádob polévaných, ani nenatírali jich fermeží ani neužívali majoliku. Nádoby posledního druhu se sice v Palestině vyskytovaly, zdá se však, že byly přímo z ciziny importovány.

III. Třetí perioda jest u porovnání s dvěma předcházejícími dobou úpadku. Velké nádoby bývají těžké, tlusté, z hlíny špatně zpracované. Převládá záliba v nádobách sploštělých, majících tvar cestovních našich čutor. Ozdoby geometrické ustupují ozdobám fantastickým, nemajícím často žádného významu ani smyslu. Věc lze vysvětliti tím, že keramika v této periodě se dostala do rukou Israelitů, kteří upevnivše své panství v Palestině v odporu k cizáctví zamítali vzory cizí i v keramice a jali se stavěti se na své vlastní nohy i v tomto oboru průmyslu.

IV. perioda jest výslednicí samostatné keramiky israelské a vlivu keramiky řecké, který se tu uplatňoval stále víc a víc. Charakteristické jsou pro tuto periodu veliké válcovité džbány se zaokrouhleným, klenutým dnem bez jakékoli rukojeti. Na místě světlé neb olivovězelené střepiny, která mizí, nabývá půdy střepina žlutohnědá, malovaná fermeží. Nejoblíbenější motivy dekoráčnické tvoří soustředné kruhy barvy většinou černé. V hrdle mívají džbány upevněný cedník. Této doby rozmohl se zvyk vytiskovati na ucho džbánu pečeti — pták, brouk neb jiné zvíře, kolem kterého se vine jméno hrncíře psané písmem hebrejským. Na některých z těchto pečeti čteme: lam-melech (= královo zboží) a pod tím jméno místa: Hebron, Sif, Socho, Memšath. Králové judští měli patrně v místech těchto své závody k výrobě hlíněného zboží, které měly právo označiti tímto způsobem své výrobky. (Srovnej moderní: Made in Germany.)

V následujících stoletích Palestina úplně podlehla vlivu keramiky řecké. Na čtyry sta většinou zachovalých nádob tohoto typu nalezeno bylo na tell-Sandahanne. Džbány mají ploché dno,

mají tvar obdélný a sůžují se značně směrem k otvoru. Misky bývají široké a ploché, na okraji neb na celé vnější straně ozdobené vypuklinami. Lampy jsou úplně uzavřeny, ponechávající jen nepatrný otvor pro knot. Veliké procento nalezených nádob zaujímají veliké štoudve na víno, které jsou skoro vesměs doveženy z ostrova Rhodu. Lze je poznati dle štíhlého tvaru, zúženého dna a dle pečeti na uchu, které obsahují obyčejně jméno osobní (kněze, úředníka neb obchodníka vínem) a měsíce; dle všeho byla na tomto místě (Sandahanne) spotřeba vína dovezeného z ciziny značná.

KAPITOLA DEVÁTÁ.

ČESKÁ PÍSEŇ NA HORÁCH JUDSKÝCH.

Bylo to též v Bêt-Džibrýně, kde jsem si učinil pod večer malou vycházku za stany.

Když jsem se obrátil a viděl, že se kolem našich plátěných příbytků stále ještě kupí zvědavá mládež zdejší osady, která nám již od prvního příchodu byla věnovala tolik pozornosti, tu se ve mně ozvala otázka, kdy přece tato pozornost bude skončena. Cestou jsem si vykládal a omlouval jejich zvědavost a jednání proti nařčení, že prý si počínají příliš dotěrně. Kdybychom přijeli tak jako dnes sem do některé české vesnice, budili bychom zajisté rozruch nemalý! Mladá generace by zajisté již z dálky hádala, jaká neobyčejná to společnost na koních a za jakým účelem k nim přijíždí. Snad by se někteří již těšili, že uvidí — cirkus, neb něco podobného. Jaký úžas by se jich zmocnil, kdyby viděli, že s koní seskakují panáčci, z nichž někteří mají bílé kleriky jako ve městě dominikáni!

Po chvíli volné procházky potkal jsem několik stád ovcí a koz, vracejících se z pastvy. Uvidíš — myslil jsem si v duchu — také typy pastýřské, dle kterých si budeš moci snadno a věrně představit pastýře staro:israelské, mezi nimi na př. Davida. Uviděl jsem skutečně několik dozorců stád, neuspokojili mě však v mém očekávání. Turban na hlavě by se dal ještě spo-

jit s představou starého pastýře, dlouhá puška však, která se mu houpe na rameni, svým moderním rázem docela vám kalí a kazí představu starověkého pastýře. Takhle David rozhodně nevypadal. Škoda, myslím si, že staré idylly ustupují i zde do pozadí stále víc a víc!

V ústech pastýře zdejšího jsem očekával píšťalu — nalezl jsem však místo ní — dýmku. Jaké to sklamání!

Po chvíli se štěstí přece poněkud více na mne poušmálo. Zočil jsem skutečně pastýře s píšťalou mezi rty. Jaké asi budou jeho melodie? Dosud jsem z úst arabských nic kloudného neslyšel. Cestou si za našimi zády stále notovali jak Ibrahím, tak i náš mukr a jeho nadějný synáček. Co však vyšlo z jejich úst, bylo tak jednotvárné, až do ošklivosti se opakující, že bych byl musil souditi, že Arab nemá pro hudbu a zpěv příliš vyvinutého smyslu. Snad — myslím si — tento syn venkova, který se ke mně blíží, ukáže, že hudební smysl Arabův podceňuji. Naslouchám dychtivě jeho melodiím . . . Rád bych v nich nalezl něco krásného, co by působilo estetický požitek aspoň poněkud ztravitelný. Hledám nadarmo. Najdu snad jinde něco, co by evropskému uchu lépe odpovídalo? Vzpomínám, že jsem byl jedenkrát na odpolední pobožnosti (kde, — snad nemusím jmenovati —), při které se zpívala litanie s průvodem harmonia. Vědomí, že jsem v křesťanské svatyni působilo sice, že jsem se cítil, jako bych byl doma, avšak hudba a zpěv mě ihned poučily, že jsem v — Turecku. Vzpomínám též na melodie, které proudily z úst koptických žen při bohoslužbě v chrámu Božího hrobu v Jerusalemě, které mě též velice málo upokojily. Kdy najdu přece něco lepšího, dokonalejšího, abych mohl o arabské hudbě a zpěvu souditi příznivěji?

Pravil jsem svrchu, že jsem si Davida představoval poněkud jinak, než jak vypadá zdejší dnešní pastýř. Jest zcela pochopitelné, že se mi zde vynořila zase představa tohoto slavného Betlémity. Vždyť je-li skutečně Bêt-Džibrýn starým Géthem, pak se tu odehrála epizoda, kterou nám líčí první kniha Samuelova v 21. hlavě ve v. 11 a nn. David utíkáje před revnivým Saulem, zastavil se u filistínského krále zdejšího města Achise, domnívaje se snad, že nebude tu poznán. Dvořeninové královi však ihned upozornili svého pána, že muž, kterého má

před sebou, jest pověstný filistobijce, který usmrtil chloubu zdejšího města a celého národa filistínského — Goliáše. David, vida, že jest prozrazen a obáváje se, se, aby snad Filišťané nepomstili se na něm za vraždu reka Goliáše, hleděl se dostatí ode dvora Achisova — Istí: jal se předstírati šílenství. Začal zuřiti. Když se ho chopili, padal jim na zem. Tloukl sebou na dveře. Z úst vypouštěl hojnou slinu, která mu pak tekla po bradě.

Lest se zdařila. Král myslil, že David skutečně šílí, a káral služebníky, proč očividného šílence uvedli mu do paláce:

„Zdaliž se nám nedostává bláznů, že jste uvedli tohoto, aby bláznil přede mnou?“ (V. 15.)

David bez obtíží byl propuštěn. Jest zajímavé, že dle výpovědi Achisovy měli bláznů nadbytek i Filištinští. Bylo by pro historika zajímavé šetřiti, kdy a ve kterém národě jich býval — nedostatek!

O několik roků později objevuje se David zase za změněné situace na dvoře zdejšího krále v čele svých vybraných šesti set reků. (1. Sam. 27, 2. nn.). Král zdejší ho ochotně přijal v domnění, že bude moci použiti služeb Davidových ve válce proti Saulovi. Když skutečně válka vypukla, tu ocitl se David v situaci velice kritické. Král ho žádal, aby se se svojí četou k němu připojil:

„Věz, že ty se mnou potáhneš . . . i muži tvoji . . . Strážným hlavý své ustanovují tebe . . .“ (Tamtéž 28, 1. 2.).

Co měl činiti David? Jak by mohl koupati svůj meč v krvi svých krajanů, svých bratří? Odepře-li však žádanou službu králi, pak běda mu! Z krise vysvobozen byl David nedůvěrou ostatních knížat filistínských, kteří se obávali, že by mohl ve chvíli rozhodné v bitvě David přejíti na stranu Hebreů, Filišťany zraditi a tak přivoditi jim porážku. Proto naléhali na Achise, aby Davida propustil:

„Ať se navrátí muž tento . . . a ať netáhne s námi do bitvy, aby se nestal protivníkem naším, když se počneme bít: nebo kterak jinak bude moci ukojiti pána svého, než hlavami našimi?“ (29, 4.).

Achis poslal proto Davida zpět. Že filistínští velitelé dobře počítali, k tomu podává nám doklad 21. verš hlavy 14. téže knihy, který se zmiňuje, že Hebreové v jiném případě táhli

s Filištany do boje proti svým bratřím, že však v příhodné chvíli přeběhli do tábora svých soukmenovců.

S těmito a podobnými myšlenkami jsem se vracel k našim bílým stanům. Dnes se mi zdály býti již sympatičtějšími než včera. Francouzská trikolora, která se nad nimi vlnila, přátelštěji mě vítala teď než před dvaceti čtyřmi hodinami. Dnes, kdy jsem měl již druhou noc strávit v jejich stínu a kdy mě jízda na koni již neunavila tak, jako včera, měl jsem více chuti dáti se upoutati jejich kouzlem a prohlédnouti si je a vůbec celé naše „ležení“ poněkud zevrubněji.

Co působilo na oko milým dojmem — byla jejich čistá, skorem bílá barva. Kdo cestoval na poušti a viděl černé, špinavé, ze srsti kozí urobené stany beduinů a srovnal je se stany našimi, zhotovenými z bělošedých pláten, musil vyznati, že naše příbytky působí dojmem svátečním u porovnání se všedními, omoklými stany beduinů.

U nejmenšího z našich bydlíšť stál Dr. Ehrlich: „Podívejte se dnes přece, jaký nádherný salon my dva tu máme. Včera jsme pro únavu neměli kdy.“

Vstoupil jsem dovnitř. Podšívka byla skutečně orientálně pestře barvena.

„Podívejte se“, žertuje Ehrlich, „jaký krásný, dokonale čitelný moderní nápis se tu vine kolem našich hlav. Nač byste potřeboval lézt po strmých skalách a šplhati se na nebezpečné zříceniny, abyste našel nějaký starý arabský nápis, kdž máte pěkný nový zde hned nad lůžkem.“

S úsměvem ohledávám lůžko. Jest to jednoduchá, lehká železná postel, asi 80 cm vysoká, na které leží již dvě příkrývky a polštář.

„Noční stolek“ — pokračuje můj spoluspáč — „můžete si přimyslet, jako já.“

„Já si nebudu ničeho přimýšlet, nýbrž zanesu si sem svůj churdž, ve kterém mám ručník, hřeben, mýdlo a jiné potřebné věci a ten mi bude nočním stolem.“

„A umyvadlem zároveň?“

„Částečně.“

„Máte s sebou také hřeben? Snad též zrcátko? Toť luksus na takovéto cestě. Nevzal jste si s sebou snad docela skříň na šaty, šatník?“

„Nikoliv. Skříň tu nemáme, máme tu však přece hřebíky zde na střední tyči, na které si zavěším hned havelok a kukátko, kterého dnes již nebudu potřebovati.“

Učiniv tak vyšel jsem ven, abych ohledal ostatní stany. Pozornost všech poutal nyní největší z nich, který bude v noci hostiti na lůžkách pět lidí z našeho středu. Teď jsou však lůžka z něho vytahána ven, poněvadž dříve než bude ložnicí, bude večer naší jídelnou. Za tou příčinou jsou v něm již postaveny dva stoly a na nich stolní přístroje — ovšem polní. Před plátenou jídelnou sedí na skládacích židlích, podobných oněm, na které kladou malí naši kolovrátkáři své libozvučné nástroje — sedí většina naší cestovní společnosti. Někteří píšou si poznámky, jiní se baví hovorem. Ve třetím stanu, určeném pro tři osoby, odpočívala jedna z nich prozatímne již na lůžku. Jest prý hrozně unavena . . .

Čtvrtý konečně stan byl ze všech nejjednodušší a nejméně úhledný. Za chvíli bude též ložnicí pro našeho drahého Ibrahima, teď však jest ještě — kuchyní, ve které má jmenovaný kuchař náš plné ruce práce. Vlastní železná polní pec a plotna, byly dnes, kdy nepršelo, umístěny vedle stanu pod vysokou klenbou. Kouř vycházející z hořícího dříví, jásal radostí, že má tolik svobody, že není úzkým komínem vázán, že si může vycházeti kudy chce a kam chce — na kterýkoliv úhel světa.

Dívali jsme se chvíli na kuchaře, pak ale jsme se od něho vzdálili, domnívajíce se, že nám bude lépe chutnati, nebude-li viděti, jak Arab pokrm míchal a vařil.

Za dosti dlouhou chvíli zazněl roh. Bylo to znamení, že večere naše hotova. Valili jsme se se všech stran do polního re-fektáře, podobně asi, jako jsme se ubírali v semináři do jídelny, když zazněl zvonu hlas. Rozdíl byl pouze ten, že tehdy jsme si nenesli s sebou židle, dnes však si nesl skorem každý tento nástroj, aby si měl nač usednouti, poněvadž kdyby si byl sedl na zem po arabsku, byl by měl velice daleko a vysoko k — talíři. Pro každého byl totiž přichystán jeden talíř hluboký, druhý mělký vedle talířku na sýr a koflíku na čaj. Ano i lžiči, vidličku a nůž měl každý. Ovšem že všecko, i talíře byly z cínu, aby se při přenášení a převážení nemohly rozbít. Světla elektrického jako na „Elektře“ jsme sice neměli, přece však nás ozařovaly dvě svíce, zasazené — aby nezhasly větrem — do lampionů.

Nevečeřeli jsme tedy dnes po beduínsku, nýbrž zase jako slušní lidé, kteří přišli ze Západu.

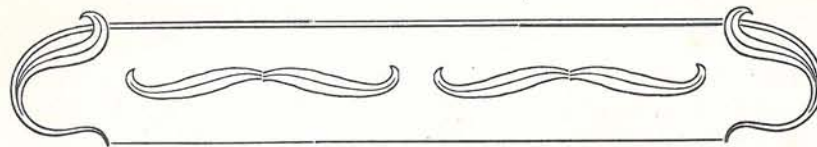
Večeře nebyla sice taková, jaká snad bývá u Sachera ve Vídni, nebyla ani taková, jakou jsme měli na „Elektře“ v I. třídě, přece však jsme dostali teplou polévku, dvě teplá jídla s příkrmy, sýr a na konec čaj s rumem. Co více by si bylo možno dnes v Bêt-Džibrýnu přát? Že nescházelo ani víno a voda, není třeba ani poznamenávat. Chtěl-li by někdo určitěji vědět, co jsme měli k večeři, tomu jmenuji: rýžová polévka, smažené vejce, konzervovaný losos s vařenými brambory.

Nálada panovala dnes v naší společnosti velice vyjasněná. Z úst proudil v pravém slova smyslu přátelský rozhovor a někdy se zdálo, že jest větší nadbytek řečníků než třeba, za to že jest málo posluchačů. Neposlední místo mezi řečníky zaujímal Hollanďan Koeverden, jemuž jsme přezdělili Abúna Chalíl, t. j. Otec Přítel. Hovor se zaostřil jednu chvíli, když Američané, jsouce různého politického přesvědčení, jali se disputovati, zdali imperialismus či republikanismus spasí severní Spojené Státy. V některou chvíli se mi zdálo, že jsem v Americe na volební schůzi před volbou presidenta.

Brzy však tato lokální debata ustoupila směru internacionálnímu, který velel, by každý člen společnosti zazpíval aspoň jednu svou národní píseň. Brzy hlaholily večerním tichem písně francouzské, anglické, španělské... Řada přišla také na kolegu Ehrlicha a na mě, a tak se stalo, že olivy bêt-džibrýnské, mezi nimiž byly rozbity naše stany, uslyšely také píseň slovinskou a — českou.

Veselou tuto náladu jest přičítati tomu, že jsme již za včerejšek a za dnešek se naučili choditi v nomádkém životě, že někteří z nás se skorem již cítili býti aspoň polokrevnými kočovníky.

Pobavivše se v živé společnosti, spali jsme pod plátěnou střechou dosti dobře a nevítali jsme příliš nadšeně hlas rohu, který nás druhého dne (5. listopadu) již o páté hodině ze sladkého spánku burcoval.

KAPITOLA DESÁTÁ.

JAK SE V PALESTINĚ VYKOPÁVÁ STARÁ KULTURA?

Než — jaká pomoc! Ukázati, že roh není našim pánem, nýbrž naopak, že my jsme nad roh a jeho hlas povýšení, se nedoporučovalo. Proto hup s postele! Noha naše postrádala velmi lehce nedostatek hebké srsti zajíce neb srny, do které snad doma v Europě se z pravidla ráno bořívá. Byla ráda, že se nemusí bořiti do — bláta. Vyskočili jsme a oblékali se ve spodky, které jsme byli večer zavěsili na střední tyč, která tvořila svrchu jakýsi hřeben našeho stanu. Z churdže jsme vytáhli ručník a šli se umýti. Na klenbě naší umývárny se usmívalo zlaté slunce, které nám posílalo ve svých prvních paprscích toho dne „Dobré jitro“. Pravda, ještě příliš nehřálo, ale svítilo nám, abychom každou skvrnu, kterou bylo očistiti, dobře viděli. A to stačilo. Na stolech, na kterých jsme včera jedli a které byly ještě téhož večera ze stanu vyneseny, aby učinily místo lůžkům, stály — lavory. Nebyly ani z porcelánu, ani z majoliku — ty by se byly brzo rozbily — nýbrž jednak z cínu, jednak z papírové masy. Z téže látky byly talíře, kterých bylo možno dle libosti též k mytí použiti. Z cínu byly též konvice, které v sobě kryly hmotu nyní pro nás nejpotřebnější — vodu. O některé konvici by se bylo spíše lépe řeklo, že obsahovala — kaši! Každý z nás se chopil nyní jednoho takového umyvadla, nalil do něho

ne mnoho vody — zde totiž jest vodou na výsost šetřiti, ačkoli se neplatí měsíční poplatek za ni jako v našich větších městech — postavil je případně na zem a — umýval se. Není třeba líčiti, že příliš velká plocha, která okusila blaživé vody na našem těle, nebyla. Že měla voda tu a tam lečjaký parfum a připomínala nám její družku — kolínskou vodu, není třeba dokládati. Vždyť zde v Orientě není skorem nic, co by nebylo nějakou vonavkou impregnováno; zdali jest čichu příjemna čili nic — tot věc příliš osobní a subjektivní. Že tu a tam byla ve vodě nemalá porce písku — nad tím se rovněž málo kdo zarážel. Vždyť i v Evropě se drhnou pískem obruče škopků, proč by nebylo dovoleno zde si mýti pískem čelo? Vždyť se dovoluje muslimovi na poušti, aby se před modlitbou, nemá-li vody, aspoň pískem umyl. Proč bychom se také my podobně, nemajíce dosti vody čisté, jednou pořádně neodrhli? Snad nám nahradí písek — mýdlo s jelenem. Voda stékala po umytí s tváře přímo — na matičku zemi. Plesala, že nemusí konati dlouhých cest po výlevkách a úzkých troubách a rourách, plesala, že ji slunce brzy přemění v páry a že se vznese v tomto stavu do výše k slunci blíže. Kdo by si tu nevzpomenul na světoznámý podobný modus procedendi při umývání v semináři královéhradeckém? — Čím jsme se utírali? Ručníkem, který si každý vytáhl ze svého churdže. Kdo ztratil snad cestou ručník — což se přihodilo velmi snadno — byl nucen sáhnouti k ubrusu, který při první večeri z rukou šejkových obdržel, aby si ho vždy večer přinesl ke stolu a pak zase po upotřebení na druhý a následující dny uschoval. Kdo ztratil i ten, — byl nucen utřít se čichou, kterou rovněž prvního dne obdržel a kterou měl obaliti polštář, a který měl každodenně ráno zase svléci a uložit do churdže. Byla-li i tato záloha vyčerpána, pak vznikla ovšem starost opatřiti si nové utěradlo. Když jsme byli ještě věnovali přiměřenou péči úpravě vlasů a vousů a všechny potřeby toaletní ukryli do hlubin churdže, oblékli jsme ostatní části oděvu a byli jsme zase k další cestě připraveni. Na cídění bot nebylo ovšem po celou dobu cesty možno pomysleti. Na takové „hlouposti“ nemá zde člověk ani času ani potřebných nástrojů. Zde se vracíme k prvnímu času, kdy lidstvo nemělo tolik potřeb a nebylo proto snad nešťastnější. Vzpomínám tu na řiditele — čest buď jeho památce — který dbal toho velice, aby každý studující jeho gymnasia měl

vyleštěné boty a který případně poslal nejednoho studujícího ze školy domů, aby aspoň dodatečně se postaral o své nohy. Dnes by zajisté přimhouřil obě oči na naši obuv. Kam by nás také poslal?

Zatím vytahány byly ze stanu čísla prvního lůžka a stan upraven — v polní kapli. Prof. Savignac zatleskal rukama — znamená to, že všechno k naší ranní pobožnosti jest již připraveno . . . Scházeli jsme se ze všech stran, abychom po křesťanskou zahájili denní práci . . .

Po té rozprchlí jsme se na okamžik, každý se oddával svým myšlenkám a teprv zase hlas rohu nás shromáždil u stolu, který tu stál pod širým nebem a na němž jsme měli snídání nyní. Mukři mezi tím pilně skládali lůžka, kuchyňské potřeby a konečně i stany, židle atd. Ibrahím pak věnoval se úplně péči o naše hladové žaludky. Poněvadž nám bývalo po snídání obyčejně seděti na koni nejméně čtyři hodiny, než se přiblížila doba obědu — musilo býti pochopitelně snídání naše „silnější“. Vedle toho byly tu žaludky různé fačony, žaludky francouzské, španělské, americké atd., které mají různé požadavky — musil býti výběr pokrmů poněkud větší. Jen první a poslední den měli jsme bílou kávu; jindy bylo se nám spokojiti s kávou jen černou. Prvního dne totiž měl Ibrahím něco sterilisovaného mléka, které si byl vzal sebou z Jerusalema, posledního pak dne se nám dostalo mléka v osadě Trappistů. Za to, že nám nebylo popřáno okusiti ani bílého mléka, měli jsme teplá, na měkkó vařená vejce, sýr, fíky a hrozinky, případně i sušené švestky.

Jedli jsme v stoje připraveni jsouce ihned skočiti na kůň — tedy podobně jako jedli svého času Israelité před východem z Egypta. Při tomto snídání jsme byli se všech stran obklopeni čestnou stráží, kterou tvořili zase zdejší vesničané, obstupující nás v kruhu tak, že jim skutečně neušlo ani jediné sousto naše. Bylo jim viděti na očích, že by nebylo třeba ani dvakráte jich zváti, aby šli snídati — s námi.

Samo sebou se rozumí, že hoši se přibližovali k nám, vzta-hující ruce po — bachšiši. Když jsem jednomu z nich odpověděl, že nemám peněz, přiblížil se ke mně a již vztahoval ruku, že ji vstrčí do kapes, aby se přesvědčil, zdali mluvím pravdu, a nebo aby si případně vzal bachšiš sám. Kolega chtěl jinému zase platiti za jakousi službu. Vytáhl tedy z kapsy hrst peněz,

aby z nich vybral tolik, mnoholi jest Arabovi povinen dáti. Arabovi zajiskřilo oko při pohledu na tolik stříbra a již vztahoval ruku, že si ze dlaně kolegovy vybere sám tolik, mnoholi mu patří. Jak patrně, nejsou tito lidé příliš upejpvávi; stačí podati malík a oni se chopí ochotně celé ruky.

Po snídání jsem donesl kousek cukru svému vraníkovi, abych mu dnešní cestu poněkud osladil. Pak jsem vzal do ruky karabáč, přehodil přes rameno fotografický aparát a kukátko, připevnil k sedlu churdž, vylezl na koně a čekal na hlas rohu... Za chvíli zazněl, a my jezdci jsme se loučili s Bêt-Džibrýnem. Nechali jsme tu zatím jen zavazadla, která za chvíli budou dopravena za námi, takže tu nezbude po nás víc, než několik skořápek z vajec, kterýchž obsah jsme tu snědli...

Zaměřili jsme na jih na pahorek, který nyní sluje tell Sandahanne. Vábí nás proto, poněvadž na něm anglická společnost ku prozkoumání Palestiny před léty dala kopati. Myslím, laskavý čtenáři, že cestuješ v duchu se mnou, že sedíš se mnou v arabském sedle na koni a že nepohrdneš, zaměstnám-li mysl tvoji na chvíli, kterou jest nám věnovati cestě z Bêt-Džibrýnu na tell Sandahanne — zaměstnám-li mysl tvoji tím, že ti povím něco všeobecného o tom, jak se v Palestině vykopává a odkopává stará vzdělanost. Budeš-li jednou sám chtít odkopati v Palestině nějaké starobylé město a odnésti odtud — pokud turecké zákony dovolují — hojnou kořist, budeš mít již tuto jakýsi návod.

1. Především dlužno nalézt si pahorek, v jehož útrobách by bylo lze nalézt bohaté poklady archeologické. Pahorků různých jest ovšem v Palestině veliké množství, ne všechny jsou však pahorky umělé, utvořené postupem času z nahromaděných se ssutin lidských příbytků různých věků. V pahorku přirozeně tvořeném skalou bys ovšem nenalezl nic. Pahorek umělý lze poznati jednak z ostré hrany okraje, neb dle jeho terasovitého tvaru; obyčejně vyčnívají aspoň nepatrné zbytky zdi dřívě, než se začne kopati, nebo aspoň určité množství střepin ukazuje, že tu stávalo druhdy bydliště lidské. Ostatně i při volbě pahorku jest třeba opatrnosti a prozíravosti. Sáhneť zajisté archeolog raději k pahorku, ukrývajícimu město, které mělo dlouhou, bohatou historii, jehož totožnost s městem z písemných památek nám známým jest zajištěna, než k pahorku, o němž víme, že chová

trosky města pozdě založeného a brzy zaniknuvšího. Překážkou pro archeologa jest, nalézá-li se na pahorku vesnice arabská, uéli neb hřbitov. Byť by koupil i celou vesnici, bude mu nemožno obětovati vykopávkám svatyni mohamedánskou neb hřbitov. Z tohoto důvodu mohl býti tell es-Sáfije jen částečně ohledán, ačkoliv jednotlivosti, které tu byly nalezeny, ukazovaly, že tu byla lidská bydliště od dob nejstarších a věstila archeologu zdar.

2. Třeba si prostřednictvím ministerstva pro veřejné vyučování v Cařihradě opatřiti sultánův ferman, který dovoluje a opravňuje na určitém místě kopati. Věc tato není tak snadná, jak by se snad na první pohled zdálo. Žádá mnoho trpělivého čekání, klepání na dvěře různých úřadů, aby věc podporovaly, případně urychlily atd. Někdy třeba docela i „mazati“, poněvadž jmenovitě v Turecku, jede ten, kdo maže. Žádost zůstane někdy dosti dlouho ležeti u ministerstva v Cařihradě, byť by byla i vřele podporována velevyslaneckým úřadem státu, jehož příslušníkem archeolog o dovolení se ucházející jest. Ani přímluva císařského musea cařihradského u ministerstva nepomáhá vždy mnoho. Ministerstvo pošle obyčejně žádost na vyjádřenou válimu onoho vilájetu, v němž místo vykopávek, o něž jde, leží, který nechá celý akt dostatečně uležet. Jest to zkrátka veliká škola trpělivosti pro horlivého archeologa. Jestliže nejedí ani v sousedních říších úřední akty vždy rychlíkem, nýbrž z pravidla nákladním vlakem, nesmíme si představovati, že v Turecku jezdí všecko orientálním expressním vlakem! Čekati a mnohdy i dlouho čekati jest archeologu i tu, když se mu podařilo odstraniti nejtěžší překážky — finanční.

3. K vykopávkám totiž — jako vůbec ke všemu na světě — jest třeba mít peněz a to mnoho a mnoho peněz! Tak na př. prof. Sellin, který odkryl útroby pahorku tell Ta'anneku, který choval v sobě zbytky kultury starého kananejského města Thaanachu, a který ležel nedaleko cesty, vedoucí z Džennýnu do Haify, tu, kde se hřbet Karmelský sklání do roviny Esdrelonské, — professor Sellin musil hned na počátku sehnati 50.000 korun a později bylo mu zaklepati opět na měšce bohatých velkopřemyslníků Drehera, Kruppa a jiných mecenášů.

Vykopávky v Megiddu, odtud o něco na severozápad vzdáleného, stály dosu na 70.000 marek. Američané, kteří před nedávnem začali vyšetřovati Samař, sehnali na 400.000 marek!

Peněz jest třeba k různým účelům.

Hned, jakmile dojde ferman, povolující kopati, třeba položit turecké vládě kauci. Vláda pak ustanoví svého zvláštního komisaře, kterého platiti jest povinností rovněž podnikatele vykopávek. Úkolem tohoto komisaře jest dozírati stále k vykopávkám a bdíti nad tím, aby žádný předmět, který se nalezne a má nějakou cenu starožitnickou, nebyl zavezen za hranice říše turecké, nýbrž odevzdán byl císařskému museu v Cařihradě. (V nejnovější době zamýšlí vláda zříditi pro archeologické památky palestinské zvláštní museum v Jerusalemě.) Jen odlitky, otisky, fotografie a nanejvýš duplikáty smí si podnikatel vykopávek ponechat pro sebe. Peněz třeba k zakoupení nebo aspoň k pronajetí pozemků, na kterých se bude kopati, neb na které se bude vykopaná hlína a smetí ukládati. Domorodí majitelé žádávají obyčejně přehnanou cenu. Činí tak ze sobectví a z pověry. Domnívají se totiž, že v pahorku jsou ukryty poklady zlata, které kopající cizinec si vykope a odveze. Nemajíce smyslu pro archeologické památky, nemohou si vysvětliti, že by cizí pán kopal jen proto, aby našel několik starých hrnců nebo snad jen střepů z nich. Bliss vypravuje, že beduini kočující nedaleko pahrbku tell el-Hesi si vypravovali, že křížáci ukryli zlato v pahorku. Bliss prý umí zlato to přeměnit v střepiny, které nepozorovaně dá dopravit domů, kde prý je zase promění ve zlato. Poněvadž Východan mívá stále hojnost času, nespíchá příliš ani s prodejem ani s pronajmutím, žádaje vysokých cen. Ceny žádané bývají mnohdy tak enormní a jednání se vleče tak, že nutno jest, má-li se vůbec k nějakému cíli dojiti, aby úřady samy se do vyjednávání vložily.

Peněz třeba k zakoupení různých nástrojů, jako lopat, motyk, kopáčů, košíků, boud, stanů atd. atd.

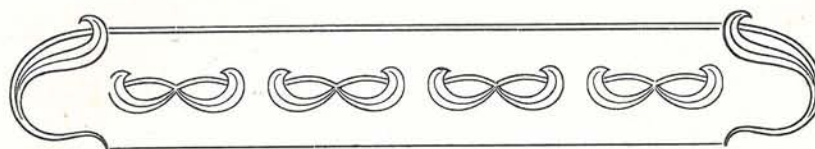
Nejvíce sahá do kapsy archeologa ovšem výplata dělnic a dělníků. Na prvním místě uvádím dělnice, poněvadž jich bývá zaměstnána většina. Mužové, kteří jsou ve značné menšině, pracují motykou a lopatou, ženy a dívky vynášejí hlínu v koších na hlavách a pokud jest nutno ji prosívají, aby snad nezůstal nějaký cenný předmět v ní. Jak veliké množství hlíny musí odnáseti, aby se dostal archeolog do hloubky 5, 10, ano i 20 metrů,

ve které lze najíti mnohdy nejzajímavější a nejdůležitější vrstvy! V Megiddu bylo pod řízením stavebního rady Dra. Schumachera jen za tři měsíce odstraněno na 6200 kubických metrů země! Vysvětlíme si, že za takých okolností není někde ani možno celé město nebo celé důležité místo odkrýti. Tak na př. tell el-Hasi, který skrýval v sobě zbytky starého pevného města Lachiš, nebyl celý odkrýti, nýbrž jen jeho čtvrtina. Podobně mohl Guthe a po něm Bliss, kteří oba ohledávali v Jerusalemě rybník Siloe, dáti kopati jen důl a štolu, podobně jako se kope v dolech, z nichž se uhlí neb ruda vuvází.

Dělnice dostávají tři až pět piastrů denně, t. j. sedmdesát dva až jedno sto dvacet haléřů — malý to peníz na poměry naše, pro poměry palestinské však takový, že vesnice, která jest při vykopávkách zaměstnána, na konci — dle pojmů felahů — zbohatne. Je-li zaměstnáno 100 pracujících sil, činí měsíční výplata 3.600 kor., při 150 silách 5.400 kor., při 200 silách 7.200 kor. V době žní jest podnikateli mzdu zvýšiti, nechce-li, aby se mu všechny dělné síly rozběhly po poli. Kromě denní mzdy dostanou dělníci a dělnice bachšiš, když najdou nějaký předmět cennější; děje se tak také proto, aby nalezené předměty nemizely jim snad za nehty, což by se snadno a často dalo, kdyby nebyly stanoveny na nálezy premie. Připočítejme k tomu plat dozorcům, potřeby samého podnikatele atd. a přesvědčíme se, že skutečně toto ideální kopání v Palestině, které nevynáší ani černý diamant, ani lesklý zlata kov, stojí veliké peníze. Pan Macalister, ředitel vykopávek na tell Džezeru nám pravil, že vyplácí měsíčně 150 anglických liber a že by potřeboval jednou tolik, kdyby chtěl býti hotov do června, kdy vyprší platnost fermanu sultánova, dovolujícího kopati.

4. Vedle tohoto hmotného kapitálu jest konečně třeba kapitálu intelektuelního, t. j. vědomostí orientalistických, a i technického vzdělání. Nejlépe jest, když se dvě síly — orientalistická a technická — spojí a pracují společně. Tak učinil prof. Sellin, orientalista, vyžádav si pomoci pro věci technické, jako plány, měření atd. pomoci architekta Schumachera. Macalister jest vlastně též architektem, vyškolen se však za dlouhou řadu let svých vykopávek v orientalistice tak, že oba jmenované obory ku podivu ovládá.

Myslím, laskavý čtenáři, že jsem vyplnil dosti zábavně čas, kterého jsi potřeboval, abys dojel se mnou na koni z Bêt-Džibrýnu ke zřícenině zvané nyní chirbet Mer'aš, která jest neda-leko na jihozápad od jmenované dědiny vzdálena (asi 20 mi-nut.) Již jsme u ní!

KAPITOLA JEDENÁCTÁ.

ODKRYTÉ MĚSTO Z DOB SELEUKOVŮ.

Kniha Josue jmenuje mezi městy, kterých se dostává pokolení Judovu také Marešu (15, 44.). Dle 2. Paral. 11, 8. opevnil město to král Roboam, syn a nástupce Šalomounův. Kde as jest dnes hledati Marešu, která se i později několikráte v pramenech dějepisných připomíná? Dříve se mělo všeobecně za to, že zbytky města lze viděti ve zřícenině, která zachovala dosud jeho jméno v arabském dnešním názvu (chirbet) Mer'aš. Vykopávkami však se zjistilo, že město samo jest hledati na pahorku, či lépe snad řečeno v pahorku, který jest odtud vzdálen asi čtvrt hodiny na jihovýchod a který sluje tell Sandahanne.

Jest možno, aby se jméno přestěhovalo o celou čtvrt hodiny od původního místa, kterému náleželo? Zajisté. Uvidíme podobný zjev později. Jméno starého místa biblického Lachiše přestěhovalo se také veliký kus na severozápad od pahorku, na němž stávalo a který nyní sluje tell el-H a s i — na místo, které jmenují dnes Arabové Umm Lákys. Kdo by byl kopal na tomto místě, dav se svěsti totožností jména, byl by pohořel!

Poněvadž tedy jest tell Sandahanne ještě čtvrt hodinky vzdálen, proto zůstaneme na koni seděti a budeme ostrým krokem klusati dále...

Zatím si můžeš, laskavý čtenáři, všimnouti, jaké polohy byly vybírány ve starých dobách pro lidská sídla hrazená, t. j. pro města. Od dob nejstarších stavěna bývala města na pahorcích, jejichž přirozené bočné svahy činily přístup nepříteli nemožným. Tu a tam, kde bylo třeba, býval svah činěn uměle příkřejším neb povrch pahorku přiměřeně urovnán. Druhá podmínka byla — voda. Proto vidíme, že města byla budována v blízkosti pramene. Pramen dodával však někdy vody málo; v době oblehání, jsa obyčejně mimo městské hradby, nemohl dodávati vody. Proto zřizovány ve městě samém cisterny. Výborné služby zakladatelům města poskytovaly přirozené jeskyňe, které se daly zazděním vchodu a otvorem ve stropě adaptovati za nádržky pro vodu dešťovou.

Záhy pomýšleno na to, jak by bylo lze v době obležení využítovati pramene, který byl mimo městské zdi. V té příčině zasluhuje zmínky veliký objev Macalistrův na Džezeru v nejnovější době. Jest to obrovský tunel, vydlabaný do skály v délce skorem 67 m. dosahující ve dvou třetinách této délky 7 m výše a 4 m šíře! Stupně vedou do hloubky 29 metrů k — pramenu. Schumacher má za to, že v Megiddu oba prameny byly spojeny nějakými kanály s nitrem města. Podobně asi již v dobách nejstarších byla odváděna voda z Marjanského pramene v Jerusalemě do hrazeného města; později za krále Ezechiáše (727—698) byl vydlaban dlouhý pověstný kanál do skály, kterým byla voda z Marianského pramene vedena na jih na místo hradbami chráněné.

Teprv v dobách římských upuštěno od zvyku, stavěti města na pahorcích. Na vrcholku bývaly stavěny jen ještě akropole. Takové a to otevřené město bylo na př. založeno kolem římského tábora nedaleko Megidda, město Skythopolis nedaleko starého Běth-Seanu atd. Nová tato města mohla se mnohem volněji rozvíjeti a růsti, nejsouce ani svěřací kazajkou hradeb ve vývoji omezována ani na malý povrch pahorku vázána. Mohla se přirozeně také snáze honositi moderním na tehdejší dobu zařízením a komfortem jako divadly, lázněmi atd.

A již jsme u cíle své cesty — u pahorku Sandahanna. Již můžeš, laskavý čtenáři, se mnou s koně seskočiti a prohlédnouti si pahorek. Plocha jeho bude se ti zdáti poněkud — malá.

Prámem. Tak totiž — v malých rozměrech bývala stará kananejská města stavěna, patrně též proto, aby v době oblehání čára bitevní nebyla příliš dlouhá. Hradby na pahorku tell-Sáfije obsahovaly prostor jen 8 hektarů. Ještě menší byl hrazený obvod města Megiddo; měřil jen něco málo přes 5 hektarů. Samař pak, hlavní to město severní říše israelské, měřila ani ne celé tři hektary!

Město, u jehož zbytků stojíme, bylo sice též vystaveno v době kananejské, později však na rumišti jeho zbudováno v dobách Seleukovců město nové, které bylo při vykopávkách celé odkryto, kdežto spodnějším, starším vrstvám se nedostalo příliš veliké pozornosti. Město, ačkoliv z doby poměrně mladé, bylo též rozměrů takých, jaké byly v obyčeji za dob panství Kananejských. Objímalo svými hradbami plochu půltřetího hektaru. Dvoji hradební zeď obcházela město v podobě nepravidelného čtyřuhelníka. Zeď vnitřní byla utvořena z malých kamenů, spojených maltou, připravenou většinou z hlíny; průměrně měřila v šíři půldruhého metru, tu a tam však byla rozšířena na půltřetího, ano i na tři metry. Městské věže byly velice pečlivě budovány z vápence. Na východě stávala veřejná budova, vystavená rovněž z vápencového kamene; zbytky desek kamenných na podlaze nasvědčovaly tomu, že byla svého času pečlivě dlážděna. Zajímavý pohled skýtaly soukromé domy kamenné a ještě zajímavější byl pohled do ulic. Poněvadž ve městě nebyl tehdy žádný stavební úřad, který měl vypracovaný podrobný plán města, poněvadž si každý stavěl dle americké svobody, vysvětlíme si snadno, že vznikly ulice nestejně široké, ulice křivolaké a velice často i — slepé. S podobnou svobodou stavivali tu Kananejští, po nich ani Israelité nenechali si předpisovati žádných regulačních čar, takže celkový ráz všech staroorientálních měst byl týž — labyrint ulic a konglomerát domků rozházených bez jakéhokoliv ladu a skladu. Domky mívaly ovšem jen přízemí. Stavěny byly asi tak, jako nyní ještě felahové staví své příbytky — s okny ústíciemi jen do dvora a tedy bez oken ústících do ulic. Smetí bývalo házeno jednoduše na ulici, tedy podobně jako se děje dosud na Východě. Dlažba na ulici byla — neznáma. Po dešti bylo patrně tedy rozkoší procházeti se ve městě. Elektrického a vůbec žádného osvětlení v noci nebylo. Jen ponocní procházeli městem. Za takých poměrů nenapadlo ni-

komu ani, aby pečoval o to, co se nazývá v Paříži *cabinets inodores*. Ústavů takových ani veřejných ani soukromých rovněž starý Orient neznal a nezná jich dosud ani Orient nový. Ústavy takové jsou pouhý luxus aneb zbytečnost. Náměstí a tržišť tu ovšem také nebylo. Jen u bran městských bylo více volného místa, kde byly hlavní tepny denního života.

Co překvapilo u Mareši z dob Seleukovců, jest — že nebyl nalezen žádný chrám. Že by tu nebyl býval vůbec žádný chrám, jest nemyslitelné; proto mají někteří za to, že byl postaven někde mimo zdi městské na místě, které nám jest dnes dosud neznámo.

Cenný nález jsou za to tabulky z vápence urobené a popsané dílem písmem hebrejským a více ještě písmem řeckým. Obsahují různá zaklínání. Pisatelé, obyčejně otroci, — svolávají různé zlo od bohů neb démonů na hlavy svých nepřátel. Aby svým zaklínacím prosbám dodali více názornosti, ulili z olova a připojili k tabulkám malé figurky, představující obyčejně spoutané lidi. Bohové neb démoné mají dle toho uvrhnouti nepřitele do pout různých nemocí, neštěstí, a nejlépe vydati ho do pout — smrti. K témuž cíli se odnášel kalendář tu nalezený, na kterém byly poznamenány dni, o kterých bylo prý nejlépe užívatí různých zaříkávacích a zaklínacích formulí, o kterých bylo lze očekávatí, že se potkají s výsledkem nejvydatnějším. Podobných formulí nalézáme také veliké množství v klínopisné literatuře babylonsko-assyrské.

V okolí města bylo nalezeno veliké množství hrobů. Bohužel byly všechny až na dva vyrabovány a vykradeny. Jest zajímavé všimnouti si blíže tvarů hrobů z této doby a srovnati je s předcházejícími, pokud se od nich liší. Lze pozorovati dva druhy hrobů: Jeden druh jest zařízen tak, že čtverhranný otvor vede přímo kolmo s povrchu do hrobní komory, ve které byla položena mrtvola; otvor ten byl pak přikryt kamenem a kámen zasypan prstí. Podobných hrobů z dob starších nalezneme více na Džezeru. Druhý způsob zařizovati hroby byl složitější: Schody vedly do jakési předsině, ze které bylo možno jedním neb dvěma otvory vstoupiti do komory hrobní; v každé komoře byla tři lůžka pro mrtvolu; jedno příčné naproti vchodu, druhá dvě podélná podél bočních zdí. Lůžka ze skály vytesaná jsou vyvýšeniny mající podobu jakýchsi lavic s prohlubní pro mrtvolu

na vrchní ploše. Z nápisů a ozdob v celku ještě dosti řídkých zasluhují zmínky dvě okřídlené bytosti, držící věnec, ve kterém stál řecký nápis: „Totof jest věčný dům.“ Kromě toho lze tu viděti na stěnách pletence z dubových listů, malované pávy a jiné ptáky. Starobylý zvyk, dávatí mrtvému do hrobu různé potřeby, kterých užíval za dob svého života denně, zvyk to, o kterém se později ještě zmíníme, panoval v Mareše ještě v dobách Seleukovců, jak patrno jest z různých nádob bronzových, skleněných a terrakottových, jehel, kroužků, amuletů atd., nalezených u nebožtíků v těchto hrobech.

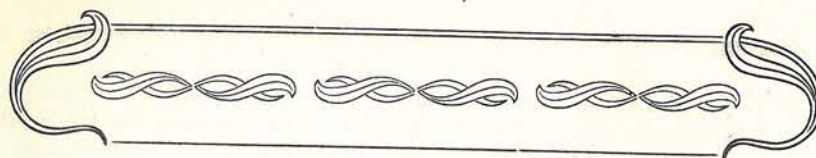
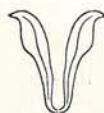
Větší zájem budí celý hřbitov, který byl nalezen a odkryt na východ od pahorku, u něhož nyní stojíme. Jest to bývalé pohřebiště fenických kolonistů, kteří se sem přistěhovali ze Sidonu, zde se však počítali. Lůžka hrobu jsou vytesána do kolmé skály a to buď tak, že se mrtvola kladla do prohlubně jdoucí podél skály anebo že otvor tvořil se skálou pravý úhel, takže se mrtvola jakoby jakási zásuvka do ložiska vsouvala. Otvory těchto vsuvných hrobů bývají zdobeny štítem, nad kterým se tu vinou řecké nápisy. Poprvé se tu setkáváme se jménem zesnulého a s jeho rodopisem; nejvznešenější z nebožtíků, kteří zde ke spánku smrti byli uloženi, byl Apollofanés, starosta to jmenované kolonie fenické. Podobně jako jsou tu četnější a určitější nápisy, tak i umění malířské jest zde čestněji zastoupeno, než tomu bývalo na hrobech palestinských z dob dřívějších. Tak na jednom hrobě nás děsí kerberos, pekelný pes, jinde vidíme znázorněné výjevy ze života, podobně jako jsme viděli v hrobech egyptských. Tu lovec na koni sedící, provázený trubáčem a honícími psi obklopen jest různými zvířaty, jako pardálem, lvem, krokodilem, bývolem, žirafou, kancem, kamzíkem atd.; jednoho z nich — levharda — vzal si na mušku a metá po něm kopí. Jinde zříme zase pohřební slavnost ve světle hořících svící, pohřební hostinu, obligátní hudebníky atd. Největších zásluh o prostudování a uveřejnění těchto maleb si zjednali J. P. Peters a H. Thiersch, jejichž práce nákladem anglického spolku pro zkoumání Palestiny vydal Stanley A. Cook pod názvem: *Painted Tombs at Marissa*.

Myslím, laskavý čtenáři, že jsi ztrávil se mnou několik příjemných okamžiků na pahrbku, který viděl četné generace se roditi, růsti, vadnouti a umíratí, na místě, které poskytlo jim

posledního pozemského odpočinku a že nyní se mnou zase rád zasedneš na koně do sedla, abys mohl postáti několik okamžiků na jiném pahorku rovněž tak — ne-li více — památném a na vzpomínky historické bohatém, který jsem již vícekrát jmenoval. Jest to pahorek tell el-Hasi, na němž trčelo starobylé, pevně hrazené město — Lachiš.

Vzhůru tedy do sedla! Jedeme směrem západním, maličko na jih se schylujícím. Na levo nám kyne arabská vesnice, zvaná el-Kubébe; ve jménu svém kryje vzpomínku na staré město kananejské, kterého se rovněž dostalo pokolení Judovu — Chabbon (Jos. 15, 40.).

Nemá pro nás tolik důležitosti, abychom se v něm zastavovali, budeme raději chvátati, abychom poobědvali pod Lakišem, v údolí, které vodou svou svlažovalo hrdla lidská již před čtyřmi tisíci let . . .

KAPITOLA DVANÁCTÁ.

K PAHORKU ČETNÝCH MĚST.

Četl-li jsi — milý čtenáři a nyní v duchu spolucestující můj — první díl cestopisu mého, nadepsaný: „Z města Eliščina do města Davidova“ — pamatuješ se zajisté na dalekosáhlý nálezu el-Amarnský, obsahující mezi jiným hlíněnou korespondenci vasalů králů egyptských, jednotlivých městských knížat dnešní Palestiny, k jejich egyptským pánům. V této sbírce klínopisných listů vyskytá se poprvé jméno našeho města, k němuž se blížíme. Snad tě bude zajímati, když ti podám český překlad dopisu, který poslal guvernér (kníže) města Lachiše svému králi do Egypta.

»Králi, pánu mému, božství mému, slunci mému, slunci to nebeskému.
Zimridi, kníže Lakiše (amélu sa macházu La-ki-ša),
služebník tvůj, prach nohou tvých.
K nohám krále, pána mého, slunce nebeského sedm a sedmkrát se vrhám.
Posel krále mého, kterého mi poslal, slova jeho vzal jsem si
silně k srdci a učiním, jak rozkaz jeho zní.«

Zdálo-li by se někomu až příliš mnoho loyality v tomto dopise, který jsem rozdělil v odstavce dle obsahu (na originálu jest znění rozděleno na 20 řádků), tomu podám dopis jiného knížete téhož města, který slul Jabni-ilu a který se nám rovněž zachoval ve jmenované sbírce el-Amarnské. Zní asi takto:

»Králi, pánu mému, bohu mému, slunci mému, slunci nebeskému.*)
 Jabni-ilu, kníže Lakiše, služebník tvůj, prach nohou tvých, služebník koní tvých.
 K nohám krále, pána mého, boha mého, slunce mého, slunce nebeského sedm a
 sedmkrát vrhám se prsoma i zády. V příčině rabisa (dozírajícího vysokého úřed-
 níka královského) krále pána mého, kterého poslal král pán můj ke mně, hle,
 přijal jsem (ochotně) všechna slova, která mluvil ke mně Maia, rabis královský
 ke mně. Hle, všechno vykonám.«

Zajímavější pro nás jest Zimrida než Jabni-ilu, poněvadž
 jméno jeho nalézáme na jiném dopise ze sbírky Amarnské, který
 poslal egyptský místodržitel, sídlící v Jerusalemě, svému pánu
 (Abd-chiba). Pokud možno jest rozuměti zprávě o Zimridi-ovi,
 zdá se, že Abd-chiba žádaje pomocného vojska proti různým
 nepřátelům, stěžuje si, že vzbouřenci se snaží věrného Egyptu
 Zimridi se zmocniti, aby ho usmrtili.

V bibli se děje zmínka o Lachiši často. Když Israelité při-
 trhli do Palestiny, stál v čele města král Jafia, který utvořil ali-
 ancii s králem jerusalemským, hebronským, jerimotským a
 eglonským, aby potrestali Gabaonitů za to, že nezůstali s nimi
 v přátelském poměru vůči Hebreům. Shromáždivše se tedy pět
 králů amorrhejských... rozbili stany okolo Gabaonu, dobýva-
 jíce ho. Obyvatelé pak Gabaonu, města obleženého, poslali
 k Josue, kterýž tehdy ležel v stanech u Galgala a řekli jemu:
 Nevzdaluj rukou svých od pomoci služebníků tvých: vstup brzo

*) K porozumění titulatur: »bohu mému« a »slunci mému nebeskému« třeba
 poznamenati, že Egyptané skutečně považovali královskou dynastii za zpřízněnou po-
 krevně s bohy, krále za boha, syna boha slunce, ano boha-slunce samého. Tak na př.
 sluje král Mentuhotep: Ré (— bůh slunce), král obou zemí (Horního i Dolního Egypta).
 Král Amenemhét se nazývá Ré pravdu mluvící, syn Réův. Když vstupuje král egyptský
 na trůn, tu přijímá tři tituly: »Horus« (mladistvý vítězavý Bůh slunce), »majitel supí
 a hadí členky« (oba tyto diadémy jsou vlastně koruny bohů) a »zlatý Horus«. Ve-
 lice často jmenuje se král v pramenech egyptských »dobrý bůh«. Proto nalézáme též
 často egyptského krále právě tak přioděného, jako se šatili bohové. Když se král
 objevil ve veřejnosti, tu dle mluy egyptské vycházel ze svého horizontu a když
 zemřel, zašel, zapadl ve svém horizontě. V této představě o božském původu a po-
 krevenství králů nedali se Egyptané mýlit ani tu, když zákonitý král byl s trůnu se-
 sazen a místo jeho nastoupil člověk, o jehož příbuznosti s bohy dosud nikdo ne-
 věděl. Dvorní genealogové hledali v takovém případě v rodokmenu nového krále a
 našli neb uměli naléztí vždycky nějaké příbuzenství s bohy...

Vznešené představě o původu a božské velebnosti králů odpovídala také úcta
 jim prokazovaná. Jestliže Zimridi a Jabni-ilu praví, že k nohám krále svého sedmkrát
 do prachu padají, není třeba se domnívati, že jest to pouhá snad fráse. Z jedné
 egyptské památky písemné se dovídáme, že Ptohšes, velmož krále staré říše Šepse-
 kařa, považoval to za neslýchanou milost, že jeho pán mu dovolil políbiti nohy a že
 nezádal — jak bylo obyčejné zvykem — aby políbil zemi u jeho nohou.

a vysvobodí nás... I táhl Josue z Galgala a všechno vojsko bo-
 jovníků s ním, muži velmi udatní... Případl tedy Josue na ně
 náhle, celou noc táhnuv z Galgala... a potřel je ranou velikou
 v Gabaon a honil je cestou, kudy se vstupuje do Bethoron a bil
 je až do Azeka a Maceda... Uteklo pak pět králů a schovalo
 se v jeskyni města Maceda. I oznámeno jest Josuovi, že jest na-
 lezeno pět králů skrytých v jeskyni města Maceda... I přiká-
 zal Josue řka: Odhradte díru u jeskyně a vyvedte ke mně pět
 králů, kteříž se v ní kryjí. I učinili služebníci, jak jim bylo roz-
 kázáno a vyvedli k němu pět králů z jeskyně, krále jerusalem-
 ského, krále hebronského, krále jerimotského, krále lachiského
 a krále eglonského. A když vyvedeni byli k němu, svolal všechny
 muže israelské a řekl knížatům vojska, kteříž s ním byli: Jděte
 a vložte nohy na hrdla těch králů. Kterížto když šli a na hrdla
 ležících nohama šlapali, opět řekl k nim: Nebojte se aniž se
 strachujte, ... buďte silni! Nebo tak učiní Hospodin všech-
 ním nepřátelům vašim, proti kterýmž bojujete. I udeřil Josue
 a pobil je a pověsil na pěti dřevích... a viseli až do večera...
 Táhl pak se vším Israelem z Maceda k Lebnu... z Lebna pak
 k L a c h i s... I dal Hospodin L a c h i s v ruce Israelovy a
 dobyl ho druhého dne a pobil mečem i všechny lidi, kteříž byli
 v něm... (Jos. 10). —

Při rozdělování Palestiny přiřčeno bylo město naše k území
 pokolení Judova. (Jos. 15, 39.).

Mezi městy, která později Roboam, král judský, opevnil,
 nebo jejichž hradby opravil, jmenuje se zase Lachis (2. Pa-
 ral. 11, 9.). Také královskou krví bylo zbrceno. Proti králi
 judskému Amasiášovi (797—792), pocházejícímu z dynastie Da-
 vidovců, vypuklo povstání v Jerusalemě. Král chtěje uniknouti,
 uprchl do Lachis, chtěje snad odtud případně prchnouti dále
 do Egypta a zde hledati útočiště. Byl však tu dopaden a za-
 vražděn (4. Král. 14, 19.; 2. Paral. 25, 27.). Lachiše použil král
 assyrský Sennacherib (Sin-aché-erba) za důležitou operační
 basi jednak na jih proti Egyptu, jednak na sever proti hrazeným
 městům jižního Judska. Britské museum v Londýně chová
 mezi svými poklady také relief nalezený v Kujundžiku a před-
 stavující velice věrně obléhání a dobytí Lachiše Sennacheribem.
 Král sedí na vyvýšeném trůně a obhájci města Lachiš kapitulují
 nyní blíží se s hrůzou k němu. Sem poslal král Ezechiáš Sen-

nacheribovi žádaný poplatek: „Tehdy poslal Ezechiáš král judský posly ke králi assyrskému do Lachis řka: „Zhřešil jsem, od-táhni ode mne: a všecko, což uložíš mně, ponesu. I uložil král assyrský Ezechiášovi, králi judskému, tři sta hřiven stříbra a třiceti hřiven zlata. A dal Ezechiáš všecko stříbro, kteréž nalezeno bylo v domu Hospodinovu a v pokladech královských. Toho času olámal Ezechiáš dvěře chrámu Hospodinova a plechy zlaté, kteréž byl sám přibil a dal je králi assyrskému.“ (4. Král. 18, 14.—16.). Odtud poslal Sennacherib, nespokojen jsa s odvedeným poplatkem, tři své vysoké důstojníky (tartana, rabsarise a rabsaka) v čele silného oddílu k Jerusalemu s vyzváním ke králi Ezechiášovi, aby otevřel brány jerusalemské vojům assyrským. (3. Král. 18, 17.; 2. Paral. 32, 9.; Is. 36, 2.).

Lachis, padnuvši do rukou Assyřů, nebylo ponecháno svému pádu navždy. Bylo opevněno a obydleno znova. Když o sto let později král babylonský přitáhl do Judska, za panování krále Sedekiáše (598—587), kladlo mu ve vítězném postupu zase překážky (Jer. 34, 7.). Jak přirostlo k srdci Židů, patrně z toho, že exulanti, vrátivši se ze zajetí babylonského, opět oživil zříceniny jeho (2. Esdr. 11, 30.). Nikdy však se nevrátila bývalá sláva a tak se stalo, že až do dob nejnovějších jsme vlastně ani nevěděli, kde toto druhdy slavné město leželo. Obvykle se mělo za to, že místo vzdálené 20 km na západ od Bêt-Džibrýnu a nesoucí v ústech dnešních Arabů název Umm-Lákyš, neslo kdysi hradby, které daly vojům Sennacheribovým mnoho a mnoho práce a jichž ztečení stálo mnoho assyrské krve. Avšak již Robinson ve svém díle *Biblical researches in Palestine* (Biblické výzkumy v Palestině), vydaném v Londýně r. 1856 (sv. II. str. 47.), upozornil učený svět, že nepatrné zříceniny Umm-Lákyš nyní zvané nemohou býti zbytky starého pevného, hrazeného města, jehož dobytí nejprve Assyřům, pak Babyloňanům dalo tolik práce. O dvacet let později pronesl Conder domněnku, že asi pahrbek, zvedající se ve vzdálenosti pěti km na jihovýchod od Umm-Lákyše a zvaný nyní tell el-Hasi jest místem, které vidělo téci krev Židů pod meči Assyřů; poloha místa, důležitá se stanoviska strategického, hojnost vody, nasvědčovala tomu, že tu stávalo město, které bývalo pro Assyry klíčem k dobytí Egypta a pro Egypťany závorou, která chránila vstup do Palestiny. Domněnka Conderova došla potvrzení vy-

kopávkami, které zde podnikl jménem anglické společnosti pro výzkum Palestiny slavný archeolog Flinders Petrie roku 1890 a ve kterých pokračoval Bliss. Své výsledky uložil první z nich v knize *Tell el-Hesi*, vyšlé v Londýně r. 1891 a druhý v knize vyšlé tamtéž r. 1898 pod názvem *A Mound of many Cities* (Hora čtených měst). V celku bylo zde nalezeno jedenáct vrstev a to:

První vrstva ve hloubce	19	metrů	80	cm.
Druhá	16	”	75	”
Třetí	16	”	00	”
Čtvrtá	14	”	60	”
Pátá	13	”	70	”
Šestá	11	”	27	”
Sedmá	9	”	75	”
Osmá	6	”	70	”
Devátá	5	”	50	”
Desátá	2	”	40	”
Jedenáctá	1	”	50	”

Prvou vrstvu klade Bliss asi do r. 1700 před Kr.

Druhou	1600	”
Třetí	1550	”
Čtvrtou	1500	”
Pátou	1450	”
Šestou	1400	”
Sedmou	1300	”
Osmou	1000	”
Devátou	800	”
Desátou	500	”
Jedenáctou	400	”

A již — viz laskavý čtenáři — jsme skorem u cíle, již vidíš před před sebou pahorek, vypínající se na východní straně příkré nad údolí ve výši 36 metrů v podobě zkrojeného jehlanu. Paprsky poledního slunce dopadají kolmo na jeho plochu. Se-skakujeme s koní a usedáme na strmý západní břeh údolí uády el-Hasi, které na východě pahorek vroubí. Jen málo stínu nám břeh popřává, takže někteří naši soudruhové, kteří si neopatrili v čas stinné místo, byli nuceni obědvati na nejprudším slunci. Ihned — ještě před obědem — stékáme pahorek se strany jižní,

odkudž jest přístup dosti snadný. Běháme sem i tam, pozorujeme, že tu bylo kopáno, shledáváme však, že příkopy a důly jsou zaházeny hlinou, takže z útrob země ničeho nevidíme. Konečně slézáme po příkrých východních terasách dolů, abychom zasedli k obědu. Hlad jsme již měli všichni takový, jaký asi měli vojáci Sennacheribovi, kteří v těchto místech svého času tábořili. Rozumí se samo sebou, že hovor náš kroužil stále i při obědě kolem zvláštního pahorku, na který jsme se mohli nyní do sytosti vynadívati.

„Jak vysoko leží asi povrch pahorku nad hladinou Středozemního moře?“

„Tuším, že asi 104 metry.“

„Zdá se mi, že angličtí archeologové nerozkopali a neohledali celý pahorek?“

„Tak jest. Prozkoumali jen asi čtvrtinu celého chlumu.“

„Jak jest si vznik jednotlivých vrstev v nitru pahorku nalezených představití?“

„Spůsobem, jakým stavěny byly lidské příbytky ve starém Orientě. Domky bývaly stavěny z cihel, které páleny nebyly v peci, nýbrž pouze na slunci vysušeny. Jen jakési podezdívky bývaly tu a tam z kamene buď sebraného na poli, nebo (později) lámaného v lomě. Jako nyní ještě vidíme, že zde na Východě se věnuje nepatrná péče zachování budovy vystavené a že se všechno nechává spadnouti, tak tomu bývalo za dob starých. Domy vystavené z měkkého materiálu se ponechávaly volně zubu času, deště — až se konečně sesuly. Přišlo-li zemětřesení, nebo nepřítel, domy bořící, pak ovšem byl process tento urychlen. Na zřícených domech stavěli noví obyvatelé své domy dále.“

„Proč neodstranili dříve trosky starých domů?“

„Věc by byla stála mnoho práce. Pohodlnější bylo stavěti na troskách.“

„Neutrply trosky tyto kopáním základů pro nové domy?“

„Základy nebyvaly stavěny hluboko. Nebylo jich ani třeba, poněvadž většina domků měla jen přízemí a zřídka kdy jedno poschodí.“

„Nebyly to tedy domy o patnácti a více poschodích, jakými se honosí dnes Amerika?!“

„Tím se stalo, že se nám zachovaly v mnohých vrstvách jak podlahy, tak také stropy na podlahu se sřítivší.“

„Nevznikl však značný rozdíl mezi úrovní ulice a úrovní podlahy a prahu domu?“

„Tehdejší stavební úřady se nestaraly o to, jak vysoko má kdo práh svého bydliště nad úrovní ulice, a nad to nesmíme zapomenouti, že všechno smetí, střepy atd., zkrátka všechny odpadky, které se dnes v našich městech pečlivě vyvážejí za město, se ve starých dobách jednoduše vyhazovaly na ulici, čímž úroveň ulice stále přirozeně stoupala. Kdyby se bylo vše zde za město vyváželo, byla by to pro archeologa nyní veliká — ztráta.“

„Dle čeho se pozná, kam až sahá jedna vrstva a kde začíná druhá?“

„Jednak dle podlah a stropů jednotlivých domů, jednak dle okraje výše cisterny a pod.“

„Lze snad také dle výšky (tloušťky) té které vrstvy stanoviti dobu, po jakou trvala?“

„Zajisté. Za dobu delší se nahromadilo smetí a rumu více než za dobu kratší; proto právem soudí Bliss, že tenčí vrstvy nám představují dobu kratší, zde asi 50 roků, kdežto vrstvy silnější poukazují k době delší, v našem případě až 300 roků.“

„Dle čeho lze stanoviti aspoň přibližně stáří jednotlivých vrstev?“

„Pokud není písemných památek, jest přihlížeti k předmětům, které se nalézají v jednotlivých vrstvách, zdali jsou různé nástroje z kamene, či snad již z mědi, bronzu neb docela ze železa, jak jsou již po stránce technické dokonaleji či méně dokonale zpracovány různé sošky, modly, chrobáci, ozdoby, jejichž tvar a provedení nám bývá známo odjinud, na př. z Egypta a — co zvláště jest zde směrodatným — střepiny.“

„Připouštím, že vrstva, ve které se nalézají jen nástroje z kamene, z pazourku, jest starší, než vrstva, ve které se vyskytuje již nářadí měděné a bronzové, myslím však, že zde nářadí z kamene není příliš spolehlivým ukazatelem, poněvadž se zde kamenných nářadí užívalo dlouho ještě v dobách historických.“

„Správný váš názor napomíná archeologa, aby byl při chronologickém určování vrstev velice opatrným.“

„Musí každá vrstva nám představovati jednu ohraničenou periodu jeho dějin?“

„Myslím, že nikoliv; mohlať se jedna část města sesouti a v tomto stavu delší dobu zůstati, zatím co jiná část stála a žila dál.“

„Zcela správně. Nelze říci, že nám každá vrstva podává obraz o stavu celého města. Proto činí také Bliss dobře, když praví, že našel zbytky jen o s m i měst, která po sobě následovala, ačkoliv našel vrstev j e d e n á c t.“ *)

„Snad by se dal i tento počet ještě snížit?“

„Možná.“

Po obědě na půdě tak historické si vyhledal každý místečko, kde by se položil na zem k malému odpočinku. Potřebovali jsme ho. Byliť jsme jízdou unaveni. Ty, laskavý čtenáři, jel jsi se mnou na koni jen v duchu, proto nebudeš snad fysicky unaven a budeš tedy moci ihned sledovati náš rozhovor, který se pod pahorkem v naší společnosti rozproudil, když jsme se před odjezdem shromáždili k čišce koňaku:

„Co vlastně našli archeologové v jednotlivých vrstvách tohoto pahrbku?“

„Ve vrstvě první nalezeny zbytky rohové věže na straně severovýchodní, která obsahovala dvě místnosti. Ve vrstvě druhé nalezeny byly kromě střepin typu, který nazývá Bliss „amorrejským“ — předměty různé z bronzu a mědi, jako jsou hroty oštěpu a pod. Ve vrstvě třetí nalezeno bylo několik světnic, vystavených z vepřovic, urobených z hlíny barvy hnědé, slamou málo promíchané; naproti tomu vrstva čtvrtá obsahovala stěny ze sušených cihel barvy žlutě rudé, které obsahovaly veliké množství promíchané slámy. Nejdůležitější předmět nalezen byl ve vrstvě páté — hlíněná tabulka, popsaná písmem klínovým, tvarem i obsahem velice podobná tabulkám Amarnským.“

„Do které doby klade Bliss tuto vrstvu?“

„Do polovice patnáctého století.“

„Shoduje se tedy úplně s náhledem, který nález Amarnský klade do téže doby.“

„Co jest obsahem této tabulky, nalezené ve starém Lachis?“

„Četl jsem již čtyři přepisy a tolikéž různých překladů: Scheilův, Wincklerův, Saycův a Conderův, překlady ty liší se

*) Spojuje vrstvu první a druhou v město první, vrstvu třetí a čtvrtou v město druhé, šestou a sedmou v město čtvrté.

však tolik, že může sloužit tabulka tato za doklad, jak nečitelné a tedy nám ještě nepřístupné jest mnohdy písmo assyrské. Zajímavost jest však, že zcela určitě se na této tabulce mluví o Zimridovi, který jest nám znám z tabulek Amarnských svrchu uvedených.“

„Vrstva pátá byla přikryta ložiskem popele, a na něm byla vystavena městská zeď, náležející epoše šesté, vrstvě, která kryla malé bronzové modly, vinný lis atd.“

„Přispěla tato zeď k rozšíření našich vědomostí o tom, jak staří stavěli hradby?“

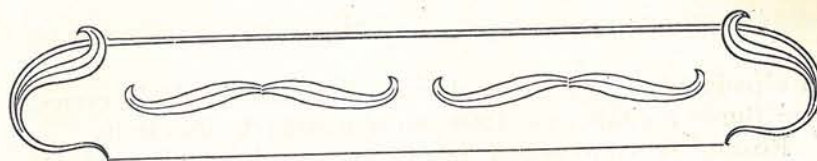
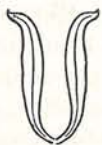
„Až uvidíme na Džezeru odkryté hradby, naskytne se nám příležitost povědět si více o hradbách starých měst palestinských. Vrstva sedmá obsahovala velikou budovu se souměrnými světnicemi, v nichž nalezeny válečky, chrobáci a střepiny, z nichž jedna označena byla třemi fenickými písmeny. Z osmé vrstvy (pátého města) zasluhují zmínky veliké kameny ve stejných vzdálenostech od sebe položené, které byly patrně patky sloupů. Stopy deváté jeví se v severní hradební zdi, v okrouhlých příkopech a v zlomcích hlíněných, z nichž jeden jest popsán čtyřmi fenickými písmeny. Desátá vrstva jevila stopy velikého požáru; v jamách byly nalezeny zbytky spáleného obilí a hroznů. Z poslední, jedenácté vrstvy zasluhuje povšimnutí značný počet kulatých pecí chlebových, které se úplně podobají nynějším chlebovkám arabským. Kameny, z nichž domy této vrstvy jsou postaveny, jsou většinou hrubé, nezpracované.“

Když zazněl roh, vyšvihli jsme se na koně a pospíchali dále. Obrátil jsem se ještě nejednou na místo tak památné... Hrad opevněný byl patrně na vrchu a kolem něho na sever, západ a jih rozkládalo se město... Kolik lidí se tu narodilo? Kolik lidí se tu veselilo, kolik tu prolévalo však zase — slzy a krev? Jak slzy se tu prolévaly, o tom nás poučuje vypuklina assyrská, kterou lze vidět nyní v Britském muzeu a jak tu krev tekla — ilustruje nám vypuklina jiná, která zdobila kdysi palác krále Senacheriba.

Na prvé z nich vidíme dvě rodiny židovské, odváděné do zajetí. Čtyři ženy v dlouhém rouchu bez jakýchkoli ozdob bosy kráčeji smutně nesouce na rameně rance a v ruce džbány. Závoj jim přikrývá sice čelo a vlas, ano splývá po zádech až po kotníky, tvář jejich jest však obnažena... Za nimi pohání žid

dva býky, zapřažené do dvojkolky, na které naloženy jsou pytle. Na nich sedí zase žena, které se křečovitě drží vzadu dítě . . .

Na druhé vypuklině vidíme, kterak Assyrové útočí na zdi Lachiše. Zdi jsou sice pevné, důmyslně rozčleněné, věžemi, štíty a udatnými bojovníky chráněné, avšak assyrským vojínům, dobře ozbrojeným a opatřeným *berany*, se kterými se mohou přiblížiti až ke zdem a do nich vyvrtati díry, neodolají . . .

KAPITOLA TŘINÁCTÁ.

K MĚSTU, KTERÉ VĚZNILO SAMSONA.

Nejeli jsme ani celé dvě hodiny přímo na sever, když se začalo v našich ústech ozývati jméno biblického města Eglonu, jehož král Dabir spolu s králem hebronským, jerimotským a lachišským přispěl na pomoc králi jerusalemskému Adonisedekovi (Jos. 10—15, 23.), aby společnými silami potrestali Gabaonských za to, že se připojili k Josuovi. Jak nešťastně pro společenství tyto výprava skončila, bylo řečeno již svrchu.

Chirbet Adžlán, u něhož nyní stojíme, zachoval nám biblické jméno a ukazuje, kde as město to stávalo. Kdo by však se domníval, že mnoho zůstalo ze starého Eglonu, velice by se mýlil. Jen neveliká hromada kamení a kousek sloupu . . . Zbytků starobylého města bylo použito k stavbě blízkého uěli, a co zbylo, odtahali odtud daleko široko Arabové na stavbu svých příbytků.

Zklamáni jsouce ve svých očekáváních, odjížděli jsme odtud na západ, až jsme dorazili k rumišti již vícekrát svrchu jmenovanému, Umm-Lákyš. Poněvadž dnes hromada kamení, nesoucí toto jméno, nemá více pro nás významu, nezdrželi jsme se tu dlouho, nýbrž brzy jsme sedli na koně a ujížděli po cestě vroubené již polemi, na nichž na mnoze ještě stála vysoká stébla pokosené „arabské pšenice“ čili durrhy (*Holcus sorghum*) smě-

rem západním, až jsme večer dorazili do arabské veliké vesnice, zvané Burér a čítající asi 1200 muslimských obyvatelů.

Rozumí se samo sebou, že příchod náš do Buréru byl zde tak velikou událostí, že každý, kdo měl dvě nohy, jen poněkud zdravé, se dostavil, aby si nás od hlavy až do paty náležitě změřil. Největší plaisir z nás měla ovšem zdejší mládež. Celá dlouhá smečka burerských „poupat“ postavila se před naše stany a začala křičeti „nasara, nasara, nasara“, t. j. křesťané, křesťané, křesťané. Nebylo lze zjistiti, zdali tak činí z úmyslu nás tupiti, anebo jen z uličnictví a ze zábavy... Šejk zdejší vesnice, který sám velice rád u nás prodléval, ano i maličké dítě asi rok staré na loktech přinesl, aby nás také vidělo, hleděl nezbedný křik mládeže zameziti. Nejprve po dobrém. Když to nepomáhalo, sáhl k energičtějším prostředkům: odloživ dítě, chopil se hole, aby demonstranty rozptýlil. Však nadarmo. Poupatka se rozutekla, odpočinula si a za chvíli se srotila zase a vzduch zněl zase jednotvárným nasara, nasara, nasara. Co činiti? Nechat je křičeti — toť nejmoudřejší — až se unaví a přestanou sami. Zlobiti se znamenalo by jen dodávati jim nové chuti ke křiku. Zde nesmí býti člověk nervósní, sice by se musil ze stálého hulákání, které na něho všude doráží — zblázniti.

Pan starosta přišel k témuž přesvědčení. Když viděl, že všechny jeho pokusy se potkávají s nezdarem — upustil od svých policejních snah a skutečně — když hoši ochraptěli, nastalo zase jaks taks ticho. Nebylo to sice ticho hrobové, neboť Arabi když chce říci „já tě miluji“, křičí tak, že se nám zdá, že chce říci „já tě zabiji“. Arabské ticho to však přece jen bylo.

Když spatřil pan starosta moje kukátko, byl velice zvědav, co je v něm viděti. Vyhověl jsem milerád jeho přání. Nasadil skla na oči a díval se nejprve na svoji říši, ve které vládne — na ves. Pohled ten nezdál se ho však příliš těšiti. Upřel tedy zrak ozbrojený na špinavé nohy svých sousedů, sotva metr od něho vzdálené. Při tomto pohledu se dlouho, dlouho zdržel. Nevím, co poetického na nich viděl.

Pan starosta se o nás náležitě postaral. Dal nám dva strážníky, ozbrojené až po zuby, kteří nás po celou noc hlídali. Střežili nás velice pečlivě. Po celou noc ani oka nezamhouřili, jak jsme jim mohli dosvědčiti tím, že nás v noci probudil ze spaní každou chvíli nějaký popěvek, který si pro ukrácení chvíle

notovali. Shledali jsme zase i tu, že arabské piano jest vlastně naše forte.

V noci překvapila nás silná bouře, provázená prudkým lijavcem, který by nás i naše stany byl zaplavil, kdyby byli mukři z opatrnosti již večer neučinili kolem stanů rýhy, kterými mohl déšť nyní volně odtékat.

Jest pochopitelné, že nemohu tuto noc počítati k nejšťastnějším svého života. Mezery, kterých nevyplnil blesk a kterých nevyplnili ani naši hlídači melodickými serenádami — vyplnili dokonale burerští psi. Zdálo se mi, že tato zvířata nápodobují svých pánů. Jestliže páni křičí z celých plíc za dne, napínají svaly hlasivek psi na nejvyšší mocnost v noci.

Klyž jsme ráno v neděli dne 6. listopadu vstávali, byla obloha zase již zbavena mraků, které její vnady byly zahalovaly, takže slunce mohlo ukázati všem svou usměvavou tvář.

Po bohoslužbě, kterou jsme konali v plátěné kapli — tedy podobně jako Israelité, putující z Egypta do Palestiny — vydali jsme se na cestu směrem k starobylému městu — ke Gáze.

Zajímal mě výjev, který svědčil o tom, jak může člověk se svým domácím zvířetem srůst. Arabský řezník odváděl z chýše krávu. Na prahu stála hospodyně, které stékaly z očí slzy veliké jak hrachy. Navykla si na dobytče tak, že rozloučiti se nyní s ním bylo jí nadmíru bolestno. Štkala a křičela až uši zalehaly. Čekal jsem, že snad začne docela zpívati nějaký arabský pohřební žalozpěv. Zdálo se, že snad chce násilím zabrániti odvedení dobytčete. Muž, který byl patrně dobře prodal, nemohl své drahé nijak upokojiti. Vykládaje důvody, proč musí býti kráva odvedena, činil tak s tak silným důrazem a hlasem tak mocným, jak by jí vyhrožoval...

A ještě jeden orientální obrázek: Mladý mukr rád by si sedl na svého osla. Osel jest však příliš vysoký, mukr příliš „krátký“. Co činí? Skvostný, originelní nápad: Chytá se za ohon svého soumara a stoupá nejprve na ohbí zadních jeho nohou. Vystoupiv na stupeň tento, dostal se pak již snadno na hřbet svého nositele.

Cesta do Gazy vede úrodným krajem. Zde neviděti již jen samý kámen a samou skálu, jak tomu bylo většinou dosud, zde nám kyse všady kyprá prst; jest to vesměs náplav. Jsme tu nevyšoko nad mořem. Vesnička Simsim, ku které se právě blí-

žime, jest již jen 67 metrů nad mořem. Jaký to rozdíl mezi Jerusalemem, který leží výše o více než 700 metrů! Jaký to rozdíl mezi touto cestou, vedoucí kyprou nížinou, povlovně se sklánějící na západ k moři, a mezi cestou z es-Sedžedu, vedoucí do Jerusalema, kde se železná dráha vine samými strmými, holými kopci a kde se stoupá na 48 km o celých 500 metrů!

Vesnička Simsim, bohatá na chlebové pece, vyvolává ve mně vždycky vzpomínku na tyto arabské ústavy, postavené obyčejně nedaleko příbytků felahů (často ve dvoře) a mající tvar bobřích doupat. Pec takováto (tabún) bývá homolovitá stavba asi 2 metry vysoká, do které žena se vplíží nízkým a úzkým otvorem. Uprostřed bývá prohlubeň o průměru asi půlmetrovém, vydlážděná malými křemeny. Na prohlubeň tuto přiklopí arabská hospodyně záklop, mající podobu obrácené naší mísy beze dna. Místo dna zaujímá totiž hliněný kruh s držadlem, kterým se ona mísa přikrývá. Mísu („rata“ neb „smáme“ zvanou) obloží pak mrvou kravskou, smísenou s řezankou a na slunci vysušenou, zapálí ji a opouští svou dílnu, aby se nezalkla hustým kouřem, který se ihned vyvalí vchodem ven a zaplní celé okolí... Za chvíli, když se jak dno tak i přiklopka dostatečně byla zahřála, vrací se hospodyně do své dílny, bere kus těsta z mísy, kterou byla s sebou přinesla a rychle uhněte v rukou z něho placku jednu, druhou, třetí, čtvrtou, pátou, které pak klade na rozžhavené křemeny, když byla dříve uhlí a záklopku vzdálila. Když jest s hnětením a kladením placek hotova, přikryje je zase přiklopem i popelem a za chvíli — podává vám upečený čerstvě chléb, který vám bude zajisté velice chutnat.

„Až přijdeme k beduinům“ — vykládá prof. Savignac — „shledáme ještě primitivnější způsob pečení chleba. Když totiž beduiní spěchají, tu rozdělají nad malými kameny, které do kruhu položí na zem, oheň, na větší hladký kámen položí něco mouky a soli, nalijí trochu vody, zadělají jí mouku a uhnětou těsto, položí pak placky z něho urobené na rozžhavené kameny, když byli dříve oddálil popel a řeřavé uhlí. Uhlím a popelem tím, na okamžik odstraněným, přikryjí nyní placky a za chvíli jest chléb podpopelný, nekvašený hotov.“

„Peče se tedy dosud ještě na Východě podobným způsobem, jako svého času Sára (1. Mojž. 18, 6.) a Lot (tmtž. 19, 3.).“

„Na Libanonu naleznete chlebovky poněkud jiného tvaru. Jsou to duté skrojené kůže z hlíny, které se rozpálí a na jichž stěny se pak kladou těstové placky.“

Peče se — myslím si — tedy podobným asi způsobem, jako u nás lívance.

„Myslím, že bychom zde v arabských vesnicích našli málo pekařů z povolání. Zde si každá rodina peče svoji potřebu sama.“

„Jest tomu tedy zase tak, jako ve starém Orientě, kdy pekaři z povolání byli neznámi.“

„Pravda. Jen ve městech nalezneme řemeslné pekaře. Mýlil byste se však, kdybyste se domníval, že starý Východ neznal pekařů-živnostníků, a že pečení chleba a koláčů bylo zůstaveno jen hospodyním. Již prorok Oseáš (7, 4. nn.) znal pekaře z povolání. Za dob Jeremiášových (37, 21.) byla v Jerusalemě celá ulice pekařů. Ano, králové israelští měli také své dvorní pekaře (3. Král. 4, 22.). Ve hrobce egyptského krále Ramse III. v Thébách naleznete do nejmenších podrobností zobrazený celý pochod, jakým se chléb v královských pekárnách pekl. V levo v rohu vidíte dva pomocníky pekařské, kteří v jakési nízké díži hnětou těsto — nohama. Aby mohli lépe těsto prošlapati, opírají se o dlouhé hole.“

„Chutnalo králi pečivo z takového těsta?“

Snadže do své dvorní pekárny příliš často nepřišel, neviděl tedy, jak se těsto mísí; ostatně staří nebyli tak úzkostliví a choulostiví, jako jsme my; víno se v lisech též z pravidla z hroznů vyšlapávalo.“

„Co se dalo s těstem vyšlapaným?“

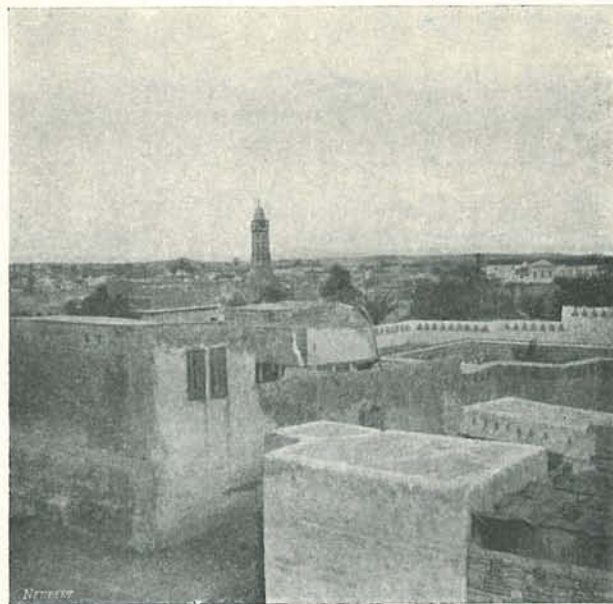
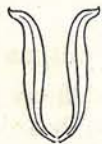
„Dva jiní pomocníci odnášejí ve džbánech těsto propracované na stůl, na němž pekař mu dává různé tvary: placky, závinu, jakési piškoty, bochánky, ano i — ležící, odpočívající krávu uměl z těsta vyrobiti. O něco dále na pravo vidíme dva druhy pecí. Jedna jest jakási plotna, pánev, pod kterou se topí, druhá pec skrojený kužel, na jehož rozpálené strany se kladou syrové chleby.“

„Pekli tedy staří Egypťané podobným způsobem, jakým se peče dosud v Syrii.“

„Obraz tento jest zajímavou pomůckou k představení si pekaře, o němž se vypravuje v příběhu o Josefovi egyptském.“

„Těmito a podobnými hovory krátili jsme si cestu...“

Těšil jsem se, že spatřím již z dálky město, které má tak pestrou historii jako málo které jiné. Zklamal jsem se však. Jeť Gaza obklopena pahorky s této strany, které nejsou sice příliš vysoké, dostačují však přece, aby skryly město zrakům našim. Teprv, když jsme se octli v bezprostřední blízkosti jeho, mohli jsme se pokochati celkovým pohledem na město, vroubené četnými zahradami, stíněné množstvím vysokých palm, které dodávají ratolesti ke slavnosti květné neděle až do — Jerusalema. Příznivý tento dojem mizí však — podobně jako u každého východního města — čím blíže jsme městu, čím bezprostředněji možno jest nám nazírat na jeho nečistotu, která byla patrna jmenovitě dnes. V noci totiž padal i zde hustý dešť a zanechal nepopíratelné stopy v části města doleji ležící v podobě hlubokého bláta, které pod kopyty našich koní rozpustile skákalo a přilnulo až příliš něžně a úzce k našemu obleku... Slunce metalo sice ostré, palčivé paprsky, které účinkovaly mocně na naše potní dírky, nebylo však s to, aby zdolalo za celé dopoledne nevkusné kaluže. Byli jsme rádi, když jsme projeli touto čtvrtí, která svými chatrčemi hlíněnými rozhodně velkoměstsky nepůsobí a když jsme se dostali na pahrbek, na kterém se větší část města rozkládá a s kterého voda zatím byla stekla.

Pohled na Gazu se střechy latinského hospice.

KAPITOLA ČTRNÁCTÁ. V METROPOLI FILIŠŤANŮ.

MOTTO: Pošlu oheň za zdi Gázy
a ztráví domy její.
(Amos 1, 7.)

Po nedlouhé jízdě městem stanuli jsme před jednopatrovým domem, na zdejší poměry dosti velikým — jest to budova latinského hospice. V chodbě vítá nás přívětivě starší již pán s vousem silně prokvětým — jest to domácí pán tohoto domu, missionář Don Gatt. Opustiv svoji vlast (Solnohrad), věnoval se apoštolskému povolání v Palestině. Zde v Gaze pracuje již od r. 1879, kdy tu byla stanice missionářská poprvé pod vrchním řízením patriarchy jerusalemského zřízena, tedy již po

celé čtvrtstoletí. Před tím působil v Jerusalemě po 8 roků. Za třiatřicet let svého pobytu v Palestině již leccos zakusil . . .

„Kolik máte zde duší svěřených?“ tážeme se sympatického stařečka.

„Farnost má jest zeměpisně velice rozsáhlá, početně však velice malá! Mám celkem asi 100 oveček, z nichž 70 bydlí zde ve městě, ostatní pak jsou roztroušeny po dálném širém okolí.“

„Toť věru malá armáda!“

„Jsme tu jako nepatrný ostrůvek v mohamedánském moři.“

„Kolik jest tu ve městě muslimů?“

„Asi 35.000.“

„Sedmdesáte proti tak velikému počtu jest skutečně nepatrná hrstka. Jsou zdejší mohamedáné tak fanatictí jako v Hebroně?“

„Nemohu říci, že jsou příliš fanatictí. Dostí dobře s nimi se srovnáváme.“

Odoživše své věci do stanů, které se zatím stavěly na zahradě hospice, pospíchali jsme do světnice, kde Ibrahím byl připravil oběd. Dnes jsme neobědvali na mezi jako mravenci, nýbrž zase pod střechou domu jako lidé. Jedli jsme ze svých zásob, které spravoval Ibrahím. Pohostění od missionáře pro tolik hladových krků jsme nemohli žádati. Byloť by mu bývalo jako rolníkovi, jehož majetek zabralo hejno kobylek.

Hned po obědě chvátil jsem na teras, t. j. na střechu hospice, se kterého se otevírala široká vyhlídka. Postavil jsem ihned fotografický aparát, abych si pohled na Gazu vtiskl nejen do paměti, nýbrž i do filmu.

„Gaza“ — vykládá missionář — „se rozkládá na umělém pahrbku, který se vypíná do výše asi 20 metrů nad okolní údolí, táhnoucí se od severu k jihu v délce dvou hodin a v šířce jedné hodiny od východu k západu. Na západě vidíte písčitou poušť, která se táhne až k moři.“

„Jak daleko jest k moři?“

„Asi čtyři kilometry.“

„Tamto na jihovýchod, asi čtvrt hodiny od města, vypíná se chlum, zvaný džebel el-Muntár, vynikající širokou vyhlídkou. Místní podání praví, že jest to ona hora, na kterou vynesl Samson obrovská křídla brány městské. (Soudc. 16, 3.). Tamto na sever leží serail (radnice), kde úřaduje náš kajmakám.“

„Jest rozsáhlý jeho okres?“

„Kromě města obsahuje asi 60 vesnic s 50.000 felahy. Také asi týž počet beduinů jest mu podřízen.“

„Viděli jsme již cestou beduinské černé stany . . .“

„A tamto vidíte velikou mešitu, zvanou džamia el-Kebír.“

„Mohl bych si fotografovati její vnitřek?“

„Nemohu vám říci, jak byste pochodil, kdybyste požádal za dovolení. Uvidíme, co se dá činiti.“

„Pravil jste, že pahorek, na kterém se rozkládá nynější město, jest umělý.“

„Ano, z větší části aspoň.“

„Četl jsem, že Alexander Jannaeus dobyl a zničil, se zemí srovnal r. 96 před Kristem Gazu a že teprv zase r. 61 byla zásluhou Gabinia vystavena, ne však na místě starého města, nýbrž o něco jižněji, a že se od této doby rozeznávalo mezi Gazou starou a novou. Co soudíte o tomto náhledu?“

„Myslím, že Gaza byla vystavena nová na témž místě, na kterém stála stará. Kdyby se měla věc jinak, bylo by viděti nějaké stopy staré Gazy. Nedát se mysliti, že město tak velké zmizelo beze stopy. Jestliže staré prameny rozeznávají mezi Starou a Novou Gazou, pak Novou Gazou jest rozuměti přístav města Gazy, známější pod řeckým jménem Majúmas.“

V tom zazněl roh — znamená to, že půjdeme se podívati na město a shlédnouti všecky jeho památnosti. Běžel jsem ihned dolů. V hlavě mi vrtal červ — fotografovati vnitřek veliké zdejší mešity. Jak věc navléci? Vstoupiti do vnitř lze jen s dovolením tureckého kaimakáma, který pošle spolu četníka nebo vojáka. Jakého dovolení bude teprv třeba k fotografování? Udělí se mi vůbec?

Zkusím to — myslím si — a to bez dovolení. Někdy lze více docíliti bez dovolení, než s — dovolením. Kdo si myslí, že jest všecko zakázáno a o všecko se dovoluje, shledá častěji, že jest něco nedovoleno, než ten, kdo se málo ptá. Co se mi může státi? Hlavu mi snad Turek neusekne. Zařve-li na mne, co že se to opovažuji, schovám aparát a bude zase dobře. Turecká policie a turecký voják má také přece srdce, které změkčí bakšiš. Ostatně my si tureckého vojáka představujeme mnohdy krutějším, než ve skutečnosti jest. Viděl jsem nedávno v Jerusalemě vojáka, který stál na stráži. Ač byl ve službě, přece si

hrál s chlapcem asi desetiletým, píchaje ho ze žertu nasazeným bodákem. Nevím, co by tomu byl říkal turecký důstojník, když byl viděl, kterak napadený hoch se usmívá a brání proti útokům vojína, stojícího na stráži, soudil jsem však, že bude voják podobně ke mně blahosklonným a že zamhouří oko, až bude viděti, že chci provéstí svůj nezávadný úmysl.

Šli jsme. Don Gatt prováděl nás po městě.

„V Gaze bývalo svého času“ — vykládá — „pět křesťanských kostelů, ne-li více. Jeden z nich dala postaviti manželka císaře Arkadia Eudoxie na místě, kde před tím stával pověstný pohanský chrám Marneion, sok to alexandrijského Serapea. Ve XII. věku nalezli křižáci kostel pobořený, zřídili ho znova, mohamedáné si ho pak adaptovali za mešitu. Všimněte si hned portálu, provedeného ve slohu italské gotiky.“

„Kéž bych si ho mohl fotografovati — myslím si a vstupuji do nádvoří dlážděného mramorem a obklopeného různými přístavbami, ve kterých jest umístěna také mohamedánská škola. Dáváme baksíš, zouváme boty a vstupujeme do vnitř. Někteří z nás nechali si boty u dveří, poručivše je ochraně Arabů, jiní opatrněji vzali boty s sebou a nesli je buď v rukou, nebo je uschovali pod paží.“

„Tři lodi“, — poučuje nás missionář, — „které se tuto táhnou, pocházejí z křesťanského kostela, zasvěceného sv. Janu Křtiteli; čtvrtou loď přistavěli později muslimové, kteří též na místě bývalých apsid vztyčili minarety.“

Pochopitelná bolest se vkrádá do srdce při pomýšlení, že svého času stoupala tu každodenně k nebesům vůně čisté oběti z rukou sluhů Kristových, že však již po celá století se tak neděje, že místo evangelia zaujal tu korán. Duši jemnocitné derou se do oka slzy...

Číhal jsem na vhodný okamžik, bych mohl nepozorovaně postaviti fotografický aparát. Zdálo se, že nadešel, když vůdce s ostatními návštěvníky i s Araby nás provázejícími zmizeli v postranní lodi. Tiše, nepozorovaně vytáhl jsem mosazný skládací stativ, roztáhl jsem jeho tři nohy, postavil a přišrouboval stereoskopický aparát, připevnil kasettu. V celé operaci mi velice byla na závalu pérka, která jsem svíral pod paží. Byl bych je rád býval položil na zem, neodvážil jsem se však tak učiniti,

domnívaje se, že když nesmí se půdy mešity dotknouti podešev připevněný na noze, že nesmí se přiblížiti k posvátné půdě ani když jest zutý. Vida však, že si jeden z kolegů dovolil položití pérka na dlažbu a že ho nikdo nevolal proto k pořádku, učinil jsem také tak a mohl jsem volněji obsloužiti přístroj. Abych vše dokonale vyměřil, jak dlouho jest exponovati, jaké clony mám vzíti atd., na to mi ovšem nezbývalo mnoho času. Bylo tu tedy fotografování jakousi sázkou do loterie a to tím spíše, poněvadž vnitřek mešity jest značně temný. Exponoval jsem tedy na okamžik a byl jsem zvědav, jak se mi obraz podaří. Když jsem byl hotov, vrátil se celý průvod. Arabové klidně hleděli na moje počínání, nenalézajíce v něm nic nedovoleného ani trestuhodného. Moje obavy byly upřílišněny. Byl jsem začátečníkem, který si přivezl z Evropy velikou porci strachu před Turkem...

Teď bych byl jen rád ještě fotografoval portál. Nikdo mi v tom ani dost málo nebránil, za to však se dostavily obtíže jiného druhu. Zatím co jsme prodlévali v mešitě, nakupilo se množství obecenstva, mezi nimi též několik tureckých úředníků a důstojníků, kterým jsme byli dosti vzácnou podívanou. Mladší část obecenstva zapomínala na slušnou vzdálenost, ve které měla býti od nás, tak, že každou chvilku se někdo o nás otřel. Vzítí portál momentkou bylo již z tohoto důvodu nebezpečno a kromě toho byl portál v hlubokém stínu přistaveného sloupoví. Nezbývalo tedy nic jiného, než postaviti stativ k časové expozici. Čekal jsem každou chvíli, brzy-li některý mladý občan z Gazy podrazí u stativu nohy. Nestalo se tak sice, jiná však okolnost se mi postavila nepřátelsky v cestu. Mezi portál a stroj se mi nahromadilo veliké množství lidí zvědavě hledících do skel. Nebyl bych měl ničeho proti tomu, kdyby byli bývali o hlavu menší. Takto však měl jsem místo patek portálu ve stroji řadu umazaných hlav a tváří. Namáhal jsem se, abych učinil prázdnou uličku mezi portálem a strojem a když již jsem se domníval, že se mi pokus zdařil, exponoval jsem... Když jsem se pak vrátil do Jerusalema a dal si u fotografa desky vyvolati a kopirovati, shledal jsem na obraze zvláštní, v pravdě originelní směsici slohovou — gotický lomený oblouk spočíval na obou stranách na rozmazaných hlavách, krytých turbany. Věru, zajímavé to spojení gotiky s — motivy vzatými z mo-

derní Gazy — snad to bude přechod k novému, „modernímu“ slohu.

Naloživ stroj na záda opouštěl jsem s Gattem velikou mešitu.

„Pravil jste“, zapřádal kdosi z nás hovor, „že tu stával v dobách pohanských chrám zvaný Marneion. Proč tak slul?“

„Dostalo se mu jména od městského boha, který před jinými byl ctěn a který slul Marnas. Jest to bůh, který jest známější pod jménem Dagona. Kdož by neznal jeho obrazu — hlavu a trup člověka, majícího místo nohou ohon ryby?“

„Kam, prosím, teď půjdeme?“

„Do farního kostela nesjednocených Řeků, který jest rovněž vzácnou památkou stavitelskou a archeologickou a který chová vzácný, drahý poklad — hrob sv. Porfyria, bývalého zdejšího katolického biskupa († 420), který má spolu se sv. Hilarionem veliké zásluhy o prohloubení a upevnění křesťanství v Gaze. Byla totiž Gaza dlouho pevnou baštou pohanství, která dlouho a dlouho kříži vzdorovala. Ukázala v tomto tvrdšíjším odporu, že jest skutečně razzá t. j. pevná. Teprv ve čtvrtém století pronikla úcta k Ukřižovanému.“

„Jak rozsáhlá byla zdejší diecése?“

„Byli tu blízko sebe tři biskupové. Jeden sídlil ve městě, druhý v přístavním městě asi čtyři kilometry odtud vzdáleném, třetí v Anthedonu, který ležel něco severněji. Myslím, že pojedete zítra k moři a že budete viděti místa, kde města tato stávala.“

„Kolik jest tu nyní nesjednocených Řeků?“

„Asi 700.“

„Toť nemnoho. Jiných náboženských vyznání tu nemáte?“

„Žije tu též asi 120 židů a 50 protestantů.“

„Židů tu máte poměrně málo. Nevzpomínají na minulé časy, že totiž Gaza byla dána pokolení Júdovu a že tvořila jižní hranice Palestiny?“

„Pravda, mohli by vzpomínati, že předkové jejich o Gazu bojovali a jí dobyli; myslím však, že se mnoho takovými historickými vzpomínkami, které nic nevynášejí, neobírají a že věnují větší pozornost praktické přítomnosti.“

Tak jsme se bavili cestou k řeckému kostelu. Prohlédnuvše si svatyni, věnovali jsme pozornost zdejším bazarům. Mají ráz tržišť alexandrijských.

„Přichází sem na trh mnoho beduinů z okolí“, upozorňuje don Gatt.

„Co přinášejí na trh?“

„Obilí, máslo a pod.“

„A kupují?“

„Cukr, kávu a jiné zboží. Zde navazoval styky s beduinu prof. Musil.“

„Byl zde často?“

„Poprvé, pokud se pamatuji, byl zde v květnu r. 1897. Vydal se odtud na cestu s německým architektem Lendlem. V listopadu téhož roku objevil se tu a pracoval u mně zase. Následujícího roku 1898 v březnu poctil mě opět svojí návštěvou. Konečně 1. srpna r. 1902 navštívil mě zase a zůstal tu až do 18. dne téhož měsíce.“

„Jak se jmenují beduinští kmenové v nejbližším zdejším okolí?“

„V krajině, kterou jste jeli právě, bydlí kmen Arab Džabarát; na jih odtud sídlí kmen Arab el-Hanadžre.“

Prošedše bazary dali jsme se směrem severozápadním a octlí jsme se před mešitou, kterou mají mohamedáné ve veliké úctě, poněvadž chová v sobě hrob Hašima, děda Mohammedova.

Cestou jsem pozoroval, že má pravdu dr. Benziger, který ve svém popisu Palestiny v Bádeckrově sbírce tvrdí, že jest zde mnoho lidí chorých na oči. Naposlední příčina chorob těchto jest nedostatek čistoty.

Konečně jsme zaměřili za turecké kasárny, kde prý byl nedávno objeven latinský nápis. Prošli jsme bez závady branou a ubírali jsme se po nádvoří dále. V tom přiletí voják a zastupuje nám cestu. Don Gatt rozmlouvá s ním, dokazuje mu, že není příčiny, proč by nás bavil, voják však se nechce dáti přesvědčiti. Nezbylo nic, než — vrátiti se. Již jsme stáli zase na zpátečním pochodě ve bráně, když tu přichází k nám jiný voják a oznamuje, že se na nápis přece jen můžeme jíti podívat. Šli jsme tedy s nejvyšším povolením, a celá posádka vojenská s námi, ne snad, že by nás byla chtěla střežiti, abychom jim něco neodnesli, nýbrž proto, poněvadž si nás chtěla dokonale pro-

hlédnouti a viděti, co budeme činiti. Když viděli občané, kteří nás provázeli až ke kasárnám, že můžeme beztrestně se na dvořech jejich pohybovati, přidali se také k vojákům a tak jsme byli zase sevřeni kruhem silným jak vojáků, tak civilistů, kruhem pestrým a živým. Nápis byl vryt do hlazeného kamene, který byl zazděn ve zdi, vystavené z kamenů hrubých. Patrně

Tell el-Hasi.

staviteli těchto kasáren se onen kámen, který kryl dříve hrob kterého Benátčana, do zdi velmi dobře hodil. P. Savignac jal se nápis otiskovati. Pestrý kruh obecnstva mohl nechati na něm oči. Pozoroval, kterak kartáčem otírá kámen, v němž nápis jest vyryt, kterak z cínové dlouhé krabice vytahuje bílý mokvavý papír. Když požádal k navlhčení papíru „móje“ (vodu), ihned odběhl jeden voják a v okamžiku přinesl v hrnci vodu a stopoval další práci „Frankovu“ se zájmem tak velikým, že zapomněl docela požádati za přinesení vody — bakšíš!

Když jsme se vraceli domů, upozornil mě Gatt na jedno místo, kde dle podání se sv. rodina na své zpáteční cestě z Egypta do Nazareta zastavila.

„Myslíte, že zaslouhuje toto podání víry?“

„Zajisté. Bylať Gaza na cestě, po které se udržovalo pravidelné spojení mezi Egyptem a Palestinou. Ovšem však, že

Nádvoří velké mešity v Gaze.

tudy šla sv. rodina teprv, když se z Egypta vracela. Když do Egypta se ubírala, vyhnula se asi Gaze, poněvadž Gaza tehdy patřila Herodovi.“

„Jak se jí dostalo Herodovi?“

„Císař Augustus mu ji daroval.“

„Škoda, že tu na památku pobytu sv. rodiny nestojí žádný pomník.“

„Stalo se as proto tak, poněvadž sem zabloudí málokterá noha poutníkova.“

Čím déle jsem se procházel Gazou, tím více jsem cítil, že jsem na hranicích Egypta. Všecko mě připomínalo poměry, jaké jsem viděl v Alexandrii.

Jen tvar závoje, jakým zakrývají ženy své líce, zdál se mi býti rozdílný. V Egyptě totiž nosí ženy felahů na čele, či lépe snad řečeno na vrchní části nosu jakousi dřevěnou cívku, ozdobenou uprostřed kovovými prstenci. Na horním cípu cívky připevněna jest látka černá neb někdy též bílá, která zakrývá čelo ženy; na spodní části připevněna druhá, dlouhá část závoje, která po stranách sahá až k uchu a dolů se vine až po pás. Kryje obličej tak, že oči zůstávají nezahaleny. Naproti tomu nosí ženy v Gaze a okolí závoj mnohem menších rozměrů. Vine se od horní části nosu po obou stranách až po uši, jest však velice krátký, splýváje jen asi do polovice lící. Co mu schází na rozměrech, jest nahrazeno ozdobou. Okraje závoje jsou lemovány řadou bílých penízku, které se hází a chřestí, kdykoliv žena začne mluvit.

„Netrpí těmito závoji“ — táži se — „výslovnost a výmluvnost zdejších žen?“

„Myslím, že nikoliv.“

„Nosí závoje jen bohaté ženy či také chudé?“

„I chudé ženy mívají takovéto pletence z peněz na závoji ve zdejší krajině. Jest zajisté všeobecně známo, že východní žena miluje neobyčejně šperky. Kam jen může — věší je; — na čelo, na krk, na prsa, na ruce, na uši, do nosu, ano i na nohy! Cizinci se zdá býti komickýni, vidí-li ženu špinavou, v šatě ošumělém, ano třeba i otrhaném, ale s prsteny na ruku, s náramky, ano i s kruhy neb řetízky na nohou.

V Jerusalemě nenosí takovýchto závojů. Tam zahalují celou tvář průsvitnou látkou tak, že ženy vidí skrze závoj dosti dobře, jim však není do tváře viděti. Ziskávají tím nejen že unikají jejich vnady zrakům mužů, nýbrž že jsou nepřístupny i komárům, moskitům a podobné havěti. Když jsem poprvé potkal ženy tak zahalené, myslil jsem vždycky, že jde proti mně nějaká obživlá a z hrobu vstalá mumie. Utrzoval mě v tom ještě více pohled na ostatní jejich šat. Vypadají právě tak jako naše venkovanky, které, nemajíce deštníku, před blížícím se deštěm chrání se tak, že zvednou svrchní sukni a přetáhnou si ji přes krk neb přes hlavu.

Vrátivše se domů odpočívali jsme okamžik v divaně. Chtěl jsem poslati z Gazy, kam nezabloudí noha každého Evropana, svým známým pohlednice. Špatně jsem však pochodil! V celé Gaze, čítající na 35.000 obyvatel, nemají pohlednic. Kdo prý by je tu kupoval.

„Což jste od celého světa odříznuti?“ táži se domácího pána.

„Nikoliv, máme tu poštu, mezinárodní telegraf ano i po žních přijíždějí sem anglické parníky, avšak bývalý veliký ruch obchodní zde již není. Karavany, které udržovaly čilé obchodní spojení s Egyptem, — přestaly a bývalý přístav jest zasypán pískem.“

„Kde tedy kotví anglické parníky?“

„Daleko od břehu. Přiblížit se nemohou, poněvadž moře jest tu velice pískem zanesené, mělké.“

„Co odtud odvázejí?“

„Obilí, hlavně ječmen, v ceně asi 3 milionů franků ročně.“

„Pozoroval jsem cestou po městě asi tři vysoké komíny. Jsou tu nějaké průmyslové závody?“

„Jsou to komíny zdejších tří parních mlýnů.“

Jakže — myslím si — v Gaze jsou také parní mlýny? Ihned jsem si představoval evropský parní mlýn s celou řadou různých strojů na čištění obilí, na třídění mouky na různé druhy atd. Obdiv můj stoupl, když missionář pokračoval:

„Také já jsem podílníkem — mám třetinu — na jednom takovém mlýně, toť můj roční malý důchod, ze kterého jsem živ. Práce máme dosti a měli bychom výtěžku ještě více, kdyby felahové si dali zrno nejen rozemlít, nýbrž také přesíti. Dosud však si rozemleté melivo přesívají sami.“

Jak jest to možno — přemýšlím. — Parní mlýn a felahové si rozemleté zrno přesívají sami doma?

„A čím topíte?“ táži se zvědavě. „Dřívím asi sotva, poněvadž ho zde nemáte, a uhlím? Dovozy by stál velice mnoho.“

„Pravda, nejlacinější pohon by byl, kdybychom měli vodní sílu; poněvadž však vody nemáme, nezbyvá, než hnáti stroje parou, nechceme-li užiti síly koňské, velbloudí, oslí, nebo snad docela hnáti stroje rukami lidskými.“

„Ale čím topíte?“ doléhám netrpělivě.

„Slamou.“

„Rád bych viděl to monstrum — parní mlýn, ve kterém se topí slamou. Hned bych běžel a podíval se na tuto specialitu.“

„Ovšem, slamou řezanou. V Ešdudě uvidíte podobný mlýn.“

„Pravil jste, že nemáte dosti vody ku pohonu mlýna. Pitné vody máte však tu snad dosti?“

„Jest tu mnoho studní 30—50 metrů hlubokých, voda jest však ve všech poněkud slaná. Jen jednu studnu máme, která chová vodu výbornou. Chcete-li, můžete okusiti.“

Okusil jsem tedy a bylo mi doznati, že to byla voda velmi dobrá, lepší než mívali jsme v Jerusalemě, kde bývala čerstvá jen po dešti.

V tom přišlo několik katolických chlapců. Líbali svému duchovnímu otci ruku a — co zvláštního — po políbení dotkli se jí čelem.

Tím byla rozmluva naše přerušena. Vyšel jsem ven a potkav Američana, který se našeho hovoru nesúčastnil, vypravoval jsem mu o zázračných mlýnech v Gaze a dávám mu hádati, čím topí.

„Snad hlinou, t. j. rašelinou“ — hádá.

„Nikoliv!“

„Suchým kravským lejnem?“

„Nikoliv!“

„Čím tedy? Vzdávám se.“

„Slamou!“

Teplý večer vvvábil mě ještě jednou na teras. Pozvedl jsem oči k obloze. Honily se po ní mraky. Jeden mrak přeletěl Gazu, na chvíli ukázala se modrá bář, ale ne na dlouho. Za chvíli přihnul se zase šedý mrak a tak se opakovalo toto divadlo několikrát. Tak asi odehrávaly se dějiny Gazy v minulosti... Tu a tam zasvitly na modré báni hvězdy pokoje a míru, pokroku a rozkvětu, brzy však přihnaly se jako černé mraky různí národové, jejich vojska se srazila a dešť krve tu zvlažoval půdu...

Když Israelité vtrhli sem, patřila Gaza k Egyptu, ke kterému jevila vždy větší sympatie než ke komukoliv jinému. V listech Amarnských se nám jmenují dva místodržitelové egyptští, kteří Gazu spravovali: Abitiri a Adda-mechir. Josue na svém vítězném postupu „pohubil... všecku zemi po horách i roviny i polední stranu s králi jejich až do Gazy.“ (Jos. 10, 40. 41.) Mezi městy, kterých se dostalo Judovi, vystupuje i Gaza (Jos.

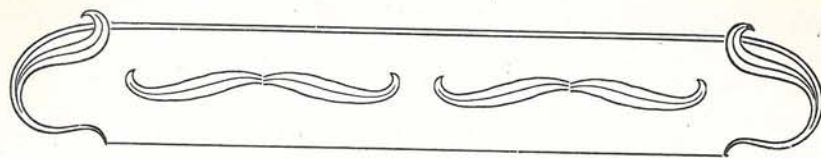
15, 47.). Nicméně udrželi se dlouho ve městě při vládě Filištané, ano Gaza byla jejich největším, hlavním městem. Gaza byla jevištěm toho, co nám vypravuje kniha Soudců (16, 21. nn.): Knížata filištinská sešla se, aby obětovali oběti nákladné bohu svému Dagonovi a hodovali řkouce: Dal bůh náš nepřítele našeho Samsona v ruce naše... Najedše se přikázali, aby povolán byl Samson... Kterýž řekl pacholeti řídicímu kroky jeho: Nech mě, ať se dotknu sloupů, na nichž veškeren dům stojí a na ně zpolehnu a maličko si odpočinu. Dům pak byl plný mužů a žen... okolo tří tisíc obojího pohlaví... I ujav oba sloupy... a jeden z nich pravou a druhý levou rukou drže řekl: Necht zemře duše má s Filištinskými. A když zatřásl silně sloupy, padl dům na... množství, které tam bylo, a mnohem více jich zahubil umíraje, nežli byl prvé živ jsa pobil...“ Mísila se tu tedy krev filištinská s israelskou.

Později viděla Gaza mračna vojů egyptských: Pátého pak leta království Roboamova přitáhl Sesak, král egyptský... (3. Král. 14, 25.). A sotva že zmizeli, již zase se objevily na obzoru černé zlo věstící hordy králů assyrských. Král Tiglat-Pileser chlubí se: Chanunu (král) Gazy byl prchl před mými zbraněmi a do Musri se utekl. Gazy (jsem dobyl, zboží) i majetek, její bohy (jsem ukořistil)... svůj královský obraz postavil jsem v (jeho) paláci... Poplatky jsem jim uložil... (Chanunu) jak pták (z Musri) utekl (vrhl se k nohám mým, udělal jsem mu milost) na místo jeho jsem ho dosadil... Pak přiletěl jak orel Sargon, a po něm Sennacherib... a opět Assahardon. Sotva že zmizel Assurbanipal, již tu byl zase Nechao II., král egyptský, který Gazy dobyl (Jer. 47, 1.). Sotvaže si Gaza oddechla, již přišel nečekáný host — Skýthové (Herodot I., 105.). Později Peršané s Kambýzem v čele zkoušeli, jak pevné jsou hradby zdejšího města. Po dva měsíce vzdorovala zavřená Gaza zbraním Alexandra Velikého. (332). Po jeho smrti tekla a mísila se tu často a často krev vojů Ptolomeovců s krví vojů Seleukovců, do které občas přibyla krev židovská. R. 98. před Kristem Alexander Janneus dobyt Gazy, ji zpusťošil. Byla to smrtonosná bouře, která se tehdy nad její hlavou rozpoutala...

Poněvadž však poloha města měla důležitý význam, proto Římané Gazu znovu postavili. Vzmohla se tak, že od r. 62 před Kristem zavedla si svůj vlastní letopočet, razila si peníze a byla

na podiv cestovatelům. Proto však i v následujících stoletích nepřestala tu téci krev... Komu by mohlo působiti radost brodit se v potocích krve, která v tomto městě stříkala z proboděných srdcí lidských, byť bychom se jen v duchu jí brodili. Milejší vzpomínku působí škola zdejších spisovatelů pátého a šestého století křesťanského, ke které patří Zozim, Prokop, Chirikios, Isidor a jiní.

Sešel jsem dolů. V divanu ještě seděli kolegové. Umlouvali se, kdo z nich bude spáti pod krovem pohostinného missionáře a kdo přespí noc pod stanem v zahradě. Pro všechny nás nebylo v hospici místa. Mně bylo vykázáno lůžko pod střechou a tak se stalo, že jsem strávil noc zase jednou pod rákosovým stropem... Zdálo se mi o Assyrech, kteří nemilosrdně rubali tu Filištany a pak o parních mlýnech, ve kterých se topí — řezankou.

KAPITOLA PATNÁCTÁ.

K RODIŠTI HERODA VELIKÉHO.

Záhy z rána následujícího dne jsme vyrazili. Cíl náš byl tentokráte — slavné město filišťinské — Askalon. Cestou jsme se chtěli však také podívat, kde as bývala města Anthedon a Majumas.

Jeli jsme v pravém slova smyslu písčitou pouští. Jako v našich krajinách v zimě vločky sněhové pokryjí celý kraj, tak zahaluje tu po celý rok širé pláne drobnou písek. Máme tu před sebou písková údolí, pískové pahrbky, pískové roviny. Koně se hluboko bořili v pískových závějích, takže cesta byla pro ně velice namáhavou a pro nás — zdlouhavou.

Před námi bylo lze pozorovati lehké stopy velbloudů. Jaký to rozdíl mezi velbloudem a koněm! Velbloud jest sice mnohem větší a těžší a přece se v písku neboří, poněvadž má již pro písek upravené tlapy, takže kráčí povrchu jako král. Jest skutečně zvířetem pouště!

Kde asi v této pláni stával Anthedon, město, o kterém se zmiňuje Josefus Flavius? Kde jest asi nějaká památka po něm? Nikde! Závato dokonale závějem písku!

Podobný osud stihl sousední město Majumas, které bylo vlastně pobřežní a přístavní čtvrť města Gazy. Císař Konstantin povýšil čtvrť tuto na samostatné město s vlastní samosprá-

vou a dal mu jméno po jednom ze svých synů Konstantia. Křesťanství se ujímalo tu tak, že město stalo se záhy sídlem biskupa. Dnes však jest s celou svou slávou pochováno v tůních písku a jen nepatrné stopy ukazují, kde asi stávalo...

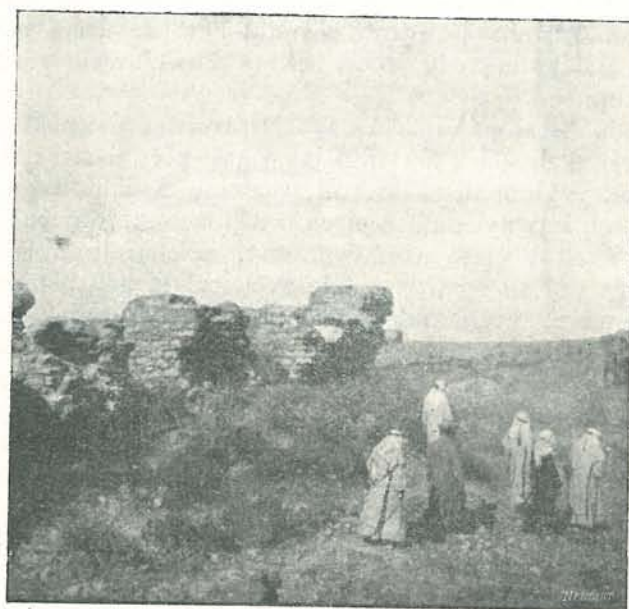
Tak octli jsme se na břehu Středozemního moře. Poněvadž cíl naší cesty — Askalon — také stával na samém břehu mořském, nemohlo býti pro nás nic moudřejšího, než konati další cestu p o s a m é m k r a j i o c e á n u. Snad se některý z laska-

Náš tábor v Gaze.

vých čtenářů ulekne, když čte, že pojedu po samém kraji moře, že bude v obavách, aby snad kůň nesklouzl a nespádl i s jezdcem do hlubiny, ze které by sotva již vylezl. Snad by někdo nechtěl ani v duchu konati tuto cestu se mnou. Není však příčiny k vážným obavám. Jest sice pravda, že někde bývá srázný skalnatý břeh a moře hned u břehu hluboké tak, že by v něm zmizel i obrovský člověk, jezdec i s koněm. Tomu však není zde tak. Moře jest tu velice mělké a dno právě tak písčité jako nízký břeh...

Cesta tato byla nevýslovně krásná, přímo rozkošná. Zanechala v mysli mé nehynoucí dojem. Mraky se přestěhovaly do neznámých končin tak, že nad námi nezanechaly ani nejmenší stopy. Čistý azur nebes se na nás jen smál. Slunce na něm se volně procházející metalo nám v cestu své luzné paprsky; mohlo sice teplem poněkud více šetřiti, za to však světlo jeho nás příjemně oslňovalo. Na levo na západě čerilo se tmavomodré

Na zříceninách.

moře a házelo nám mírně zpeněné vlny do cesty, jako by chtělo s námi žertovati. Kůň záhy vycítil, že čím více se vzdaluje od okraje moře, tím hlubší je vrstva písku a tím obtížnější pochod, a brodit se vodou se mu zalíbilo tolik, že zahýbal stále víc a více do moře, jak by jevil chuť vykoupati se. Dopřál jsem mu té nevinné radosti, ačkoliv voda mi stříkala na churdž, na šaty, ano někdy i do tváře. Jen tu a tam, když zahýbal příliš na levo, přiměl jsem ho, aby zůstal ve slušných mezích.

Zajímavé představení nám uspořádali mořští raci. V celých setninách vybíhali na okraj moře, ba i na písčitou souš, zdálo se, že chtějí vyhráti se na teplém slunci. Jakmile nás však spatřili, vzali ihned retirer do moře! Kdo nemohl však s raky ani pozpátku se uchýliti do moře — byly četné škeble, které tu na některých místech byly nakupeny do tisíců. S praskotem se drotily pod arabskými kopyty našich koní. Ke koloritu krajiny přispívaly v dálce četné plachetní lodě, nesené vlnami, a v blízkou arabští rybáři, kteří stojíce po krk ve vodě provozují své nevýnosné zaměstnání. Úchvatné divadlo nás provázelo po celou cestu do Askalonu, tedy po tři hodiny. Zaslouhovalo věru vysokého vstupného.

„Voilà Ascalon, Voilà Ascalon!“ zaznívá z úst několika kolegů, kteří si pospíšili a tvořili jaksi naši přední stráž. Hledím z dále na vyvýšeninu, za kterou zříceniny Askalonu se choulí, a zdá se mi, že vlny šumí tu píseň o dějinách starobylého města.

První vlny, které nám vypravují, přicházejí z říše bájí. Semiramis prý tu spatřila světlo světa. Byla prý plodem hříšného poměru, který udržovala bohyně Derketo (Atargatis) s kterýmsi jinochem... Pěkná to ethika! Volná láska mezi bohy! Atargatis se prý však přece styděla za svou nedovolenou lásku a dala svého milence usmrtiti, sama pak se vrhla v sebevražedném úmyslu do jezera nedaleko Askalonu, v němž skutečně též utonula. Skončila tedy i nešťastná láska bohyně tak, jako končí v našich dobách revolverů.

Následující vlny hovoří již o věcech vzatých ze skutečných dějin.

Nejstarší pramen písemný, ve kterém se Askalon jmenuje, jest opět korespondence Amarnská. Ve sbírce těchto hlíněných listů nalézáme sedm dopisů, které poslal Jitya, místodržící města Askalonu svému pánu, králi egyptskému, ujišťuje ho opět a opět o svém loyálním smýšlení a o věrnosti, s jakou plní povinnosti, hájí zájmy krále a odvádí daně. Věrnost Askalonu faraonům netrvala však věčně. Na chrámě v Karnaku zachoval se nám obraz, líčící, kterak Ramses II. jedenáctého roku svého panování jest nucen Askalon obléhati...

Až k Askalonu sahaly hranice krajin zabraných Josuem (Jos. 13, 3.). Město bylo přiřknuto pokolení Judovu, které se ho skutečně také zmocnilo (Soudc. 1, 18.), avšak i o tomto mě-

stě platilo to, co Písmo praví (tmtž. 1, 19.), že nemohl Juda vyplniti obyvatelů údolí, poněvadž měli mnoho vozů kosami opatřených. Dle 14. hlavy téže knihy Samson sestoupil do Askalonu, pobil tam třiceti mužů, jichžto šaty pobrav dal těm, kteří uhodli hádanku jim danou (v. 18.). Prvá kniha Královská (hl. 6.) vypravuje, jakým způsobem Askalon spolu s ostatními čtyřmi hlavními městy Filisteje snažil se dostičititi za urážku Boha Jahve, které se dopustili Filištinští tím, že ukořistěnou archu úmluvy, palladium to Israelitů, opovážili se odnésti do svých měst, ano do chrámu Dagonova... Jak napjaté byly poměry mezi obyvateli Askalonu a Israelity, vysvitá z přání Davidova, projeveného (2. Král., 20), aby zpráva o smrti Saula a Jonathanu nebyla Askalonu oznámena, poněvadž by se byli škodolibě z této bolestné pro Israelity ztráty radovali.

Neoznamujte toho v Geth,
aniž (toho) ohlašujte na ulicích Askalonu.

Ve klínopisných zprávách králů assyrských také vystupuje město toto. Annály Tiglat-Pilesara IV. poznamenaly, že Mitynty, král askalonský, setřásti se snažil assyrské jho, spoléhaje na sílu spojence svého Rasina (740—732), krále Damašku. Jakmile však uslyšel, že Tiglat-Piieser (Tukulty-apil-ešara) porazil jeho spojence, dostal takový strach, že až onemocněl a — zemřel. Syn jeho Rukypty zachoval si trůn otce svého pro sebe jen velikými obětmi, přinesenými assyrskému mocnáři. Na druhém sloupci svého hranolu chlubí se Sanherib:

A Sidku, krále Askalonu,
jenž se jhu mému nepodrobil, — bohy jeho oteckého domu, jeho samého,
jeho manželku, jeho syny, jeho dcery, jeho bratří, sítě jeho oteckého domu,
jsem odvedl a odvedl jsem je od Assyrie.
Šarruludary, syna Rukyby, dřívějšího krále jejich
dosadil jsem nad obyvatelstvem Askalonu. Odevzdání poplatku
závislosti na mé vládě jsem od něho přijal.

Poplatek ten placen byl Sanheribovým nástupcům Assarhadonovi a Assurbanipalovi... V následujících věcích sdílel se Askalon více méně o osud, který stihal jeho družku Gazu. V polovici druhého století před Kristem otevřeli Askalonští brány Jonathanovi (Machabejskému. 1. Mach. 10, 86.; 11, 60.).

Rokem 104 zaskvěla se nad Askalonem tvář štěstěny znova. Stalo se pod protektorátem římským svobodným městem. Od roku toho počítal Askalon počátek svého nového, samostatného letopočtu.

Mezi ty, kteří v Askaloně spatřili světlo světa, patřil také Herodes „Veliký“. Dokazoval přízeň k svému rodišti tím, že dal je ozdobit nákladnými stavbami, jako lázněmi, sloupeními atd. Po svém neblaze slavném synu zdědilo město krvelačnost a nepřátelství ke Kristu. Nejen že mu zavřelo brány srdcí svých občanů, nýbrž i přívržence jeho krutě pronásledovalo. Neobíralo se příliš otázkami náboženskými, které tehdy jaly se hýbati celým světem, věnovalo se více tehdejšímu sportu — zápasům a hrám; askalonští atleti zaujímali první místo v Syrii. Postupem doby neunavným snahám křesťanských věrozvěstů podařilo se proniknouti a zříditi tu sídlo biskupa. Stav tento netrval však dlouho. Vlny mohamedanismu se rozlily a zaplavily všechno i zde. Velikou roli hrál Askalon pevně hrazený v dobách křížáckých. Rok 1270 byl však pro něho rokem posledním. Sul-tán Bibars zasadil mu smrtelnou ránu, ze které se více nevzpamatoval...

Již jsme u samých zdí městských, t. j. u zbytků jejich. Vystupujeme na východní vyvýšeninu, která nám poskytuje celkový pohled na město. Vidíme hned, že město mělo tvar polokruhu, amfiteatru, jehož průměr tvořila zeď vedoucí podél moře směrem jihozápadním a měřící asi 1200 metrů. Oblouková druhá zeď táhla se v délce asi 1600 m. Uprostřed podélné zdi vedla k moři „Brána mořská“, o něco více na jih v téže podélné zdi vycházelo se z města do malého přístavu, který však neměl velikého významu. Branou jižní vycházely odtud karavany do Gazy, branou západní do Judska, branou severní přicházely sem karavany z Jaffy.

Dojem, který dnes Askalon působí v srdci cestovatele, jest — zdrcující... Skorem celé město až na několik záhonů s bujnou vegetací tone v záplavě písku, který se tu hromadí stále víc a víc. Ještě několik roků a Askalon bude na dně pískového moře právě tak, jako Anthedon a Majumas. Tu a tam přijde sem nějaký felah z blízké vesnice ed-Džóra, obývané asi 300 muslimi, z pravidla tu vládne však hrobové ticho, přerývané jen hukotem

blízkého moře. Dnes nevidíme v písku ani stopy po člověku. Zbytky zdí se rozpadávající tvoří fantastické silhouetty. Sloupy křížáky do zdí zapuštěné smutně z nich vyčnívají. Tu a tam ulomil se kus zdi a svalil se jak lavina se svahu k moři. Jest tu zkrátka poušť a v této poušti slyšíte zřetelně hlas prorokův:

Askalon v pustinu obrácen bude... Běda vám, kteří bydlíte v kraji pomořském. (Srv. Sof. 2, 4, 5.). A zahyne král z Gazy a v Askalonu nebude bydleno. (Zach. 8, 5.).

Pod košatou sykomorou, která zastíňuje uelí Šéch-Muhammed na severovýchod od zřícenin Askalonu, jsme si lehli do písku k — obědu.

„Nezkoušel zde nikdo kopati? Snad by tu také bylo lze nějakou kořist vědeckou urvatí temným útrobám země?“ doléháme na prof. Savignaca.

„Již r. 1815 lady Stanhope hledala po celé dva týdny za pomoci půldruhého sta dělníků a dělnic chrám bohyně Derketo, avšak marně... Když roku 1832 Ibrahím paša zamýšlel postavit zde nové město, byly některé nepatrné předměty při kopání základů nalezeny, nemají však veliké ceny.“

„Kdybychom dlouho hledali, nelezli bychom tu my něco nového, pozoruhodného?“

„Sotva, poněvadž zde před námi hledalo již velice mnoho archeologů.“

„A také asi mnoho již o Askalonu bylo psáno?“

„Existuje již o městě Askalonu dosti bohatá literatura.“

„Paní starého Askalonu byla tedy Atargatis?“

„Ano, mořská žínka; horní část těla jejího měla tvar člověka, spodní část podobu ryby. Zobrazovala se s rybou v pravé a s lasturou v ruce levé.“

„Byla manželkou boha Dagona, který byl podobně půl muže a půl ryby.“

„Byla ctěna také na jiných místech?“

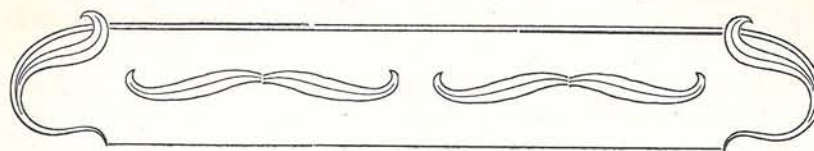
„Kromě Filisteje byl jí prokazován kult také ve Fenicii a v Syrii.“

„V jakém poměru byla asi k známé bohyni Astartě?“

„Zdá se, že aspoň původně nebylo mezi oběma rozdílu, nýbrž že byly obě jedna a táž bytost.“

„Jaký máme plán pro dnešní odpoledne?“

„Až si chvilku odpočineme, pojedeme do třetího velkého filistínského města — do Asdodu...“

KAPITOLA ŠESTNÁCTÁ.

ROZTRÍŠTĚNÝ DAGON PŘED JAHVEM.

V příjemném stínu věkovité sykomory se nám pěkně dřímalo. Když za chvíli zazněl roh, burcující nás z milého odpočinku a volajícího nás zase do svěajícího arabského sedla, nebyli jsme právě mile překvapeni. Než, jaká pomoc! Věčně tu ve stínu zůstatí nemožno, jednou se zvednouti bude přece jen třeba a proto ihned na nohy a rovnou na koně! Proti paprskům žhavého poledního slunce jsme přece anglickým bílým kloboukem poněkud chráněni.

Po 45minutové jízdě přijždíme do městyse, který sluje nyní Medždel. Bylo pozorovati, že se obyvatelé zdejší zabývají a chleba vezdejšího si dobývají snováním a tkalcovstvím. Byl bych velice rád si prohlédnul jejich stavy, abych si učinil představu o tom, jak asi vypadá dnes v Palestině vratidlo tkalcovské, ke kterému se přirovnává oštěp Goliášův, byl bych rád srovnával tkalcovské stavy, vyobrazené na památkách starého Východu, s podobnými zařízeními zdejšími. Litoval jsem však, že pro nedostatek času nebylo možno tak učiniti. Těšil jsem se, že se mi zajisté naskytne příležitost na jiném místě Palestiny stopovati, jak se tu dnes přede, snová a tká.

Městys jest vrouben krásnými zahradami, které jsou vysázeny jabloněmi (granátovými), fíkovníky, olivami, morušemi,

citrony, oranži, ano i vysokými palmami datlovými. Zajímalo nás velice toto stromoví. Co nás však nejvíce poutalo — byl živý plot, který zde podobně jako v jiných osadách, kterými jsme projeli, vroubil zahrady a bránil vstoupiti nepovolané noze do vnitř. Rostlina, která výborně tuto službu koná, jest kaktus (*Opuntia ficus indica* Haworth). Kdo si u nás v květináči za oknem nějaký druh kaktusový pěstuje a ví, že mu jest dlouho a dlouho čekati, než poněkud jen vzroste a kvete, ten by se podivil, kdyby viděl, jak obrovské výše dosahuje zde tato indická rostlina, která tu roste zcela divoce. Jezdec, který nebyl dosti ostražitý, s bolestí shledal, že mohutný tento živý strážce zdejších zahrad, který vroubí zároveň cesty ve výši 2—3 metrů, pohladil jeho líc až příliš upřímně — krvavě svými velikými ostny, kterých mívá více než potřebuje. I zde viděti, že příroda více se stará o syny jihu než severu. Kdežto u nás stojí mnoho práce a nákladu plot z ostnatého drátu, může si tu každý lacino poříditi podobný plot živý, který nerezaví . . .

„Myslíte, že měli staří Hebreové také již takovéto ploty?“ bavíme se cestou.

„Staří Israelité a Filištané nemohli si dělati takovýchto plotů z té prosté příčiny, poněvadž ve starých dobách kaktus byl rostlinou zde úplně neznámou. Jeho rodiště jest střední Amerika, odkudž se teprve v posledních stoletích přestěhoval, či lépe řečeno přestěhován byl, sem na Východ.“

„Vyskytá se v bibli?“

„Nemůže se v bibli vyskytovat, poněvadž rostliny té staří Israelité neznali. Podobného něco stalo se s oranži a s citrony. Stromy tyto, které se pěstují ve velikém množství poslední dobou na březích Palestiny (nejvíce v Jafě a okolí), za jejichž zlaté plody se dostane do Palestiny ročně několik milionů franků, byly sem z Východní Indie přineseny teprv za Alexandra Velikého. Ani pro tyto krásky, které nám připomínají zahrady Hesperidek, nemá bible jména.“

Tyto otázky, spadající do historického rostlinopisu, jsou velice zajímavé. Tak jako jedni národové vymírají a zanechávají místa, na kterých žili, národům jiným, tak jest tomu podobně i v říši rostlinstva. Jedny druhy zanikají, mizí a na místo nich přistěhují se odjinud druhy jiné!

„Který druh myslíte, že tu vyhynul?“

„Dle názvů „Dům jabloní“ a „Pramen jabloní“ (Jos. 5, 53.; 17, 7.), soudím, že za dob dřívějších byla tu jabloň známějším a četnějším obyvatelem Palestiny nežli jest dnes, kdy jest jabloň těžko kde spatřiti a kde přece ještě roste, bývá to druh ceny nepatrné.“

„Zda-li pak jedenkrát vznikne tu nějaká snaha po zvelebení ovocnářství a dostane se jí podpory z kruhů vládních?“

„Naděje nejsou příliš růžové. Dokud bude v Turecku panovati nynější system, nelze mnoho doufati. Lid sám pak se nevzchopí. Jeť ujařmený, otupělý a všech i špatných tradic se houževnatě drží. Pro pokrok nejeví valného smyslu.“

Cesta vedla rovinou, která jevila všecy známky úrodnosti. Na některých místech jsme pozorovali na zemi veliké množství obrovských cibulí, rozházených po zemi. Byl to zvláštní druh česneku, který dostal vědecký název podle města, které jsme před krátkou dobou opustili — *Allium ascalonicum*.

„Vidíte“ — upozorňuje kolega — „zde pochoutku starých Israelitů, které mívají v Egyptě hojnost.“

„Myslím, že Filištané měli žaludek israelskému navlas podobný a že ani oni cibulí a česnekem nepohrdli.“

„Jest patrné“ — upozorňuji na úrodnost zdejší půdy — „že nebyli Filištané zpozdlí, když si zdejší krajinu zvolili za své sídlo a chránili a hájili ji se zbraní v ruce.“

„Odkud sem vlastně přišli?“

„Určitě nevíme. Písmo sv. sice praví, že přišli z Kaftoru, nevíme však určitě, kde tato krajina byla. Někteří mají za to, že Kaftor jest ostrov Kréta; dle jejich náh'edu přišli tedy Filištané z tohoto ostrova. Na vypuklinách egyptských však mají vyobrazení Filištané tvář podobnou obličejí, s jakým vyobrazují se obyčejně obyvatelé jižního cípu Malé Asie a ostrovů Egejských; Müller dobře upozornil, že nápisy egyptské právě jmenovaný cíp Malé Asie nazývají jménem Kefto, ano i Kptar; dle toho domnívají se jiní, že přišli Filištané z Malé Asie.“

„Myslím, že by se dal obojí náhled spojit, kdybychom řekli, že Filištané vznikli fusí různých kmenů, kteří přišli dílem z Malé Asie po břehu mořském, dílem z ostrova Kréty buď přímo nebo přes severní břeh Egypta.“

„Jakým jazykem mluvili?“

„Nevíme, jak mluvili, když do Palestiny přišli; víme však, že záhy přijali jazyk, kterým mluvili Kananejští.“

Zatím jsme přibyli k arabské vesnici, čítající nyní asi 3000 obyvatelů, která nyní sluje Esdud. Slunce již se chýlilo značně k západu. Pohled na kaktusové ploty vynucuje nám poznámku:

„Škoda, že tento živý plot nekvete! Když jest v plném květu, působí zajisté čarovný pohled... Kdy kvete?“

„Na jaře. Teď jest doba, kdy dozrály jeho plody.“

„Viděl a jedl jste je?“

„Když jsem jel před čtrnácti dny vlakem z Jaffy do Jerusalema, tu na každé stanici nabízeli nám arabští hoši plody kaktusové ke koupi. Jsou podobny fíkům, jenže tak lahodně jako fíky nechutnají. Kousl jsem několikrát do jednoho a pak do druhého i do třetího, avšak neshledal jsem správnost přísloví, že při jídle chuť roste.“

„Stále naříkáte, že zde průmysl za nic nestojí a hle, zde vidíte ve vesnici veliký komín. Co jest to?“

„Jest to mlýn parní, jehož majitelem jest Němec Schmit. Již roku 1884 zřízen byl tu podobný podnik, brzy však zanikl. Esdudští mleli si raději na svých ručních mlýnech, tak jako se dávalo za dob Abrahamových, Isákových a Jakobových, dále. Nyní tu mlýn sice zase znova jest postaven, kdož ví však, jak dlouho se udrží.“

Slovo parní mlýn mě skorem elektrisovalo. Hořel jsem již v Gaze touhou spatřiti parní mlýn, ve kterém se topí slamou, teď jsem měl příležitost prohlédnouti si z blízka toto stvoření. Seskakuji s koně a chvátám nejprve k peci. Stojí tu obrovský stoh slámy, politý svrchu kaší hustou z hlíny, snad proto, aby jí vítr nemohl bráti. Arabský dělník nabírá ze stohu velikou lopatou a hází slámu stále a stále do hořící pece. Oheň hoří jen což, pára v kotli syčí a žene kolo, které jest spojeno s kolem jiným ve mlýnici. Chci věděti, kolik má tento mlýn složení, pospíchám tedy do mlýnice. Pan Schmit má mlýn o dvou složeních. Jedno stojí, druhé běží. Zrní se sype do koše, padá mezi kameny, rozemílá se a hned přímo se dvěma Araby zachycuje do pytlů. Moučnice jsem tu žádné neviděl. Tím méně lze mysliti na jiné stroje. Teď jsem teprv rozuměl tomu, co mi řekl Don Gatt v Gaze, že si dávají Arabové zrní jen rozemletí a že si je přesívají doma sami.

Tento mlýn jest spolu též „hotelem“. Zvláštní věc! V Gaze, tak velikém městě, hotelu nemají a zde na vesnici najde cestovatel čisté, měkké lůžko peřinové. A co ještě zvláštějšího — v tomto hotelu lze dostati i pivo! Mají dvojí druh: Liesinské (Liesing, město u Vídně) a pak Mariborské. Některé lahve měly docela vignetu plzeňskou! Není třeba dokazovati, že celá naše karavana byla morálně nucena zde na pláních filištinských okusiti tohoto vzácného zde moku.

„Staří Filištínové tu asi sotva si pochutnávali na podobné tekuté hmotě, jako činíme my“ — žertujeme.

„Pravda, nepili ani plzeňského, ani mariborského ani liesinského piva, z toho však nenásleduje, že bylo pivo Filišťanům vůbec neznámo! Egyptský král měl svůj domácí dvorní pivovar, ve kterém se pro něho vařil tento mok z rozetřeného horegypského ječmene.“

„Bylo však pivo populární v celém Egyptě?“

„Ano, nejmilejší nápoj egyptského lidu bylo pivo buď světlé nebo i temné, černé.“

„Měli tedy již v poříčí Nilu granát?“

„Již ve staré říši byly známy čtyři různé druhy piva. Jak populární byl tento nápoj, o tom svědčí zjev, že se pivo podobně jako chléb dávalo zemřelým do hrobu, aby měli i po smrti co píti?“

„Pili také exportní pivo?“

„Ano, v nové říši bylo v oblibě pivo, které se do Egypta dováželo z krajiny Kede, která ležela v jihovýchodní části Malé Asie. Povážíme-li, že Filišťané přišli asi z těchto krajin, že udržovali dosti čilý styk s Egyptany, pak nelze pochybovati, že pivo znali. V jaké míře ho pili, kolik litrů přišlo průměrně na hlavu nebo lépe řečeno na jeden žaludek, toho zjistiti jest nám nemožno. Jistě jest, že v dobách hellenistických dováželo se do Palestiny pivo nejen z Egypta, nýbrž i z Babylonie a z Medie.“

„Bylo také studené?“

„Dnes mají v Egyptě továrny na umělou výrobu ledu, kterým chladí pivo, limonádu i víno; zda a jak chladili staří pivo, nevím.“

„Myslím, že starým chutnalo i pivo, které nebylo od ledu.“

Vzpomínám, jak jsme si pochutnávali v Kahýře na studeném pivu od ledu. V Alexandrii jsme pili „granito“, ve kterém

plavala ledová homole a v Thébách jsme dostali k červenému italskému vínu celý talířek ledu, který jsme do vína házeli. V nesnesitelném vedru červnovém byl to jediný prostředek, kterým jsme se skutečně poněkud ochladili.

Byli bychom ještě dlouho měli co si vypravovati o moderním i antickém pivu. Čas však nám velel, abychom nechali pivo pivem a dali se na cestu další.

Stalo se. Za nedlouho jsme stanuli ve svém táboře, kde jsme seskočili s koní, odložili všecku zbytečnou přítěž a šli pěšky ohledati, co ještě ze starého Azótu zbylo.

Mnoho jsme nenalezli. Trosky, které zdraví cizince, příjíždějícího od jihu, na kraji vsí, jsou zhytky středověkého chánu, nemají tedy pro nás valného významu.

Na severozápadní straně nynější vesnice jest pahorek zvaný od domorodců er-Rás. Zde snad stával starý Azot, zde přinášeny byly oběti bohu Dagonovi... Kdož by si tu nevzpomenul živě na to, co líčí 1. Král. 5, 1.?

Filištinští pak vzali archu boží a odnesli ji do Azotu, do chrámu Dagonova a postavili ji vedle boha. Když na úsvitě vstali, aj — Dagon na tváři ležel, na zemi před archou Hospodinovou... I vzali Dagona a postavili ho zase na místo jeho. A opět druhého dne ráno vstavše našli Dagona ležícího na tváři své na zemi před archou Hospodinovou. Hlava Dagonova a dvě dlaně rukou jeho odlomené ležely na prahu, takže z boha zůstal jen trup s rybím ocasem...

O modlách zpíval starý pěvec:

Ústa mají, ale nemluví, oči mají, ale nevidí;
uši mají, ale neslyší, nos mají, ale nečijí;
ruce mají, ale nehmatají, nohy mají, ale nechodí;
hrdlem svým nemohou volati...

Sotva kde jinde dostalo se slovům básnickovým názornější ilustrace, než-li zde...

Soumrak již rozestřel perutě své po bývalých lánech filištinských, když jsme se vrátili do svého tábora. Prof. Savignac odebral se na inspekci do polní kuchyně, jiní zatím se dali do breviáře, jiní, pokud temno dovolovalo, psali poznámky, jiní četli různé příručky.

Vytáhl jsem si ze stanu (z naší jídelny) stolicí skládací, zanesl jsem si ji opodál stanů, rozevřel jsem ji, svěřil jsem ji unavené údy a zahloubal jsem se do myšlenek. Zdálo se mi, že jsem aviatikem, který na svém létadle se vznáší vysoko nad Azotem a s ptací perspektivy hledí na město a jeho minulost. Jest pestrá, věru...

Josue přisoudil město při okupaci Palestiny Judovi, avšak dlouho se nepodařilo Judovi vypuditi odtud obrovité, svalnaté Enakity. V dobách soudců kráčeli Azotští ruku v ruce s Gazity, Askalonskými, Akkaronskými a Getskými proti nenáviděným Israelitům do pole. Zajásali, když viděli, že nejvzácnější skvost Israele, archa úmluvy, jest jejich válečnou kořistí. Však epidemie zvláštní a nesmírné množství polních myši brzy jim radost zkazilo. (1. Král. 5.). Ještě větší nárek stoupal odtud ke mrakům, když o něco později Oziáš, král judský, města dobyl a vrátil (2. Paral. 26, 6).

Minula léta... Kolem Azotu, v němž panoval tehdy král Azury, kupila se dravá vojska vládce ninivského Sargona.

„Azury, král Asdudu“, dal zvěčniti jmenovaný král assyrský, „zamýšlel nedávati mi žádného více poplatku a poštlval krále mého území (Filisteje, Judska, Edomu a Moabska) proti Assyrii. Za zlý skutek, který učinil, zrušil jsem vladařství jeho (zbavil jsem ho vlády nad jeho lidem) a dosadil jsem k vládě nad nimi Achimity, bratra jeho. Avšak zlomyslní Hethejší měli v nenávisti jeho vládu a povýšili na trůn neoprávněného Jamany, který tak jako oni neuznával moji nadvlády. Ve hněvu srdce svého neshromáždil jsem massy svého vojska, nevytáhl jsem s celým táborem; jen s vojáky, kteří nevzdalují se z místa, na které zaměřím (se svojí tělesnou gardou) táhl jsem do Asdodu. Jamany z dálky uslyšev, že se průvod můj blíží, na hranice Egypta prchl... Asdud, Gintu, Asdudimmu jsem oblehal a dobyl jich. Jeho bohy, ženu, syny, dcery, všecek majetek, poklad jeho paláce s lidem jeho území jsem ukořistil. Města ona znova jsem zalidnil usadiv v nich obyvatelstvo ze zemí mnou ukořistěných, ustanovil jsem nad nimi místodržitele, počítal jsem je k assyrským poddaným, oni pak prokazovali poslušnost...“

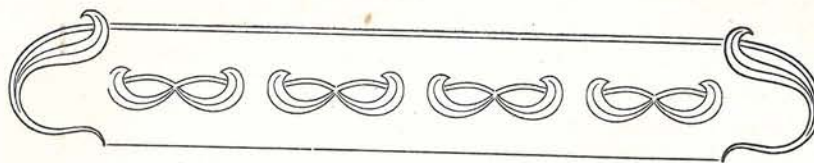
Jest pozoruhodno, že dříve, než byl znám tento nápis krále Sargona, že bylo lze čísti u Isaiáše zmínku o tomto dobytí

Azotu voji assyrskými (Is. 20, 1.). Král judský, který uzavřel alianci s Azurym, byl Ezechiáš.

Senacheribovi, synu a nástupci Sargonovu, zůstal Azot věrným. Senacherib aspoň se honosí, že král Azotu mu odvedl povinný poplatek.

Válečný ryk rozlehal se tu zase, když egyptský král Psammich, shodiv jho assyrské, Azot, který mu stál v cestě, oblehal dle Herodota po celých dvacet a devět let. Jeremiáš (25, 20.) mluví již jen o zbytcích Azotu. Pak mizí jakákoliv stopa města našeho v dějinách. Teprv zase po návratu Židů ze zajetí babylonského se vynořuje. Nehemiáš si stěžuje, že Židé berou si za manželky „ženy A z o t s k é, Ammoniřské a Moabské, a synové jejich že mluví odpoľu azotsky a neuměli mluvit židovsky“ (2. Esdr. 13, 23. 24.). Další osudy města splývaly v jedno se štěstím a neštěstím Gazy a Askalonu. Kruté dny nadešly když Juda Machabejský uchýlil se k Azotu do země cizozemců a zbořil oltáře jejich a rytiny bohů jejich spálil ohněm (1. Mach. 5, 68.) a když Jonathas zapálil Azot a města, kteráž byla vůkol něho, pobral kořisti jejich a chrám Dagonův a všechny, kteří utekli se do něho, spálil ohněm (1. Mach. 10, 84.). Vzchopil se sice zase Azot, takže v něm mohl Filip jáhen kázati (Skutk. 8, 10.) a že mohl býti ve IV., V. a VI. století křesťanském městem biskupským. Dnes však jest ze starého města veliká kupa hlíny a písku, z bývalé slávy zbylo pouhé jméno, které nese dnešní vesnice, rozkládající se na úpatí jmenovaného návrší . . .

Zdá se nám, že čteme v písku veliká písmena, psaná rukou toho, jenž řídí osudy národů: „Usadí se cizinec v Azotu a zahladím pýchu Filiřtinských“ (Zach. 9, 6.; srv. Amos 1, 8.; Sof. 2, 4.).

KAPITOLA SEDMNÁCTÁ.

DO KRAJE BEELZEBUBOVA.

Ranní slunce čerstvými paprsky dne 8. listopadu bodalo nás do týla na cestě z Esdudu k moři. Písčité pláně, které po obou stranách se rozkládaly, leskly se v zlatě paprsků těch, jako se leskne u nás — v zimě sněh. Za hodinu spatřili jsme zase šumivé, stále pracující, nikdy nezahálející a nikdy neodpočívající vlny mořské. Ssutina, která tu naslouchá ve dne i v noci hudbě vln, sluje Minet Esdud. Byla přístavem Azotu svého času, dnes však zub času ji všecku ohlodal a do písku pohřbil.

Někteří z kolegů svěřili tělo své na chvíli modravým vlnám, aby pookřáli. Chválili si mořskou lázeň, jednohlasně shodujice se v tom, že teplota vody jest vysoká.

Když jsme se byli na své vlastní oči přesvědčili, že bývalý přístav Azotu již dávno jest ve výslužbě, dán byl povel našim vrchním vedením a velením zabočiti směrem k — Jamnii. To znamenalo opustiti moře a dáti se směrem severovýchodním zase do vnitrozemí. Vzpomínal jsem na včerejší krásnou jízdu po břehu mořském a litoval jsem, že není nám možno dnes podobnou cestu opakovati. Myslím, že i můj vraník byl od včerejška tak do moře zamilován, že se dnes s ním jen s těžkým loučil srdcem . . . Vzpomínal asi na včerejšek tím bolestněji,

čím více se mu bylo namáhati z prvu v závějích písku, do kterých se zase hluboko bořil a čím více mu bylo potom dávat pozor, aby nenechal nohu v některé z četných rozsedlin půdy zářem předcházejících měsíců rozpukané. Stěžovali jsme si všichni na cesty palestinské:

„Zde se staví cesty jen když sem zavítá korunovaná hlava. Cesta do Hebronu byla vystavěna pro korunního prince Rudolfa.“

„Arcikněžně Štěpánce byla zbudována silnice do Jericha.“

„Kdyby nebyli zavítali sem němečtí korunní manželé císařští, nebyla by dosud silnice z Jerusalema na Olivetskou horu.“

„Návštěvě vévody Neapolského jest děkovati, že vede vozová cesta z Jerusalema do Ain-Karimu.“

Jaký to rozdíl mezi našimi krajinami! Tam kolem širokých cest, pevných jak miat, vinou se čarokrásná stromořadí a zde jedeme po roztrhaných stezkách, ve kterých zejí hluboké díry, zde jest velikou vzácností viděti u stezky malý keř! Kdy přece povstane země tato z hlubokého spánku k svěžímu životu, k rozmachu národohospodářskému?

Tu a tam pozorovali jsme — pokud pozor na cestu a její rokly nám dovozoval — v poli orače, který vzdělával pole k seti. V minulých dnech totiž padal „ranní dešť“, který role zvlažil tak, že jest nyní naděje, že zrno půdě svěřené bude klíčiti. Jeden měl zapřaženého do pluhu velblouda, jinde osel a volek jak dva bratři kráčeli vážně — zdálo se, že až příliš vážně — před pluhem... Jinde měl felah zapřaženu — svou vlastní ženu. Při vši různosti potahů byl jeden typ pluhu, jednoduchý, primitivní — silný klacek, zaokrouhlený, vybíhající v hrot, na který byl navlečen železný plášť. Takým asi pluhem orali tu před tisíci lety... Tak jest východ konservativní! Ačkoliv půda byla tu hluboká, orač oral brázdy velice mělké, takže potah se mnoho nenamáhal. Jestliže však některý tahoun nebyl spokojen, začal-li stávkovati, pak zakusil, jak bolestně se vrývá do kůže a pod kůži dlouhý osten, který drží orač v ruce. Měl jsem tu pěknou ilustraci k slovům Kristovým, pronešeným k Pavlovi: „Tvrd bude tobě proti ostnu se zpečovati.“ (Skut. 9, 5.)

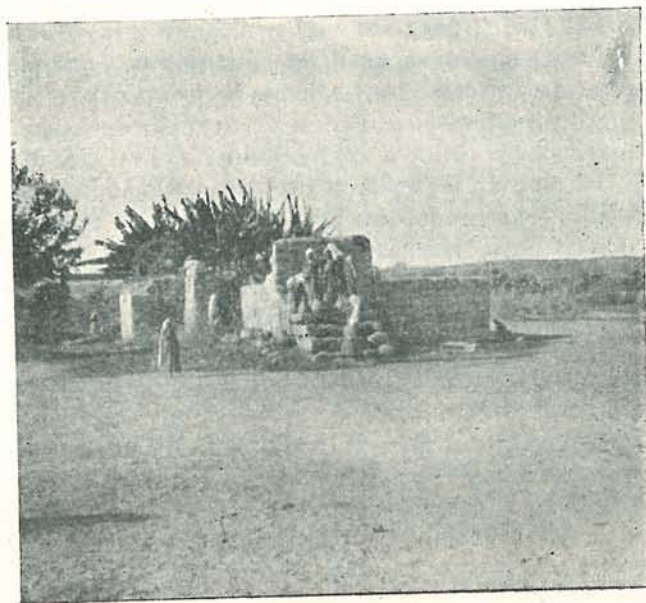
„Jak jest asi dlouhý takovýto bodec, se kterým se vyobrazuje orač již na obrazech egyptských?“ hovořime cestou.

„Myslím, asi dva neb pětiletého metru.“

„Jest značně delší tato „ojka“, než roubík, který jsme viděli v ruce honáků oslů ve městech palestinských. Všiml jste si?“

„Ano, hoch sedí na oslu a místo bičem pobádá své zvíře k rychlejšímu běhu stálým bodáním do hubených steh.“

„Nevěděl jsem, když jsem poprvé obrázek ten viděl, mám-li se více smáti, či zlobiti. Viděti stejnoměrné píchání ze zadu pu-

„Bir“ (studna) v Jabne.

dilo mě k smíchu. Pohled na týrání zvířat působil, že mi kypěla v žilách krev.“

„Jak se jmenuje arabsky takovýto bodec?“

„Mihmas.“

„K čemu jest asi ona železná lopatka, ve kterou bodec na zadní straně vybíhá?“

„Tou Arab seškrabuje hlinu s pluhu.“

„Jak myslíte, že jsou asi tyto brázdy hluboky?“

„Asi deset neb patnáct centimetrů.“

K poledni spatřili jsme na pahorku arabskou ves zvanou Jabne. Svého času stávalo tu lidnaté město, které mělo severozápadně odtud při vtoku říčky Nahr Rubinu do moře přístav, vynikající nad přístav v Jaffě. Z bohatých dějin města pod různými jmény již od dob Josuových (Jos. 15, 11.) uváděného nejvíce nás poutá doba prvních století křesťanských, kdy po zkáze Jerusalema bylo zde ohnisko rozpadávajícího se židovstva.

Rabbi Jochanan ben Sakkai, kterého považují Židé za druhého Esdráše a zachránce židovstva, dal prý se za oblehání Jerusalema Vespasiánem za časného rána v rakvi jako mrtvola bránou z města vynést, poněvadž jinak by nebyl býval židovskými fanatiky propuštěn. Přišel do ležení římského, byl od Vespasiána laskavě přijat a obdržel dovolení v Jamnii založit akademii. Po dobytí Jerusalema přeložil prý slavený rabín sem vysokou radu, jejíž předsedou byl. Jochanan ben Sakkai prý — dle židovských chvalořečníků — zachoval jednotu Israele v nejkritičtější době, a zajistil jeho další trvání i bez chrámu a bez obětí. Položil prý základní kámen k znovuzbudování židovstva, na němž následující generace pracovaly.

Ačkoliv byla Jamnia baštou židovstva, podařilo se přece křesťanství sem vniknouti tak, že akty sněmu nicejského z roku 325 jsou podepsány též zdejším biskupem. Křížáci město znova opevnili a nazvali je Ibelin. Dnes zbyly jen nepatrné stopy bývalého křížáckého kostela ve zdivu mešity zvané El-Kenise, která jest chatrčemi felahů tak obstoupena, že jsem nemohl nalézt vhodného místa, s kterého bych tuto památku byl fotografoval.

Za to jsem si z Jabne přinesl jinou fotografickou památku. Obědvali jsme totiž pod košatou smokvoní, proti které ve vzdálenosti asi 200 kroků byla „bír“, t. j. studna; k té scházely se jak včelky ženy ze všech stran pro vodu. Byl by to hezký obrázek — myslím si — mít skupinku těchto příslušnic zdejšího krásného pohlaví s bílými dlouhými závoji na hlavě — se studnou žentourovou v pozadí. Pravda, ony bílé závoje volají již hlasitě po vodě a mýdle, toho však na fotografii nebude viděti. . . Jak však věc nalíčiti? Co dá mnohdy fotografovi práce, než se podaří skupinu osob malebně rozestaviti, hlavy jejich narovnat! Co si počnu já, který vidím, že všechny dámy jsou obráceny zády k aparátu? Přece však si sestavuji stroj a přemýšlím, jak jim

arabsky řeknu, aby dovolily, bych je směl fotografovati, aby se postavily a obrátily ke mně obličejem. . . Nejdříve dáš nějaké pozdravení — rozumuji — snad aukatkum murabáke ua hamíde (asi tolik, jako naše „dobry den“), pak řekneš: tefaddal alajla (= račte) atd.

Bylo však všechno zbytečno. Sotvaže jedna z bělostných růží jabnijských shlédla fotografický přístroj a mě, že „visíruji“ — vzkřikla „súra“ t. j. obraz, a všechny ihned jako na povel se vzpřímily, obrátily se se zvědavým pohledem a já — stiskl pero a již jsem měl půl tuctu zdejších krás v kasetě. S radostí jsem spěchal s kořistí tak vzácnou do středu našeho tábora.

Lehl jsem si na zem a odpočívaje s opřenou hlavou o pěst pozoroval jsem okolí. Divil jsem se, jak jistě tyto ženy kráčeji s velikým džbánem vody na hlavě, aniž ho rukama přidržují. Jest k tomu ovšem třeba zvláštního cviku. Vzpomínal jsem, že jsem viděl již celé zástupy žen, které nosí na hlavě na veliké ošatce celou spoustu různých předmětů a že kráčeji s touto tíží na temeni s takovou jistotou, s jakou kráčí evropská dáma, nescoucí na hlavě veliký klobouk s pštrosím pérem a s umělými klasy, s hrozny, ptáčky a t. d. . . .

Když se studna uprázdnila, přistoupil jsem k ní, prohlížel a srovnával jsem její zařízení s jinými studnami, které jsem tu na Východě v různých místech již viděl.

V Buréru užívali k čerpání vody dvou párů volů. Nad studnou vznášela se jakási věž, ve které spočíval na dvou ložiskách otáčivý válec. Na něm byla upevněna dvě veliká lana, mající na konci veliký, těžký okov. Na obou koncích válce, přesahujících ložiska a okraje zdi, byla rovněž upevněna dvě lana, z nichž jedno bylo kolem válce ovinuto. Těsně vedle studny byly dvě dráhy, každá asi na 20 metrů dlouhá. Pár volů hnaný na jedné straně odvínoval lano, jež táhl a tím spolu se navínovalo lano na straně druhé. Válec, který se dostal takto do pohybu, vytahoval ze studny jeden okov naplněný vodou a druhý okov prázdný do studny spouštěl. Když byl plný okov nahoře, lidé studnu obsluhující se ho zmocnili a obsah vyli do žlabu, vedoucího do rybníka. Teď přišla řada na druhý pár volů, kteří si na své straně počínali právě tak, jako jejich soudruhové na straně první. Tak čerpána byla voda po několik hodin.

Na jiné vesnici zastávali tuto práci volů dva lidé. Z dálky bylo zajímavé dívat se, kterak táhnouce rameny lano sbíhají po mírném svahu od studny dolů.

Jinde lze pozorovati již větší pokrok. Majít nad studnou ozubené kolo, které uvádí do pohybu vodorovný hřídel, na němž navinuto jest lano s okovem. Kolo samo jest však na hřídeli kolmém, do kola zasazena jest dřevěná tyč, ke které se zapřáhne kůň, velbloud neb osel, ano případně i — člověk. Žentourová tato čerpadla jsou více neb méně dokonalá, podle toho, mají-li na hřídeli jeden neb dva okovy, anebo jestli též dole ve studni druhý hřídel a čerpá-li se voda dřevěnými kapsami, navlečenými na popruhu podobným způsobem, jakým se vynáší u nás hlubidly písek ze dna řeky na loď anebo jakým se při stavbách dopravují cihly z dola do vyšších poschodí („pater noster“).

Studny tyto různých druhů přispívají k malebnosti zdejších krajin právě tak, jako zdobí břehy Nilu v Egyptě primitivní čerpadla, mající podobu našich mýt s tím rozdílem, že na straně, která nemá zatěžkávajícího kamene, připevněn jest čok.

Není třeba proloženým tiskem laskavého čtenáře upozorňovati, že jsme měli — jak obyčejně — i v Jamnii při obědě publikum, které provázelo naše sousto tak daleko, jak vůbec lidskému zraku jest možno. Jednak zvědavost viděti Franky, jednak myšlenka, že by mohli Frankové něco dáti, shromáždila kolem nás jmenovitě mládež. Seděli kolem nás, dřepěli, civěli, do školy naspěch neměli. Jeden z našinců tázal se žertem jednoho chlapce, chce-li pít víno, Chlapec se zamračil a činil kyselý obličej na znamení, že vína pít nebude. Ovšem, vždyť byl muslimem, kterému náboženství pít víno zakazuje.

„Až budeš pašou“ — praví přítel hochovi francouzsky, takže mu nerozumí — „a budeš pozván v Evropě k hostině, nepohrdneš číškou šumícího šampaňského!“

„Jest zvláštní“, obrací se tázavě na prof. Savignaca, „že islam, který zapovídá pít víno, nezakazuje jísti hroznů ani hrozinek. Toť přece jest nedůslednost.“

„Zeptejte se arabského muftakího (právníka). Ten vám věc vyloží, ovšem po arabsku. Povím vám, kterak jeden z nich

(právníků) věc odůvodnil. Vezmeš-li do ruky prach a udeříš-li se jím do obličeje a do prsou, bude tě to boleti? Nikoliv! A když nabereš plnou ruku vody a udeříš se jí do obličeje, bude tě to boleti? Nebude. Vezmeš-li však jednu plnou ruku prachu a druhou vody, uhněteš-li z obého cihlu, necháš-li ji na slunci, až uschne a pak uhoříš jí svůj obličej, bude tě to boleti? Zajisté. Nuže, podobně má se věc se zákonem vína, jež jest směsice z vody, hroznů a cukru.“

„Říká se, že každé přirovnání pokulhává, toto jest však úplně chromé!“

Bylo půldruhé hodiny s poledne, když jsme sbírali, srovnávali a ze země zvedali své těžké, otlučené kosti a svaly, klubouky a biče, a když jsme přivazovali pod sedla churdže. Chvilí na to jsme se již brodili v bahně potoka nahr-Rubínu. U vesnice el-Morár prohlíželi jsme si četné staré hrobky. Ohledávati v Palestině tyto příbytky mrtvých, vytesané do skal, kterých jest tu nesčetné množství v nejrůznějších tvarech, ukládá návštěvníku za povinnost uměti léztí — po čtyřech. Jeť čtverhranný vchod do židovských hrobů (nebyl-li později rozšířen) z pravidla tak malý, že jinak než „po čtyřech“ nelze se dovnitř dostat. Choditi rukama po půdě, která jest poseta množstvím kamenů, i ostrých, sem tam neladně rozházených, není rozhodně turistický požitek. Někteří z našich kollegů měli takřka jakousi vášeň všude každou díru nejmenší proléztí, najíti někde písmeno jedno, dvě, případně i žádné, a tak zasloužiti si rytířské ostruhy. Bylo se těžko zdržeti smíchu, když jsme viděli vylézati otvorem jednoho po druhém a jednoho více zamazaného než druhého. Často se stávalo, že při těchto podzemních expedicích bylo nejednou slyšeti něco, co se navlas podobalo zvuku trahajícího se sukna. Měli jsme příležitosti více než dosti, abychom se vrátili z Palestiny v „chodeckém“, umouněném plášti a roztrhaném, jako onen známý starý rytíř.

„Buďte rád“ — těší kolega svého druha, který na tento plazivý život si stěžuje — „že máme stany, ve kterých každodenně večer schylujeme unavené čelo k odpočinku. Jiní cestovatelé, kteří stanů nemají, jsou nuceni nejednou strávit celou noc v takovémto starém hrobě.“

„A nebojí se?“

„Nesmí se báti.“

„Musí to býti krásná noc a ještě krásnější sny, které člověk sní pod krovem nebožtíků, obklopen jsa snad docela jejich kostmi.“

„Dlouho se dnes zdržovati není možno, poněvadž slunce již zase schyluje ohnivou kšticí k západu a máme ještě kus cesty před sebou.“

„Kde budeme dnes nocovati?“

„Nedaleko arabské osady Akir, čítající asi 1200 obyvatelů, bydlících v nízkých chatrčích, vystavených z vepřovic.“

„Má Akir nějaký historický význam?“

„Anglický cestovatel Robinson dokázal, že tato vesnice chová ve svém jménu vzpomínku na páté spolkové město filistínské Akkaron a že město toto, do kterého byla na čas poslána archa úmluvy Israelitům ukořistěná (1. Král. 5, 6.), stávalo nedaleko jmenované vesnice arabské.“

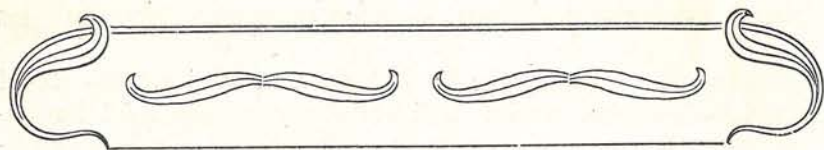
Jeli jsme mlčky dále. Vzpomínal jsem na minulost Akkaronu. Poněvadž patřil do spolku měst filistínských, sdílel s o štěstí i neštěstí se svými druhy, bojoval s nimi, vítězil i podléhal, až konečně podlehl dokonale...

Akkaron se jmenuje poměrně nejméně často z pěti měst filistínských, z čehož lze uzavírati, že byl z nich asi nejmenší; co však ho činilo pověstným, bylo to, že tu stál chrám a věštírna boha Beelzebuba, ke kterému lidé z daleka široka putovali tázati se o radu. Také král severní říše Ochoziáš, když byl se s ním prolomil mřížový plot prvního poschodí jeho paláce v Samaří a když pádem se smrtelně poranil, poslal posly říka jim: „Jděte, ptejte se Beelzebuba, boha akkaronského, pozdravím-li se z této nemoci...“ Anděl pak Hospodinův mluvil k Eliášovi Thesbitskému říka: Vstaň a jdi vstříc poslům krále samařského a díš k nim: Zdaliž není Boha v Israeli, že jdete dotazovati se Beelzebuba, boha akkaronského? Protož toto praví Hospodin: S lůžka, na které jsi se položil, nesejdeš, ale smrtí umřeš... (4. Král., 1, 2. nn.).

Dorazili jsme ke stanům. Hledali jsme nějaké památky po starém Akkaronu. Marně. Slovo Sofoniášovo (2, 4.) dosud jest v platnosti. Místo starého Akakronu jsme spatřili červené moderní taškové střechy židovské kolonie, založené tu r. 1884 baronem Rothschildem. Aby židy upoutal k „vlasti a rodné půdě“, platí každému kolonistovi denně 2 piastry (asi půl koruny).

Poněvadž zanikl palác Beelzebubův, mohli jsme po denní únavě klidně odpočívati a spáti bez obavy, že nás snad Beelzebub probudí ze sna nějakou nepříznivou věštbou. Co tu po Beelzebubovi zůstalo — to byli živočichové, které tento bůh dle názoru starých ve velikém počtu vyráběl — mouchy a komáři, potomci to snad oněch much, které sedávaly na těle svého „pána“. Též by byly rády se usadily na těle, jmenovitě na obličejích našem. Ano, raději sedali na nás, poněvadž z našeho těla mohli vyssátí sladkou krev, kdežto z Beelzebuba nemohli vyssátí ničeho...

KAPITOLA OSMNÁCTÁ. VĚNO CHOTI ŠALOMOUOVY.

Beel-zebub byl bohem slunce, jehož teplé paprsky podporovaly rozvoj hmyzu a hojily rány na lidském těle. Modla tato dávno již zanikla, však slunce vychází a zapadá dále. Dne devátého listopadu zazářilo hned z rána v čarovné kráse nad Akkaronem. Při pohledu na čistou modrou oblohu, nekalenou ani nejmenším mráčkem, v jasů prvních paprsků slunce, které se nám zdá býti mnohem blíže než ve vlasti, poskočí srdce, zapomíná na všechny útrapy cesty minulých dnů a šeptá k pravému Pánu slunce hymnus: „Jam lucis orto sidere“ (Když hvězda světla již vzešla) . . .

Když zazněl roh zvučí nás k snídání, tu pospíchal každý více než kdy před tím. Byl dres na programu tell-Dzezer, nejdůležitější to vlastně bod naší cesty, místo, na které jsme se všichni nejvíce těšili. A proč? Poněvadž na tomto pahorku anglická společnost pro systematické studium Palestiny právě nyní pod vedením inženýra Macalistera provádí velikolepé vykopávky, jejichž výsledky popisuje jmenovaný archeolog v posledních číslech čtvrtletníku „Quarterly Statement“. Viděli jsme cestou již místa anglických vykopávek tell-el Hasi, Zakarja atd., než na těch bylo všecko zase hlínou zaházeno. Tell-Dzezer jest však dosud otevřen, na něm spatříme ještě dělníky při

práci, budeme viděti, jak se kope, jak se archeologické poklady, ukryté hluboko pod zemí, odhalují. Proto jsme pospíchali dnes více se snídáním, vyšvihovali jsme se hbitě do sedel a přáli jsme si, aby dnes aspoň měli koně naše křídla, abychom se k cíli cesty své co nejdříve dostali.

U vesnice Naanech, kde pravděpodobně stávalo město Naama (Jos. 5, 41.) bylo nám jeti přes trať železné dráhy, která vede z Jaffy do Jerusalema. Na okamžik upoutal nás pohled na ženy, které u studny po arabsku praly prádlo. Kus po kuse kladly na jeden kámen a druhým kamenem nemilosrdně do něho bušily, takže ubohé nemilosrdně trpělo za to, že se pošpinilo.

Ostatní čas jsme věnovali úplně vzpomínkám na dějiny města, ke kterému jsme měřili, pokud jsou známy z různých písemných památek.

První písemná památka, na které se nás dochovalo jméno města Gezeru, jest seznam měst, nalézající se na pylonech světově známého chrámu Ammonova v Karnaku v Egyptě, pocházející z dob krále Thutmes-a III. (1501—1447 — XVIII. dynastie).

Koruně egyptské náležel Gezer také za panování Amenofise III. (1415—1380) a IV. (1380—1363), jak vysvítá z dopisů Amarnských. V této sbírce nalézáme totiž tři dopisy „krále“ gezerského, který slul Japachi, ke dvoru egyptskému. V prvním z nich stěžuje si, že kmen Chabiri na něho doráží, že ho povážlivě již obklopil a prosí egyptského krále za pomoc. („Nechť se stará král, můj pán, slunce nebeské, o svoji zemi, neboť zmohli se Chabiri proti nám a nechť vztáhne ruku svoji král, můj pán, na mě a nechť mě vyprostí král můj pán z rukou Chabiri, aby nás nezničili.“) Ve druhém opět žádá za pomoc a upozorňuje krále, že jeho nejmladší bratr vzbouřil se proti němu a spojil se s Chabiri. Ve třetím stěžuje si, že kmen jakýs, zvaný Suti, ho znepokojuje. Kromě toho jmenuje se Gezer ještě v jiných pěti dopisech jmenované korespondence, z čehož jest patrné, že Gezer zaujímal vůdčí roli v této době mezi městy palestinskými. Sloup krále Menefty (z XIX. dynastie) nalezený r. 1896 Flinders Petriem nese rovněž jméno města našeho.

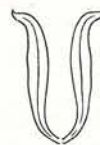
Když Israelité vtrhli do Palestiny, panoval v Gezeru „král“ Horam, který se proti nim spojil s „králem“ Lachiše, začež byl náležitě potrestán. (Jos. 10, 33.; 12, 12.). Při dělení Palestiny dostal se Gezer k údělu pokolení Efraimova (Jos. 16, 3.), které

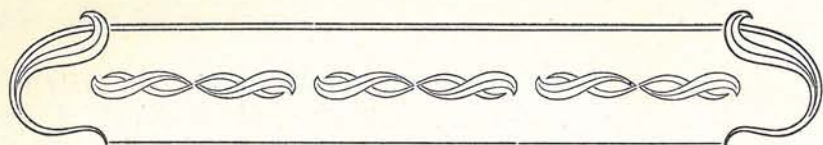
však kananejských obyvatelů nevypudilo, nýbrž spokojeno jsouc s poplatkem, bydlilo zde s nimi pospolu, což nebránilo nikterak, aby se nestal Gezer městem levitským (Jos. 21, 1.; Paral. 6, 67.). Později dostalo se do rukou Filištinů, proti kterým výprava Davidem podniknutá (1. Paral. 20, 4.) neměla trvalých úspěchů, takže vidíme tu Filištinů rozhodovati i za panování jeho syna a nástupce Šalomouna. Bydlili tu tedy společně Filištané, Israelité a Chananejští. Teprve farao, jehož jména Písmo neuvádí, zmocnil se Gezeru, zapálil ho, pobil všechny Kananejce a dal vypálené město za věno své dceři, kterou Šalomoun pojnal za choť.

Šalomoun město znova vybudoval (3. Král. 9, 15.—17.). Pro dobu po Šalomounovi až do Šimona Machabejského neměli jsme do nedávna žádných psaných pramenů. Při vykopávkách na Džezeru nalezeny byly aspoň dvě tabulky hlíněné, popsané assyrskými klínopisy. Pocházejí z polovice sedmého století před Kristem. První z nich obsahuje trhovou smlouvu, kterou se prodává majetek muže LU-ahé. Mezi uvedenými svědky jmenuje se též místodržitel Gezeru Hurvasi. Ze druhé tabulky se zachoval jen nepatrný zlomek; jest to rovněž psaná smlouva. Obě tabulky nasvědčují, že v polovici sedmého století v Gezeru převládal vliv assyrský. Za bojů Židů se Syry zmocnil se Bakchides, vojevůdce seleukovský, Gezeru (r. 160), opevnil ho a uhájil ho po jeden rok. (1. Mach. 9, 52.). Opevnění to však nezabránilo, by se města nezmocnil rekovný Šimon Machabejský, který město znova opevnil a vystavěl v něm pro sebe zámek (1. Mach. 13, 54.; 14, 7.). Gezer byl znám Josefovi Flaviovi, Eusebiovi, sv. Jeronymovi, ano ještě i křižákům. Ačkoliv město bylo tak často v dějinách jmenováno a při této příležitosti často a často určena jeho poloha, ačkoliv Euseb a Jeronym výslovně praví, že za jejich dob Gezer byla vesnice asi čtyři míle na sever od Nikopole (Amuásu), přece až do nedávna (r. 1871) nebylo lze zjistiti, kde vlastně stávalo. Jedni stotožňovali je s Jasurem (nedaleko Jaffy), jiní s el-Kubábem severozápadně od Amuásu.

Zásluha o nalezení místa, kde Gezer stával, přísluší slovutnému francouzskému archeologu Clermont-Ganneau-vi, jenž byl druhdy kancléřem francouzského konsulátu v Jerusalemě. Naleznuv v arabském středověkém dějepisci Mujir-ed-Dinovi zmínku o Džezeru, hledal, hledal, až našel nedaleko pahorku tell

Džezeru tři nápisy dvojjazyčné (hebrejské a řecké) do skály vydlabané, které dle paleografických vlastností pocházely z dob machabejských a které určovaly meze města výslovně jmenovaného — Gezeru. K nim přibyl později podobný nápis, nalezený v tomtéž okolí řiditelem biblické školy v Jerusalemě P. Lagrangem. Těmito nápisy zjištěno, že dnešní pahrbek zvaný tell Džezzer jest místem, na němž stával nade vši pochybnost starý Gezer.

KAPITOLA DEVATENÁCTÁ. NÁVŠTĚVOU U TROGLODYTŮ.

Již stoupáme od jihozápadu na vlastní pahorek, který pne čelo své do výše 250 m nad hladinu moře Středozemního a hledí s výše asi 80 metrů na údolí, která ho věncí. Tell Džezzer má vlastně dva vrcholky: západní a východní, které odlučuje od sebe střední údolí. Na vrcholku západním kyne nám moderní farma se zahradou moruší a o něco dále na nejvyšším bodě bělá se uelí Šech Muhammed Džezary.

Zastavujeme na okamžik a rozhlédáme se vůkol. Dole pod námi na jižním svahu Džezzeru bělá se vesnička Abu Šuše a nad ní vine se od západu k východu cesta, dělící se na jihovýchodním boku pahorku na dvě ramena, z nichž jedno vede směrem severním do vsi El-Kubáb, druhé pak směrem jihovýchodním do Amuásu. Na západ modralo se moře Středozemní v širé dálce omývající Jaffu, sedící uprostřed vonných zelených zahrad. O něco blíže vystupuje na obzor Lydda se svým skvostem — s kostelem sv. Jiří, a ještě blíže trčí k nebesům bílý minaret mešity zvané Džami' el-Abjad, kolem které se choulí jako kuřata kolem matky domky Ramle; od nich se odráží zeleň nedalekéhc háje olivového. Nad krajinou touto, ve které se snoubí modro moře se zelení hájů a zahrad, klene se azurové čisté nebe, které není ani nejmenším mráčkem poskvrněno... Zemský ráj to na pohled... Atmosféra jest tak čistá a světlem paprsků sluneč-

ních tolik prosycena, že se nám zdá býti k moři odtud jen jediný skok...

Již stojíme u farmy s červenou taškovou střechou. Seskakujeme na dvoře s koní, odvazujeme churdže, chystáme zápisníky a bez oddechu plni zvědavosti kráčíme k stanům Macalistrovým, které tu stojí již od 9. června roku 1902. Toho dne se sem přistěhoval a již dne 14. téhož měsíce poprvé zarazil rýč do památné, starobylé půdy, jejíž každá hruda mohla by nám mnoho, mnoho vypravovati o tom, co se v minulosti zde dalo.

Již stojíme ve stanu inženýra Macalistra. Sedí na skládací židli ponořen do svých studií u stolu, který zaujímá střed jeho plátěného obydlí. Na stole lze viděti celou spoustu různých papírů s plány, náčrtky, poznámkami atd. Stranou vítá nás skříň s několika přihrádkami, které naplněny jsou knihami. Podivně se tu krčí pod touto střechou knihovna. Na zemi kolem dokola narovnána jest řada různých předmětů, které lopata Macalistrova vyrvala zapomenutí. Macalister, domácí pán tohoto „domu“, jakmile nás spatřil, ihned vstal, vyšel nám s laskavým úsměvem vstříc, pozdravil nás a ihned se oblékl a byl ochoten vsady nás osobně provésti a všecko vysvětliti. S prof. Savignacem mluví lámanou francouzštinou, s našimi Američany mluví svou mateřštinou — anglicky.

Vycházíme z „pracovny“ Macalistrovy... Všimáme si jeho druhého stanu, v němž bydlí jeho příručí a pokladník a pak třetího stanu, ve kterém stará se kuchtík o žaludek archeologův. Celou tuto šedou, nevelikou kolonii stráží turecký strážník „zábitje“.

Co asi tu kuchař dobrého chystá k jídlu svému pánu?

Strava jeho bývá asi taková, jako byla na cestě strava naše. Skopová s rýží a rýže s kuřetem. Může se státi, že postupem doby archeolog sní všecka kuřata z celého okolí a pak mu ovšem nezbyvá, než sáhnouti ke — konservám. K nim se druží hrozny, fíky, oranže atd.

Jak asi zpříjemňují okolní obyvatelé jeho pobyt zde?

Z počátku bývá poměr mezi osadou neb osadami arabskými a mezi novou plátěnou osadou archeologovou dosti napjatý, který přechází třeba tu a tam v násilné bránění v kopání, takže bývá nutno i zakročiti vojensky. Brzy se však poměr vyjasní a když „páni“ odjíždějí, bývají vyprovázeni od bývalých od-

půrců, kteří nyní docela hlasitě pláčí! K vytvoření tohoto přátelského poměru přispívají značně vzájemné návštěvy mezi „hrobařskou kolonií“ a šejky okolních vsí.

Mijíme obrovské hromady historické hlíny vykopané a sem nanosené, a již stojíme u veliké „šachty“, ve které panuje čilý život... Po prknech vystupují ženy nesoucí v koších na hlavě hlínu, která tu tak dlouho kryla práci starých věků! Hledíme dolů a vidíme zástup dělníků, kteří odkrývají hradní zdi, domky, ulice, cisterny, džbány, hrnce, zbraně, amulety, pečetidla, prsteny, kosti a lebky, které tu hluboko pod zemí dřímaly sen tak dlouhý. Jak mocné to dojmy! Tisíciletá kultura tu mluví k nám! Procházíme bydlištěm bývalých jamníků, alejí posvátných kamenných hranolů, řadou primitivních obětních mísek, vydlabaných do měkkého kamene... Co se dalo tu vše před čtyřmi, pěti tisíci lety?! Zdá se nám, že se tu před naším zrakem přináší zvířata v obět bohům, krev jejich teče, z lidských ňader derou se k nebesům vzdechy... Z hloubky dvacetimetrové zaznívají k nám stony vojáků, kteří tu na hradbách byli smrtelně raněni, z domků, zdajících se mnouti si oko, které již tak dlouho nevidělo světla slunečního, vznášejí se k nám četné bolestné zvuky, které tu bída vyvolala z prsou lidských...

Byl jsem dojmů těmito tak unešen, že jsem se svému kolegovi nepokrytě přiznal: „Věřu, kdybych nebyl nic jiného v Palestině viděl, než tyto odkryté útroby zemské, které tolik mnoho v sobě chovaly, má cesta sem a všechny oběti i útrapy s ní spojené stály by za to...“

Pan Macalister vedl nás nejprve k jeskyním, které považuje za nejstarší bydliště lidská na pahorku.

„Jeskyně tyto“ — vykládá — „tvorí nejhlubší vrstvu mých vykopávek. Jsou buď výhradně dílem přírody, neb jsou původními obyvateli rozšířeny nebo celé do měkkého vápence vytesány.“

„Čím?“

„Nástroje z kamene. Nástroje z kovů jsou v této periodě ještě neznámý.“

„Do které doby kamenné jest položiti tyto obyvatele?“

„Do pozdní doby neolithické, která se končí tu rokem asi 2500 před Kristem, kdy se sem přivalila vlna národa semitského.“

„Oni jamníci nebyli původu semitského?“

„Dle útvaru lebek nebyli. Byla to rasa nevysokých rozměrů, svalnatá a zavalitá, dosahující nejvyšší výšky asi dvou palců a pěti stop (= 1 m 68 cm).

„Jeskyně tyto nejsou stejných rozměrů. Některé mají v průměru třicet, jiné jen dvanáct stop. Vstup nalezal se ve stropě, jímž se sestupovalo dolů po stupních vytesaných do skály.“

„Nenapršelo jim těmito otvory do příbytku?“

„Z pravidla asi vnikal déšť bez překážky dovnitř a tvořil na kamenné podlaze kaluže. V jedné jeskyni nalezl jsem však cisternu, do které se dešťová voda, přicházející dveřmi, sváděla a uchovávala. U několika jiných jeskyní nalezl jsem na povrchu kolem otvoru rýhy, kterými se voda dešťová odváděla.“

„Podobně jako naši mukři nadělali kolem našich stanů rýh, kterými voda, která by byla ve stanu nevídaným hostem, mohla odejít.“

„Byly jeskyně výhradním, výlučným bydlištěm v této periodě?“

„Myslím, že již tito jamníci činili pokusy zřizovati na pahorku, který byl tehdy skálou holou, pokrytou jen v nižších polohách netlustou vrstvou červenavé hlíny, chatrče buď ze dřeva nebo z hlíny. Myslím, že již tito obyvatelé jali se obehnavati tyto chýše proti útoku nepřátelskému náspem z hlíny upěchovaným a případně na zevnější straně vykládaným kameny polními, nehlazenými, kdekoliv nasbíranými.“

„Jaké nářadí bylo nalezeno v jeskyních?“

„Zdá se, že neznali kovů. Nože, šípy, sekery, hroty ke pluhům, srpy a podobné nástroje nalezené byly vešměs z pazourku. Některé z nich jsou jen hrubé, jiné však již dosti dovedně zhotovené.“

„Z čeho byl asi jejich pluh a jaký asi měl tvar?“

„Myslím, že se v celku podobal pluhu dnešního felaha s tím ovšem rozdílem, že kdežto dnešní felah má hrot železný, mívali tito jamníci hrot kamenný. Pluh dřevěný podobně jako rukojeti k srpům a jako jiné předměty ze dřeva a z kůže, ovšem za tak dlouhou dobu, která nás od těchto obyvatelů dělí, zpráchnivěly.“

„Živil se tedy jamníci zdejší polním hospodářstvím! Toť již poměrně dosti pokročilá kultura.“

„Ano, lov nebyl již jediným jejich zaměstnáním. Pěstili také již chov dobytka, znali a chovali ovce, krávy, kozy a vepře a snad již také osly.“

„Hlíněné nádoby nebyly nalezeny?“

„Byly. Jsou velice primitivně hněteny jen rukou sice, některé z nich však jsou již ozdobeny — bílými a červenými čarami. Barvy tyto byly na ně naneseny kameny, z nichž jsem jeden našel.“

„Jiných kamenů jste nenalezl?“

„Nalezl jsem kameny, kterými asi házeli po dravé zvěři nebo po každém nezvaném hosti, který chtěl bez opovězení počtiti je svojí návštěvou. Kromě toho nalezeny byly kameny, kterých se užívalo na krbu.“

„Jak to?“

„Když na př. vypalovali na krbu hlíněné nádoby, potřebovali kamenů, na které by nádoby ty postavili. Kamenů potřebovali též při pečení masa. Do jamky, vydlážděné kameny, nakládalo se několik jiných kamenů, velikých asi jako pěst, načež se rozdělal plamen. Když dohořel, byla jamka vyprázdněna a do ní se na rozpálené kameny kladlo maso a čekalo se, až se opeče.“

„Byl tedy vstup do jeskyně zároveň komínem.“

„Podobně jako tomu jest dosud u venkovanů v Palestině. Podobně také byla jeskyně začazena, jako se tmí dnes světnice felahova.“

„Jakou péci věnovali asi mrtvým?“

„Nalezl jsem jednu jeskyni, která jest jinak podobná ostatním, liší se však od nich zvláštní pecí. Když jsme jeskyni tuto otevřeli, našel jsem pod pecí veliké spousty zvápenatělého popela. Vůbec celá půda jeskyně byla pokryta popelem ze spálených lidských mrtvol. V tomto popelí našel jsem střepiny z různých primitivních nádob praobyvatelů tohoto pahorku. Myslím, že jeskyně tato byla jakýmsi krematoriem a že zde v době této panoval všeobecný zvyk spalovati mrtvol. V tom vidím důkaz též, že zdejší jamníci nepatřili k Semitům, kteří své mrtvé pochovávali a k spalování jevíli veliký odpor.“

„Nesouhlasím“ — šeptá mi kolega — s touto hypotézou. Jest zajisté příliš odvážno, z jediného tohoto zjevu uzavírat na zvyk všeobecně rozšířený.“

„Ze střepin nádob zde nalezených mám za to, že i tito jamníci, domnívajíce se, že zemřelý vede život po smrti, dávali mu do hrobu různé životní potřeby — zvyk to, který byl u starých národů tolik rozšířen a který se vyvinul jmenovitě u Egypťanů... Nalezl jsem tu také amulet, z čehož uzavírám, že nespalovali troglodyté zdejší snad jen kosti nebožtíkův, nýbrž jejich celé tělo.“

„Nejvíce asi bude pány zajímati, jakého náboženství byli tito lidé. Vizte tyto důlky do skály! Jest jich něco přes osmdesát. Podobají se miskám, některé mají tvar podkovovitý. Některé jsou mělké, jiné zase hlubší. Pozoruhodno jest, že jsou tyto důlky ve stropě dvou velikých jeskyní. Do jedné z nich, uměle vydlabané ve skále, vedly shora schody. Uvnitř byla rozdělena příčnou zdí na dvě místnosti. Zde asi konali kouzelníci a „lékaři“ v tajnosti své práce. Zde asi byla jakási věštitna.“

„Toť zase příliš směle! Z jeskyně oddělené příčnou stěnou hned učiniti věštitnu!“ šeptá mi zase soused...

„Druhá jeskyně, nepravidelná a nízká, má nahoře nad stropem prohlubeň, která jest stružkou s jeskyní spojena. V prohlubni asi leželo obětované zvíře, jehož krev tekla jmenovanou stružkou dolů do jeskyně. Myslím, že byla jeskyně tato považována za sídlo pozemských bohů, jimž byla obětována krev nahromaděná v oněch důlcích a stékající stružkou do vnitra jeskyně. V jeskyni této našel jsem množství kostí z vepřů, které tu asi jamníci obětovali svým bohům; tím si vysvětlují odpor Semitů k tomuto zvířeti, kteří později přišli a jamníky tyto vyhubili.“ (3. Mojž. 11, 7.; Is. 65, 4.; 66, 3.).

„Stojíme tedy na místě svatyně troglodytů?“

„Ano.“

„Jak velikých rozměrů byla celá její plocha asi?“

„Plocha měří — jak vidíte od severu k jihu něco více než 27 m a od východu k západu o něco více než 24 m. Obnáší tedy celá plocha 670 čtverečných metrů.“

„Jakých rozměrů jsou ony mísky?“

„Největší mají v průměru 1 m 85 cm, ano tato jedna je docela půltřetího m. Hluboká jest 23 cm. Nejmenší mají v průměru jen 15 cm a jsou hluboky jen 12 cm.“

Zatím čas pokročil, žaludek se začal hlásit ke svým právům. Poděkovavše svému vzácnému průvodčímu, slíbili jsme,

že až se poněkud občerstvíme, přijdeme zase, aby nás provedl po vykopávkách dále. Cestou se rozvířil živý spor o povaze oněch důlků ve „střeše“ dvou velikých jeskyní.

„Myslím, že náboženský ráz těchto důlkovitých mísek není tak jist, jak Macalister tvrdí. Vždyť se nalezá něco podobného nejen zde v Palestině, nýbrž i v jiných četných zemích!“

„Byť by se vyskytovalo něco podobného i v jiných zemích, neplyne ze zjevu toho, že tyto mísky zde v Palestině neměly náboženského významu.“

„Jest jisto, že jsou uměle do skály vytesány?“

„U většiny jest věc jistá.“

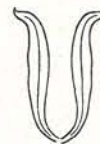
„Mohly však sloužiti také jiným účelům. Na př. mohly býti do nich zapouštěny sloupy, mohly sloužiti k napájení dobytka, mohly to býti primitivní lisy k lisování olivového oleje neb vína a pod.“

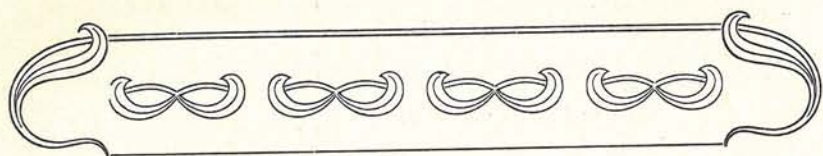
„Dlužno však jest uvážit, že podobné zařízení, t. j. množství dolíků bylo nalezeno na jiných starých bydlíštích lidských a to rovněž ve „střeše“ jeskyní. Tak na př. na pahorku tell Džejdejde na ploše dlouhé 48 m a široké 36 m nalezeno bylo asi 100 podobných místek. Na Karmelu nalezena byla jeskyně Karnifet el-uásit, jejíž strop byl též pokryt podobnými prohlubněmi. Totéž lze říci o jeskyních na pahrbku tel Sandahanne. Zvláštní však pozornost zasluhuje pahrbek Megiddo. Na severním jeho terase našel Schumacher dvě plochy na skále, které jsou umělým žlabem od sebe a od ostatní skály tak odděleny a vyvýšeny, že hned na první pohled působí na nás dojmem velikého archaického oltáře. Obě plochy jsou posety prohlubněmi, na vlas podobajícími se prohlubním, které jsme dnes viděli zde; otvor jeden, široký 70 cm, vede do jeskyně právě zas tak, jako zde. Shrneme-li vše, vidíme, že nelze těmto plochám s miskami nad jeskyněmi upírati náboženského významu. Můžeme právem tvrditi, že jsme dnes viděli svatyni troglodytů, která jest více než půlčtvrta tisíce let stará...“

Vrátivše se do farmy uložili jsme se do chládku její chodby a — obědvali jsme. Hlídač farmy i jeho žena, která uměla docela několik slov vlašských, snažili se nás pohostiti anebo aspoň pro nás učiniti vše možné.

„Tutto fresco“, volala házejíc nám do klína čerstvě pečené arabské „chleby“. Vzal jsem několik soust do úst a mezitím,

co jsem kousal, prohlížel jsem si otevřenými dveřmi kuchyni. Měla sice již kamna podobná našim — kus to již pokroku v zdejších krajinách. Byla však přece jen začazena tak, jakoby komínu neměla. Že míti kuchyň takto černou, není pro hospodyň ctí a že by se mohla také jednou za čas vybiliti — to naši hostitelku snad ještě nikdy ani ve snu nenapadlo. Jak dlouho tu bude tato čern ještě žiti? Dosáhne asi ctihodného stáří! Ostatně černá káva, kterou nám paní uvařila, chutnala nám tak, jako by byla uvařena v nejbělejší, nejčistší, včera vybilené místnosti. Chutnala nám tím více, poněvadž jsme tohoto teplého přídávku po obědě již po celou řadu dní neokusili.

KAPITOLA DVACÁTÁ. V KANANEJSKÉ SVATYNI.

Rozloučivše se s kamennou dlažbou síně, která nás mile chladila, vrátili jsme se k panu Macalisterovi, abychom pokračovali v další prohlídce vykopávek . . .

„Zkazte všechna místa, na kterých ctili pohané . . . bohy své na horách vysokých a na pahrbcích a pod každým stromem zeleným. Zbořte oltáře jejich, polávejte jejich „masseby“, spalte jejich „ašery“, a modly ztroskotejte . . . Neučiníte tak Hospodinu Bohu vašemu; ale na místo, kteréž vyvolí Hospodin, . . . aby bydlil na něm, choditi budete a obětovati budete na místě tom oběti zápalné . . .“ Tak asi velel zákon Israelitům (5. Mojž. 12, 2nn.). Jim však se bohoslužba Kana-neů, konaná na „výšinách“, tak zalíbila a takovým kouzlem je přitahovala, že nejen nedbali zákona, který jim velel vyple-niti svatyně tyto, nýbrž rádi se účastnili bohoslužby prokazo-vané různým „pánům“ — baalům. Ano i sami stavěli si na vyvýšených místech (bamóth) podobné svatyně i tu, když již na hoře Moria se zvedal k nebesům nádherný chrám Šalomou-nův. Proroci brojili energicky proti této zvrácené bohoslužbě, bohužel však ne s žádoucím úspěchem. Jak asi vypadala takováto svatyně, která srdce Israelitů tolik vábila? Macalistrovi se poštěstilo zde odkrýti aspoň značné zbytky takovéto kananej-

ské „bámy“. Již stojíme na její půdě posvátné. Co nás nejvíce poutá a co na nás působí mocným, hlubokým dojmem, jest — řada vysokých balvanů z jednoho kusu — monolithů, které tu dosud trčí k modré obloze . . . Některé z nich aspoň tu stojí již čtyři tisíce let!

„Račte si všimnouti, pánové“ — vykládá ředitel zdejších vykopávek, „že všechny tyto masseby tu stojí v řadě skorem přímočarné, táhnoucí se od severu k jihu. Jen uprostřed jest pozorovati jakýsi nepatrný záhyb směrem k západu a pak památník osmý jest poněkud ze řady posunut na západ.“

„Pozoruji, že jich dosud stojí osm. Myslím však“ — dotazuje se kolega — „že jich bylo původně více.“

„Před prvním pomníkem — počítám a čísluji je dle řady od jihu k severu — našel jsem jeden zvrácený, za sedmým a osmým našel jsem po jednom zkomoleném spodku, pahejlu, takže v celku tu stálo sloupů takovýchto jedenácte. O dvanáctém sloupu, který by si stoupeni theorie astrálně-mythické přáli, aby dostali počet souhvězdí ve zvířetníku — nemůže býti řeči.“

„Jak dlouhá jest tato řada?“

„Měříme-li délku zděné plošiny, na které sloupy stojí, pak jest říci, že obnáší asi třicet metrů; mezery však mezi jednotlivými sloupy — jak vidíte — nejsou stejny.“

„Račte nám, prosím, udati jejich rozměry!“

„První, nejjihnější (I.) měří ve výši 3 m 10 cm, v šíři 1 m 40 cm, v tloušťce pak 76 cm, takže ho mohou jen čtyři muži obejmouti. Spodek jeho jest zapuštěn skoro půl metru do zděné plošiny. Na temeni podél tloušťky jest pozorovati zářez uprostřed, takže vznikají na tomto obrovském hranolu dva nestejně rohy. Na boku západním na horní části nedaleko oněch rohů jest vyhloubena prohlubeň. Sloup druhý (II.), vzdálený od prvního 2 m 16 cm, jest značně menší. Jest vysoký jen 1 m 65 cm, široký jen 35 cm a tlustý 53 cm. Jest pozoruhodno, že kolem tohoto kamene není pozorovati zděné plošiny. Pata tohoto hranolu tkví ve vrstvě úlomků kamenů 90 cm nad skálou. Nejmenší tato masseba poutá naši pozornost tím, že jest na temeni uhlazena. Uhlazení toto vykládám si tak, že vzniklo častým líbáním tohoto kamene, který byl považován za posvátný, ano ze všech zde stojících za nejsvětější.“

„Myslím však, že mohla tato místa hladká vzniknouti také tím, že býval při bohoslužbě kámen tento pomazáván často lidskou rukou, namočenou buď v oleji nebo v obětné krvi.“

„Strana obrácená k západu má dvě prohlubně; zdá se pak, že i protější strana měla dvě podobné jamky, které však zub času zničil tak, že lze jen nepatrné stopy jejich pozorovati. Kámen třetí pne se do výše skorem tři metrů; podobá se velice kameni I., jest 1 m 52 cm široký a 61 cm tlustý. Na straně západní zeje okrouhlá prohlubeň. Kámen čtvrtý jest skorem týchž rozměrů jako jeho soused, liší se však od něho tím, že má tvar spíše kuželovitý. Myslím, že to byl phallus. Kámen pátý a šestý, které jsou menší, než kámen první, nepoutají daleko naši pozornost tak, jako kámen sedmý, který utrpěl mnoho, bohužel, zvětráním. Na první pohled jest patrné, že není lámán v lomech zdejších, tak jako všechny ostatní sloupy, nýbrž jinde. Mám za to, že pochází z lomů jeruzalemských. Dr. Blanckenhorn, na ten čas nejlepší znatel geologie palestinské, sdílí se se mnou o tuto domněnku. Všimněte si, pánové, že na západním boku jest pozorovati rýhu, táhnoucí se shora dolů, hlubokou místy tři až čtyři cm. Myslím, že kámen tento stával původně na bémě (výšíně) Jebusitů v Jerusalemě, odtud pak že byl Gezerity jako posvátná válečná kořist a trofej odvláčen sem; ona rýha byla utvořena pro lano, kterým kámen byl ovázán a za které byl vlečen.“

„Myslíte, že se válečné trofeje stavěly již tehdy do svatyní, jako později se zavěšovaly ukořistěné prapory do kostelů?“

„Proč ne? Zvláštních zbrojnic, jakou vidíte v Berlíně, v tehdejších dobách nebylo. Nemenší pozornosti zasluhuje kámen osmý. Jest zapuštěn na rozdíl od všech svých kolegů do zvláštní čtverhranné prohlubně do kamene vytesané, co nasvědčuje tomu, že představoval boha Priapa. Na straně západní má dvě prohlubně v průměru asi 10 cm.“

„Jak široká byla plošina zděná, do které byla většina masseb zapuštěna?“

„Průměrně asi pětiletého metru jest široká a asi 30 cm vyčníká nad skálu, na kterou jest položena. Podobné řady masseb nalezl Sellin na Taanneku, rovněž Schumacher nalezl kameny takové, takže právem lze říci, že patřily k podstatě kananejské svatyně. Zákon (5. Mojž. 16, 22.) dle hebrejského znění zakazo-

val Israelitům stavěti podobné kameny vedle oltáře Hospodino-
nova. Druhou složkou, která patřila k podstatě svatyně kananejské byla — ašera, t. j. kmen stromu okleštěný, pak dřevěný kůl neb sloup.“

„Myslím, že mohlo býti více takovýchto ašer ve svatyni. Bylo-li jich více, pak představovaly jakýsi posvátný háj, v jehož stínu staří rádi se modlívali k svému božstvu.“

„Připouštím. Jak známo, některé biblické překlady převádějí slovo „ašera“ slovem „háj“, čímž vzniká tu a tam nedorozumění. Vzpomínáme tu bezděky na zprávu (Soudc. 6, 25.), že Gedeon zbortil oltář Baalův, a ašeru, která u něho stála, a o zsek a l. Takovouto nějakou ašeru dřevěnou najíti se mi sice nepoštěstilo, snad proto, že byla dřevěná a proto byla buď záhy spálena nebo snad shnila. Jisto jest však, že tu někde takovýto kmen neb kůl stával. Kde, jest mi těžko říci. Dříve jsem se domníval, že tento kámen, ležící na západ od sloupu V. a VI., jest či byl podstavec, do kterého byla dřevěná ašera zapuštěna. Kámen ten má tvar veliké kostky. Jest dlouhý 1 m 855 mm, široký 1 m 525 mm a vysoký 763 mm. Uprostřed horní plochy jest vyhloubána prohlubeň hluboká 407 mm, jejíž okraje měří 865 : 585 mm. Hrany vnější jsou dosud velice ostré, jen tu a tam poněkud otupeny. Stěny prohlubně jsou nepřilíš pečlivě pracovány. Nikde nepozoroval jsem ani nejmenší stopy kouře aniž čeho jiného, co by mi mohlo aspoň poněkud rozřešiti hádanku, jaký účel vlastně kámen tento měl. Dříve jsem se domníval, že se do prohlubně oné zapouštěla ašera, nyní však se mi zdá, že jest ona prohlubeň příliš veliká, než aby byla mohla sloužiti k tomuto účelu. Spíše se proto kloním k náhledu, že kámen tento jest — posvátné umyvadlo. Jest známo, že u Semitů od dob nejstarších až do dnešních Arabů vládlo přesvědčení, že ten, kdo se chce účastniti bohoslužby, jest povinen dříve se umyti a tak spláchnouti se sebe bohoslužebnou nečistotou. Podobné umyvadlo nalezl právě před nedávnem prof. Flinders-Petrie v semitské svatyni na poloostrově Sinajském na místě, jež sluje Sarabil el-Chadym. Umyvadlo toto má značně širší okraj než nádržka, kterou odkryl Petrie. Snadže byl proto tak široký, aby se mohl člověk naň pohodlně posaditi a umyti si nohy.“

„Nemohl by to býti oltář?“

„Pravda, otázka tato jest zcela přirozená; já však o oltáři mám jiné mínění. Myslím, že oltáře v dobách nejstarších byly tvořeny buď z nahromaděných meších kamenů anebo z násypu prsti, hlíny. V 2. Mojž. (20, 24.) čteme rozkaz, by Israelité, dokud nebudou míti pevného oltáře, hotovili oltář — ze země. Tomu-li tak, vysvětlíme si snadno, proč nebyl nalezen zde žádný oltář. Hromada kamení neb násyp hlíny právě tak snadno jako se urobí, zase zmizí.“

„Prof. Sellin našel však na Taanneku oltář. Myslíte, že jest z doby Kananeů?“

„Ano, jest to jeden z nejzajímavějších nálezů. Hmota však, z jaké byl uroben — pálená hlína — náhled můj jen potvrzuje. V nepatrné vzdálenosti na jih od řady sloupů našel jsem vrstvu vypálené hlíny, dlouhou asi 11 angl. stop. Tato massa byla tak tvrdá, že bylo možno jen s největší námahou kopáči ji rozkopati. Co mě velice překvapilo — bylo množství značně poškozených lidských lebek, pochovaných do této massy. Myslím, že snad tato hlína byla zbytek starého oltáře. Ke kananejské zdejší svatyni patřila také posvátná jeskyně, kterou jsem našel na východ od řady masseb. Snad bylo místo toto zvoleno za svatyni právě proto, poněvadž byla zde z dob pradávných jeskyně, kterou považovali zdejší obyvatelé za bydliště božstva. Podzemní tato svatyně záležela původně ve dvou jeskyních, které byly od sebe odděleny silnou zdí a z nichž každá měla svůj zvláštní vchod. Když jsem dal tyto jeskyně odhaliti, tu jsem shledal, že vchod k jedné byl z vnitřku zatarasen velmi pečlivě navalenými kameny. Shledal jsem dále, že byly později jeskyně spojeny úzkou a těsnou chodbou, uprostřed lomenou, kterou mohl člověk jen s největší obtíží prolézt. Uzavřena byla — myslím — jeskyně jedna proto, poněvadž byla pro obyčejného smrtelníka považována za nepřístupnou. Uměle spojena byla proto, aby přece aspoň někdo z kněží bohů zde ctěných mohl se do ní prodrati a odtud otvorem dávatí zvědavým jménem bohů posvátné odpovědi. Celé zařízení působí dojem, že jsme tu na místech staré věštírny. Na východ od posvátné jeskyně našel jsem jámu, jakousi cisternu a v ní veliké množství kostí lidských, kravských, ovčích a jeleních. Bylo to patrně smetiště, do kterého se házely různé zbytky z obětí. Zdá se, že tato jáma nebyla již v obvodě svatyně, nýbrž vedle ní.“

„Jak, myslíte, byla veliká plocha zdejší svatyně? Nalezl jste nějaké zdi, nějakou ohradu?“

„Pevné ohrady jsem sice nenalezl, mohu však přece míti za to, že celá svatyně byla dlouhá asi padesát metrů od severu k jihu, široká pak od východu k západu asi třicet metrů. Ostatně později, kdy se obyvatelstvo Gezeru rozmnožilo a bylo sta-

Zbytky „bámy“ kananejské.

rati se o nová bydliště lidská, byly nové domky stavěny na okraji svatyně a tak její rozloha zmenšena.“

„Písmo praví, že kult bohů na výšinách býval provázen smilstvem. Lze něčím z vykopávek toto tvrzení doložit?“

„Ano! Nepřihlížíme-li ani ke tvarům některých sloupů, stačí poukázati na řadu četných figurek a votivních tabulek, které jsem tu našel a které jsou takového rázu, že nelze ani v nejmenším pochybovati o tom, že tu bývaly konány právě

orgie. Tyto orgie — myslím — sem táhly Israelity více, než baalové!“

„Prorok Isaiáš (57, 5.) praví, že bývaly malé dítky usmrčovány na výšinách. Lze i toho vykopávkami doložit?“

„O pravdivosti toho podávají nám vykopávky skvělý důkaz. V posvátné půdě zdejšího kananejského chrámu nalezl jsem tak veliké množství novorozených dítek, pohřbených ve džbánech zvláštního tvaru, že možno celou tuto půdu nazvat právem hřbitovem malých dítek, obětovaných tu bohům Kananeů. Na západ od posledního památníku nalezl jsem velikou kulatou jámu, naplněnou různými drobnými předměty, mezi nimiž zvlášť nás poutal — měděný had! Skoro bych mohl říci, že tu máme jakýsi obraz, jaký tvar měl asi onen had, který nám utkvěl v paměti z vypravování o putování Israelitů po poušti. Ještě větší význam má pro nás množství hlíněných „astart“, které jsem tu nalezl. Můžeme si nyní dobře představit, jak tato modla, o které Písmo mluví, vypadala.“

„U četných starých národů panoval zvyk při kladení základů k novému domu neb městu přinášeti člověka za obět a vzdít ho do zdiva, patrně proto, aby si tak usmířili bohy a získali si jejich přízeň pro nové bydliště. Lze na základě vykopávek dokázat, že podobný zvyk panoval i u Kananeů?“

„Myslím, že jak moje objevy na tomto pahrbku, tak objevy Sellinovy na Taanneku a Schumacherovv na Mutesselimu dokazují, že byly takovéto oběti u Kananeů v obyčeji.“

„Dle čeho tak soudíte?“

„V četných případech byly nalezeny pod domy u bran městských kostry dětí, obyčejně zavřených do hlíněných džbánů, které nedovolují pochybovat o tom, že zde za živa byly zadrženy. Byly jim do jejich rakve — do džbánu — dány znaky oběti — lampa, symbol to obětního ohně a malá hlíněná nádoba, obsahující patrně krev. — A nyní zavedu pány k městským zdem, které jsem odkopal.“

Šli jsme.

„Město Gezer“ — pokračuje Macalister — „bylo obehnáno dvěma zdmi: jednou vnitřní a druhou vnější. Zeď vnitřní jest starší, sahá do doby, kdy Israelité nebyli v Palestině ještě. Zajímáti bude pány mnohem více druhá, delší zeď, která byla zbudována později, kdy se obyvatelstvo zdejší rozmnožilo — my-

slím v polovici století patnáctého před Kristem, tedy v době, kdy Israel přitřhl sem. Zeď tato jest sice nyní již značně sesutá, působí však dosud na nás mohutným dojmem. Její základy, které se zachovaly, jsou na některých místech vysoké 10—14 angl. stop. Přimysleme si k tomuto spodku pokračování vysoké, představme si, jaký dojem činil pohled na nepřitele, patřícího na opevněné město z dola, z roviny trčící na pahorku a uznáme, že se bylo nepříteli domnívati, že pevnost jest nedobytna. Viděli-li vyzvědači Mojžíšovi, kteří byli zvyklí na život ve stanech, k nimž ze všech stran byl volný přístup, viděli-li také tuto hradbou, pak si snadno představíme, jakou hrůzou byli naplněni při myšlence, že jim bude města toho — dobývat. Hrůza jejich musila stoupati, jestliže měřili tloušťku oné zdi. Zeď jest 14 stop tlustá a když byla v dobrém stavu, mohly dva vozy zcela pohodlně vedle sebe po ní jeti.“

„Nenalezl jste žádných stop po opevnění města Šalomounem, jak vypravuje 3. Král. (2, 17.)?“

„Nalezl jsem na této zdi v celku třicet věží, dle technického provedení, poukazujících na dobu pozdější než doba, ve které postavena byla zeď; tyto věže považuji za dílo Šalomounovo. Tutéž stavitelskou techniku lze pozorovati zde na tomto kusu zdi. Věc si vykládám tak, že farao při dobytí Gezeru učinil do zdi průlom, který pak Šalomoun zase vyplnil; poněvadž stavěli jak ony věže, tak zeď, která vyplňovala onen průlom, tíž stavitelé, vysvětlujeme si stejnou techniku v obou stavbách.“

„A což z dob Machabejských nenalezl jste ničeho? 1. Mach. (2, 52.) vypravuje totiž, že syrský vojevůdce Bakchides Gezer znovu opevnil.“

„Vykopal jsem šest velikých bašt, pocházejících z této doby, bašt, které uzavíraly starší věže a které značně přispěly k nedobytnosti města. Co bude pány však více poutati, jest tato stavba z dob Machabejských: hrad Šimona Machabejského.“

„Jest jisto, že jsou kameny tyto zbytkem ze hradu jmenovaného hrdiny?“

„Jest na výsost zajímavo, jak jsem této jistoty nabyl a vůbec jak jsem k odkrytí této památky došel. V létě r. 1904 byli jsme zaměstnáni vykopáváním pohřebišť, která se vinou kolem našeho pahorku. Ustanovil jsem zvláštní odměny, premie pro dělníky, kteří něco cenného naleznou a oznámí. Šobečtí, zisku-

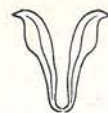
chtíví lidé tito oznamovali sice nalezené předměty, přece však mě chtěli klamati. Některé věci oznámili mi ihned, jiné však podrželi nějaký čas u sebe a pak teprv mi je odvedli.“

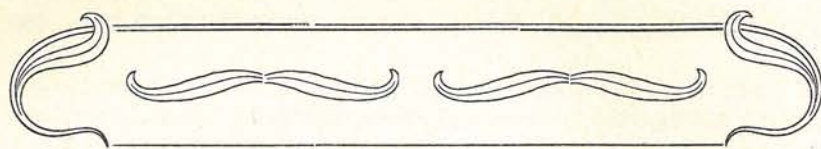
„Jaký prospěch mohli z toho mítí?“

„Stalo se totiž, že některý den našli mnoho kusů, za které odměnu dostali, jiný den pak málo nebo i ničeho; chtějíce tedy si utvořiti z premii stálý denní příjem, odváděli ve dny, kdy nového nic nenalezli, věci, které byli našli již dříve a které byli u sebe podrželi. Klamání toto oloupilo nalezené předměty o jejich vědeckou cenu, poněvadž jsem nevěděl, kdy, na kterém místě a ve které vrstvě byly vlastně nalezeny. Podvod ten nemohl jsem ovšem trpěti. Co ale činiti? Propustiti je z práce? Byl bych býval nucen najímati nové dělníky a znova je učiti, jak jest kopati, práce to ne snadná. Tito měli již výcvik v kopání. Učinil jsem tedy jiné opatření. Utvořil jsem z dělníků, kteří mě oklamali, zvláštní oddíl trestanecký a tomu jsem uložil odkrývati dále městské zdi, práce to, při které se nedalo očekávati, že najdou drobné předměty, za které by jim příslušela premie. Když jsme sledovali jižní zeď od východu k západu, narazili jsme na mezeru. Jak ji vysvětliti? Stála tu brána, či byla tu zeď až do základů vyvrácena? Jedno ani druhé mě neupokojovalo. Dal jsem rozkaz sledovati zeď z protější strany, od západu k východu, a hle — brzy našli jsme zase mezeru podobnou. Shledal jsem, že uprostřed jižní zdi v šíři asi 300 stop není stopy po městské zdi. Další kopání ukázalo nám, že tu byly dvě protilehlé brány a palác (mezi oněmi mezerami) stavěný z kvádrů, dle všeho z doby machabejské. Myslil jsem si, že jest to palác Šimona Machabejského, o němž mluví 1. Mach. (13, 48.). Dříve jsem se domníval, že jest to snad zbytek z hradu, který tu postavili křižáci. Čím dále jsem přemýšlel, tím méně se mi však zdál tento náhled pravděpodobným a tím více jsem se chýlil k mínění, že tu mám příbytek velikého reka machabejského. V domnění tom mě upevňovala vyvýšenina, stojící hned naproti citadelle Šimonově, na které patrně upevnil rek své berany, kterými učinil do zdi průlom. Dobyv města, dal v šíři 300 angl. stop úplně odkliditi městské zdi a na místě tom postaviti opevněný svůj byt. Mínění mé ovšem bylo pouhou hypotesou a nyní mi šlo jen o to, abych novými důkazy domněnku, že mám před sebou zámek Šimona Machabejského povýšil na pravdu jistou. Vyšetřo-

val jsem tedy celý zbytek paláce, prohledal jsem komoru za komorou, nikde však ničehož nenalezl, poněvadž dříve, než byl ztroskotán, byl dokonale vyloupen. Konečně zpozorovala jedna dívka, která byla zaměstnána odnášením hlíny v koši, že na malé hromádce nedaleko zevnější zdi leží kámen, popsaný jakýmsi klikyháky. Přinesla mi ho a já jsem ihned poznal, že jest to nápis řecký, psaný ovšem velice nedbale kursivou. Po dlouhé námaze podařilo se mi nápis rozřešiti. Zněl: „Pampras (praví): Ať oheň palác Šimonův pohltí!“ Heuréka! Toho jsem potřeboval! Pampras, nepřítel Šimona, který Gezeru dobyl a od model a pohanské bohoslužby ho očistil, vzplanuv hněvem proti němu, chtěl se mu pomstíti. Myslil, že svolá pomstu na jeho hlavu nejlépe, když na kámen ve zdi jeho hradu napíše kletbu — aby oheň dům jeho pohltil. — Při dalším prohledávání paláce Šimonova našli jsme těchto sedm kabin s bassiny ke koupání, ano i kamna k ohřívání vody. Podlaha byla všude cementová. Těmito rourami odtékala opotřebovaná voda . . .“

Poděkovali jsme panu Macalistrovi za jeho vzácnou ochotu, se kterou nás provázal, vše vysvětloval, dovolení dal k fotografování a srdečně jsme se s ním rozloučili. Šli jsme nyní prohlédnouti si hroby, které tu Macalister byl otevřel.

KAPITOLA DVACÁTÁPRVÁ. V ŘÍŠI MRTVÝCH.

Náhradou za ztrátu, kterou jsme utrpěli odloučením se od Macalistra, byli nám Lagrange a Vincent, kteří nám přijeli z Jerusalema až sem naproti. Zajásali jsme, když jsme je z dálky zočili, a jásalí jsme ještě více, když jsme je měli již ve svém středu. Nyní půjdou studovati novinky, které se při vykopávkách udály od poslední jejich návštěvy, a my zatím budeme ohledávati příbytky mrtvých. Večer se však zase sejdem a pojedeme společně do Amuásu a následujícího dne domů, do Jerusalema. Naskytne se nám tedy příležitost slyšeti jejich náhledy o různých věcech, které jsme ve svatyni kananejské viděli.

Teď však ke hrobům a případně i do hrobů!

„Macalistrovi přísluší zásluha“, poznamenává náš vůdce, že první odkryl roušku, která kryla záhadu, jak Kananeové pohřbívali své mrtvé.“

„Což při dřívějších vykopávkách nebyly žádné jejich hroby nalezeny?“

„Při vykopávkách na pahrbku Hasi nalezl sice Flinders jihozápadně od hradu velikou řadu hlíněných džbánů kolmo stojících, naplněných bílým pískem a tu a tam kostmi. Flinders nevěnoval jim veliké pozornosti, domnívaje se, že to jsou vesměs kosti zvířat v těchto místech kdysi obětovaných. Podobně Bliss,

ačkoliv nalezl podobné džbány a v jednom z nich docela dětský náramek, nevěnoval objevu tomu větší pozornosti. Teprve Macalister jal se otázkou tou podrobněji se obíratí. Mohli bychom začítí s onou jeskyní, ve které pohřbívali svého času předkananejsí obyvatelé (troglodyté) své mrtvé. Kananeové jednoduše použili této jeskyně za svůj hřbitov, za svoji hrobku. Stačilo jí jen adaptovati. Aby nemohla divoká zvěř vniknouti do vnitř a pochutnati si na mrtvole, byl stupňovitý přístup zazděn, svrchu pak na stropě jeskyně byl vydlabán otvor, kterým se mrtvoly dolů spouštěly. Kostry lidské, zde nalezené, měřily průměrně 1 m 67 cm — důkaz to, že tato rassa byla větší, než rassa obyvatelů předcházejících.“

„Jak se kladly mrtvoly?“

„Kladly se podél stěny na zem s koleny skrčenými. Některé mrtvoly byly ověnceny zvláštním kruhem, sestaveným z kamenů; byly to snad osobnosti, které za živa nějakým způsobem vynikaly.“

„Byly tu nalezeny také hlíněné nádoby s pokrmy?“

„Pokrmy tu sice již nebyly, ovšem však nádoby, které druhdy pokrmy a nápoji naplněny byly.“

Šli jsme dále. Prof. Savignac chystal si magnesium, by mohl fotografovati vnitřek některých jiných hrobů, ku kterým jsme se blížili.

„Zde“ — upozorňuje nás — „vidíte, pánové, skorem model st u d ň o v í t é h r o b k y z dob, kdy tu pány bývali Kananeové. Spustíme se dolů.“

Kladli jsme nohy do malých výklenků, umístěných na kolmé stěně prohlubně, až jsme dostali na dno. Po břiše lezli jsme pak nízkým otvorem do vlastní hrobové komory. Bylo tu nevolno. Prof. Savignac nařídil fotografický stroj a zapálil malou hromádku magnesia. Plamen, který vyšlehl, ozářil nám nepravidelné stěny kobky. Půda byla v celku vodorovná a strop měl tvar elipsovité. Kolega Breen jal se ihned měřiti. Shledal, že jest kobka tato 3 m 42 cm dlouhá, 2 m 52 cm široká a nejvyšší výška její že obnáší 1 m 98 cm.

„Jak tu asi mrtvoly ležely?“

„Skrčení jsouce odpočívali tu nebožtíci ležíce na pravém boku s tváří obrácenou k východu.“

Se stejnou námahou, s jakou jsme potmě vlezli do nehostinného příbytku mrtvých, jsme zase vylézali do studňovité před-síně. Breen, který velice rád všechno měřil, shledal, že jest před-síň 2 m 44 cm hluboká, dno dole že má v průměru 1 m 37 cm, nahoře pak že kotel měří v průměru 1 m 92 cm. Vylezše spustili jsme se do jiného hrobu, který byl téhož typu, pouze s tím roz-dílem, že před-síň nebyla okrouhlá, nýbrž čtverhranná.

„V této hrobce“ — pokračuje náš instruktor, ukazuje na jiný příbytek mrtvých — „pocházející z téže doby, nalezeno bylo 15 pohřbených osob. Dvě z nich byly nataženy, jedna byla opře-na o zeď, jiná seděla na bobku, ostatní všechny byly skrčeny. Tři-nácti mužům — jedna mrtvola byla ženská — byly dány do hro-bu oštěpy s bronzovým hrotem. Nejzajímavější z tohoto hrobu jest patnáctá mrtvola dívky asi čtrnáctileté. Právě pod žebry byla přeříznuta; jen horní část byla zde nalezena.“

„A co se stalo s částí spodní?“

„Těžko říci. Někteří poukazují k tomu, že při oběti přisež-né u Israelitů bylo v obyčejí obětované zvíře rozpolití a polo-žiti tak, aby strany smlouvu uzavírající mohly projíti mezerou mezi oběma polovicemi. Snad byla i tato dívka při podobné oběti kananejské obětována, spodní část její spálena na oltáři a vrchní část položena sem do hrobky.“

„Jiný podobný případ se tu nevyskytl?“

„Na jiném místě byla nalezena mrtvola chlapce asi 17le-tého, který byl podobným způsobem rozpůlen.“

„Všecky hroby, které jsme tu dosud viděli, jsou jeskyně. Ne-stavěli Kananeové také jiných hrobů?“

„Schumacher našel v Megiddu při svých vykopávkách zvláštní hrobku z této doby — kobku z d ě n o u i a k l í n o v ý m i k a m e n y k l e n u t o u ! Klenba byla tak pevná, že vydržela po celá staletí obrovský tlak — 135 tun — budovy, která nad ní stála.“

„Byli tedy Kananeové již pokročili ve stavitelství. Byli kladení mrtví bezprostředně na zemi anebo na nějakou pod-ložku, lavičku nebo něco podobného?“

„V četných případech lze pozorovati snahu, aby zemřelý neodpočíval bezprostředně na zemi, nýbrž na nějaké plošině z kamenů složené.“

„Tyto hroby byly vesměs hrobky pro větší počet mrtvol určené. Byli též Kananejští pochováváni ojedinele?“

„Ano, a to třeba i v soukromých domech pod podlahou z hlíny upěchovanou. Také na úpatí hradních zdí bývali mrtví pohřbíváni.“

Zbytky hradu Šimona Machabejského.

„Myslíte, že tyto hroby byly hřbitovy všem přístupné?“

„Nikoliv! Hroby tyto byly rodinné hrobky pro zámožné měšťany jen. Chudému jak za živa tak i po smrti bylo se spoko-jiti s údělem mnohem skrovnějším. Můžeme právem tvrditi, že chudí nebyli pohřbíváni v hrobech, které byly proti zvěři, ano

mnohdy i proti povětrnosti tak chráněny jako hrobky zámožných a že se nám hroby chudiny nezachovaly z té příčiny, že se záhy staly mrtvoly jejich obětí různých nepřátel. Povážíme-li, jaký býval asi počet obyvatelstva jen zde a přirovnáme-li k němu nepatrný počet mrtvol nalezených v hrobkách, tu jest nám doznati, že veliká většina mrtvol se nám nezachovala. Macalister našel zde také na jihu pahorku celou řadu lahovitých jam naplněných kostmi lidskými, velbloudími, kravskými a oslími, a myslí, že snad do takovýchto „šachet“ byli chudí pohřbíváni.“

„Jsem téhož náhledu, poněvadž v těchto hrobkách bylo nalezeno veliké množství předmětů, jako džbánů, hrnců, mís, zbraní, ženských šperků, lamp atd. — věci to, které na tehdejší dobu představují značný kapitál, který by byl sotva každému i nejhudšímu mohl býti dán do hrobu.“

„Proč byly vlastně tyto pokrmy a nápoje zemřelým dávány? Snad byla jim prokazována tím úcta?“

„Nemyslím, že tyto předměty byly jim v obět přinášeny, poněvadž nelze říci, že byla ženám na př. podávána v obět jejich zrcadla, kterých za života užívaly a která jim byla dávána též do hrobu. Nelze také říci, že zemřelým byly dávány věci proto, aby snad pro ně se k živým nevraceli a tak jich neznepokojovali. Vše nasvědčuje tomu, že důvod, proč tak činili, bylo přesvědčení, že zemřelý nějakým způsobem žije i po smrti, že pokračuje v životě, jakým dosud byl žil a že tedy potřebuje pokrmu, nápoje, válečník že potřebuje zbraně, žena zrcadla, šperků atd. Přirozená láska příbuzenská, která se probudila znova při ztrátě otce, matky, dítěte, manžela atd., vedla k péči o potřeby zemřelého právě tak, jako pečovala o ně za jeho života.“

„Při pohřbu samém však byly přinášeny oběti?“

„Ano, ne však zemřelému, nýbrž té moci, která mu nyní byla život odňala! Zvyk dávatí zemřelému různé potřeby životní do hrobu má pro archeologa veliký význam proto, poněvadž dle těchto předmětů lze si učiniti představu o výši vzdělanosti, na které tehdejší věky stály.“

„Byli Kananité národem průmyslovým?“

„Kananité byli národem zemědělským. Při vykopávkách nalezeno obilí, pocházejícího z jejich dob, veliké množství. Z jedné sýpky (jámy) dal Macalister zde vynésti jen 600 košů na hlavě žen!“

„Jak as je mleli?“

„Asi tak, jako v Egyptě otrokyně mělnili obilí na dvou nebo mezi dvěma kamenv. Také bývalo třeno v hmoždíři.“

„Jaké asi měli chlebovky?“

„Takové, jakých vidíte tu do dneška na sta. Vzpomeňte na vesnici Simsim!“

„Jaká domácí zvířata chovali Kananeové?“

„Dle nalezených kostí zvláštní druh býka a krávy, ovce, kozy, velbloudy a osly.“

„Z čeho hotovili nástroje řezací?“

„Většinou ještě z kamene, vyskytují se však již z této doby zbraně z bronzu. Dle četných nalezených přeslenů lze míti za to, že uměli dobře přísti. Z tkanin se nám sice zachovaly jen nepatrné zuhelnatělé zbytky, přece však lze z nich poznati, že uměli Kananeové látky barviti a malovati. Jednotlivé části látek bývaly spojovány uměle pracovanými jehlami a sponkami.“

„Bylo by velice zajímavo vyšetřovati, jaké ozdoby nosily ženy starých Kananeův.“

„Schumacher našel v Megiddu celý poklad kananejské ženy v hrnci, který měl čtyry ucha a stál na trojuchém podstavci. Obsahoval pak množství perel jednak z hlíny, jednak z červeného karneolu, amulety ze zeleného smaltu, mořské lastury, jež zdobily svého času náhrdelník, bronzové prsteny, tenounké zlaté lístky atd.“

„Bylo známo víno?“

„Vino a olej lisovali na kamenných lisech, podobně jako později Israelité. Z lisů odtékal do dutiny, ve které se čistil, načež býval uschováván do velikých hlíněných džbánů.“

„Nebyli mezi Kananejskými pohřbeni též příslušníci jiných národů? Dalo by se na př. očekávati, že zde budou nalezeny také hroby Egyptanů s mumiiemi, hroby Filištanů atd.“

„Jest skutečně pozoruhodno, že dosud v Palestině při vykopávkách nebyla nalezena žádná mumie. Snad že se Egyptané dávali aspoň z pravidla převážeti do Egypta, aby odpočívali blízko svých bohů. V některých hrobech bylo však nalezeno zde v Palestině tolik předmětů původu egyptského, jako chrobáků a pod., že jest těžko se ubrániti názoru, že přece jen tu a tam aspoň bývali Egyptané mezi Kananej usedlí také mezi nimi pohřbíváni.“

„A po mrtvolách Filištanů není ani stopy?“

„Macalister našel tu několik hrobů, vystavěných z kamenných dlaždic a klenutých, které obráceny byly k východu. V jednom z nich nalezena kostra muže, obrácená rovněž k východu slunce. Ležela nznak natažená. Vedle nalezeny byly jemné nádoby alabastrové, nádoba a láhev skleněná, chrobák z achátu a černá nádoba hlíněná. Bohatěji obdarována byla ženská mrtvola, naležená ve hrobu téhož typu: krásnou nádobou stříbrnou a miskou bronzovou v hlavách, a řadou pěkně urovnaných jiných předmětů a to: stříbrnou miskou, bronzovým zrcadlem, prsteny, chrobákem z dob XVIII. dynastie egyptské; také nalezen kus železného nože. Postupem doby odkryl Macalister více takovýchto hrobů, lišících se již svojí větší délkou od hrobů kananejských. Ve všech byly stříbrné věci. V jednom našel celý dámský poklad: stříbrnou lžici 21 cm dlouhou, ozdobenou na držadle kruhem se dvěma lvy, stříbrnou misku, zdobenou uprostřed vypuklou růžicí a po stranách lotosovými listy atd. Hroby tyto považuje Macalister, a to právem, za hroby Filištanů.“

„Správna-li jest domněnka Macalistrova, pak byli Filištané národem na svoji dobu vysoce kulturním! Dosud jsme však tu neviděli žádného hrobu z doby pozdější, kdy Israelité tu již hospodařili! Mohl byste nám ukázati zde také nějaký typus hrobu israelského?“

„I takovýchto hrobů odkryl tu Macalister množství. Prolezeme jich několik.“

Nastalo zase šplhání, skákání, lezení, plazení, mazání . . .

„Židé přišedše do Palestiny pochovávali své mrtvé v jeskyních. Časem se typ jejich od kananejského odlišoval. Židé nemilovali prohlubně mající tvar kotle, která, jak jsme viděli svrchu, tvořila u kananejských hrobů předsíň, nýbrž dávali přednost jednoduché jeskyni s otvorem v klenbě, ve stropě, který zavalili velikým kamenem. Jestliže našli do jeskyně vstup z boku, zatarasili ho kamením. Ovšem že i tento tvar hrobů židovských se postupem doby měnil tak, že nabyl oněch forem, které lze viděti u velikého množství hrobů v okolí Jerusalema.“

„Jak kladli tito staří Židé své mrtvé do hrobu?“

„Na bok s koleny skrčenými, bez určité orientace.“

„Dávali mrtvým také množství nádobí a pokrmů do hrobu?“

„Dávali sice též pokrmy a nápoje, lampy atd., marně bychom však hledali onu péči, která vedla Kananejské, by opatřili své mrtvé vším, čeho příjemný život žádal.“

„Jevili tedy již tehdejší Židé praktický, střízlivý smysl?“

„Nádob hlíněných nalezeno bylo v hrobech židovských veliké množství, avšak v takovém stavu a v takové jakosti, že se zdá, že Židé dávali do hrobu mrtvým jen to, co nebylo ve skutečném životě k potřebě.“

„Zase praktický, střízlivý smysl!“

„Pochovávali také staří Israelité malé děti ve džbánech podobně, jako činili Kananeové?“

„Schumacher našel v Megiddu z dob israelských několik džbánů, obsahujících dětské kostry. Dospělé mrtvoly kladli rádi, pokud okolnosti dovolovaly, na vyvýšené kamenné lavičky, nebo aspoň mrtvolu kameny obložili.“

„Toť zajímavé! Před několika dny sledoval jsem pohřeb jednoho chudého Žida v Jerusalemě, nedaleko cesty vedoucí do Bethanie. Placatými kameny vydláždili pro mrtvolu, zahalenu v bídné hadry, půdu, pobočné nízké stěny, a na mrtvolu, odpočívající v jakémsi kamenném žlabě, nakladli vodorovně kamenů, tak aby mrtvola nepřišla do bezprostředního styku se zemí.“

„Poskytly vám vykopávky možnost nahlédnouti poněkud blíže do denního života starých Israelitů?“

„Ve vrstvách doby israelské vidíme v celku skorem týž stav věcí, jako ve vrstvách starších, pocházejících z dob kananejských; přece však lze pozorovati pokrok. Vedle nožů, palic, seker atd. z pazourku vyskytují se tu již ve větším množství tyto předměty ze železa. Schumacherovi poštěstilo se na Megiddu nalézt celou kovárnu s množstvím surového, ještě nezpracovaného železa! Nástroji železnými lze kámen, dřevo i kost mnohem jemněji zpracovati než nástroji kamennými, proto lze právem souditi, že i domácí nářadí v této době bylo dokonaleji pracováno než v době předisraelské.“

„Hudební nástroje nebyly žádné nalezeny?“

„Macalister zde našel kamennou flétnu; jiných nástrojů nalezeno nebylo patrně z toho důvodu, že se zhotovovaly ze dřeva a z kostí, zkrátka ze hmot měkkých, které za dlouhou dobu let shnily.“

„Obchodní předměty nebyly nalezeny, které by nám umožnily odpověď k otázce, zda-li již tehdy byli Israelité obchodníky a jakými?“

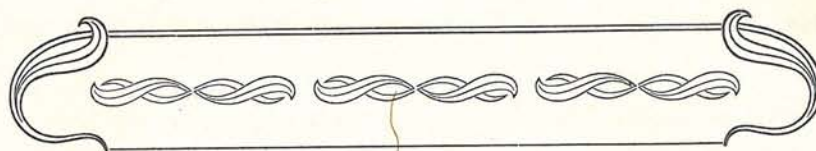
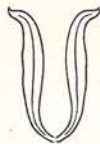
„Jak patrně z četných pluhů, nebo aspoň hrotů ke pluhům, lisů vinných i olivových atd. jisto jest, že Israelité byli v této době národem v celku ještě zemědělským. Z váh, závaží a podobných předmětů sice patrně, že obchod nebyl neznámým, avšak z množství předmětů a výrobků původu cizího jde na jevo, že Israelité nevyváželi, nýbrž dováželi výrobky průmyslné!“

„Odkud dováželi?“

„Jest pozoruhodno, že veliká většina různých předmětů, jako chrobáků, nádob, amuletů atd. jest původu egyptského a že jen poměrně nepatrný počet předmětů těchto pochází z Babylonie neb z Assyrie.“

„Nemluví tedy vykopávky ve prospěch těch, kdož tvrdí, že celá kultura Israelova podléhala silnému vlivu babylonsko-assyrskému!“

Doba zatím pokročila. Slunce již začínalo povážlivě se klonit k západu — znamená to, bychom pomýšleli na další cestu, bychom ještě za světla dorazili pod střechu. Pravím „pod střechu“, poněvadž dnes nás očekával pohostinný krov kláštera trapistů v Amúasu. Čekali jsme jen, až se objeví Lagrange a Vincent, bychom jeli společně s nimi. Zvláště na Vincenta jsme se těšili, bychom ho, jednoho z nejlepších znalců orientální archeologie, zasypali různými otázkami...

KAPITOLA DVACÁTÁDRUHÁ.

V DOHLEDU SVATYNĚ KANANEJSKÉ.

Konečně ukázaly se vousaté dvě tváře bílých dominikánů, sedících na koni, na obzoru. Vyšvihli jsme se na koně i my a jeli ihned v před, bychom se s učenými mnichy sjeli. Ostrým krokem vzdalovali jsme se stále víc a více od věna choti Šalomounovy, dcery to egyptského faraona, duch náš nemohl se však s tímto pahorkem, který tu kryl po dlouhá století a kryje dosud tak veliké bohatství staré kultury, nijak rozloučiti. Ohlíželi jsme se stále zpět, jak činívá ženich, když mu jest opustiti rodnou ves a táhnouti do boje... Všecky dnešní mocné dojmy, které nám tak hluboko sáhly do srdce, hýbaly stále duši naší, ačkoliv nerovná cesta zvláště z počátku nám ukládala, bychom dávali dobrý pozor. Co nejvíce oko naše v mizíci dálce hledalo a co nám až na dno duše zapadlo, byla — kananejská svatyně, památka to archeologická prvého řádu. Vysoké, obrovské masby stále vztyčovaly hruď svoji i naši. Hlubokým těmto dojmům mohli jsme se ještě více oddávati, když jsme konečně přejeli hrbolatou polní cestu a dostali se na vozovou cestu spojující Jerusalem s Jafou. Co mohlo býti jiného předmětem našich rozhovorů, než Gezer, Thaanach, Megiddo, o čem jiném bylo možno debatovati než o vykopávkách?

„Lze zjistiti“ — doléháme na Vincenta — „jak bývala svatyně kananejská orientována, zda byli Kananeové při své bohoslužbě vždy obráceni čelem k východu slunce?“

„O svatyni džezer ské lze říci, že osa její šla od východu na západ. Nesmíme však se ukvapiti a říci, že jest zjištěno, že každá svatyně kananejská měla tutéž orientaci. Zde jde řada masseb — jak jste viděli — od severu k jihu. Oltář — považují totiž onu velikou krychli, o které se domnívá Macalister, že bývala umyvadlem, za oltář — oltář tedy jest na straně západní, obětní mísky, obětní jáma, nádržky pro vodu, vše jest na straně západní, z čehož lze uzavírat, že na této straně tísnil se Kananeové klaníci se a obětující svým bohům; strana východní byla asi nepřístupna lidu, byla svatyně v užším slova smyslu, jakási velesvatyně. Pravím však, že nelze tuto polohu svatyně zdejší generalisovati pro všechny svatyně kananejské. Tak v Thaanachu a v Megiddu jest oltář na severu masseb, velesvatyně pak na jihu, takže asi Kananeové konající bohoslužbu byli obráceni čelem k jihu.“

„Lze s větší jistotou stanoviti všeobecnou podobu, povšechný tvar těchto středisek náboženských?“

„Ano! Na rozsáhlé plošině býval vztyčen jeden kámen, jediný to původně předmět úcty. Vedle něho postupem doby vztyčena byla celá řada větších kamenů, které tvořily jakousi čestnou stráž onomu původnímu nejstaršímu hranolu, který se za to postupem doby s nimi rozdělil o svoji svatost.“

„Dle čeho se pozná onen původní, nejstarší hranol?“

„Obyčejně bývá nejmenší a nejvíce líbáním a poléváním olejem a krví uhlazen.“

„Co patří dále k pojmu svatyně kananejské?“

„Oltář ze skály, nalézající se nedaleko masseb, k němuž voděny bývaly oběti, nad ním prolévána byla jejich krev, úlitby, nad ním páleno kadidlo. Krví pak bývaly kropeny neb pomazávány masseby, případně bývala krev lita do zvláštní rýžky, po které stékala do posvátné jeskyně, která bývala považována za místo nejsvětější. Nedaleko oltáře vztyčen byl osekáný kmen stromu — ašera. V zadu bývala jáma, do které házeny byly zbytky obětí podaných božstvu na oltáři, snad že sem bývaly v dobách nejstarších, kdy nebyl ještě žádný oltář, házeny oběti celé. Konečně k celému zařízení svatyně kananejské patřila nádržka na vodu, které bylo při bohoslužbě k různým úkonům třeba.“

„Jak jest si představit obět bez oltáře?“

„Stačí k pojmu oběti zajisté zničení, které nemusí býti vykonáno vždy ohněm. Kananeové obětovali malé děti tím způsobem, že je za živa pohřbili, tedy život jejich zničili. Zvířata považovali za obětována již tím, že je usmrtili; usmrčení toto nemusilo se však nutně konati na určitém vyvýšeném pevném místě — na oltáři.“

„Které místo bývalo nejdůležitější v této svatyni, neb aspoň nejposvátnější?“

„Za nejposvátnější — jak jsem již pravil — bývalo považováno místo, nalézající se naproti shromaždišti pro lid, za massebami, místo, které bývalo považováno za tajemný příbytek božstva, místo přístupné jen kněžím neb ve zvláštních případech některým prostým ctitelům boha, místo, na kterém se choval též posvátný poklad. Bývala to obyčejně jeskyně; tu, kde nebyla jeskyně přirozená, jako na Gezeru, byla zbudována podzemní kobka umělé. Taková skrýš nalezena byla na Megiddu a to stavěná a klenutá velikými netesanými kameny; podobná kobka objevena byla i na Ta'anneku. Celá svatyně byla přiměřeným způsobem, obyčejně zdí, ohraničena. Na Gezeru sice zeď taková nalezena nebyla, snad proto, že byla postupem doby zničena nebo že byla utvořena jen ze dřevěných kolů, tedy jakási palisáda, která shnila; jinde však zeď, která posvátné místo ohraničovala, nalezena byla. Takový povšechný tvar měla svatyně kananejská.“

„Nyní, když jsem viděl Gezer, budu míti správný názor o tom, jak uměli staří Kananeové opevňovati svá města“, převádíme hovor na jiný předmět.

„Až uvidíte Ta'annek a Megiddu, pak se vám názor ten značně rozšíří a prohloubí. Mnoho lze očekávati též v této příčině od vykopávek Sellinových, které podniká v nejnovější době na místě bývalého Jericha. Snad se dovíme, jak vypadaly hradby tohoto města...“

„Byli Kananeové dobří architekti?“

„Byli snad! Jmenovitě za doby jejich se vyvinula technika v opevňování města. Kdežto dříve stačilo zbudovati malou zeď z hlíny, obloženou nasbíranými kameny, která vroubila jen nejvyšší plochu pahorku, stavitelé kananejští jali se posunovati základy svých hradeb níže na svah pahrbku, ano v Megiddu a v Thaanachu sestoupili až na samé jeho úpatí. Při jarní cestě,

kerou naše biblická škola podnikne k těmto starým bydlištím kananejské kultury, budete se moci přesvědčiti z autopsie, jak pevně, nedobytně uměli staří stavěti hradby! Na úpatí pahorku vystavěli především podezdívku z lámaných kamenů. Na ni teprv postavili silnou zeď z cihel, která měla tři až čtyři stupně.“

„Z čeho a jak byly cihly ty pracovány?“

„Ze šedé hlíny, promíchané jemně řezanou slamou, na slunci sušené.“

„Jak tlustá byla celá zeď?“

„Místy až sedm metrů. Tím, že se opírala v zadu o stěny pahorku dostávalo se jí pevné opory.“

„Teprv na této terasovité podezdívce, vysoké asi půlpáta metru, zvedala se vlastní zeď ve výši půljedenácti metru.“

„Z čeho byla tato zeď zbudována?“

„Rovněž z cihel, které však nahore byly věnceny vrstvou kamenů.“

„Nebyl by snad mohl nepřítel, který se chtěl pevnosti zmocniti, podhrabati celou zeď odstraněním lámaných kamenů, které tvořily nejspodnější podezdívku?“

„Aby se něco podobného nemohlo státi, o to bylo postaráno. Podezdívka ona byla kryta silným pláštěm (glacis) z jakéhosi betonu, pevně upěchovaného.“

„Všecka čest stavitelskému umění kananejskému!“

„V rozích městských zdí stávaly věže značných rozměrů, jejichž spodek byl úplně massivně stavěn a jejichž plocha vrchní chráněna bývala cimbuřím. Taková jedna věž starého Lachiše byla vysoká 9 a široká 17 m!“

„Jak bylo pečováno o to, aby nepřítel nemohl vniknouti branou do města?“

„První zásadou generálů kananejských bylo stavěti bran co nejméně.“

„Výborně!“

„Kromě toho bývaly hradby u bran v pravém úhlu zahnuty a vedeny kus do města, takže před branou vznikla delší úzká cesta, která se dala s hradeb dobře hájiti. Veškerá síla pevnosti kananejské bývala soustředěna ve hradě, v citadelle. Pěkné exempláře takých hradů nalezeny zase v Megiddu a Ta'anneku. Megidská citadella byla chráněna vyzděným příkopem 9 m hlubokým a nahore půlpáta m širokým. Dlouhá jsouc 35 m a široká

30 m byla jmenovitě na straně západní silnou zdí chráněna. Na vyčnívající podezdívce z lámaných kamenů vypínala se jedna zeď z vápencového kamene, pak následovala druhá zeď ve výšce 1 m a konečně cihlová zeď 1 m vysoká a 1 m 20 cm tlustá. Uprostřed byl dvůr věncený různými příbytky a zásobárnami.“

„Čím byly kryty tyto místnosti?“

„Dřevěnými tránci, rákosem a upěchovanou hlínou.“

„Mohla býti tedy střecha z vnitřku zapálena!“

„Byla citadella na Thaanachu větší než v Megiddu?“

„Zde zasluhují zvláštní zmínky dva hrady a to předně hrad Ištarvašur-a, krále Thaanachu a pak hrad západní. Tento byl skorem 20 m dlouhý a bezmála 19 m široký. Velice pečlivě byla vybudována západní zeď. Těžko jest mi nyní líčiti dovednost, o jaké svědčí tato zeď. Na jaře uvidíte.“

„Ať žijí kananejské inženýři!“

„Byli-li stavitelé těchto tvrzí původu kananejského a nebyli-li cizinci!“

„Myslíte, že byli původu egyptského?“

„Sotva. Stavby egyptské se liší od staveb kananejských tak, že nelze říci, že byly stavěny pod dozorem egyptským. Snad tedy byli assyrští stavitelové učitelé kananejských?“

„Možná. Věc není dosud zcela jista.“

„Byly při vykopávkách odkryty zbytky staveb z dob pozdějších, kdy tu v Palestině byli pány Israelité, zbytky to, které svědčí o stavitelském umění Israelitů, kteří Kananejce vystřídali?“

„Co bylo nalezeno z těchto dob, potvrzuje známý fakt, že Israelité ve stavitelství nevynikali a že stavby, které za dob jejich králů byly vykonány, byly z velké části dílem cizinců. Vzpomeňme jen na služby, které Fěničané jak Davidovi, tak jmenovitě Šalomounovi ve stavitelství prokázali!“

„Nalezlo se něco památného z dob krále Šalomouna?“

„V Megiddu našel Schumacher v daté vrstvě zbytky hradu, který možno právem považovati za památku z dob Šalomounových. Silná zeď tvořila čtverhranný, veliký dvůr. Veliké kameny její byly dobře tesány; místy, jmenovitě v rozích budovy byly bossirované kvádry (s hlazeným okrajem tak, že střední plocha vystupuje do popředí). Kvádry tyto byly označeny známkami kameníků, podobnými fenickému písmu, nový

to doklad, že na nich pracovali cizinci. Uprostřed severní zdi byl nalezen jakýsi zámek s lidskými obydlími, jejichž podlaha byla dlážděna hlíněnými deskami a jejichž stěny byly rovněž potaženy, omítnuty vrstvou hlíny — zjevy to vesměs ukazující na dobu Šalomounovy neb aspoň na doby králův israelských. Podobné památky nalezl Sellin v Thaanachu a zbytek zdi z časů Šalomounových v Gezeru jste viděli.“

„Z menších předmětů se nic nezachovalo?“

„Zaslouhuje zmínky vzácné razítko z jaspisu, které jest nyní v soukromém pokladu sultánově a jehož cena se odhaduje na 50.000 franků. Jest tvaru vejčitého, půlčtvrta centimetru dlouhé a půltřetího centimetru široké, na všech stranách hlazené. Na ploše, kterou se pečtilo, vyryt jest lev s tlamou otevřenou a ohonem zdviženým, nad nímž a pod nímž jsou písmeny starohebrejské, které nás poučují o tom, že jest to razítko jakéhos muže, který slul Šema' a byl služebníkem, t. j. úředníkem krále israelského Jeroboama.“

„Kterého?“

„Nejspíše Jeroboama II. (783—743). Jest to typ assyrský.“

„Kdo razítko to nalezl?“

„Schumacher, kterému se podařilo nalézt jiné razítko se jménem Asaf z lazuritu, do něhož jest vryt lev s hlavou sokolí — rovněž výrobek assyrský.“

„Dovolte mi, prosím, ještě jednu otázku: vysvitá z vykopávek, že Israelité, ačkoliv proroci horlili tolik pro monotheismus, přece jen často se klaněli bohům cizím?“

„Ano. Jak z vrstev, odpovídajících době Israelitů, tak i z hrobů jejich vysvitá, jsou zcela oprávněny stesky Písma na nevěrnost národa Abrahamova. Nalezeny četné Astarty, z nichž zvláště jedna na Gezeru nalezená poutá proto, poněvadž má na čele dva rohy — tedy rohatá Astarta. Nalezení dále bůžkové egyptští, jako Isis, Bes, Sechet. Sellin nalezl docela oltář, na kterém provozovali Israelité modloslužbu. Jest to dutá hlíněná pyramida, necelý metr vysoká, jejíž stěny jsou tlusté tři, místy až 5 cm. Na každé straně přední stěny stojí tři postavy s bezvousým obličejem lidským, s tlustým tělem zvířecím a s křídly. Mezi nimi cení zuby lvi, kteří kladou přední tlapy na jakási báječná zvířata. Přední stěna ozdobena jest plochou vypuklinou, představující dva kozly, kteří natahují krky po stromě mezi nimi

rostoucím. Na levé straně rdouší chlapec hada. Svrchu lze pozorovati mísku a pod ní rohy beránčí. Není sice zcela jisto, že jest to oltář, na němž bylo páleno kadidlo, někteří se domnívali, že jsou to jakási kamna, kterými zámožní v dobách zimních ohřívali své příbytky, všecko však nasvědčuje více tomu, že tento nálezn byl skutečně oltářem.“

Mezi tímto nesmírně zajímavým hovorem jsme klusali v před po silnici vedoucí z Jafy do Jerusalema, až jsme přibyli k cestě, která od silnice odbočovala a vedla k blízkému klásteru francouzských trapistů, kde nás očekával příjemnější noční odpočinek, než jaký jsme dosud měli. Po stranách cesty vítaly nás husté stromy — oasa to ve zdejší krajině, vypravující o pilné ruce řeholního pracovníka, který tu nedaleko bydlí. Čím by mohla Palestina býti, kdyby se vybavila z ruky, která ji svírá a kdyby se dostala do rukou takých, jaké pěstí tuto zeleň, v jejíž středu stkví se nový klášter, vystavěný r. 1890. Již jsme u brány dvorce, u které nás pozdravuje bratr trapista. Všude poutá oko zeleň tak, že ačkoliv jsem již unaven, neslézám s koně, nýbrž objíždím celý klášter kolem dokola, abych se nasytil tímto zemským rájem, kterého jsem již dávno, dávno zde ve Východě neviděl . . . Na mírném návrší stály již naše stany připraveny.

„Což budeme dnes zase nocovati pod stany? Těšil jsem se, že zase jednu noc přespíme jako kulturní lidé pod krovem kláстера.“

„Ano“ — chlácholí mě dominikán — „v klásterě budeme dnes večeřeti, a někteří z nás, mezi nimi i vy, budete moci přespát dle vašeho přání pod evropskou střechou. V klásterě však není tolik místností, by nás všechny pojaly a proto některým z našich spokojiti se bude zase se stanem. Však zítra touto dobou budeme již v Jerusalemě a pak bude vám možno dohoniti všechny kapitoly spánku, které vám na poslední cestě pod stanem ušly.“

Seskočil jsem s koně, odnesl jsem churdž, odhodil kurbudž a poněvadž večeře nebyla ještě hotova, vyběhl jsem si na návrší nedaleko klásteru se rozkládající a rozhlížel jsem se, pokud soumrak dovoloval, po okolí.

Upoutal mě vrcholek dle mapy asi 260 m vysoký, na němž se rozkládá vesnička, zvaná Latrún. Asi jeden kilometr odtud na severovýchod rozkládá se ve výši 238 m nad mořem druhá vesnice, vlastní to 'Amuás. Ve výši 400 m vypínají se na východě dva

pahorky, Rás el-Ake a Rás el-Abed, na jihu pak trčí dva jejich druhové Rás el-Chátule a Ma'aser el-Chamis. Jsou to poslední výběžky hor Judských směrem k západu.

Čím as památna jsou místa tato? Pila svého času krev reků machabejských. Lysiáš, ministr krále syrského Antiocha IV., poslal proti Židům jménem svého pána armádu v síle 40.000 mužů pod velením generálů Ptolomea, Nikanora a Gorgiáše. Přišli a rozbili tábory v Emausu, tedy skoro v týchž místech, na kterých táboříme dnes my! Gorgiáš chtěje nepřitele překvapiti, vytrhl s 5.000 mužů do hor... Zatím však přichvátal s druhé strany Juda machabejský, udeřil na jádro vojska syrského, porazil ho a Gorgiáš, když se z hor vracel, viděl hlavní tábor svých soukmenovců — v plamenech. Stalo se tak r. 165 před Kristem.

O něco později jiný vojevůdce syrský, Bakchides se Emausu zmocnil, opevnil ho a zanechal v něm posádku. R. 43 př. Kr. podrobil si město Kassius. Také Herodes tu po nějakou dobu (38 př. Kr.) sídlil. Po smrti krutovládce jakýsi Athrong v čele lupičské tlupy napadl u Emaus zásobovací transport římský a usmrtil setníka Aria spolu se 40 muži. Varus za to město vypálil. Obyvatelé, kteří v čas uprchli před plameny, zase později se vrátili a píli jejich začalo město zkvétati tak, že se stalo hlavou jedné z palestinských toparchií. Dva latinské nápisy v Amuásu nalezené vypravují, že tu odpočívají dva římscí vojáci páté legie, která tu pod vedením Vespasiánovým tábořila. Stopy tohoto římského ležení dosud lze viděti na podlouhlém pahorku, táhnoucím se na severozápad od Latrúnu.

Mark Aurel uložil Juliovi, by město znovu vystavěl, t. j. opevnil. Od této doby sluje *N i k o p o l i s*.

Dle některých byl tento Julius prvním zdejším biskupem. Od třetího století putovali sem poutníci, kteří se domnívali, že tento Emaus jsou Emausy, do kterých putoval Kleofáš a jeho druh v den vzkříšení Kristova (Luk. 24, 13nn.). Mezi těmi, kdož místo toto navštívili, byla též vznešená matrona římská sv. Pavla a její dcera Eustochium. Snad se tu zastavil i sv. Jeronym. Od století XIV. pouti sem přestaly. Nahlédnuto patrně, že tento Emaus není od Jerusalema vzdálen ani 60 ani 160 honů, nýbrž 175!

Jak se časy mění — myslím si v duchu, vracuje se do kláštera — před léty tu tábořily pluky syrské, pak římské, perské atd. a dnes tu táboří biblická škola jerusalemská! Tehdy kovové přilbice a dne korkové anglické klobouky! Tehdy v ruce meč a my dnes v ruce tužku!

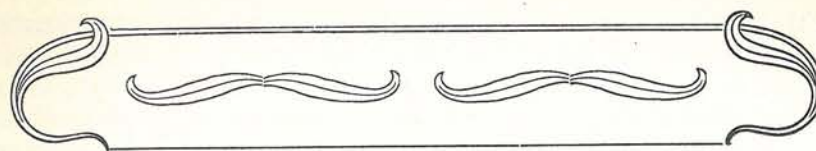
Druhého dne záhy jsme již prohlíželi památnosti. Kolem pahorku, na němž stojí Latrún, obíhá starý kanál... O něco dále ocitáme se na triviu. Jedna římská cesta vedla odtud do Gezeru, druhá do Eleutheropole (Bét-Džibrýnu) a třetí přes Karjet el-Ineb do Jerusalema. Kdo objede odtud pahorek, na němž se rozkládá dnešní mohamedánské 'Amuás, ocitne se na rozcestí, ze kterého vybíhaly druhdy dvě jiné cesty vedoucí do Jerusalema: jedna z nich přes dnešní Jáló (= starému Ajalon), druhá pak přes Béthoron, zatáčející nedaleko nynějšího el-Fúlu k bráně Damašské.

Největší pozornosti zasluhují zbytky chrámu, rozkládající se na úpatí pahorku, ležícího na jih od dnešního 'Amuásu. Pozemek, na kterém trosky tyto trčí, dostal se r. 1875 darem slečny de Saint Crieg betlemským karmelitkám, jejichž majetkem jest dosud. Tehdy vyčnívala ze země jen vrstva zdiva jedné absidy a vedle ní trosky klenby. Brzy bylo tu kopáno a odkryta monumentální stavba hlavně zásluhou francouzského kapitána Guillemeta, takže mohla již r. 1882 anglická expedice sem poslaná poříditi důkladný plán a popis trosek. Později nalezeny tu i zbytky křtitelnice. Nejstarší část trosek, táhnoucích se od jihozápadu k severovýchodu, jsou tři absidy, z nichž střední měří v průměru 9 m 65 cm. Lodi, které kdysi k těmto absidám přiléhaly, neexistují. Za to lze však v místech bývalého chrámu znáti zbytky jiné, novější svatyně, která se starými absidami jen nedokonale souvisí. P. Barnabé d'Alsac tvrdí, že ona část zdejších trosek jsou římské lázně, pocházející z prvního století křesťanského, které byly někdy v století šestém adaptovány v křesťanský chrám. Proti němu však dokazuje Vincent, že ona nejstarší část jest zbytek byzantského kostela, který byl v dobách křesťanských restaurován.

Nedaleko kostela jsou židovské hroby vytesané do skály v prvních stoletích křesťanských. Nalezeny v nich četné schránky z pálené hlíny, obsahující kosti zemřelých.

Ukončili jsme prohlídkou zřícenin budovy nedávno tu objevené, která dle všeho otevírala své místnosti římským obyvatelům, chtějícím se vykoupati . . .

Jest známo, komu byla zdejší basilika zasvěcena?“ táži se. „Sedmi bratřím machabejským a jejich matce“, zněla odpověď.

KAPITOLA DVACÁTÁTŘETÍ.

JEŠTĚ JEDNO STO A SEDMDESÁTPĚT HONŮ . . .

Nevrátili jsme se již více do kláštera, nýbrž od basiliky jsme ihned po stopách staré římské silnice zaměřili do vesničky Jáló, která odpovídá známému jménu biblickému Ajalon. Kdož by si tu nevzpomenul na výrok velikého dobyvatele Palestiny:

Slunce proti Gabaonu nehýbej se
a měsíc proti údolí Ajalon!

(Jos. 10, 11.)

Mimovolně hledíme na modrou oblohu, patříme k východu, kde slunce stojí již dosti vysoko, mimovolně hledáme také tu lunu, dnes ovšem marně . . .

Po nedlouhé jízdě ocitáme se zase na vozové cestě spojující Jerusalem a Jafu. Potkáváme poštovního kurýra.

„Nač jsou tu ještě kurýrové jízdni, když přece jezdí již z Jafy do Jerusalema železná dráha?“

„Turecká vláda, dovolujíc stavěti tuto trať, výslovně si vymínila, že poštovní zásilky smí dopravovati jen ty, které jsou svěřeny poště turecké.“

„K čemu toto opatření?“

„Aby znemožnila neb aspoň ztížila existenci pošt v Jerusalemě jiným evropským mocnostem, které chtějíce je udržeti,

jsou nuceny vydržovati si zvláštní posly tak, jak tomu bylo v dobách starých, kdy tu ještě žádná lokomotiva nesupala.“

„Jak sluje tato osada arabská, ke které se blížíme?“

„Toť Abu Róš. Kdybychom tudy byli jeli před sto lety, bylo by se nám obávati, že nás nemile překvapí pověstný šejk Abu Róš, který tehdy zastavoval poutníky a cestovatele, žádaje od nich veliký bakšiš po dobrém nebo i po zlém, takže se stal pověstným po celém okolí. Dík blahé paměti Ibrahímu pašovi, který učinil tomuto lupičství přítrž. Ostatně dnes již spí Abu Róš tamto spánek, ze kterého ho nezbudí již žádný poutník sebe bohatší.“

„Sluje tedy vesnice tato podle jména tohoto šejka?“

„Ano. Divíte se asi, jak snadno může se tu v Turecku stát člověk velikým, slaveným mužem a národním hrdinou! Nic se nedivte! Evropa slaví také docela anarchisty! Vzpomeňte na Ferrera!“

Abu Róš nás tedy již nevíta, za to přichází arabský umouňený a roztrhaný chlapec, natahuje vysoko až nad hlavu koně ruku a žádá obligátní bakšiš.

„Ana fakýr — ana maskýn“¹⁾ odpovídá mu přítel, na kterého se chlapec obrací. — „Ana daif allah uannebi“²⁾ — pokračuje přítel, narážející na známý způsob a na fráse, jakými u cesty sedící arabští žebráci volávají na kolemjdoucí.

Neočekával jsem sice, že nám odpoví: „Allah jarzuk“³⁾ — slova to, jež jsou jakousi duchovní almužnou pro zdejšího žebráka, přece jsem se však podivil, jak chlapec vyvaloval oči a jak tázavě hleděl na přítele. Jakže? zdál se tázati — ty že jsi žebrák? Vždyť jsi Frank (European) a ti jsou všichni bohatí. A běhaje za koněm opakoval do nekonečna své: bakšiš, bakšiš, na které přítel s toutéž vytrvalostí a houževnatostí opakoval: ana fakýr, ana fakýr.

Rozumí se samo sebou, že mu chlapec nevěřil. Kdyby byl snad volal: ana madžnún,⁴⁾ byl by mu snad spíše věřil . . .

Mezi hovorem zaslechli jsme četné rány kamenických kladiv. Díváme se, odkud k nám dolehají a vidíme, že se tu buduje, restauruje stará, spustlá svatyně, se kterou sousedí klášter. Se-

¹⁾ Jsem chud — jsem ubožák. ²⁾ Jsem hostem božím a prorokovým. ³⁾ Allah žíví. ⁴⁾ Jsem blázen.

skakujeme s koní a pospícháme ke klášterní bráně. Přichází nám otevřítí francouzský benediktin. Za chvíli přichází druhý a třetí. Provázejí nás po nedostavené budově a dávají nám potřebných vysvětlení.

Původně patřil prastarý kostel tento se sousedícím klášteřem františkánům, které však odtud již r. 1489 srotivši se zdejší venkované vypudili. Svatyně užívali za stáj až do r. 1873, kdy Vysoká Porta budovu darovala vládě francouzské, která do ní uvedla benediktiny.

Vstoupivše dovnitř kostela branou bohatě dekorovanou byli jsme nemálo překvapeni. Z venku jsme pozorovali, že má svatyně půdorys obdélníka, po nějaké absidě neviděli jsme ani nejmenší stopy, nyní však shledáváme, že má absidy tři! Všecek prostor mezi absidami a zevnější zdí chrámu jest vyplněn zdívkem.

Do střední lodi, kterou jsme viděli vyčnívati nad dvě lodi pobočné již z venku, padá světlo řadou nevelikých oken. Jen okno v průčelní (západní) stěně jest značně větší a vyniká bohatou ornamentikou. Tři pilíře na každé straně dělí loď hlavní od lodí bočných. Na stěnách všude lze pozorovati zbytek mosaik a fresek z dob byzantských.

Podobnými malbami pokryty byly i stěny veliké krypty, která se podobá samému kostelu, majíc rovněž tři klenuté lodi se třemi absidami. Krypta chová ve svém středu studnu a pramen vody.

Všude se pilně pracuje, takže se chrám zajisté pod rukou pilných benediktinů zase brzy zastkví v bývalém krásném rouchu.

„Komu byl tento kostel zasvěcen?“ táži se.

„Proroku Jeremiášovi!“

„Proč právě jemu? V jakém styku byl s Abu Róšem?“

„Nejspíše, že tu někteří hledali jeho rodiště Anathoth.“

„Vždyť přece ‘Anatá, vesnice arabská, která ve svém ná-zvu dosud chová jméno rodiště proroka Jeremiáše, jest docela zjištěna, vždyť jsme v ní docela byli! Hodina cesty na severovýchod od Jerusalema nám stačila, bychom spatřili kraj, v němž veliký prorok spatřil světlo světa!“

„Nedivte se! Podobných věcí naleznete v minulosti více; považte, že někteří tu docela hledali novozákonní Emaus!“

Cestou od konventu benediktinského k silnici spatřili jsme zajímavé divadlo. Ve stínu košatého divokého fíku (sykomory) seděli na zemi do kruhu slušně oděni mohamedáni. Někteří četli si korán sami pro sebe, potichu, stále hlavou pokyvující, v jiné skupině jeden předčítal hlasitě a druzí napjatě poslouchali, a když předčítatel dočetl, měli jednotliví posluchači své slovo. Tak si asi můžeme představit školu starých židovských rabinů, tak asi zasedával jejich soud ve branách města...

„Pravil jste, že osada tato“ — navazuji hovor na další cestě — „sluje nyní podle pověstného šejka Abu Róš. Jak slula dříve, nežli se jí tohoto „čestného“ názvu dostalo?“

„Karjet el-'Ineb, t. j. město hroznů.“

„Tedy jakési Vinohrady nebo něco podobného“, myslím si.

„Někteří mají za to, že místo toto odpovídá známému jménu biblickému „Kyrjath jearým“ — t. j. město lesů.“

„Kyrjath jearým! Kdož by si tu nevpomenul na Bethsamy, ku kterým Filistové archu úmluvy ukořistěnou zpět poslali a kteří, bojíce se jí mít ve svém středu, poslali posly k obyvatelům „Kariathjarim“, řkouce: Přivezli zpět Filištínští archu Hospodinovu. Sestupte a odvezte si ji k sobě. Přišli tedy muži Kariathjarim a zase odnesli archu Hospodinovu a vnesli ji do domu Aminadabova v Gabaa. Eleazara pak syna jeho posvětili, aby ostříhal archy Hospodinovy. (1. Král. 6, 21nn.)...

I vstal David a odešel, aby přivezli archu boží, nad kterouž jest vzýváno jméno Hospodina zástupů, sedícího na cherubech nad ní. I vložili archu boží na vůz nový; a vzali ji z domu Aminadabova, kterýž byl v Gabaa. Oza pak a Ahio, synové Aminadabovi řídili ten vůz nový. David pak a veškeren Israel hráli před Hospodinem na všeliké nástroje hudební z dříví a na citary a loutny a bubny měděné, chřestidla a cymbálky. Když pak přišli k humnu Náchonovu, vztáhl Oza ruku k arše boží a zadržel ji, neboť zapřažení býci začali nohama vyhazovati, takže ji nachýlili. I rozhněval se Hospodin na Ozu a porazil ho. Umřel tu u archy boží. I bál se David Hospodina a nechtěl uvést k sobě archy do města Davidova, a zavezl ji do domu Obededoma gethejského. I pobyla archa Hospodinova v domě Obededoma tři měsíce...

Správně-li činí ti, kdož Karjet el-'Ineb stotožňují s biblickým Kyrjath jearým, pak ubíráme se nyní po cestě, po které kráčel

slavný „zakladatel“ dynastie Davidovců, pak touto cestou nesly se zvuky posvátné hudby starých Hebreů! Pak v tomto kraji někde jest hledati dům Obededomův, ze kterého jmenované palladium národa israelského po třech měsících bylo zase slavně odneseno! I oznámeno jest králi Davidovi, že požehnal Hospodin Obededomovi i všem věcem jeho pro archu boží. Odešel tedy David a přenesl archu boží z domu Obededoma do města Davidova s radostí. A bylo s Davidem sedm kůrů... A David poskakoval ze vši síly před Hospodinem. Byl pak oblečen v efod lněný. A tak David i veškeren dům israelský provázal archu svědectví Hospodinova s plesáním a zvukem trub!

Jak příjemně se mi tu jede po cestě, která byla svědkem tak dojemné slavnosti, svědčící o dobrém srdci zbožného krále! Nořím se do tohoto příběhu biblického a jest mi, jak by do mého ucha dopadal zvuk známé písně, která byla asi při tomto přenosu zpívána; zdá se mi, že tu zní jasným vzduchem mohutný, plný sbor:

*Hospodinova jest země
a vše, co ji plní;
kruh zemský a všichni,
kdož v něm bydlí...*

Mohutný sbor umlká, hned však zaznívá jemný, vysoký hlas:

*Kdo smí kráčet na horu Páně,
Kdo smí se postaviti na jeho místě svatém?*

Jiný hlas odpovídati se mi zdá na tuto otázku:

*Ten, kdo neviných jest rukou a čistého srdce,
kdo nenese se myslí svou ke zlu,
kdo nepřísáhá lstivě bližnímu...*

Další zvuky mi zanikají již v dálce...

Z poetických snů minulosti vyburcoval mě prosaický průvod jiného druhu — baterie tureckého dělostřelectva. Turečtí vojáci vezli dělo. Jak? Snad ho táhli třemi páry koní? Nikoliv! Celé dělo s příslušenstvím bylo rozloženo na kusy a naloženo dílem na hřbetě velblouda, dílem na zádech oslů, do nichž turecký voják pažbou nemilosrdně bušil. Zajímavý to obrázek,

který zasluhoval býti fotografován: Roura dělová na hrbě velbloudu, který k ní tvořil jakousi živou lafetu!

„Kam as jedou? Budou tu míti snad někde v okolí cvičení?“

„Pochybuji“ — odpovídá náš vůdce. „Mýlíte se, myslíte-li, že jede celá baterie. Vezou jen jedno dělo a to nejspíše do některého zdejšího místa, aby jim oznamovali, kdy ráno začíná a kdy večer končí půst. Nastává totiž měsíc postu ramadan. Možná, že již zítra kolem 3. hodiny ranní vás probudí v Jerusalemě též rána dělová. O 5. hodině bude následovati druhá a o 5. hodině večerní uslyšíte ránu třetí.“

„Kde stojí dělo v Jerusalemě, ze kterého budou střílet?“

„Na věži Davidově.“

„Kam jest obráceno? Snad směrem ke sv. Štěpánu? Což kdyby se turecký voják zmýlil a vzal místo slepé rány ostrý náboj a kule zaletěla až k nám a probudila by nás ze spaní?“

„Byl by to nemilý budíček!“

„Kdy začíná povinnost postu?“

„Každý muslim povinen jest po celý měsíc ramadan postiti se od ranního svítání až do západu slunce. Rána o 5. hodině ranní jest znamením, že doba postu začíná, rána o 5. hodině odpolední znamená, že se doba postu končí, rána pak kolem 3. hodiny ranní upozorňuje „věřící“, že se již počátek postu blíží, aby se tedy připravili, t. j. aby se najedli a napili.“

„Čeho nesmí muslim v této době požívat?“

„Ničeho, co jakýmkoliv způsobem vchází do některého otvoru lidského těla.“

„Nesmí tedy ničeho jísti ani pít, což však kouřiti a šňupati?“

„Kouřiti jest rozhodně zakázáno, jednak proto, poněvadž kouř vniká do těla otvorem ústním, jednak proto, poněvadž dle náhledu mohamedánů ten, kdo kouří, vlastně kouř — pije. Šňupati zajisté asi bude zakázáno též, poněvadž vchází tabák do otvoru nosního. Někteří jdou v úzkostlivosti tak daleko, že nepolknou ani sliny!“

„Zachovávají všichni mohamedáné tento půst přísně?“

„Ano! Zákon, předpisující půst, zní velice ostře. Kdo bez dostatečné příčiny půst poruší, musí se za to postiti jiný den a nad to za trest musí propustiti muslimského otroka. Nemůže-li tento trest si uložit, pak jest povinen dva měsíce se postiti. Ne-

může-li učiniti ani to, pak jest povinen nasytiti šedesát chudých.“

„Starcům jest také se postiti?“

„Zákon sice dovoluje jim půst porušiti, musí však za to dáti denně chudému jeden mudd obilí, zrní (asi jeden kilogram). Cestující není také sice vázán postem, jest však povinen za to postiti se v den jiný, kdy necestuje. Poněvadž zákon jest tak přísný, proto se v celku také zachovává, aspoň zevně. Všude, i v bazáru, uvidíte, že jest ramadan. Mnohé obchody jsou po celý měsíc zavřeny, v otevřených pak vládne nemluvnost, ospalost, mrzutost.“

„Proč to?“

„Poněvadž obchodníci jsou skutečně nevyspalí. Arabská vynalézavost překládá totiž, aby si půst zmírnila, celé těžiště denního života na noc, čili jinými slovy, udělá se ze dne noc a z noci, kdy dovoleno jest jísti a pít, den, a věc jest hotova. Jakmile večer zazní rána z děla, začne se jísti a jí se a pije dlouho do noci, ráno pak, kdy doba postu nadchází, zůstane se dlouho spáti anebo aspoň ležeti, aby půst lehčeji ušel. Z téhož důvodu se také mnoho v ramadanu nepracuje. Ani Macalisterovi nedostavují se dělníci do práce. Při práci totiž člověk vyhladoví a půst pak mnohem citelněji nese, než když leží.“

„Jest pravda, že zákon mohamedánský považuje za skutek zvlášť záslužný jísti po ukončení postu co nejdříve a ráno před počátkem postu co nejpozději?“

„Ano! Proto se také ráno ještě před ranou z děla co nejdéle hoduje a k večeru, jakmile rána z děla zazní, již každý otevírá ústa, aby něco aspoň požil. Jakmile první sousto jest v ústech, již začíná ospalost, mrzutost s tváří arabských mizeti a na místo jich se rozhostí úsměv a veselí.“

„Kdo by věřil, že rána z děla může činiti tak čarovné změny?“

„Mohamedán považuje půst za podstatnou část náboženství, bez kterého se nadá bohopocta ani mysliti a proto nemůže u něho protestantismus, který žádných postů nepředpisuje, býti sympathickým.“

Mezi hovorem rozhlíželi jsme se po okolí. Krajina kameňitá, pustá, vyprahlá a holá. Osady arabské, které jsou vystaveny buď na skalnatém vrcholku neb na jeho svahu z kamene,

splývají se svým okolím v jedno tak, že z dálky nelze ani rozoznati osady od skály.

Všude vidíme tu ilustrace k „domu, vystavěnému na skále“. V uších nám stále zní známé slovo Písma: Učiním ho podobným muži, který vystavěl dům svůj na pevné skále.

Na kuželovitém vrchu choulí se na jih od silnice, po které jedeme, vesnice Soba, která stojí snad na místě starého města Sotheby (Jos. 15, 60. LXX.). Byla v dřívějších dobách opevněna. R. 1834 však, když se část vesničanů proti vládě vzburila, přitáhl Ibrahím paša, vzal pevnůstku útokem a hradby její rozmetl, aby nemohly budoucně sloužit revolucionářům za oporu. Přece však lze dosud viděti kus mohutné zdi hradební z dob římských!

1. Mach. (13, 27nn.) vypravuje, jak nádherně dal Šimon Machabejský zbudovati rodinnou hrobku v Modině: I vzdělal Šimon nad hrobem svého otce a bratří svých vysokou budovu z kamení hlazeného napřed i v zadu. A postavil sedm sloupů, jeden proti druhému, otcí a máteři a čtyřem bratřím. Okolo nich postavil sloupy veliké a na sloupech zbroj na památku věčnou. A vedle zbroje lodí vyryté, které viděny býti mohly ode všech plavicích se po moři. Tenť jest hrob, který udělal v Modin...

Někteří měli za to, že zde hrobka tato stávala, však nepravem. Jeť Soba příliš od moře vzdálena, takže by sotva bylo viděti všem plavicím se po moři sloupy či pyramidy, které Šimon dal vztyčiti. Jest rozumnější hroby tyto hledati s Františkánem P. Fornerem v osadě asi dvě hodiny na východ od Lyddy ležící a zvané nyní el-Medje, ve které skutečně byly nalezeny hroby bohatě zdobené a která jest mnohem blíže u moře než Soba.

Po půlhodině jízdě z Abu Róš přijíždíme k prameni Ain Dilb, u kterého stojí arabská „kavárna“ — roztrhaná chalupa, slunce do ní svítí... Nevěnuji jí mnoho pozornosti, poněvadž jsem viděl již podobných začazených, umouněných místností více než dost.

Za čtvrt hodiny jsme ve vesničce Kastal, ze které vidíme již v dálce na kopci, který dominuje celému okolí (895 m) vykuřovatí štíhlý, vysoký minaret vesnice en-Nebi Samuil, kterou považují někteří za rodiště Samuelovo.

Po patnáctiminutové jízdě překvapuje nás v dálce na jihu malebný pohled — jeden z nejmalebnějších, jaké jsem tu dosud

viděl — na vesničku Ain Karym, kde dle podání františkánského spatřil sv. Jan Křtitel světlo světa. Věže dvou františkánských svatyní, věž kostela ruského s pozadím zelených cypřišů, rudé zdi kláštera Sionských sester, v jehož zahradě odpočívá jejich zakladatel P. Ratisbonne, obklopené domky felahů, tvoří milou oasu v této skalnaté pustině.

Ain Karym.

Další cesta vine se skutečně jako obrovský nějaký had spirálovitě sestupující do hlubokého údolí, zvaného údolí Bét-Hanýna, nad nímž jak strážce na kopci na levo stojí Kalónyje, která jen zdánlivě odvozuje své jméno od latinského colonia, ve skutečnosti jsouc starým městem Kuton (Jos. 15, 59. LXX.). Klášter sem novozákonní Emaus jest nerozumno, poněvadž Kalónyje není od Jerusalema ani 160 ani 60 honů vzdálena, nýbrž jen 34! Údolí jest tu tak hluboké, že se nám i minaret Nebi Samuil ztratí s obzoru. Údíy Hanýna bývalo dříve považováno za údolí

Terebintové, které poskytlo Davidovi pět kamenů pro jeho prak, z nichž jeden stačil, by usmrtil velikého Filištína.

Stoupáme. Vědomí, že již jen 30 honů nás dělí od Sv. města, dodává nám síly a radosti. Vzpomínáme, kterak tudy před dvěma tisíci roky putovali Israelité v houfech na svátky do Jerusalema, cestou prozpěvujícíe. Jedna z těchto písní dere se mi na jazyk nyní, kdy již již spatřím posvátné pahorky, na kterých se rozkládá Jerusalem, nyní, kdy se má první cesta na koni chýlí pomalu ke konci:

Pozdvihuji oči svých k horám,
odkud mi přichází pomoc.
Pomoc má přichází od Hospodina,
který učinil nebe i zemi.
Nedopustil on, aby se kolísala noha tvá,
nedřímá ten, jenž sřežil tebe...
Hospodin strážce tvůj,
Hospodin ochrana tvá,
jest tobě po pravici...
Hospodin ostříhal tě,
když jsi vycházel...

Zdá se nám, že slyšíme tyto biblické písně v rouchu hudby Dvořákovy...

V dále vynořuje se již hrot vysoké ruské věže, stojící na hoře Olivetské, která jest prvním ukazatelem místa, na kterém tolik významných událostí se sběhlo, kolem kterého naše myšlenky od mládí tak rády kroužily. O něco níže vidíme za několik minut kopuli, která se topí ve zlatě paprsků slunce, klonícího se již zase k západu. Jest to kopule mešity Omarovy, která nám uvádí na paměť místo, na kterém stávala druhdy chlouba národa israelského — nádherný chrám... Sem se upíraly zraky milionů po staletí, zde se v jasů slunečném bělaly stěny Šalomounova díla, zde se třpytila zlatem střecha chrámu druhého, který svou přítomností poctil ten, který byl očekáváním národů! Jak bušivalo tu srdce zbožných Israelitů při pohledu na tuto svatyni! Rozhodně čistěji a ideálněji, než buší srdce moderního žida při pohledu — na bursu!

Sv. města samého dosud nevidíme. Zatím jest nám spokojiti se s pohledem na moderní domy židovské kolonie, pak na kolonii ruskou s okrouhlým kostelem o pěti kopulích.

Teprve za chvíli vynořují se na obzor střechy, kryjící místa křesťanu na zeměkouli nejposvátnější — chrámu Božího hrobu, a konečně šedají se nám před očima ponuré městské zdi a brány.

Při pohledu na brány duch můj zase jest unešen do minulosti, obrazotvornost mi zase maluje průvod s archou úmluvy, vidím, že jsou brány zavřeny, vidím dva sbory zpěváků, z nichž jeden před branou, druhý v městě za branou. První pje:

Pozdvihněte, brány, svých hlav,
zdvihněte se, brány odvěké,
aby vejítí mohl král slávy...

Sbor stojící uvnitř se táže:

Kdo jest ten král slávy?

Sbor před branou stojící pje:

Hospodin silný a mocný,
Hospodin, rek válečný...

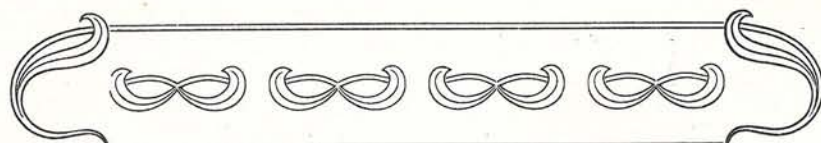
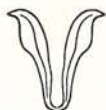
Zpěv se opakuje, brány se otevírají a v nich mizí archa i průvod. Kde jsou kosti těch, kteří tehdy zpívali a hráli, kde jsou kosti samého Davida, který tehdy tančil?

Upouštím od svých snů a hledím na cestu, aby můj vraník někde na konci své dráhy nebrkl a já abych nepřeletěl přes jeho hlavu do prachu. Oddechl jsem si z hluboka, když jsme konečně stanuli zase na nádvoří sv. Štěpána, které jsme byli před osmi dny opustili. Těžko jsme slézali s koní a táhli přímo po schodech nahorů nejen churdže, nýbrž i nohy, kterým bylo v posledních dnech podrobiti se tak přísné zkoušce...

V následujících dnech jsme kurýrovali předně nohy a za druhé ještě více žaludek a všecko, co s ním souvisí, abychom se vzpamatovali z ran, které nám zasadily konzervy.

V dosavadních dvaceti třech kapitolách putoval jsi se mnou — laskavý čtenáři — ke svatyni kananejské do starého Gezeru. Tím jsem vlastně vyplnil povinnost, ke které jsem se nadpisem této knihy zavázal. Myslím však, že se ti zavděčím, když tě vy-

zvu, bys putoval se mnou v duchu k svatyni, která jest srdci křesťanskému nepoměrně dražší, ke svatyni, kterou jsi zahlédl hned prvního dne naší cesty a po které zatoužilo zajisté již tehdy srdce tvé. Bude tě snad zajímati, když aspoň v duchu budeš se mnou v této svatyni — v B e t l é m ě slaviti v á n o c e!

KAPITOLA DVACÁTÁČTVRTÁ.

PO STOPÁCH RODINY NAZARETSKÉ.)*

Advent, vánoce, Betlém! Jak kouzelná to slova! Slyšíte je, vyslovíte je a již vám víří hlavou roje nejsladších vzpomínek... Obrozujete se, stáváte se mladšími. Měníte se v děti, které vede starostlivá ruka matčina za tajemného šera ranního pod klenbu svatyně na roráte. Rozzáháte voskový sloupek, listujete ve zpěvníku a hledíte na kněze, oděného v bělostnou řizu, zpíváte z celé duše sladké písničky, plné živé víry, plné sladké naděje...

A což teprv, když advent zapadne do moře času, když se vracíte z posledního roráte domů, když se přiblíží svatá vánoční noc! Po stopách sv. rodiny kráčíte z Nazareta do města Davida, s pastýři ponocujete u stád a chvátáte s nimi k jesličkám, abyste tu vzpomenuli na událost, která snesla největší dar nebes — p o k o j každému člověku, jenž jest dobré vůle.

Když tak buď v teple rodinných krbů nebo ve světle zářících svatyní ve dnech těchto zalétáme daleko odtud do Palestiny, do městečka dvě hodinky od Jerusalema na jih vzdáleného, tu bezděčně vynoří se před námi otázka: Jak asi slaví se vánoce v Betlemě?

Přál bych jednomu každému z laskavých čtenářů, by si mohl dáti odpověď na tuto otázku z vlastní zkušenosti, t. j. by mohl

*) Srovnej ke kapitolám XXIV.—XXVII. mé články v »Našem Domově« r. 1910 číslo 1. 2. 3.

aspoň jednou v životě ztráviti den 24. a 25. prosince v jeskyni, kterou zvolil si Pán za své rodiště . . . Poněvadž jest to však přání pro většinu nesplnitelné, bude tě asi, laskavý čtenáři, zajímatí, když ti podám několika prostými, nelíčenými slovy své dojmy, které jsem si ve jmenovaných dnech v jeskyni světového významu a v její okolí nasbíral a do vlasti přinesl.

Jest pochopitelné, že Betlem přirostl již od mládí k srdci našemu tak, že každý, jehož noha se dotkla jedenkrátě půdy Sv. země, hledí již z dálky si určití směr, kde as nivy betlemských pastýřů leží; jest přirozeno, že v duši zajásá, když se mu ukáže cesta a řekne se mu: Tudyhle se jde do rodiště Kristova.

Již tehdy, když jsem se dne 15. října odpoledne poprvé blížil k Jerusalemu a když jsem z okna železničního vozu postřehl klášter sv. Eliáše, ležící na cestě do Betlema, poskočilo mi srdce radostí a touhou, dáti se cestou, vedoucí do nejslavnější a nej památnější jeskyně na celé zeměkouli. Touha ta mocně vzrostla, když jsem v Jerusalemě z vagonu vystoupil a po několika krocích stanul na cestě, vedoucí k městu, ve kterém jména sv. rodiny měla býti zapsána do seznamu ku sčítání obyvatelstva. Zatím mi však nezbývalo, než rozechvěné, bušící srdce ukonejšiti, přání jeho odložiti a dáti se směrem opačným k Jerusalemu.

Ve třetí kapitole tohoto dílu vypravoval jsem ti již, laskavý čtenáři, kdy že jsem poprvé spatřil aspoň z dálky tento vzácný předmět mých tužeb. Za jitra dne 3. listopadu vyjel jsem ve společnosti tobě již známé na komi. Po jízdě jedné hodiny, když jsem se ocitl na výšině u kláštera sv. Eliáše, vyvstal přede mnou poprvé v dálce malebný Betlem, vtroubený zelenými olivami. Cválal jsem radostí, že vidím na vlastní oči nivy, které byly kdysi ozářeny nebeským jasmem, cválal jsem k Betlemu blíž a blíž. Tu však před samým cílem mé touhy zahrnula karavana naše na pravo na západ směrem k el-Chadru a já byl nucen — zahrnouti s ní. Ohledl jsem se několikrátě a vždy mi bylo pozorovati s bolestí, že se od Betlema čím dále tím více — vzdalují . . .

Dne 24. listopadu na celodenní měsíční vyjížďce jel jsem v průvodu biblické školy zase k tomuto předmětu sladkých tužeb. Před samým Betlemem však zazněl rozkaz obrátit na levo k Súr Báhyru a dále ke klášteru sv. Sávy (Már Sábá), a vstoupiti do městečka, kolem něhož snahy mé tak dlouho již kroužily, bylo mi opět nemožno.

Různé starosti a práce zaměstnávaly mě a přítele Breana tak, že jsme se konečně umluvili, že si necháme návštěvu Betlema až na dobu nejvhodnější — na štědrý den a hod vánoční.

Zatím jsme se připravovali a těšili. Čím déle bylo nám čekatí na sladkou chvíli, ve které bude nám dopřáno pokleknouti na místech, na kterých skláněli svého času kolena východní mudrcové, tím více rostla a na srdce doléhala touha spatřiti půdu tak vzácnou. Bolestně jsem však v této přípravě nesl, že ucho mé nezaslechlo ani jedině rorátní písni, které dovedou srdce naše tak něžně naladiti na příchod Kristův. Tu teprv jsem se naučil je ceniti, když jich nebylo.

Příprava naše nesla se především k tomu, bychom si zajistili možnost na den narození Páně v jeskyni betlemské podati Otcí nebes nejsvětější obět. Není to starost malá. Oltář náš jest tu jen jeden a kněží z celého světa mnoho, takže štěstí toho se může dostatí jen asi 30 vyvoleným. K těm jsme chtěli patřiti i my. Došli jsme si tedy ke strážci Sv. země, P. Giannini-mu, který nás velice laskavě přijal a slíbil, že přání naše ochotně vyplní. Dle pořádku později stanoveného přišla řada na mne o 1. hodině po poledni. Těm, kdož se přihlásili po mně, bylo čekati se mši sv. na hod vánoční až do 2., 3., ano i do 4. hodiny odpoledne.

Konečně nadešel toužebně očekávaný den 24. prosince. Právím „nadešel“, nemoha říci „zasvitl“. Začalť podobně jako celá řada jeho předchůdců deštěm, padajícím z hustých mraků, které zahalovaly celou oblohu, takže ranní temno dlouho trvalo. Přítel Breen jen ztěží mohl přecísti na teploměru, že jsou dnes k ránu (o půl osmé) 42 stupně Fahrenheita, t. j. 4 stupně R.

„Nebudeme míti dnes cestu příliš růžovou“ — poznamenává se zasmušenou tváří — „bláta budeme míti více než dost a budeme rádi, jestliže nezmokneme.“

„Budeme míti aspoň příležitost, představiti si obtíže, které bylo překonati vznešeným poutníkům, kteří před devatenácti věky kráčeli z Nazareta do Betlema“, snažím se zaplašiti mrak s tváře přítelovy.

Rozloučili jsme se se svými knihami, s přednáškami, odložili jsme archeologické spory a topografické hádky, bychom popřáli více života srdci, by pookřál zase náš cit. Opouštíme klášter sv. Štěpána a dáváme se na cestu, přicházející od Galileje a

vedoucí kolem zahradní zdi dominikánů ku bráně Damašské. Tudy se chodívalo z Nazareta do Jerusalema. Tudy nesly se dnešního dne kroky Požehnané, nesoucí pod čistým srdcem největší skvost nebes. Tudy provázel ji pečlivý strážce její...

Vstoupil pak i Josef z Galileje, z města Nazaretu, do Judska, do města Davidova, kteréž slove Betlem, protože byl z domu a čeledi Davidovy, aby se přiznal s Marií, zasnoubenou sobě manželkou, těhotnou. (Luk. 2, 4. 5.).

Noříme se cestou do těchto prostých slov evangelia, přemýšlíme o nich a zdá se nám, že vidíme obě svaté osoby mlčky kráčet před sebou, zdá se nám, že pozorujeme na cestě zbytky jejich šlépějí, do kterých vkládáme i my nyní nohy své. Kéž bychom mohli dnes i srdce svá vložit do srdce našich předchůdců a vycítiti vše, čím jejich srdce na cestě bušila!

Zahnuvše u brány Damašské na pravo, kráčíme podél městské zdi až k hotelu Fastovu, u něhož v pravém úhlu zabočujeme do Jafské ulice. V ní proudí již čilý ruch, ačkoliv déšť jest každou chvíli na spadnutí. U brány stejnojmenné (Jafské) nabízejí se nám drožkáři, že nás do Betlema dovezou. Odmítáme, chtějíce pěšky kráčet po cestě, jež byla tak šťastna, že nesla sv. rodinu... Sestupujeme u citadely do údolí, abychom ihned zase vystoupili na vrchol, na horu Zlé rady. Cestu, po které jsme před více než dvěma měsíci přišli od nádraží, necháváme v pravo a v několika okamžicích rozkládá se před naším zrakem rovina el-Bukei'a. Jest to snad biblické údolí Refaim, vyvolávající v nás vzpomínku na slavného Betlemitu Davida, který tu dvakrát vítězně bojoval s Filištiny. (2. Král. 15, 17.—25.)

Jako v řetěze článek ku článku se pojí, tak i k této vzpomínce se druzí to, co nám vypravuje 1. Král. (6, 1.—3.) o pomazání syna Isaiova za krále. Na obzoru duše naši se objevuje ctihodný Samuel, ubírající se touto cestou s rohem oleje za pasem... Oč malebnější jsou tyto vzpomínky biblické, než dvě arabské vesnice, které se jeví zraku našemu na západě (Bét Sa-fáfá a Šerafát)!

Na levo zeje vedle cesty cisterna Bír en-Nedžem, nyní (v zimě) bohatá vodou. Zde prý se znova objevila hvězda třem králům, když byli opustili královské komnaty Herodovy a jali se hledati místo, předpověděné prorokem Micheášem. Také prý unavená Panna zde odpočinula. Nemáme dnes chuti kriticky vy-

šetřovati, o jaké důvody může opřítí studna tato nároky na svoji památnost, dnes nám stačí věděti, že kráčíme cestou, po které se brali svého času za hvězdou tři orientální mágové. Spíše se nás zmocňuje přání, by pouť naše byla nebi tak milou, jako byla daleká cesta jmenovaných východanů.

Po dobré hodině únavné cesty dospěli jsme ke klásteru sv. Eliáše (Már Eljás), který stojí při cestě jako pevná bašta. Řečí mnichové, jimž klášter patří, ukazují tu studnu, která prý poskytl nazaretským chodcům občerstvujících nápoje.

Ohlízejíce se zpět patříme v zamlžené dáli na neurčité rysy minaretu vesnice Nebi-Samuíl, která asi odpovídá staré Ramatě, rodišti to Samuelově. Postava velebného starce s rohem, naplněným olejem, zase vyvstává nám před očima.

Na východě prorážejí mlhami modravé hory Moabské. Tu a tam se podaří několika paprskům slunečním poněkud se prodrati; osvítili na chvíli v dále mokrú hladké kamenné plochy, které se zalesknou tak, že se nám zdá, že vidíme před sebou obrovská zrcadla.

Za patnácte minut další cesty kyne nám na pravo na návrší dosti velká budova, se všech stran dobře hrazená. Jest to Tantúr, majetek rakouského řádu maltezskeho, propůjčená nyní milosrdným bratřím, kteří tu konají své dílo lásky. Před námi v šedém pozadí trčí k nebesům džebel el-Furédýs, před námi pak se rozkládá cíl naší cesty — Betlem. Jen na pravo poutá nás chvílku ještě vesnička, vroubená dřímajícími nyní, ale přece jen zelenými olivami, Bét-Džálá, která chová ve svém lůně školu a seminář latinského patriarchátu.

Konečně můžeme celou svoji pozornost věnovati nerušeně městečku, jehož jméno vyslovují dnes vděčně a vroucně na celé zeměkouli miliony příslušníků národů nejrůznějších. Upíráme zraky své na věž, zvonici to františkánů, která nám ukazuje, kde že leží srdce celého Betlema — jeskyně a nad ní chrám narození Páně.

Čím více se blížíme k Betlemu, tím více roste naše touha po něm, tím více prahne býtí již v něm. Tu však staví se nám v cestu náhrobek milované manželky Jakubovy Ráchely, ku kterému se ubírá právě pohřební průvod... Výjev to, který na chvíli zdržuje naše kroky.

Zástup muslimů obklopuje mrtvolu, zavinutou do pláten a bez rakve ležící na nosítkách.

„Jest to asi pohřeb některého příslušníka beduinského kmene Taamreh“. domnívá se přítel.

„Kde bydlí tento kmen?“

„Od Jerusalema, Betlema a Hebronu na východ až ku Mrtvému moři.“

„Neslyším dobře, co se modlí slepí oni muži, kteří jdou v čele průvodu.“

„Víte nám slova, či lépe řečeno jejich zpěv, ovšem jednotvárný, odnáší, tak že nelze dobře slyšet. Myslím však, že odříkávají známé vyznání: La iláha ill alláh ua muhammadur-rasúlul-láh. (Není bůh kromě Allaha a Mohamed jest posel Allahův.) Děje se tak při pohřbu mohamedánském z pravidla, a to proto, aby nebožtík onoho vyznání nezapomenul. Budeť prý hned první noc po svém pohřbu zkoušen od andělů Munkara a Nekýra, zda-li ono vyznání umí. Běda mu, kdyby ho neuměl.“

„Kdy asi tento nebožtík zemřel?“

„Patrně včera odpoledne. Kdyby byl zemřel již dopoledne, byl by býval pohřben již hned včera.“

„Urází mě, že účastníci pohřbu jsou vesměs špinaví, nemajíce ani svátečního roucha.“

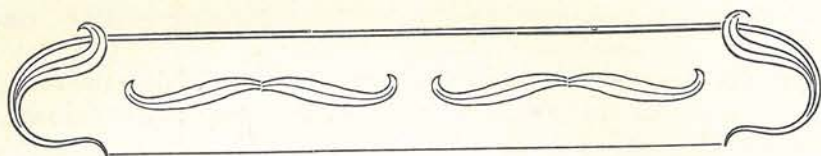
„Jest to všeobecný zvyk u mohamedánů. Uvidíte ještě více takovýchto projevů smutku. Nemyslete, že staří Židé, kteří si sypali na hlavu popel a trhali roucha na znamení smutku, byli čistější. Bílými rozhodně nebyli!“

Dlouho jsme pohřbu nepozorovali. Zajisté, že se nám naskytne jindy příležitost, studovati podrobněji podobný obřad. Dnes nás již všechno pudí neodolatelnou mocí do města, ve kterém se vyplnily naděje patriarchů. Touha tato nám také nedovoluje, abychom dnes probírali kriticky otázku, zda-li náhrobek Ráchelin stojí skutečně na místě, na němž milovaná choť Jakubova zemřela, a zdaž dosud snad chová pravé její kosti.

Hned za mausoleem dcery Labanovy se ocitáme na známém nám již rozcestí. V pravo odbočuje cesta k Hebronu. Jeli jsme tudy již na počátku listopadu. Na levo vede cesta k rodišti Kristovu. Nejsme v nejmenších rozpacích, kterou ze dvou cest

jest nám dnes voliti. Všimáme si nyní již z blízka, jak četné olivy, fíky, pastvíska, ano i orná půda, porostlá zelenajícím se ozimem, pokrývají svahy dvou pahorků, na kterých se Betlem rozkládá. Jak velice se liší toto žírné okolí od pustin, které vroubí Jerusalema! Skutečně Bét lechem jest zde, t. j. příbytek, místo chleba, místo hojné výživy.

KAPITOLA DVACÁTAPÁTÁ. V RODIŠTI KRISTOVĚ.

Již nás vítají první domky betlemské. Nejsou zavřeny pro cizince na závory, jako byly před devatenácti věky. Dnes se ochotně otevírají poutníkům všech národů, přichozím všech dílů světa. Libo-li, můžeme vstoupiti hned do dílny otevřené, ve které se hotoví z perleti různé devocionalie. Chcete-li, můžeme zaklepati na dvěře a podívati se, jak se tu dosud v malé domácnosti mele mouka na ručním mlýnku — všude budete vítáni s vlídnou tváří. Vždyť zde bydlí většinou křesťané. Tři sta mohamedánů ztrácí se jako nepatrná menšina mezi osmi tisíci křesťanského obyvatelstva. Katolík s radostí pozoruje, že tu má celých pět tisíc spolubratří, kteří s ním nábožensky úplně stejně smýšlejí a cítí. A nejsou to snad jen žebráci, v jejichž hrudi bije srdce oddané pro nástupce Petrova v Římě, zde jsou také zámožní katolíci! Jaký to rozdíl mezi Jerusalemem, který hostí 40.000 židů, 7000 mohamedánů a jen 13.000 křesťanů, z nichž na katolickou církev připadá jen asi 4000 duší, většinou to chudina, živěná kláštery! To vše vám činí městečko, které vidělo Krista v jeslích, mnohem milejším, než město, které zřelo Pána na kříži. Nad to vidíte v Jerusalemě, podobně jako v celé Palestině, obyvatelstvo vyžilých tváří, bez života, zde v Betlemě však potkáváte postavy statné, životem kypící! Nejzřejmější důkaz k tomu, co tvrdím, podávají vám červené, kulaté líce Betlemi-

tek. Příčinu jest prý hledati v křížení krve. V dobách křížáckých výprav totiž usadilo se v Betlemě množství Španělů a vůbec příslušníků jiných národů západních, kteří se smísili pak s domorodým obyvatelstvem arabským. —

Již se kmitají sličné dcery Betlema ve svých pestrých úbo-rech kolem našich zraků. Oči můžeme nechatí na jejich pestrém kroji. Než, nyní v před! Až vykonáme si svoji pobožnost, pak zbude nám dosti času k malým studiím národopisným.

Stojíme na jakémsi náměstí před kostelem. Přístup ke chrámu jest zde rozhodně volnějším, než ke svatyni Božího hrobu v Jerusalemě. Mimochodem jen ohlédáme se na poštovní tureckou budovu, abychom věděli, kam nám bude odpoledne zanéstí pohlednice, které pošleme svým známým do Evropy z místa tak památného a v den rovněž tak významný.

Četl a slyšel jsem, že nad jeskyní narození Páně se zvedá nádherná, velkolepá basilika, kterou dal již r. 330 zbudovati císař Konstantin. Četl jsem též, že tu bývalo svého času biskupství. Představoval jsem si tedy, že budeme vstupovati do chrámu vysokým, skvostným portálem. Fasády chrámu remešského, pařížského, které jsem viděl tehdy aspoň v obrazech, tanuly mi na mysli. Byl jsem však — zklamán, když jsem spatřil jen úzké, nízké dvěře místo brány. Projevil jsem svůj údiv příteli.

„Byl zde původně mohutný portál“ — poučuje mě — „ten však byl později zazděn. Vizte, stopy jeho jsou dosud na zevní, průčelné zdi patrný. Zazděn byl asi proto, aby se mohli křesťané jako v nějaké pevnosti skrýti a brániti proti hordám sveřepých mohamedánů.“

Vstupujeme do předsíně. Její temno mne překvapuje. Nemohu říci, že to bylo překvapení právě milé. Jest přepažena dvěma zdmi, takže tvoří tři místnosti. Jedna z nich jest určena za byt pro oddíl tureckého vojska, které bude sem na svátky komandováno, aby udržovalo pořádek. Tedy kasárny, policejní strážnice v kostele. V pravdě, orientální to specialita!

Pospícháme z nehostinného temného místa . . . Jsme v prostranné basilice, rozdělené čtyřmi řadami sloupů na pět lodí. Zaráží nás její prázdnota, marně se oko shání po oltáři. Bohoslužba se koná teprv za vysokou zdí, kterou přepažili nesjednocení Řekové celou basiliku a kterou oddělili chór, jejich to „výhradný majetek“, od lodí. Nedostatek smyslu pro krásno sta-

vitelské rušivě působí na váš umělecký vkus. Podobně tedy, jako zohyždili Řekové chrám Božího hrobu v Jerusalemě, učinili i zde! Vidíme tu jakýsi obraz toho, jak poškodili církev Kristovu svým rozkolem. Zda-li a kdy as bude tato zeď zbořena? Zdaž a kdy as padne i zeď předsudků proti katolické církvi? Kdy as tu splyne zase chór se svými loděmi, kdy as splynou různé odštěpené církve východní se svojí matkou v jednu velikou rodinu, jak tomu bývalo v dobách, kdy se tato basilika stavěla? Kdy přinesou snahy našich unionistů sladké ovoce?

Srdce nám začne spokojeně bítí teprv tu, když stojíme v samém chóru, který nás poučuje o tom, čeho jest schopno umění byzantské. Více však než tato výzdoba blaží srdce naše vědomí, že již jen vzdálenost několika kroků nás dělí od místa, na které blažená matka-panna položila své novorozené děťátko, zavinité v plénky.

Po několika schodech sestupujeme do jeskyně. Síla mohutného dojmu vás uchvacuje a sráží k zemi. Myšlenka: zde se stala událost, která jest středem dějin světových, tak že od ní počítá se minulost, přítomnost a bude se počítati i budoucnost, musí otřásti kořeny i duše nejsilnější. Myšlenka: zde sběhla se událost, která jest vrcholem v pragmatismu dějin světových, na kterou celá dosavadní minulost byla přípravou, která má následky pro celou nekonečnou budoucnost, tato myšlenka musí ohromiti i srdce nejmužnější. V prvním okamžiku jest vám, jako byste ztratili řeč. Nemůžete ze sebe vypraviti slova. Jen poněnáhu přicházíte k sobě, sbíráte myšlenky a rty vaše začínají šepotati projevy úcty, díky a lásky. Pak začíná v tajemném šeru pracovati vaše oko a prohlíží si oltář, stojící uprostřed jeskyně na straně východní ve zvláštním výklenku. — Patnácte lamp, z nichž šest patří nesjednoceným Řekům, pět Arménům a jen čtyři nám, vrhá tu své matné světlo dnem i nocí na stříbrnou hvězdu, která jest zasazena do mramorové desky, ležící vodorovně na zemi. Kolem její paprsků vinou se latinská slova, připomínající nám, co se tu stalo:

Hic de Virgine Maria Jesus Christus natus est.¹⁾

Při pohledu na hořící lampy, visící tu kolem hvězdy, dere se vám na mysl vzpomínka, kolik lidských srdcí, rozžhavených vře-

*) Zde z Panny Marie Ježíš Kristus se narodil.

lou, čistou láskou k Maličkému, který tu nám byl dán, dnes na štědrý den sem k této hvězdě myslí svou zalétá, kolem tohoto oltáře se kupí, jak ony stříbrné lampy. Kolik duší na celé zeměkouli by si přálo dnes jen na několik vteřin tu poklečeti! Jaké štěstí pro toho, kdo zde může dle libosti prodlévati a rozjímati, zde hluboké reflexe konati . . .

Asi čtyři kroky na jihozápad od tohoto výklenku, který první hostil vtělenou lásku Boží, otevírá se výklenek druhý, o něco hlouběji ležící, který byl tak šťasten, že poskytl novorozenému Pánu první lůžko — jesličky. Žlab do skály vytesaný, nyní mramorovými deskami obložený a pěti hořícími lampami ozářený, připomíná nám živě slova evangelia: I porodila syna svého . . . a položila ho v jesle . . . A toto vám (bude) znamením: Naleznete nemluvíňátko . . . položené v jeslích. (Luk. 2, 7. 12.). Zde klaněli se chudí pastýři, zde otevírali poklady východní králové, sem chvátaly po nich miliardy věřících duší . . . Přes hory i doly, přes pouště i okeány putovali sem . . . Parník i vagon, kůň i velbloud dopravovali a dopravují je . . . Kolik vroucích vzdechů vydralo se tu kdy již z lidských ňader! Kolik horkých slz zkropilo již tuto kamennou půdu!

Z hlubokých našich dojmů vyrušuje nás pohled na tureckého vojáka-mohamedána, který tu opodál oltáře stojí v plné zbroji, s puškou u nohou. Co tu chce, syn Martův, na místě, které přineslo p o k o j lidem dobré vůle? — — —

Poněvadž čas byl již značně pokročil, zvedli jsme se s přítelem, abychom na okamžik posvátné místo opustili. Prošedše podél celé podzemní místnosti, vstoupili jsme do druhé sousední jeskyně. Kolem oltáře, zasvěceného sv. Josefovi a připomínajícího nám slova Matoušova (2, 13nn.): „Aj, anděl Páně ukázal se Josefovi ve snách, řka: Vstaň a vezmi dítě i matku jeho a utec do Egypta a buď tam, dokavadž nepovím tobě: nebo bude Herodes hledati dítěte, aby zahubil je“, přicházíme do kaple mladátek, pak k oltáři sv. Euseba, ke hrobům sv. Pavly a dcery její, jež slula Eustochium a konečně ke hrobu sv. Jarolíma. Z kaple téhož světce vracíme se do chodby a stoupáme po schodech do františkánského kostela, zasvěceného sv. Kateřině. Ponechávajíc si podrobné ohledání svatyně na dobu pozdější, pospícháme, abychom v divanu se představili františkánům a poprosili jich o pohostinství. Potom poohlédneme se po Betlemě a

očekávati budeme slavný vjezd patriarchy jerusalemského, který stanoven jest na druhou hodinu po polední.

Již se rozhlížíme po prostranném divanu. Z vedlejší místnosti, snad kuchyně, přichází bratr Giovanni. Vítá nás, odebírá nám kabáty a zavazadla a věší je na věšák. Po výměně několika laskavých slov přináší nám psací potřeby. Chceme totiž napsati několik pohlednic pro své milé a drahé a odeslati je do Evropy a do Ameriky. Budou zajisté mile překvapeni, když obdrží pozdrav ze dne 24. prosince z místa, které bylo nebesy tolik významáno.

„Jen jestli turecká pošta“ — vyslovuji příteli mezi psaním obavy — „dostojí svému úkolu a dodá naše dopisy na příslušné místo. Škoda, že tu v Betlemě není podobně jako v Jerusalemě a v jiných městech pošta rakouská nebo vůbec pošta některé z evropských velmocí.“

„Doufejme v nejlepší“ — těší mě přítel. „Snad bude adresát vidět raději poštovní známku tureckou, která jest mu méně známa, než by viděl známku svého vlastního státu, na kterou si již jeho oko navyklo.“

Hodiny visící na stěně divanu odbily právě čtyři čtvrti a jednu celou — pokyn to pro nás. abychom povstali a vyšli ven, chceme-li viděti slavnostní ruch panující v ulicích a chceme-li býti svědky příjezdu a přivítání jerusalemského patriarchy, který tu dnes v noci a zítra bude konati slavnou bohoslužbu.

Zaměřili jsme přímo k turecké poště, abychom odevzdali pohlednice. Nemajíce známek vstupujeme do poštovní úřadovny, abychom si jich potřebný počet koupili. Turecký poštovní úředník, ačkoliv má dnes plné ruce práce, nejen že nám s největší úslužností známky prodává, on sám bere nám pohlednice z rukou a známky na ně vlastnoručně, ano vlastnojazyčně přilepuje. Možno si přát větší úslužnosti? Jest možno paušálně odsuzovati turecké a do nebe vynášeti proti nim evropské úřady? Úslužnost tureckého orgánu budí v nás důvěru v instituci, kterou zastupuje, a, jak jsme se později po návratu do Evropy přesvědčili, nesklamal nás.

Z poštovní kanceláře, nalezájící se v prvním patře, kráčíme dolů na ulici. Neděje se tak bez překážek. Na schodech jest již

nakupeno značné množství lidí, kteří zaujali v čas toto vyvýšené místo, aby mohli s něho dokonale viděti slavný sjezd veleknězův. Vždyť právě naproti této budově měl povoz jeho zastaviti, odtud měl patriarcha v průvodu jíti do nedalekého kostela. Po delším boji pažemi a lokty jsme se konečně prodrali.

Stojíme na ulici. Kolem nás ve dravém víru proudí zástupy lidstva, jež co chvíli rostou. Pozvedáme oči. Všecka místa poněkud vyvýšená, zvláště ploché střechy, ano i ohoz na minaretu mohamedánské mešity jsou již hustě obsazena pestrým obecn-

Betlem očekává příjezd patriarchy jerusalemského.

stvem. Dnes by se každý považoval za nešťastného, kdo by neviděl, jak patriarcha přijíždí.

Co učiníme my? kam se postavíme, abychom dobře viděli? Z rozpaků nás vyvádí zavalitý Betlemita, prostřední výšky. Jest oblečen čistě po evropsku; jen červený fez s černým třapcem a osmahlá tvář prozrazují jeho orientální původ. Klade nám ruku na rameno a zve nás na plochou střechu svého vysokého domu, kde prý jest ještě dosti místa pro nás. S povděkem přijímáme jeho pohostinství. Dabdúb — tak sluje náš hostitel — vede nás velikým krámem, ve kterém má vystaveno veliké množství křížů, růženců atd., ano i jakési národopisné museum Be-

tlema a okolí. Prošedše chodbou stoupáme po četných schodech nahoru, kde jest již zástup diváků. Ženy, které tu mezi obecnstvem byly, jakmile nás zočily, ihned plaše se vzdalovaly do rohu, kde se schoulily jak ježci. Dabdúb dává docela donésti dvě židle, abychom prý nemusili státi. Uslyšev, že jsem Čech, začal se ihned chlubit, že před léty kníže Švarcenberg za svého pobytu v Betlémě byl rovněž jeho hostem.

Mohli jsme se klidně posaditi a bezstarostně prohlížeti rušný život, kterým vířily betlemské ulice i — střechy. Jaká to pestrá, v pravdě orientální směsice krojů! Živé to národopisné museum světové! Tu lesklý cylindr druží se k červenému fezu, tu plstěný černý širák kněží k turbanu, tam klobouky evropských dam k závojům a šátkům výchoďanek! Tu kmitá se talár černý, bílý, tam zase hnědý hábit, od něhož se odráží bílé, červené, zelené, pestré, strakaté roucho domorodců a domorodek.

Z celé směsice nás pochopitelně poutal nejvíce pověstný kroj — Betlemitek. Dlouhá pestrobarevná říza (tób harýr) splývá jim až po kotníky. Aby se příliš neházela, jest kolem pasu upevněna „sunnárem“. Do širokých rukávů má vítr volný vstup. Na prsou jest roba okrášlena čtverhranným červeným nebo žlutým náprsníkem. Dnes oblékají též „taksíru“, t. j. jupičku, bohatě, třeba i zlatem vyšitou.

„Jak jest si vysvětliti“ — interpelujeme domácího pána, pozorující různé příkrývky na hlavách švarných Betlemitek — „že některé z dcer zdejšího městečka mají na hlavě jen velikou bílou, po zádech hluboko splývající plachtu, jakýsi to závoj, kdežto jiné mají vysoké čepce, podobné skorem vysokým čepicím bývalých rakouských granátníků?“

„Čepce, „šatue“ nositi jest výhradným právem žen provdaných; dívky svobodné smí nositi jen „mandýl“ — bílou plachetku“, vykládá Dabdúb.

Betlemitky skutečně se tedy dostávají pod čepce — šeptám si a prohlížím zevrubněji kukátkem tuto zajímavou specialitu. Všimám si, jak se „šatue“ připevňuje. Podobně, jako u nás přilbice. Od jednoho ucha vine se pod bradou k uchu druhému ne sice řemen, za to však stříbrný řetěz. Na jeho člancích jest upevněno několik jiných řetízků různé délky, které splývají na krk a na prsa. Na každém z nich se houpe veliký stříbrný peníz.

„Jaké jsou to peníze?“

„Takové,“ — ukáží Dabdúb moji zvědavost, „jaké Betlemitka sežene: dolary (medžidýje), půldolary, čtvrtdolary atd. Nejdražší bývají ty, které se přišívají na strohou čelenku v několika vodorovných řadách, jsou to napoleondory.“

„Nosí tedy zdejší ženy na čele dosti veliký kapitál.“

„Ano. Tato „smáde“ bývá výhradným majetkem ženy, který si přináší z domova a na který nesmí muž proti její vůli nikdy sáhnouti. Dostaví-li se někdy krutá bída, tu žena s bolestí peníz po penízi s čepce odparuje. Jakmile se však slunce blahobytu zase jen poněkud pousměje, s chutí přišívá nově získané peníze na místech, kde byla nucena činiti mezery.“

„Není „šatue“ příliš těžká?“

„Vážívá tolik, že žena, která byla tak šťastna, že veplula do manželského ráje, musí se teprv učiti a zvykati si těžký čepce nositi. Když se však v čestný kroj jednou vpravila, nerada ho odkládá, poněvadž prý jeho nenosení mívá za následek bolení hlavy, ano i očí.“

„Není nebezpečno nositi na čele zcela veřejně tak značný kapitál? Kdyby se tak dalo v Evropě nebo v Americe, zajisté že by se stala velice často obětí loupeže — ano i vraždy.“

„U nás, Bohu díky, ještě není tolik rozšířena manie loupiti a vražditi. Zde má i mohamedán tolik přirozené bázně před Bohem, který vraždu zakazuje, že vyniká v mravnosti nad otrlého, blaseovaného, hyperkulturou otráveného vraha evropského, který se nebojí ničeho, jemuž není posvátného naprosto nic.“

„S potěšením pozoruji, že se Betlemitky nenechávají tetovat, jako četné venkovanky v Palestině, v jejichž tváři se modré klikyháky velice nepěkně nesou.“

„Bylo by hříchem tyto sličné červené líce Betlemitek hyzditi modrou barvou.“

„Rovněž s potěšením pozoruji, že zdejší křesťanky nezahalují svých tváří v závoje, jako činí ženy mohamedánské.“

„U křesťanů závisí vše na přání muže. Přeje-li si, aby jeho manželka chodila zahalena, pak nosí závoj; dovoluje-li jí choditi bez závoje, pak používá ráda tohoto dovolení.“

Zadíval jsem se do ruchu, který kolem mne všude panoval. Bylo mi skutečně, jako bych se díval do živého kaleidoskopu. Obraz za obrazem se jen míhal. Zvláště jeden něžný výjev mi

utkvěl hluboko v myslí. Některé katolické matky z Betlema a okolí vedou za ruku do kostela své malé pěti až šestileté synky v oděvu františkánském. Vzpomínáme tu na malé naše junáky, kteří se rádi ve svém chlapeckém věku strojí do uniformy důstojnické se zlatým límcem nebo do úboru námořníka. Zde si strojí matky své synky místo do vojenského kabátce do hnědého hábitu františkánka, místo pasu koženého a šavle dávají jim bílý provazec se třemi uzly, a na hlavu místo přilbice kladou jim malou kulatou hnědou čepičku. Pohled na malé františkánky byl mi důkazem, jak populární, jak oblíbeni jsou u zdejšího lidu synové velikého světce z Assisi. Snad se v tomto ústroji tajilo mateřské přání, by jednou z malého františkánka se stal veliký, skutečný františkán.

Zatím přitáhl oddíl tureckého vojska, vedený důstojníkem. Rozestavil se po obou stranách ulice, takže tvořil čestný špalír od kostela až po tureckou úřední budovu, u které stáli hodnostáři ve svátečním obleku, očekávající příjezdu patriarchova.

V tom rozvlnil se vzduch zvuky zvonů, přicházejícími od františkánské zvonice — znamená to, že očekávaný velekněz již se blíží k městu. Z chrámu vychází dlouhá řada mnichů, oděných v bílé roucho bohoslužebné. Staví se rovněž do špalíru po obou stranách vyprázdněné ulice podle řad tvořených vojáky. Aby nemusil patriarcha vstoupiti do bláta, rozprostírá se na místě, kde bude vystupovati, koberec.

Oči všech upjatě hledí do ulice přicházející od Jerusalema. V tom vyjíždí z ulice této na volné prostranství cválem jezdec. Jest to františkán, třímající v rukou před povozem patriarchovým veliký kříž. Zvláštní to obrázek. Mnich v hábitě na koni se znamením spásy v ruce! Za ním jede několik uzavřených kočárů. Ve kterém z nich asi sedí patriarcha? Kdo by si byl myslil, že přijede snad v nádherném, umělecky vyzdobeném historickém voze se zlatými loukotěmi, taženém koňmi s drahými postroji, zklamal by se. Patriarcha jerusalemský latinského obřadu jest chud, žije jen z dáreků, které mu láska věřících posílá. Spokojuje se s vozem zcela obyčejným. Povozy zastavují. Z jednoho vychází ctihodná postava s dlouhým, bílým, až po pás sahajícím vousem, který jeho vážnost jen zvyšuje...

„Toť přece není patriarcha Msgr. Piavi“, pravím k příteli.

„Pravda, jest to jeho generální vikář, jeho zástupce, světicí biskup z Kafarna Msgr. Picardo. Patriarcha jest patrně churav, nemůže se tedy osobně dostaviti.,,

„Vzpomínám si, že již tehdy, když jsme se u něho představovali, bylo znáti na jeho tváři chorobu.“

„Slyšel jsem, že mají františkáni vážnou obavu o jeho život. Při věku jedenasedmdesáti let jest prý se obávati nejhoršího.“

„Kolik jest asi roků Msgru. Picardovi?“

„Myslím, že nebude o mnoho mladší než patriarcha sám.“

„Dosud však statně a hbitě kráčí s hlavou vzpřímenou“, poznávám pozoruje, kterak průvod se začíná pohybovati ke kostelu.

Zajímavý to pohled! Církevní katolický průvod uprostřed špalíru tvořeného tureckými vojáky. Turečtí hodnostáři vítají a zdraví katolického velekněze!... K různým pokrývkám hlavy, které jsem svrchu vyjmenoval, přibyla nyní — biskupská mitra.

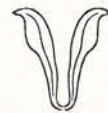
Zvláštní malebnosti dodávají průvodu čtyři kavasové, kteří kráčeji v pestrém svém úboru v čele a tlukouce okovanými hroty svých holí rytmicky dle kroků do země, připomínají nám zvláštní druh bubnů.

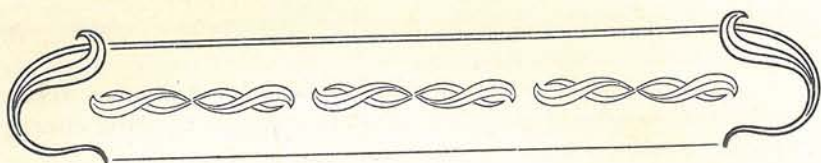
„Odkud se vzali čtyři kavasové?“ táže se přítel otce Dabdúba.

„Jeden jest osobní kavas patriarchův, druzí pak jsou z francouzského konsulátu.“

Toho, kdo vídal, že při průvodech kráčeji kněží dva a dva bezprostředně vedle sebe, překvapuje, když shledá, že zde kráčeji kněží po stranách, po krajích cesty, nechávající uprostřed širokou volnou mezeru.

Oko naše sledovalo průvod krok za krokem, až začal se ztráceti v kostele, až zmizel též poslední jeho člen — zástupce patriarchův, který jest dnes první osobou v Betlemě...

KAPITOLA DVACÁTÁŠESTÁ.

TAJEMNÁ NOC.

Provázení jsouce domácím pánem sestoupili jsme se střechy. Otec Dabdúb nerad nás propouštěl. Dal se upokojiti slibem, že zítra přijdeme k němu zase. Dole na ulici zazněl za námi známý nějaký hlas:

„Kéf chátyrkum?“¹⁾

Ohlédáme se, kdo že se o nás tolik zajímá? Je to ředitel rakouského hospice v Jerusalemě, dr. Fellingner, kněz diecése linecké.

„Tajjibín, tajjibín, el-hamd lilláh“²⁾ odpovídáme podávající si ruce.

„Kde budete dnes na Štědrý den večereti?“ táže se mne po krátkém rozhovoru.

„Ještě jsem o tom nepřemýšlel. Snad nám dají něco fran-tiškáni.“

„Nejste-li dosud nikam pozván, pojedte s námi do Tantúru, kde naleznete výhradně rakouskou společnost. Bude vám jak doma. V šest hodin bude státi povoz před kostelem. Dostavte se a pojedeme. Po večeri se vrátíme tak, abychom byli v deset hodin, kdy tu začínají jitřní hodinky, zase zde.“

Měl jsem obavu, co řekne přítel Breen, se kterým jsem ko-nal dnes celou cestu z Jerusalema sem, opustím-li ho na večer.

¹⁾ Jak se máte? ²⁾ Dobře, dobře díky Bohu!

Teprv když prohlásil, že nic nenamítá, dal jsem dru. Fellingnerovi slovo.

Čas rychle prchal. Nejdéle jsme se zdrželi návštěvou v ar-menské škole. K basilice narození Páně totiž na straně jihozá-padní přiléhá klášter nesjednocených Armenů. Různými chod-bami a chodbičkami, ozdobenými obrazy a malbami ceny velice pochybné dostali jsme se do místnosti, ve které stály dvě řady dřevěných, nehlazených, nenatřených lavic, nepříliš hustě obsa-zených armenskými chlapci. Opisovali nějakou předlohu na své tabulky. Holé stěny nám vypravovaly, že tu nesmíme hledati vý-stavu učebných pomůcek. Nepocítovali jsme veliké úcty před kulturou, která má v této místnosti semenišť. Co dobrého, sku-tečně svobodomyšlného tato škola má, jest, že možno do ní vstoupiti každému, kdykoliv bez předchozího dovolení nějakého školního dozorce neb docela školní rady. Učitel v tmavém há-bitě — snad armenský jáhen — přivítá laskavě každého hosta, který chce viděti armenskou naději vlasti a církve, zde shro-mážděnou. Není veliké obavy, že snad časté návštěvy budou na závalu vědeckému pokroku armenských synků. Takých zvě-davců, jakými jsme my, není mnoho. Co by sem zástupy cizinců táhlo?

Odcházíme s pocitem jakési stísněnosti z málo hostinné „mekteby“ (školy).

Rázem šesté hodiny stál jsem před kostelem. ‘Arabáne (bryčka) zde již čekala. Za nedlouho dostavil se dr. Fellingner a s ním místoředitel rakouského hospice v Jerusalemě, slovinský kněz dr. Ehrlich, pak kněz diecése krakovské dr. Stanislav Trzeciak a konečně Vilém Steffan, moravský Němec, ředitel ra-kouského poštovního úřadu v Jafě.

Již se ani nepamatují, jak se nás pět osob na bryčku vešlo. Tolik přece však vím, že jsme se cestou cvičili v umělém zkra-cování nohou. ‘Arbadži (kočí) práskal do koní, takže jsme jeli rychle, skoro jako automobilem, po silnici zpět k Jerusalemu. Hustý večerní soumrak nebyl pro koně žádnou překážkou. Ce-stou zmiňují se o návštěvě v armenské škole a stěžují si na ne-dostatek pomůcek.

„Buďte rád“, konejšil mne dr. Trzeciak, „že jste viděl ve škole aspoň lavice. Již to jest veliká učebná pomůcka! Kdybyste přišel do mohamedánské venkovské školy, viděl byste, že děti

sedí se zkříženýma nohama na špinavé rohožce a že v této pozici čtou, ano i na kolenou píší.“

„Jest v každé arabské vesnici obecná škola?“

„Dle zákona má býti nějaká malá universita v každé obci. Skutečnost však leckdy za zákonem pokulhává. Jakousi čítárnu a pisárnu pro chlapce lze nalézt skoro všude.“

„A což dívky?“

„Ty nemusí uměti číst a psát a proto do škol — aspoň dívkou muslimských rodičů — nechodí.“

„Kdo tu řídí školství?“

„Ministerstvo vyučování v Cařihradě. Pro mohamedány zřizuje a vydržuje školy stát sám; ostatním společnostem náboženským dovoluje za jistých podmínek zřizovati si školy soukromé.“

„Jsou tu tedy vesměs školy konfessní?“

„Tak jest. Na vydržování škol státních vybírá se zvláštní školní daň. Každý občan jest povinen platiti ročně 6 piastrů, t. j. asi půldruhé koruny.“

„Nevelký sobotáles. Dostanou z této daně nějaký příspěvek na své školy křesťané? Či snad nemusí školného platiti?“

„Křesťané školní plat platiti musí, podpory se jim však nedostane žádné.“

„Nečiní vláda při zařizování škol křesťanům obtíže?“

„K zařízení školy jest třeba ministerského povolení, které se dosti hladce opatří. Rusové na př. dostali nedávno povolení k otevření nových čtyřiceti škol, ačkoli jich mají jen v Galileji dosud na padesát. Učebnice, kterých jest dovoleno v křesťanských školách užívati, musí býti schváleny rovněž vládou.“

„Katechismy také?“

„Nevím. Vůbec osobuje si vláda právo vrchního dozoru na školy, které však zůstává většinou na papíře, takže si spravují křesťané vnitřní věci svých škol úplně samostatně.“

„Do kolika let musí choditi děti do školy?“

„Jak dlouho je rodiče chtějí do školy posílati.“

„Toť vysoký stupeň svobody. Mají tu také vedřiny?“

„Nevím, zda-li v zákonodárství tureckém jest tato instituce známa, myslím však, že se tu o prudkém teple letním měří vedřiny jen vůlí rodičů a dětí, nikoliv pak teploměrem.“

„Také svoboda. Venkovský učitel má asi vysoké služné?“

„Něco dostává od státu, ostatek mu poukazuje dobročinnost rodičů.“

„Tedy patriarchální poměry. Jak mnoho křesťanských škol jest v Betlemě?“

„Františkáni vyučují ve svých školách chlapce. O výchovu dívek starají se pečlivě sestry sv. Josefa. Salesiáni mají tu veliký ústav nejen se školou obecnou, nýbrž i se školami řemeslnickými. Když jste od basiliky pohlížel na Betlem, tu jste viděl na nejvyšším bodě vévoditi celému městu budovu dosti velikou; je to škola francouzských školních bratří. Kromě toho mají tu řeckové školy pro mládež obého pohlaví. Také protestanté vyučují zde za podpory berlínského „Jerusalemského spolku“ chlapce i dívky.“

„Kolik však mohou míti žáků, když je tu v Betlemě všech protestantů v celku šedesát?“

„Říká se, že mají návštěvu dosti četnou. Patrně chodí do jejich škol také děti mohamedánské.“

„Nebrání tomu vláda?“

„V theorii ano, ve skutečnosti však si nedají rodičové předpisovati, kam děti posílat. Ostatně není veliká obava, že děti mohamedánské stanou se křesťany. To není věc tak lehká. Konečně Angličané mají tu kromě školy obecné docela ústav pro vzdělání učitelek.“

„Pracuje se tedy v rodišti Kristově v jeho duchu, žije tu láska k mládeži.“

„Nevymizela tu ani láska k dospělým. Františkáni rozdávají ze své lékárny léky, sestry sv. Josefa opatrují sirotky, sestry sv. Vincence pečují ve své nemocnici o neduživé, k nim pak důstojně se řadí karmelitky, které tu mají rovněž svůj stánek.“

Z rozmluvy často nás vyrušil povážlivý sklon archy, která nás nesla. Nebylo by nyní v husté tmě příjemno v blátě pykati za hřichy silniční správy.

„El-hamd lilláh“¹⁾ — šťastně jsme dojeli.

„Mesákum bil-chair“²⁾ pozdravujeme arabsky milosrdné bratry, kteří nám vyšli vstříc až před práh.

Bez dlouhých okolků zasedáme ke stolu. Ve štědrovečerní večeři vidíme domácí rodinnou slavnost, plnou upřímnosti a ra-

¹⁾ Díky Bohu! ²⁾ Dobrý večer!

dosti, která sálá každému z oka. K náladě přispívá u nás značně vánoční stromek, který rozlévá světlo nejen po příbytku, nýbrž proniká a naplňuje jím i srdce. Zde o stromku vánočním, aspoň o smrčku, nemůže býti ani řeči, poněvadž by se stromek toho druhu musil z daleka sem dovážeti. Přece však byla i naše večere v jistém smyslu rodinnou. Pojilať nás páska společné víry a lásky křesťanské a každý se snažil zpříjemniti svému spoustolujícímu několik společně strávených okamžiků. Ano i pouťo společné širší vlasti — byliť jsme tu všichni syny Austrie — spojovalo nás. Pravda, v poslední době svazek, který slučuje všecky národy rakouské v jednu rodinu, značně se uvolnil. Zde v Betlemě však se nevedou boje o dvojjazyčné tabulky ani o razítka, zvláště ne v tomto domě křesťanského milosrdenství, nejméně pak v předvečer narození Páně.

Nescházelo mi v této společnosti laskavosti a srdečnosti nic, přece však srdce začalo býti zmítáno jakousi nespokojeností. Chtělo býti v kruhu těch přátel, se kterými jsem jiná léta na tento památný večer stolovával a se kterými jsem zpíval vánoční koledy. V uších mi zněla a na jazyk se drala česká píseň:

Narodil se Kristus Pán, veselme se.
Z růže kvítek vykvet nám, radujme se.
Z života čistého, z rodu královského,
nám, nám narodil se.

Teš po české písni a společnosti sahal mi hluboko do duše a stálo mne mnoho přemáhání vnutiti se do celkové nálady společnosti. Teď teprv naučil jsem se vážit si české koledy, když jsem jí neměl!... Skoro jsem vítal konec večere, která naladila tak teskně struny srdce mého.

Když jsme po deváté hodině sedali opět do 'arabány, tu kryla již noc celý kraj v hustý temný rubáš; touto tmou prodíráme se k Betlemu. V uších zní nám a na jazyk se derou slova pastýřů: „Pojďme až do Betlema a vizme tu věc, jež se stala, kterou Pán ukázal nám.“ (Luk. 2, 15.). Vzpomínám na jas, který oslnil zraky probouzejících se pastýřů, na obzoru duše mé vychází hvězda, která tudy vedla tři východní vladaře, vzpomínám, jak dnes září naše české chaty. paláce i svatyně a v duši ozývá se touha viděti dnes celý Betlem daleko široko ozářený, osvěcený. Kéž by aspoň měsíc, kéž by aspoň hvězdy lily dnes

světlo na rodiště Pána svého! Černé mraky však, honící se dosud po obloze, odepírají přání mé, kazí mi radost. — V Betlemě samém kmitne již tu a tam světlo, to však přání mému nedostačuje. Myslím si, že by dnes celé městečko mělo v plném slova smyslu t o n o u t i v m o ř i s v ě t l a.

Jsmo u kostela a v kostele. Zde teprv se plní moje sny. Kostel sv. Kateřiny skutečně tone v záři voskovic na oltáři plannoucích.

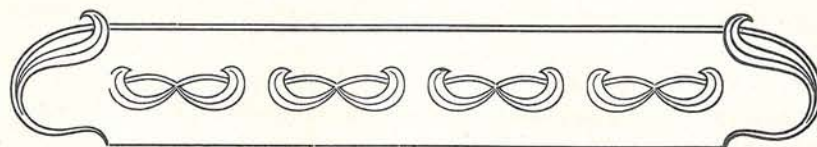
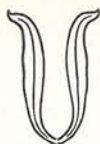
Po jitřních hodinkách mohu věnovati něco pozornosti četným věřícím, kteří naplňují svatyni. Pestrost, které jsme se za dne obdivovali na ulici, přestěhovala se nyní sem do chrámu. Lavice v kostele ovšem žádné nejsou. Za to jsou v bočné lodi na straně evangelijní nakupeny na hromadě stolice a sedadla různého druhu. Komu jest libo, dojde si pro jednu z nich, postaví si ji v kostele na místo, které si může zcela libovolně zvoliti, a posadí se. Chce-li si kleknouti, otočí stolicí a opře se pětá ruce o ni. Také kus východní svobody!

Poboční loď na straně protější jest vyhrazena Betlemitkám. Přál bych vám je viděti v jejich pestrém kroji. Křesel, sedadel naprosto nepotřebují, poněvadž sedí všecky dle východního zvyku na rohožce rozprostřené po holé dlažbě. Ještě více nás poutá, že sedí buď bosy nebo v punčochách! Přišly sem sice ve střevících, dříve však, než se usadily, zuly je a položily si je po bok; až půjdou domů, zase se obují. Proč tak činí? Snad ze šetrnosti? Nikoliv! Vzpomínám, že jsem vídal v Jerusalemě dosti často křesťany, kteří dříve než vstoupili do kaple Božího hrobu, zuli své střevíce a obuli je teprvé pak, když vycházeli, vykonavše pobožnost, zase ven. Mimoděk vám tu znějí slova Hospodinova, pronesená k Mojžíšovi: Zuj obuv s nohou svých, nebo místo, na kterém stojíš, země svatá jest. (2. Mojž. 3, 5.) Divíme se, že starobylý východní zvyk vstupovati bosou nohou do domu a do chrámu dosud žije mezi — Betlemitkami.

Nebylo maličností prodrati se zástupem hustě na zemi sedících žen do sakristie, kde již stála celá řada kněží z různých končin země. Oblečení jsouce v mešní roucho čekají, až zazní od hlavního oltáře radostné „Gloria“. Pak se rozejdou po různých oltářích, aby Otci světél v obět přinesli toho, jenž se tu před devatenácti věky z čisté panny zrodil.

U hlavního oltáře totiž již započaly slavné služby boží. Zpěv obstarávali františkáni, kteří se sem dnes z okolních klášterů, jmenovitě z Jerusalema v hojném počtu dostavili. Zpívali celým srdcem. Již při introitu a kyrie sálala z hlasů jejich dětinná věřící radost. Bylo nám, jako bychom slyšeli tytéž andělské hlasy, kterým nedaleko odtud svého času naslouchali betlemští pastýři. A což teprv, když zahlaholily svatyní v této památné noční hodině zvuky chvalozpěvu z úst veleknězových: „Gloria in excelsis Deo“! S jakým nadšením pokračoval tu sbor: „Et in terra pax hominibus bonae voluntatis . . .“! Jaký vznešenější ideál může si duše přát vyplněný již zde na zemi, než slyšeti v noci štědrovečerní v Betlemě u oltáře zpívati chvalozpěv, který burácí v této chvíli po celé zeměkouli?

Jen jednu věc jsem pohřešoval. Byly to pastýřské motivy, které slycháme v době vánoční v předehrách a mezihrách varhan. Když je slyšíme, tu jest nám, jako by hudl zástup pastýřů na dudy. Nechci rozhodovti o jejich umělecké ceně, jen poznamenávám, že jsem jich postrádal — nikoliv ke své radosti.

KAPITOLA DVACÁTASEDMÁ.

PO PŮLNOCI.

Jakmile dozněl zpěv z úst veleknězových, ihned vyrojil se zástup kněží ze sakristie, kteří tu dnes zastupují všechny národy světa, aby toho, který se tu narodil, svolávali na všechny oltáře, cokoliv tu jich jest.

Ano, na všechny, jen na dva, které jsou v jeskyni narození Kristova nikoliv. Na jednom z nich nám naši „bratří“ Řekové nedovolí. Na druhém bude možno kněžím vysílati vzdechy k Nejvyššímu až po slavné bohoslužbě patriarcha v průvodu zaneše voskovou sošku Jezulátka do jeskyně a položí ji do mramorových jeslí. Přistoupiti k tomuto oltáři bude mi dovoleno teprv o jedné hodině po poledni. Zatím jest mi se postarati o to, kde bych odsloužil první a druhou vánoční mši. Kdo byl v Lurdech, ví, že není tak snadno dostati se ihned k oltáři v době, kdy jest tam shromážděno veliké množství kněží. Podobně tomu bývá v Betlemě ve svaté noci. Vzav si v sakristii humerál a purifikatoř, hledal jsem oltář, který bude asi nejdříve volný. U oltáře sv. Jeronyma nalezl jsem jen jediného kněze, kolegu z biblické školy, Holanďana Koeverdena. Přisluhoval mu francouzský abbé z Nancy, Eugen Tisserant. Zde budu čekati, jen co kolega odslouží tři mše — tedy jen půldruhé hodiny.

Stalo se. Kolem druhé hodiny po půlnoci přistoupil jsem v mešním roucho k oltáři . . . Žádal bys věc nemožnou, laskavý čtenáři, kdybys mi uložil, abych ti napsal vše, co tehdy provívalo duši mojí. Kdybys chtěl věděti, co asi vše se v nitru mém odehrávalo, pak bylo by ti vzíti do ruky malou mešní knihu v českém překladě, který nám obstaral P. Prokop Baudyš, a čísti v něm slovo za slovem první mši vánoční. Shledal bys, co tu poesie, co tu krásy, co tu ohně, srdce tvé by zahořelo . . . Náděrná myšlenka za myšlenkou by se ti drala do mysli a cit vznesený jeden za druhým by tu uchvacoval srdce tvé. V těchto místech největší starověký znatel bible (sv. Jeronym) čítával knihu knih, překládal ji, rozjímal o každém její slovu. Kdybys měl, milý čtenáři, jen jiskru onoho bystrozraku, s jakým pronikal tento učitel Písmo, pak bys se podivil, jak mnoho světla, tepla a síly jest v něm, jak jmenovitě při bohoslužbě dovede dosud srdce lidské elektrisovati . . .

Jsem jist, že bys neodložil knihy té z rukou, že bys četl pozorně úryvky biblické určené i pro druhou mši vánoční. Slovo za slovem by dopadalo na srdce tvé jak hůl Mojžíšova na skálu a vyvádělo by z něho proudy slz pohnutí, vzrušení, radosti, štěstí . . .

Na konci evangelia druhé mše jsem četl: „I navrátili se pastýři velebice a chválíce Boha ze všech věcí, které slyšeli a viděli . . .“

Podobně jsem činil já vracaje se od oltáře kolem třetí hodiny s půlnoci do sakristie.

Co teď? Přítel můj již zmizel a já jsem zůstal sám. Kam nyní jíti? K františkánům? Snad bych je nyní nepříjemně rušil. Lážka jsem si nezamluvil, nyní již bude asi sotva které volno. Zalezl jsem tedy za oltář do františkánského choru a tu jsem jakž takž podřimoval zbývající část noci.

Divné, v pravdě orientálně pestré myšlenky honily se rozčilenou hlavou. Turecký, po zuby ozbrojený muž, stojící v jeskyni narození Páně na stráži, nechtěl vymizeti z pobouřené obrazotvornosti. K němu se řadila celá četa jeho soudruhů, kteří dnes tábořili a spali v basilice Konstantinově . . . Zdaž pomyslí císařský budovatel, k čemu jeho svatyně bude jednou sloužiti? Postavami tureckých vojinů se proplétaly stesky, které tlumočil

nám včera tak věrně a upřímně bratr Giovanni. Dějiny málokterého města jsou rudou krví lidskou tak psány, jako letopisy rodiště Kristova. Již osmého dne po jeho narození barvila krev při obřízce plénky, do kterých ho panenská ruka matčina byla zahalila. Nedlouho po tom vtáhla do města, k němuž prorok Micheáš upíral toužebný zrak, četa mužů krve a železa, aby vykonala krutý rozkaz Herodův. Krev nevinná barvila zase betlemské hroudy, třísnila ruce matek, zdráhajících se na smrt vydati miláčky srdcí svých . . . Boj, který se pak rozpředl mezi starým, odumírajícím pohanstvím a mladým, svěžím křesťanstvím, skrápěl rovněž nejednou křesťanskou krví zdejší hroudy. Ve válkách mezi křížem a půlměsícem, mezi evangeliem a koranem zase tu tekla proudem krev. Křesťanská krev však, která tu volala k nebesům o spravedlivý trest, byla prolita křesťany, kteří roztrhali nesešíváné roucho Kristovo, kteří se odloučili jak uschlé ratolesti od vinného kmene — Krista — rozkolnými Řeky! Dne 25. dubna 1873 krvácelo v jeskyni narození Páně pět bratří sv. Františka, smrtelně raněných za to, že hájili své dobré právo proti vetřelým lupičům. O 20 let později hábit dvou františkánů znova tu prostřelen a krví zabarven z ran, které jim zasadil revolver ruského kavasa!

Jako Pán tu proléval krev, tak souzeno i těm, kteří mu zůstali věrni. A jako Pán byl úklady Herodovými odtud vypuzen, tak dalo se i sluhům jeho. Jim, františkánům, patřil druhdy celý zdejší kostel, celá jeskyně. Však přišli Řekové, přišli Armeni a vyháněli je krok za krokem. Vytiskli je z basiliky, vypudili je z choru a přinutili je hledati útulek v kostele sv. Kateřiny. Vyhnali je násilím od oltáře narození Kristova a ponechali jim jen jesličky a druhý oltář v jeskyni! Zdaliž ubrání františkáni aspoň tento majetek proti těm, kteří pracovali intrikami a kde selhala diplomacie, neštítili se ani sáhnouti k násilí, neštítili se ani prolévat krev křesťanskou vedle jeslí Spasitelových?

A turecká vláda? Posílá sem své vojáky, zdá se však, že dosud holduje zásadě, kterou svého času nepokrytě vyslovil veliký vezír k francouzskému konsulu Vergennesovi: „Místa tato patří sultánovi; uděluje je komu chce; a ačkoliv byla dosud v držení františkánů, Jeho Veličenstvo si přeje, aby byla budoucně v rukou Řeků!“ Zdaž bude lépe, až se dostanou k vládnímu veslu Mladoturci?

A Francie, která vykonává protektorát nad katolickými zájmy na Východě? Její konsul se svým kancléřem přijel sem sice včera ve zlaté uniformě a zasedal při půlnoční na křesle zvlášť pro něho vyhrazeném, dobře však kdosi poznamenal, že se celý protektorát Francie scvrkl na právo konsula, roztahovati se na rezervovaném místě v kostele.

Rád jsem se za ranního šera probral z těchto tklivých myšlenek, které ve mně budily pocit bolesti. Bylo mi, jako bych se byl probudil z těžkého chorobného sna. Vyskočil jsem a šel jsem do lodi, ve které se byli zatím četní Betlemité shromáždili. Františkán začal právě u hlavního oltáře „pastýřskou“. Prostí věřící, moderní hyperkulturou dosud nezkažení Betlemité stáli tu jako živé ilustrace k tomu, co četl františkán v evangeliu. Ano, tak a ne jinak jsem si představoval pastýře, kteří první obklopili jesle Kristovy. Čím déle jsem na tyto muže hleděl, čím hlubší jejich víru a úctu projevovanou při pozdvíhování jsem viděl, tím více se zakotvovalo v nitru mém přesvědčení, že by tito lidé mohli výborně sloužiti za model každému umělci, který by chtěl dokonale štětcem svým znázorniti světovou událost, kterou dnes slaví všichni národové. Přistupujice ve velkém počtu ke stolu Páně, klekali s nelíčenou zbožností ke nřížce. Tak a ne jinak klekali první pastýřové před jesličkami.

Bylo pozoruhodno, že měli tito dědicové šťastných ovčáků betlemských při bohoslužbě na hlavě malé bílé bavlněné čepičky (takyje); ani při přijímání jich neodložili. Jak jest vysvětliti tento zjev, nad kterým by se snad mohl někdo ze Západu pohoršovati? Jest to zbytek starého, nikdy nehynoucího, vždy konservativního Východu. Tak kněz ve starém zákoně vcházel do svatyně s hlavou krytou, a podobně ten, kdo vkročil do příbytku vznešených a mocných tohoto světa, neodkrýval hlavy své. Dnešní muslimové vstupují do svých mešit nejen s takyji na hlavě, nýbrž nad touto malou čepičkou mají ještě jednu čepici větší, plstěnou, zvanou libbede; a teprv na tuto pokrývku kladou fez, tarbúš, ovinutý leffou, t. j. stuhou různé barvy. Betlemité odkládají v kostele, patrně pod vlivem mravu západního, tarbúš i lebbedu, nechávají však na hlavě takyji, aby nezapřeli, že jsou přece jen synové Východu.

Po „pastýřské“ šel jsem za Betlemity, opouštějícími mlčky svatyni. Byl jsem neobyčejně překvapen změnou, která zatím

v přírodě nastala. Prchly všechny mraky a chmury, které rejdlily včera po obloze, kaboníce zároveň i naši náladu, prchly daleko, nezůstavivše po sobě ani stopy, takže se modrá, ničím nekalená obloha jak skutečný azur mohla třpytiti v nachu a zlatu vycházejícího slunce. Zkrátka, byl jasný a dosti teplý den, asi takový, jaký bývá u nás výmínečně ke konci dubna nebo počátkem května.

Kolem hřbitova, rozkládajícího se před klášteřem františkánským, zahrnul jsem po svahu do údolí uády el-Džemel, kterým se vine cesta do vesnice Bét Sahúr en-Nasará, jejíž obyvatelé, většinou nesjednocení Řekové, se chlubí, že jejich domky stojí na místech, na kterých bydlili pastýři, kterým anděl přinesl radostnou novinu. Nedaleko od vesničky, čítající na 600 obyvatel, ukazují pole Boozovo, pole a jeskyni pastýřů. Bylo by mi jíti as půl hodiny, kdybych chtěl dnes místa tato navštívit. Cesta jest však značně mokrá a jindy se mi zajisté naskytne příležitost výhodnější k ohledání okolí celého Betlema. Dnes spokojím se s celkovým pohledem na nivy betlemské, které jsou nyní ještě posety myriadami dešťových kapek, lesknoucích se kouzelně v paprscích vycházejícího slunce. Raději vrátím se do kostela, v němž nyní o deváté hodině koná se druhá biskupská bohoslužba. Těžiště mé touhy spočívalo ve mši, kterou jsem se těšil přinášeti v jeskyni narození Páně, pro kterou však byla mi ustanovena teprv jedna hodina po poledni. Dlouhé to sice čekání, pravda, za to však veliké štěstí bude ti sladkou odměnou. K jedenácté hodině došel jsem do sakristie a tázal jsem se, zda-li snad v bohoslužebném pořádku nenastala nějaká neočekávaná změna. K nemalé radosti jsem se dověděl, že bude mi možno jíti k oltáři o půldruhé hodiny dříve, t. j. o půldvanácté. Nevzdálil jsem se již a když došla má hodina, prodral jsem se hustě naplněnou jeskyní k oltáři sv. tří Králů naproti jesličkám, abych se tu postavil na vřsluní duchovního štěstí.

Začínám introit: „Malíčký narodil se nám a syn dán jest nám a učiněno jest knížectví na rameni jeho: a nazváno bude jméno jeho: Podivný, Rádce, Bůh. Silný. Otec budoucího věku, Kníže pokoje.“ — Tato slova Isaiášova jsou hudebním motivem, melodií, která v nesčetných variacích zní zde stále v duši V tento motiv vmísí se za chvíli jiný: „Et verbum caro factum est“ — motiv to, který tu nabývá nevídané síly a barvitosti.

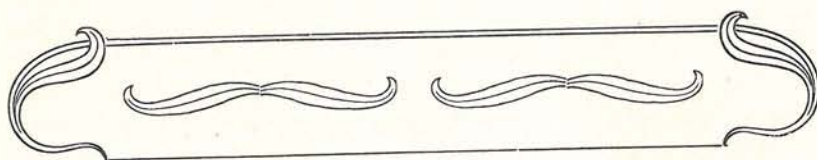
Jest vám, jako byste poslouchali duchovní koncert, při kterém účinkují nebeští pěvci, kteří tu pastýřům před lety zpívali, — koncert, který vyvrcholí v úchvatném zakončení, když při posledním evangeliu čtete o třech králich: „I všedše do domu, našli dítě s Marií, matkou jeho, a padše klaněli se jemu a otevřevše poklady své obětovali jemu dary.“ (Mat. 2, 11.)

Jakého většího, čistšího blaha možno si zde v údolí slz přát? Jaký lepší dárek možno svým miláčkům v Evropě uštedřiti, než zde u oltáře v den tak památný věnovati jim vzpomínku?

Srdce ocitá se ve výhni čisté radosti a proto rádo zpívá píseň tří jinochů, vržených do pece ohnivě. (Dan. 3, 52nn.)

Odpoledne jsme navštívili s přítelem jeskyni, zvanou mléčnou, zastavili jsme se u Dabdúba a pak cupali zase zpět k Jerusalemu. Často jsem se ohlížel k městečku, ve kterém jsem dnes prožil celou řadu dojmů, které mě budou provázeti po celý život, kterých vymazati nebude moci žádná moc pozemská.

Když již naposled jsem se obrátil, šepotal jsem: S Bohem, Betleme, brzy — doufám, shledáme se zase. Zatím buď — s Bohem!“

KAPITOLA DVACÁTÁOSMÁ.

OBRAZ V PĚTI AKTECH ZE ZAŠLÝCH DOB.

Když jsem se dne 25. prosince odpoledne s Betlemem loučil, netušil jsem, že tak brzy, za tři dny, již zase se shledáme . . .

Bylo to večer dne 28. prosince. Biblická škola, pokud byla ubytována v klášteře sv. Štěpána, seděla právě u večere. Mezi jídlem objevil se najednou ve dveřích ředitel školy P. Lagrange. Byl hlučně uvítán, neb ne příliš často do jídelny sem k nám zavítal! Když přišel, přinášival obyčejně nějakou vítanou novinu. Tentokrátě nám přišel oznámiti, že zítra, kdy se tu slaví svátek slavného betlemského rodáka — krále Davida — zvolíme si za cíl obvyklé měsíční vycházky pole Boozovo, pole a jeskyni pastýřů, zkrátka Betlem. Přijali jsme výbornou myšlenku s frenetickým potleskem a těšili jsme se na budoucí den. Jestliže jsme se dnes odebírali na lůžko v růžové náladě, pak následující den hned svým jitem do ohně naší radosti jen přilil nového oleje. Tepla a světla měli jsme více, než jsme si mohli na konci prosince přát. Dle poměrů klimatických, panujících v Čechách a na Moravě, bychom řekli, že 29. prosinec byl den pokročilého měsíce května. Cesta byla v předcházejících dnech již vyschla, takže jsme všichni rádi klusali pěšky. O předmět hovoru nebyla nejmenší nouze. Otázek biblických, místopisných bylo dosti a různých pochybností a kritiky bylo ve mladém světě někdy i více než dosti. Hovory tyto nám zkrátily cestu neobyčejně.

Za hodinku jsme stanuli na výšině mezi Jerusalemem a Betlemem. Bezprostředně před námi se zelenaly nivy betlemské, vroubíci řadu kamenných domků, a na levo v dále se modraly v jasném, paprsky slunečními hustě prosyceném vzduchu hory Moabské...

Betlem a Moabsko! Na první pohled jsou to dvě protilehlá místa, nemající společných zájmů, které by je poutaly. A přece duch nalezá tu myšlenkové pouto, které Betlem a Moabsko pojí. Jest to malá knížečka o čtyřech hlavách, obsahující v celku 85 veršů, položená v bibli církevní mezi dějepisné knihy hned za knihou soudců. Jest to květ na luhu biblické literatury, rozsahem sice nepatrný, svojí etikou však hluboký, svými motivy, vzatými ze života venkovanů, idylický, svým stylem prostým, však živým, nadmíru dramatický. Četba knížečky mi působila vždycky také požitkem estetický...

Když tu hledím na Moabsko, v dále se modrající, tu se mi odhrnuje opona starých dějin, doby, kdy na místech, na kterých stojím, vládli soudcové a na jevišti těchto zašlých dob vidím

jednání první.

Od Moabu směrem k Betlemu kráčeji mlčky, vážně, ano smutně, s hlavou svěšenou tři ženy. Prostřední z nich jest Noemi, na jejíž čele již čas a mnohá starost o skyvu chleba vyryly celou síť hlubokých vrásek. Po boku jí kráčeji dvě Moabitky v plné ještě životní síle, snachy to její: Orfa a Ruth. Po dlouhé chvíli mlčení přeruší Noemi:

Jděte, vraťte se každá do domu své matky. Budiž vám Jahve milostiv, jako jste byly vy k mrtvým a ke mně. Dejž vám Jahve, abyste našly spokojenosti jedna každá v domě muže svého.

Noemi líbá na rozloučenou své dvě snachy, které hlasitě vzlykají. Po chvíli obě rozhodně, odhodlaně volají:

S tebou vrátíme se k lidu tvému!

Noemi:

Vraťte se, dcery mé. Proč byste šly se mnou? Zdaž ještě syny mám v lůně svém, kteří by se mohli státí vašimi muži? Vraťte se, dcery mé, jděte. Jsem stará již, bych mužovi se dostala. Byť bych i myslila, že mohu mítí naději, kdybych i této noci se provdala, ano kdybych i syny porodila; budete proto čekati, až dospějí? Uzavřete se

proto, abyste se nevdaly? Ne tak, dcery moje! Mně líto jest vás velice, že pohnula se proti mně ruka Jahvova.

Obě snachy dlouho usedavě pláčí. Po chvíli přistupuje Orfa, vtiskuje polibek rozloučení na okoralý ret své tchýně a odchází s bolestí. vzdalujíc se opět a opět se ohlíží, až jí obě příbuzné zmizí s očí. Ruth se však tulí k Noemi, chytajíc se jejího roucha.

Noemi:

Hle, švakrová tvá se vrátila již k lidu svému a k bohům svým, vrať se za ní!

Ruth odhodlaně:

Nenuť mne, bych tě opustila, bych vrátila se a nešla za tebou! Kam půjdeš ty, tam půjdu také já. Kde ty se usadíš, tam usadím se já! Národ tvůj jest národem mým a Bůh tvůj jest Bohem mým. Kde zemřeš ty, tam chci zemřít já a tam také budu pohřbena. Přisám Jahve, že jen smrt odloučí mne od tebe!

Opona padá mi před očima a já pozoruji, že jsem již v samém Betlemě. Prohlížím domky sem tam rozházené, jinde však seskupené tak, že tvoří neširoké ulice. Před basilikou na levo se mi otvírá volný pohled do betlemského okolí. Tu se mi opona mého dramatu zase náhle vyhrnuje a před mým zrakem se odehrává

jednání druhé.

Betlem. Doba ječných žní. Zástup betlemských žen vychází z města na pole. V dále blíží se k nim Noemi a Ruth.

Jedna Betlemitka, ukazujíc na příchozí ženy:

Toť Noemi! Když nastal u nás hlad, vyšel Elimelech, její muž, by usadil se v pláních moabských. On, žena jeho a dva synové: Mahalon a Chelion. Přišedše na pláň moabské, usadili se tam. I zemřel Elimelech, její muž, takže zůstala sama se syny. Ti vzali sobě ženy moabské: jméno jedné Orfa, jméno druhé pak Ruth. A bydlili tam asi deset let. Zemřeli pak oba, jak Mahalon, tak Chelion, takže ona sama po muži i synech zůstala.

Noemi a Ruth se zatím přiblížily v bezprostřední blízkost žen betlemských. Všecky Betlemitky jakoby jedněmi ústy volají:

Toť v pravdě Noemi, toť Noemi!

Noemi:

Neříkejte mi Noemi (Blažena), říkejte mi spíše Mara (Bolná), neb mnoho bolu seslal na mne Všemohoucí! Já plná jsem odešla, však

prázdnou mne Jahve zpět přivádí. Proč byste mi říkali Noemi (Blážená), když Jahve zakročil proti mně a Všemohoucí zlem mne stihl? Teď vracím se a se mnou též Moabitka Ruth, moje snacha, neb slyšela jsem v krajích moabských, že navštívil Jahve lid svůj, by dal mu chleba.

Opona padá a já si uvědomuji, že nežiji již v době soudců, nýbrž za panování Jeho Veličenstva sultána Abdula Hamida, že nehledím na společnost družek Noeminych, nýbrž že jsem ve společnosti biblické školy francouzských dominikánů. S nimi kráčím do basiliky, kdež slavný archeolog P. Hugues Vincent nám vykládá všechny památnosti. Po kratičké návštěvě jeskyně narození Kristova vydáváme se na východ Betlema. Po půlhodinové cestě údolím k východu se sklánějícím přicházíme na místo zdí hrazené a poseté kameny, roztroušenými troskami zdí, mezi nimiž tu a tam se zvedají zelené olivy. Jedenadvacet schodů vede tu do jeskyně pastýřů, krypty to bývalého chrámu, který svého času zde stával, poněvadž dle podání zde bylo ukázováno místo, na němž pastýři ponocovali, když jim posel nebes přinesl radostnou novinu.

Když jsme vše ohledali, rozprostřeli jsme na pažitě koberec, který nám byl sem osel, jehož kdosi nazval Hammurabi, za dozoru Ibrahímova přinesl, rozložili jsme se na zemi kolem tohoto svinutelného a lehce přenosného stolu a obědvali jsme.

Po obědě jsme zašli nedaleko na pole, kteréž sluje Boozovo. Zde se mi zase vyhrnula opona mého obrazu ze života a před zrakem mým se počalo odehrávat

jednání třetí.

Na poli posetém zlatými klasy pracují za časného jitra o žni dělníci bohatého Betlemity Booza, příbuzného Elimelechova. — Z dálky přichází Ruth.

Ruth k sobě:

Já k tchýni své Noemi jsem děla, že půjdu na pole a sbírat budu klasy za tím, v jehož očích milost najdu. A Noemi mi pravila: „Jdi, dcero má!“

Ruth sbírá za ženci klasy. — Po chvíli přichází z Betlema majitel pole Booz.

Booz k žencům:

Jahve buď s vámi!

Ženci:

Žehnej ti Jahve!

Booz k dozorcům:

Či jest tato dívka?

Dozorci:

Jest to Moabitka, která se s Noemi z plání moabských vrátila. Řekla mi: „S dovolením budu sbírat a shromažďovat mezi snopky za ženci.“ A tak přišla a zůstala tu. Od rána až do nynějška ani chvíli si neodpočinula.

Booz k Ruth:

Slyšíš, dcero má? Nechoď sbírat na pole jiné! Neodcházej odtud! Přidruž se k mým služebným. Oči své měj na poli, jež žnoucí budou, a kráčeji za nimi. Vždyť přikázal jsem svým dělníkům, by se ani tebe netknuli. Když budeš žízeň mít, jdi k nádobám a pij z toho, co služebníci moji načerpali.

Ruth padá před Boozem na tvář a mluví:

Jakže jsem našla milost v očích tvých, že pozornost mi věnuješ, ačkoliv jsem cizinka?

Booz:

Mně dobře známo jest všechno, co jsi učinila pro svou tchýni po smrti muže svého; že's opustila otce, matku, rodný kraj svůj a že's k národu šla, jehož před tím jsi neznala. Jahve odměň hojně skutky tvé a v plné míře kež se ti dostane odplaty od Boha Israelova, pod jehož perutěmi hledáš útočiště.

Ruth:

Nalezám milost v očích tvých, pane můj, neb potěšil jsi mne a srdečně jsi mluvil k služebnici své, ačkoliv se nemohu ani jedné z tvých služek rovnati.

Booz:

V čas jídla choď sem, jez a své sousto v octě namáčeji.

Ženci zasedají do kruhu na zemi a pojídají pražených klasů. Booz kyne Ruth, aby přisedla k nim. Pak sám podává jí klasů pražených. Ruth z jedné části pojídá, druhou pak uschovává. Po chvíli ženci zase vstávají a dávají se do práce. Ruth rovněž počíná sbírat.

Booz přikazuje žencům:

I mezi snopy ať si sbírá. Neubližujte jí! Spíše vytahujte klasy ze snopků a nechávejte je ležeti, aby si je mohla sebrati. A neplísňte jí.

Ruth sbírá pilně klasy, pak bere do ruky hůl a vymlacuje jí na zemi nasbíraný ječmen. Stahuje se sebe pláštěm a uschovává do něho vymlácené zrní. Ubírá se pak domů, nesouc na hlavě svoji žeň.

Opona padá, brzy však zase vystupuje, aby bylo lze dívati se na

jednání čtvrté.

Humno pod širým nebem. Na něm stoh obilí, připraveného k mlácení. Vedle již vymlácené obilí, dosud však nevyváté. Booz přichází s lopatou a začíná váti. — Za soumraku blíží se nepozorovaně Ruth ve svátečním rouchu.

Ruth k sobě:

Noemi má tchýně mi pravila: Dcero moje! Věř, že ráda bych ti našla útulek, v němž dobře by ti bylo. Nuže věz, že Booz, s jehož služkami jsi byla, příbuzný náš jest! Hle, dnes večer on ječmen váti bude na humně. Proto se umyj, olejem natřeš, pláště svůj vložíš na se a na mlat sestoupiš. Avšak nedej se muži tomu poznati, dokud jídlo a pití neukončí. Až se k spánku bude ukládati, dej pozor, kam se uloží. Pak jdi, odkryj místo u jeho nohou a polož se. On poví tobě, co dále činiti.

Booz zatím přestává váti, sedá si na zem, večerí, jí a pije, načež v dobré náladě lehá si na kraji stohu na zem a přikrývá se pláštěm. Usíná. Ruth se opatrně plíží k jeho nohám, a odkrývá je, aby chladný noční vzduch Booza probudil ze spánku. Sama si pak ulehá u jeho nohou.

Za chvíli Booz se probudí, zvedá se a uleknut se táže:

Kdo jsi ty?

Ruth:

Já Ruth jsem, služebnice tvá. Rozestři své peruti nad služebnici tvou, zákon ti ukládá, bys z mého vdovství mne vyprostil.

Booz:

Jahve žehnej tobě, dcero má! Tvá láska pozdější jest větší nežli první byla. Neb nechodila's za jinochy ať chudými ať bohatými. Proto teď, dcero má, neboj se. Vše, co řekneš, tobě učiním. Vždyť zajisté každý v branách lidu mého, že's ty ženou statečnou... Však ačkoliv pravdou jest, že jsem já příbuzný a proto zákonem vázaný ženich tvůj, věz, že jest tu bližší příbuzný než jsem já. Odpočivej tuto noc; z rána pak, když ze vdovství bude chtít tě vyprostiti on, tož dobře, ať tě vyprostí.

Pak-li nebude mu libo tebe vyprostiti, vyprostím já tě, při sám Jahve! Ulož se a počkej do rána.

Oba se uloží, Ruth u nohou Boozových a spí do rána. Za ranního šera oba se probouzí a povstávají.

Booz:

Dej sem pláště, který máš na sobě a drž ho.

Booz bere šest měr vymláceného ječmene a sype ho do pláště Ruthina na zemi rozprostřeného. Ruth ho svazuje a za pomoci Boozovy dává si svou tíž na hlavu a odchází. Druhou stranou vzdaluje se Booz.

Opona padá a já kráčím za Boozem zase zpět do Betlema. U prvních domků betlemských opona se mi zase vyzdvihuje a přede mnou se odehrává poslední

jednání páté:

Brána města. U ní dílem stojí, dílem sedí, jednak na nízkých stoličkách, jednak na zemi Betlemité. Mezi nimi též Booz. Kolem jde bližší příbuzný Elimelechův, který byl dle zákona v první řadě povinen pojmouti za manželku vdovu po příbuzném, jenž bezdětek zemřel. Na něho volá

Booz:

Bratře, pojed' a posad' se tu!

Přítel přichází a sedá si. — Booz kyne deseti Betlemitům, které si volí za svědky.

Booz:

Posadte se tu!

(K bližšímu příbuznému:)

Díl pole, který patřil bratru našemu Elimelechovi, Noemi, která z plání moabských se vrátila, zadává. I myslil jsem si, že ti učiním návrh: Před staršími lidu zde sedícími užij práva, které tobě příbuznému zákon podává a vykup si ho. Chceš-li si ho vykoupiti, vykup, nechceš-li však, řekni mi, bych to věděl; neb není tu kromě tebe, kdo by oprávněn byl, já pak jsem teprv za tebou.

Bližší příbuzný:

Já ho vykoupím.

Booz:

V den, kdy pole z ruky Noeminy nabudeš, nabýváš též Ruth, ženy mrtvého, abys vzkřísil a zachoval jméno jeho na podílu jemu patřícím.

Bližší příbuzný:

Pak nemohu ho vykoupit pro sebe, bych nepoškodil svého podllu. Vykup si ty, co mně bylo vykoupiti, neb mně není možno učiniti tak.

Bližší příbuzný zouvá střevíc a podává ho Boozovi, na znamení, že se vyzouvá, vzdává práva svého ve prospěch Boozův.

Booz ke svědkům:

Vy jste mi svědky dnes, že jsem nabyl z ruky Noeminy všeho, co patřilo Elimelechovi a všeho, co náleželo Machalonovi a Chelionovi. Také Ruth, Moabitku, ženu Machalonovu za manželku získal jsem, bych vzklřisil jméno nebožtíkovo na jeho statku, by jméno to mezi bratry a v branách jeho bydliště nezaniklo. Vy jste dnes svědky můjmi.

Svědkové:

Jsmě. Dej, Jahve, ženě té jež vchází do domu tvého, co dal Rácheli a Lee, jež obě vzdělaly dům Israelův! A ty vykonávej moc v Efratě a jméno svoje proslav v Betlemě. A dům tvůj budiž takový, jaký byl dům Fáresa, kterého Thamar porodila Judovi!

Opona padá a zakrývá zraku našemu šťastnou moabskou konvertitku, která byla štědře odměněna za svoji pietu k tchýni. Kdyby se měla opona ještě jednou zvednout, pak bychom viděli uprostřed Betlemitek šťastnou babičku Noemi chovati novorozeného vnoučka, kterého nazvaly sousedky Obedem a který — jak knížečka, jejíž obsah jsme si právě připomenuli, dokládá, — když dospěl, měl zase vnuka Davida, potomního krále.

Chceme-li si učiniti obraz, jak asi vypadal příbytek Betlemity, můžeme otevřenými dveřmi vstoupiti do domácnosti dnešního obyvatele Betlema.

Ku podivu! Když jsme si opakovali obsah knihy Ruth, pozorovali jsme, jak se tu obilí žne, sbírá, mlátí a věje. Dnes vidíme na své vlastní oči pokračování této činnosti, pozorujeme, jak se tu z vyvátého obilí na domácím mlýnku mele mouka. Skutečná to selanka! Obyčejně se mele sice mouka časně z rána, dnes však koná se práce tato v příbytku, do kterého vstupujeme, odpoledne, jakoby úmyslně k vůli nám, kteří s velikým zájmem sledujeme primitivní mēlnění obilí.

Na zemi, na podlaze z upěchované hlíny jest rozprostřen koberec; tuším z kůže. Na jeho krajích sedí proti sobě dvě ženy s nataženými nohami. Mezi jejich koleny spočívá kulatý mly-

ský kámen, jehož spodek má v průměru asi 60 cm, a podobá se vypouklé čočce, do jejíhož ohniska zapuštěno jest dřevěné vřeteno. Na tento spodek položen jest kulatý běhoun, na spodní straně vyhloubený tak, aby dobře přilehal k vyduté ploše spodku. Do svrchní plochy běhouna zapuštěn jest dřevěný kolík, rukověť to, kterou ženy jednou rukou držíce uvádějí kámen do pohybu. Jedna z mlecěk nabírá občas dlaní ruky druhé zrní z veliké košatky vedle ležící a sype je do otvoru ve středu běhouna. Melivo padá po celém obvodu obou kamenů na prostřenou kůži. Opodál spatřil jsem dvě síta, která měla patrně za úkol dělit mouku od otrub a mouku snad i tříditi na dva druhy. Mele se tu tedy obilí podobně, jako se u nás třel mák v „trnici“.

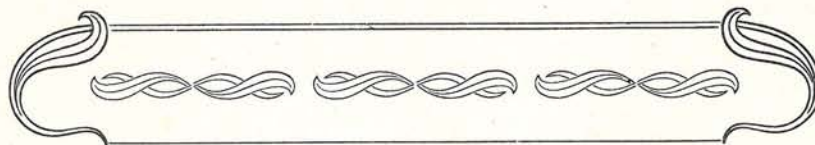
Když Betlemity zpozorovaly, že nás těší dívati se na jejich umění, vstaly a rozprostřely nám jednak rohožky, jednak i peřiny, abychom si přisedli, případně i přilehli a pohodlně mohli stopovati jejich činnost. Nesměli jsme tento projev pohostinnosti zamítnouti a hostitelky své zarmoutiti, sedli jsme si tedy, opřeli lokty o peřiny a do sytosti jsme sledovali celý mlecí proces, při němž nebylo třeba ani lubu, ani pvtlíka, ani moučnice atd. Zdálo se, že ženy nemálo těší naše pozornost. Pracovaly aspoň „plnou parou“. Scházelo jen, aby nám zazpívaly nějakou arabskou píseň, kterou si obyčejně svou práci oslazují.

Všimáme si, z jakého kamene jest ruční mlýnek zhotoven. Není to vápenec, kterého jest v okolí Betlema hojnost, jest to ztvrdlá láva, přinešená sem až z Ledžy, krajiny to zajordánské, která slula v dobách starých Trachon. Vychladlá láva pro svoji poměrně malou tíž hodí se výborně pro tyto „žernovy“.

Jak jednoduchý to způsob, ušetřiti zubům člověka práci! Vzpomínám tu bezděčně na sochu, kterou jsem viděl v egyptologickém museu v Kahýře. Otrokyně egyptská klečí tu na zemi u kamenné dlažice, pokryté zrním, a rukama drží jiný kámen, kterým obilí rozetírá. Jaká asi byla mouka, které se docílilo způsobem podobným tomu, jakým natěrač rozetírá neb aspoň rozetíral barvu! Naše mouka číslo 0. to rozhodně nebyla. Měl asi starý Egypťan dobré zuby, které se nelekaly doplniti nedostatky „mlecího zařízení“ a které zajisté nejednou se zkoušely na kamencích vydrolených ze spodku neb z „trdla“. A jakosti zubů odpovídal zajisté i dobrý — žaludek.

Beduiné prý tu a tam dosud melou si zrní na svých vlastních dásních.

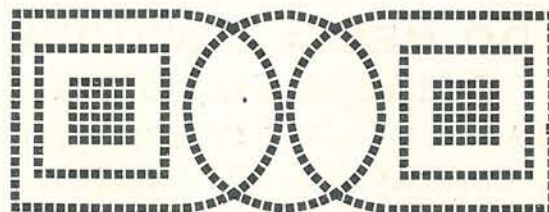
Jestliže přirostl mi Betlem při první návštěvě k srdci, pak dnes pouto této lásky k němu bylo jen upevněno. Na zpáteční cestě k Jerusalemu opět a opět jsem se ohlížel a těšil se, že se mi brzy asi naskytne zase možnost navštívit rodiště Kristovo. Přemýšlel jsem, jaká bolest svíratí bude mou hruď, až ke konci května mi bude rozloučiti se s ním na dobro...

DOSLOV.

V prvním díle mého cestopisu plul jsi, laskavý čtenáři, se mnou na „Elektře“ a v tomto druhém díle seděl jsi se mnou v arabském sedle na koni. Pluli jsme mořem, klusali jsme po horách, po pláních písčitých i po polích, ve kterých se kůň bořil v hluboké prsti, spali jsme pod stanem, v kabině i pod krovem, projeli jsme městy i vesnicemi, viděli jsme mnoho obrazů z přítomnosti, spatřili jsme mnoho výjevů ze šedé dávnověkosti, hleděli jsme do srdcí Kananeův, slyšeli jsme rachot vozů Filišteův... Otevřel jsem ti, milý druhu cesty mé, i srdce své, bys viděl, co se v něm odehrávalo o vánocích v Betlemě. Smím se tě na konci otázati, jak tě zajímala tato orientální pestrost? Chceš se mnou i dále cestovati? Shledám-li, že tě těší se mnou putovati, pak se připrav na další dráhu — pojedeme přes Hebron pouští Judskou, územím nebezpečných beduinů až k jihozápadnímu cípu Mrtvého moře až k Sodomske hoře, odtud podél břehu k oase Engaddy, odkudž se vrátíme přes Thekou, rodiště to proroka Micheáše, zpět do Jerusalema. Pak pojedeme do Beirutu, Sidonu, Týru, Haify, podíváme se na Karmel, navštívíme Nazaret tak, abychom v něm mohli ztráviti den 25. března. Odtud učiníme vycházku pěšky na Tábor. Zatím se naučíš cestovati, takže se budeš moci pak vydati se mnou na velikou cestu do Zajordání, na které budeme seděti třicet dní v sedle!

DOPORUČENÍHODNÉ KNIHY

Z NAKLADATELSTVÍ
BOHD. MELICHARA
V HRADCI KRÁLOVÉ.

SEZNAM KNIH ANTIKVÁRNÍCH ZAŠLE IHNEĎ
NAKLADATEL KAŽDÉMU OCHOTNĚ ZDARMA.

DO MĚSTA DAVIDOVA Z MĚSTA ELIŠČINA.

ŘADA VZPOMÍNEK CESTOPISNÝCH,
BIBLICKÝCH A HISTORICKÝCH.

NAPSAL DR. *JAN HEJČL*.

Kniha Hejčlova není obvyklý šablono-
vitý cestopis, ve kterém se čtenář dovídá,
co měl cestovatel kde k snídání, k obědu a
k večeři; naše literární novinka sleduje
cíle vyšší, ideálnější a podává stravu sku-
tečně ušlechtilou. „Popularisujte vědu“,
ozývá se dnes v širém světě. Hejčl chce
přítomným dílem svým popularisovati,
nejširším vrstvám lidovým přístupnými u-
činiti jmenovitě vědy biblické, jako bibli-
cké dějiny, biblický zeměpis, biblickou sta-
rovědu atd. Při tom všem nepostrádá kni-
ha jemného smyslu pro moderní pokrok
v technice, průmyslu i obchodu, podává
praktické pokyny pro každého, kdo by
chtěl osobně v Orientě cestovati a neop-
omene tu a tam zdravým humorem vylou-
dit na líci čtenářově příjemný úsměv. Od
prvé až do poslední stránky psána jest
s vřelým citem pro vše, co jest pravdivo,
krásno a šlechetno, a vyzdobena jest ce-
lou řadou zdařilých ilustrací.

Cena K 3.60.

ÚSPORNÁ KUCHAŘKA.

SESTAVILA *ANUŠE KEJŘOVÁ*.

Autorka, která měla svého času pensio-
nát „Na kovárně“ v České Kubici na Šu-
mavě, z vlastní, zajisté bohaté zkušenosti
sestavila knihu, jež obsahuje recepty ve-
směs vyzkoušené a velmi srozumitelné.

Zvláště však cenné, co kniha
poskytuje, jest, že spisovatelka bere
zřetel na zbytky různých jídel, které se
obyčejně dále nevyužívají, zde však je
jich použito ku přípravě jídel jiných, na
příklad večeří.

Během necelého roku vyšlo již 4. vydání.

Cena K 2.—, váz. K 2.50.

MELICHARŮV VÝKVĚT SVĚTOVÝCH LITERATUR

jest sbírka nejkrásnějších knih světa, kterou za redakce prof. Ot. Šimka a spolupůsobení řady odborných znalců a kritiků vydává nakladatel Bohdan Melichar v Hradci Králové. — Sbírká tato bude přinášeti od nejslavnějších spisovatelů světových díla jen nejvzácnější, ceny nepomíjející a stane se takto každému nutným

ZÁKLADEM A DOPLŇKEM KNIHOVNY.

I. GONCOURT ED. DE **МИЛЛІЦЕК**. Přeložil a studii o autorovi opatřil prof. Ot. Šimek. K 2.40, váz. 3.40; luxusní vyd. tištěné na ruč. papíře v nádherné vazbě K 6.—.

II. GEIJERSTAM G. OF. **КНИЖА О БРАТРИЧЬ-КОУТ**. Přeložil a studii o autorovi opatřil K. Vetter. K 2.40, váz. 3.40; luxusní vyd., tištěné na ruč. papíře v nádherné vazbě K 6.—.

III. QUILLER-BOUCHE A. T. **СЪЯКЕСПЕЯ-РОУУ УАНОУЕ** a jiné povídky. Přeložil a studii opatřil J. J. David. K 2.20, váz. 3.20; luxusní vydání tištěné na ruč. papíře v nádh. vazbě K 6.—.

IV. TIECK L. **НАДВУЦЕК ЖИУОУА**. Přeložila Blaž. Baušová. Studii o autorovi napsal prof. O. Kraus. K —.80, váz. K 1.80; luxusní vydání tištěné na ruč. papíře v nádh. vazbě K 3.—.